

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

XVI. évfolyam

2006/1–2.

A TARTALOMBÓL

A hadtudomány jelenkori felelőssége

A NATO megújulásának esélyei

A különleges katonai műveletek

Az MH informatikai interoperabilitási politikája

Tüzérség a béketámogató műveletekben

A sakk mint hadijáték

A légideszantok fejlődésének irányai

A NATO tervezési és döntéshozatali eljárásai

A műveleti központ és a vezetés

Légi kutató-mentő rendszer

A nem halálos fegyverek alkalmazásának erkölcsi és jogi aspektusai

A társaság küldöttgyűléséről

A tanulmányok szerzői

Dr. Bartha Tibor mk. ezredes,
PhD

Dr. Felházi Sándor mk. alezredes,
PhD, egyetemi docens

Dr. Hadnagy Imre József nyá. alezredes,
PhD

Hegedűs Ernő őrnagy,
a ZMNE doktorandusza

Huszár Katalin nyá. alezredes,
könyvtári szakreferens

Dr. Jakus János alezredes,
PhD, hadtörténész

Dr. Kende György mk. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa,
egyetemi docens

Kozma Gábor alezredes,
a ZMNE doktorandusza

Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy,
az MTA doktora

Dr. Munk Sándor ezredes, egyetemi tanár,
a hadtudomány kandidátusa

Örley György őrnagy,
a ZMNE doktorandusza

Dr. Pataki István nyá. ezredes,
a történelemtudomány kandidátusa

Ruszin Romulusz őrnagy,
a ZMNE doktorandusza

Dr. Szabó György alezredes,
PhD, egyetemi docens

Prof. dr. Szabó János, az MTA doktora,
a ZMNE Hadtudományi
Doktori Iskola igazgatója

Prof. dr. Szabó Miklós nyá. vezérőrnagy,
egyetemi tanár,
az MTA levelező tagja,
a ZMNE rektora

Turcsányi Károly mk. ezredes,
egyetemi tanár,
a hadtudomány kandidátusa

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
NAGY LÁSZLÓ,
a társaság elnöke

A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:
PADÁNYI JÓZSEF,
a társaság alelnöke
Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
Barna Géza,
Bertalan György,
Kádas Géza,
Király László,
Kovács István,
Kovács Tibor,
Oroszi Antal,
Pataky Iván,
Pekó József,
Várhegyi István.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
Budapest X.,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 432-9000/29-684 mellék
A mellék HM vonalon
közvetlenül hívható.

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

Internetcím:
<http://www.zmne.hu/kulso/mhht>

Nyomdai előkészítés
és gondozás:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
Nagy és Társa Kft.

ISSN 1215-4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

XVI. évfolyam

1–2. szám

2006. június

Tartalomjegyzék

Szabó Miklós	A hadtudomány jelenkori felelőssége, lehetőségei és határai	3
--------------	--	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

Szabó János	A NATO megújulásának esélye a transzatlanti viszonyok új rendező elveinek kialakításában rejlik . . .	9
-------------	--	---

HADTUDOMÁNY–HADÜGY

Kőszegvári Tibor	A különleges katonai műveletekről	21
Munk Sándor	A Magyar Honvédség informatikai interoperabilitási politikája	32
Felházi Sándor – Ruszin Romulusz	A tűzérséggel szemben támasztott 21. századi követelmények és feladatok	43
Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő	A légideszant csapatok fejlesztésének irányai	53

VEZETÉS–FELKÉSZÍTÉS

Szabó György	A NATO béketámogató műveleteinek tervezési és döntéshozatali eljárásai	65
--------------	---	----

Örley György	A katonai vezetés a műveleti központok rendszerén keresztül	78
Bartha Tibor	A nem halálos fegyverek alkalmazásának etikai és jogi aspektusai	90
Kende György	A sakk mint hadijáték és a képességfejlesztés eszköze	101

RENDVÉDELEM

Hadnagy Imre József	A hazai légi kutató-mentő rendszer megújításának szükségessége	111
---------------------	--	-----

FÓRUM

Pataki István	A Varsói Szerződésről és a délnyugati hadszíntérről	125
Jakus János	Reflexió egy bírálatra, avagy a bírálat bírálata	130
Kozma Gábor	A honvédelmi tárca tudományos tevékenységéről	133
Huszár Katalin	Könyvtári helyzetkép a haderő-átalakítás tükrében	139

A TÁRSASÁG HÍREI

Az MHTT 2006. évi küldöttgyűléséről	144
Az Országos Védelmi Tervező Rendszerről	150
A Védelemgazdasági Szakosztály a nemzetközi tudományos kapcsolatok fejlesztéséért	152

Szabó Miklós

A hadtudomány jelenkori felelőssége, lehetőségei és határai*

 A biztonság területén a jelenlegi időszakban minden faktor mozgásban van. Gondoljunk csak a biztonságfelfogások és a haderők szerepének, szerkezetének átalakulására; a fegyveres küzdelem jellegének radikális megváltozására (afganisztáni, iraki háborúk); a globális és a nemzeti stratégiák, valamint a katonai doktrínák összhangjának zavaraira; a szövetséges együttműködés, a döntési mechanizmusok, vagy a fejlesztési erőforrások (biztosításnak) nehézségeire stb. Az átrendeződések olyan új problémákat vetnek fel világszerte, amelyek többféle megközelítést tesznek lehetővé. Éppen ezért a jelenkor megismeréséhez, illetve a megfelelő válaszok kidolgozásához nélkülözhetetlen a tudomány hozzájárulása.

Az instabilitás azonban nem lehet a tudomány nézőpontja, a változó időszak nem alkalmas sem az osztályozásra, sem a fogalomalkotásra, ugyanakkor új kutatásokat motiválhat. Jelenleg a közfigyelem – különösen a fejlett országokban – intenzíven irányul a biztonság összetevőire. A biztonsági mező szereplői tovább differenciálódtak, nemcsak az államok és az államok fölötti, hanem az állam alatti szereplők is fokozták aktivitásukat. Láthatjuk azonban, hogy a biztonság nem minden régióban abszolút érték. Úgy vélem, hogy a világ a totális telekommunikációs ellenőrzés mellett sem vált biztonságosabbá.

A címben jelzett terület további részekre tagolódik, mindenekelőtt: a nemzetközi katonai akciókban, műveletekben való részvételre, mint a tapasztalatszerzés nélkülözhetetlen eszközére; az alkalmazott, azaz a gyakorlati és az elméleti kutatás, valamint az oktatás területeire.

Részleteiben:

1. Az amerikai paradigma: a politikai, gazdasági, valamint a technikai és a katonai stratégia egybekapcsolása. Észre kell vennünk, hogy az amerikai stratégiai gondolkodásban ismét megnőtt a politika, a gazdaság és a haderő együttes,

* A Magyar Tudományos Akadémia Gazdasági- és Jogtudományok Osztálya és az osztályhoz tartozó akadémiai támogatott kutatócsoportok 2005. évi Akadémiai Tudomány Ünnepe keretében – 2005. november 4-én – rendezett tudományos ülésen elhangzott *A hadtudomány, mint társadalomtudomány jelenkori felelőssége, lehetőségei és határai* című előadás szerkesztett változata.

összetartozó szerepének elsődlegessé tétele a nemzeti érdekek érvényesítésében. Ez az elv természetesen nem új keletű, mint ahogy a szakértők hangsúlyozzák, hiszen J. B. Colbert, az ismert francia államférfi már a XVII. század második felében megvalósította az ipar, a kereskedelem, a pénzügyek, a tudomány, valamint a haderő összehangolt fejlesztését. Az abszolút hatalom, a gazdasági növekedés, a haderőfejlesztés, illetve a háborúk, a merkantil gazdasági koncepcióban egymást erősítő faktorok voltak. Az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti biztonsági stratégiája csak megerősíti ezt az összefüggést, mert a gazdasági növekedés a szabadvállalkozásra, a szabad-kereskedelemre, a szabadpiacra, továbbá az energia biztonságára épül, amelynek egyik fontos garanciája a haderő. A gyakorlati élet ezen tapasztalata irányította rá a figyelmet az energia, a technika, a tudás, valamint a haderő szerepére az új jelenségek kutatásában.

2. Mielőtt a szűkebben vett hadtudománnyal foglalkoznánk, röviden reflektálni kell az *alkalmazott katonai műszaki tudomány* fontosságára is a jelenlegi helyzetben. A NATO védelmi prioritásai között jelentős helyet kapnak: a különböző technológiák; az információ-orientált rendszerek; valamint a fegyverorientált rendszerek. A katonai terület minden fázisa átment a mikro-elektronikus kor differenciálódásán és a nagyobb egységekbe való integrálódásán. A műszaki tudomány műhelyének egyik meghatározó bázisa a HM Technológiai Hivatala. A technikai fejlődés azonban nem növeli automatikusan a haderő képességeit. Általában a műszaki és a technikatudomány fejlődése mutat rá a társadalomtudományok fontosságára, az innovatív és egyáltalán a produktív gondolkodás jelentőségére, valamint az a tény, hogy az egyik legnagyobb biztonsági kockázattá maga az ember vált, bizonyos társadalmi, kulturális, ideológiai meghatározottságában. Utalhatunk Heidegger 1934-ben megfogalmazott gondolatára – amely ismét aktuálissá vált –, miszerint egyetlen kor számára sem jelentett olyan megoldatlan problémát az ember, mint a mai kor számára.
3. A *társadalomtudományok* jellemzője, hogy a társadalom sajátos tere/terepe a tudományos munkának, mert nemcsak a kutatás tárgya, hanem mozgása, relációi szüntelenül információkat termelnek mind az oktatás, mind a további kutatások számára. Ebben a folyamatban születnek nemcsak a gyakorlat, hanem a kutatás tárgyainak kondíciói is. A kutató maga szintén e szüntelen mozgás része. E jellemzőkből adódik, hogy a társadalomtudományok eredményei tekintetében érvényességek vannak, de végérvényességek nincsenek. Vonatkozik ez a hadtudományi kutatómunkára is.

A hadtudományon belül szintén differenciáltabb struktúra kezd kibontakozni, miáltal újraértékelődött az interdiszciplinaritás. Azt mondhatjuk, hogy „*Előtérbe került a hadtudomány komplex értelmezése (a védelemtudomány fogalmának megjelenése), összeolvadtak, összefonódtak a hadtudomány, a politikatudomány, a vezetés- és szervezéstudomány, valamint más tudományok fogalmkörének egyes határterületei.*”⁽¹⁾ Gondoljunk arra, ha például az intellektuális és a szakmai érték, valamint a rekrutációs bázis mozgásának összefüggéseit vizsgálja egy kutató, akkor azonnal legalább három-négy másik területtel is kapcsolatba kerül, így a szociológiával, a demográfiával, az oktatással és nem utolsósorban a közgazdaságtannal. A hadtudományban a társadalomtudományok közül a szociológia már a 70-es évektől jelen van, a 90-es évek elején megjelent a kommunikáció-elmé-

let, az elmúlt években pedig a kulturális antropológia is. Mindezek növelik a tudomány specifikusságát, az adott terület megismerésének analitikusságát.

A hadtudomány a világ sajátos értelmezése, amelyhez megfelelő koncepciókkal és fogalmi készletekkel, kategóriákkal rendelkezik. A hadtudományon belül *is különböző műhelyek körvonalazódnak*:

- a.) *A tradicionális hadtörténelmi*, amely jelentős eredményekkel rendelkezik, különösen a vonatkozó ismeretek felhalmozásában. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen folyó ilyen irányú kutatásoknak is egyik fő bázisa a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, de meg kell említenem a bécsi Kriegsarchiv-ot is, bővebben nem térve ki a környező országok hasonló intézményeire, ahol kutatóink dolgoznak.
- b.) *A harcászati és hadászati műhely*, amely jelentős mértékben az alkalmazott témakörökkel foglalkozik, ezért ebben részt vesznek a Honvéd Vezérkar, valamint a haderőnemi parancsnokságok. A hadtudomány normatív tudományként elveket szolgáltat a gyakorlat számára.
- c.) *A biztonság*, amely – Arnold Toynbee kategóriáival kifejezve – a kihívások és a válaszok kérdéskörével, míg a hadügy szociológiája, valamint a katonapedagógia pedig a felkészítés elméleti kérdéseivel foglalkozik, amiben részt vesz a Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kara és annak Társadalomtudományi Intézete, továbbá az egyetem Stratégiai Védelmi Kutató Központja. A két utóbbi intézmény a társadalom felé nyújt kapcsolódási felületet. A döntés-előkészítő empirikus kutatások műhelye az előbb már említett Társadalomtudományi Intézet Szociológia, Pszichológia és Pedagógia tanszéke, amely évente 3–4 reprezentatív empirikus kutatást végez a Magyar Honvédségben. Főbb kutatások: a környezetvédelem (NATO-kutatás), a szerződéses katonák, a kommunikáció, a haderőn belüli korrupció, avagy a magyar társadalom honvédséggel kapcsolatos attitűdjei (ez utóbbi magyar-szlovák–cseh közös kutatás volt), továbbá a hadtudósok, a Magyar Honvédség nyugállományú és leszerelt tagjainak helyzete témakörében folyt. Részt veszünk továbbá az OTKA kutatási programjaiban is, mint például: elitkutatásban (Huszár Tibor akadémikus vezetésével).

Hadtudományi Bizottságunk 2004 novemberében tartotta meg a Köztisztületi Tagok I. konferenciáját, amelyen értékeltük a hadtudósok helyzetét. Ekkor fogalmazódott meg, hogy „A katonatudósok ma szűkebb kutatási területüket többnyire néhány fős kutató-csoportokban kutatják, és tudásuk szerint az országban is csak kis létszámú hasonló tudású és tapasztalatú, kutatói attitűdű tudóskollégát ismernek. Ez azt jelzi, hogy alapvetően intenzív és erőteljes személyes kapcsolatok jellemzik a hadtudósok munkáját. Saját tudományos teljesítményeik kapcsán elmondják, hogy mindenekelőtt szakmai elismertségük, elfogadottságuk és a kutatáshoz rendelkezésre álló anyagi, infrastrukturális feltételeik jobbak az átlagosnál. Viszont a kutatási témáik támogatásához való hozzájárulásuk lehetőségei, illetve jövedelmi megbecsültségük lényegesebb rosszabb annál, mint amit témájuk, munkájuk megérdemel, illetve, mint amit a többi kutatási területhez viszonyítva indokoltnak tartanak. Ennek a következménye, hogy a magas elismertségű és jó feltételű kutatógárda tudása kihasználását, támogatását és anyagi megbecsülését messze a lehetőségei szintje alatt érzi... Mindössze 6 %-uknak nem volt önálló kötete, 2–5 önálló kötete volt 35 %-uknak, 6–10 önálló kötet között produkált 29,4%-uk és 5%-uk 10 fölött

publikált könyveket. A hazai szakmai folyóiratokban – az utóbbi négy évben csaknem negyedük – 11 és 15 publikáció között jelentetett meg” – állapította meg a kutatási jegyzőkönyv. (2)

Ami a lehetőségeket és a feladatokat illeti:

A jelzett három hadtudományi műhely, kiegészülve a katonai műszaki tudománnyal olyan fontos irányokban kutat – amire Víz E. Szilveszter elnök úr is rámutatott a Magyar Honvéd, 2004. december 17. számában megjelent interjújában –, mint a haderő háborús és békeműveletei, a válságkezelés, az informatikai és a felderítő eszközök korszerűsítése, a katonaeorvosi kutatások, miközben nem csökken a hadtörténelmi kutatások szerepe sem.

A hadtörténelmi kutatások centrumában a 20. század főbb biztonsági folyamatai állnak. A katonaeorvosi kutatások az emberi szervezet fizikai-pszichikai terhelhetősége, ellenálló képessége és a már károsodott funkciók helyreállítása, valamint a vegyi és biológiai fegyverek elleni védelem orvosi kérdéseivel foglalkoznak. A katonai műszaki kutatások fő irányai: a vezetési, kommunikációs és informatikai rendszerek korszerűsítése; az ABV-fegyverek és a katasztrófák elleni védelem, továbbá az infrastruktúra-fejlesztés. A fegyveres erők alkalmazásával összefüggő kutatási területek: a haderő részvétele a nem katonai jelegű fenyegetettség elhárításában, a válságkezelés lehetséges módjai, a védelmi tervezés rendszere, valamint a lehetséges NATO-alkalmazások elvei, eljárásai és rendje. (A jelzett feladatokat hangsúlyozta a Köztisztviselői Tagok első konferenciája is.)

A modern háborúról egyre több munka jelenik meg, amelyekkel kapcsolatban szakértőink hangsúlyozzák, hogy „a hazai tudományos műhelyekben megindult a háború jelenlegi és a belátható jövőben is korszerű fogalmának és tartalmának kialakítására irányuló tevékenység. Ez a munka azonban csak akkor lehet sikeres és eredményes, ha abban a politika, a filozófia és a hadtudomány legjelesebb művelői egyesítik erőfeszítéseiket.” (3) Azzal, hogy megszűnt a hadtudomány tárgyának szűken önmagára irányuló reflexiója, a kutatásban új tudományterületek keletkeztek, mindenekelőtt a biztonságelméletet, a hadügy komplex szociológiáját, a katonai személyközi kommunikációt, valamint a honvédelmi jogot kell megemlíteni. E tudományterületek módszertani tekintetben is megújították a magyar hadtudományt.

A hadtudomány nem csak regisztrálja az új jelenségek eltéréseit bizonyos szabályszerűségektől, hanem az eltérések összetevőit, azok okait is vizsgálja. A köznapokban is szembetűnő feszültség az emberi szabadságjogok és a biztonság között van, de nem kevésbé érzékeny probléma a környezettudat és a biztonság kapcsolata, gondoljunk a NATO által is szorgalmazott lokátorállomás telepítésének nehézségeire. Demokratikus viszonyok között a biztonság kérdéseiről eredményes és szakadatlan kommunikációt kell folytatni a társadalommal. A jelzett területeken a személyes kutatások jelentősek. Kutatóink több ponton szintén közreműködnek az országos kutatási programokban, mint például: az elitkutatásban...

További célunk a hadtudományi kutatások szempontjából, hogy javuljon: az egyre nagyobb adatbázisok közötti kapcsolat; a hazai és a nemzetközi információs piacon való hatékonyabb jelenlét; a rendelkezésre álló erőforrás- és humán erőforrás-gazdálkodás; valamint a kutatás-módszertani felkészültség.

Talán nem tűnök elfoglultnak, amikor – bár a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rektoraként – azt állítom a katonai felsőoktatással kapcsolatban, hogy a biz-

tonság oktatási kérdés is. Az oktatás, a védelmi szektor szempontjából stratégiai ágazat. Meg kell jegyezni azonban, hogy a változásokban a katonai felsőoktatásnak nem volt akkora lehetősége, mint azt gondoltuk. A katonai felsőoktatásban szükség van a társadalomtudományok intenzív jelenlétére a kultúráközvetítés, a szakemberképzés, a tudományos kutatás, a doktori képzés, valamint a védelmi szektorban szolgálatot teljesítők viselkedésmintáinak orientálása, az európai kulturális és szövetségi identitás alakítása szempontjából. Az oktatás a problémacentrikus, innovatív gondolkodásmódot erősíti, mert a szakmai képességek, valamint az emberi kvalifikációk arányában nőhet a cselekvési önállóság. Alapvető célunk, hogy a felkészítés magas színvonala hasson ki a professzió gyakorlásának minőségére is.

Ami a képzés szerkezetét és a szakokat illeti: egyetemünkön katonai vezetői, biztonság- és védelempolitikai szakértői, büntetés-végrehajtó nevelői, védelemigazgatási, valamint technikai, mérnöki menedzser szakokon folyik képzés mind BSc., mind MSc szinten.

A két doktori iskolánkban mintegy 200 doktorandusszal folyó munka eredményeként a hadtudományi doktori fokozat megszerzésével a társadalom szakértő rétege egy specifikus területen erősödik, amit a modern társadalom differenciálódása is szükségessé tesz.

Véleményünk szerint, a tudomány felelőségén belül a *hadtudomány felelősége* is összetett, úgymint: az igazság kutatására, mint tárgyi megismerésre; a kapott eredmények értelmezésére, pontos megértésére, a belőlük levont következtetésekre; valamint a cselekvési, viselkedési stratégiák ajánlására vonatkozó felelősség.

A hadtudományban az igazság kutatása, a valóság megismerése, szabályszerűségeinek vizsgálata – gondoljunk az indítékrendszerekre (érdekek, motívumok, értékek, szokások, szükségletek, meggyőződések stb) – szisztematikus kritikusságot igényelnek függetlenül a szövetségi elkötelezettségektől. A politika definíciói nem segítik a megértést, hiszen megemlíthetjük a »szükséges háború«, vagy az »elkerülhetetlen háború« amerikai fogalmait, amelyek az iraki háborúval összefüggésben hangzottak el, vagy a terrorizmus több mint 30 fogalmát, amely a deduktív módszertant problematikussá teszi. A civilizáció fejlődésével a háborúk gyakorisága nem csökken, mi több, az indulati küszöb minden eddiginél alacsonyabb. A hadtudománynak is jelen kell lennie – és jelen is van – az igen összetett információs piacon, különösen a krízishelyzetek időszakában. Ez a részvétel a szakértelemhez kötődik.

Az ellentétek természetét új módon kell felfogni, mert strukturális konfliktusok sokaságával, valamint új veszélyforrásokkal találja szemben magát a kutató. Négy főbb területet emelhetünk ki a 21. század megalapozott globális veszélyforrásai közül: a nukleáris- és a biotechnológiákat, valamint az információ és a terrorizmus problémáját.

A katonai szakértőink azonban úgy vélik, hogy: „Egy hozzánk hasonló nagyságrendű országtól csak az várható el, hogy a nemzetek közösségében erejéhez mérten részt vegyen a globális veszélyek elhárítására irányuló közös gondolkodásban és cselekvésben. Ezzel szemben nyilvánvaló, hogy a regionális és a helyi-specifikus veszélyek feltérképezése a magyar biztonságpolitika elsődleges feladata, bár leküzdésük úgyszintén elsősorban a NATO, az Európai Unió és más, világ- és regionális szervezetek közreműködésével valósítható csak meg.” (Deák Péter: A biztonság változó tartalma, értelmezése a 21. század elején / Külpolitika, tavasz–nyár / 2001. 18–19. old.)

Az iszlámmal való jelenkori találkozás valóságos kulturális sokk-ként érte a Nyugatot. A terrorista akciók esetében jelentőséget kell tulajdonítanunk azok kato-

nai vonatkozásainak, így a tűzerőnek, a mobilitásnak, a logisztikának valamint az összehangoltságnak. A jelzett veszélyforrások hatékony összefogásra kényszerítik a szövetségeket is.

Ami a *hadtudomány határait* illeti: a hadtudomány, mint társadalomtudomány kutatja tárgyának történeti, harcászati, hadműveleti, hadászati, valamint humánerőforrás területeit. A katonai-műszaki tudomány kutatja tárgyának technikai, logisztikai aspektusait. A felsorolt területek a katonai gondolkodás síkjait is reprezentálják. A harcászati, hadműveleti és hadászati szintek magukba foglalják a katonai vezetést, valamint a felkészítést. A kutatásban időhatárok nincsenek, a NATO-csatlakozással a katonai gondolkodás térbeli határai jelentősen szélesedtek, de hozzá kell tennünk, hogy a globális stratégiai gondolkodás az politikai kategória. A geopolitikai aspektus már meghaladottá vált az európai katonai gondolkodásban.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a bevezetőben jelzett átalakulások során és a változásokban a hadtudomány határai elmozdultak, tárgya bővült, fókuszponttá vált a stratégiai gondolkodás a nemzetközi kapcsolatok – biztonságelméletek, a terrorizmus, a katasztrófaelhárítás, a békefenntartás, a civil-katonai kapcsolatok (CIMIC), a média-kommunikáció – PR, az európai biztonsági és védelmi identitás (ESDI), valamint a pszichológiai műveletek (PSYOPS) területén.

Az amerikai stílusú demokráciákban szorosabb kapcsolat alakult ki a gazdaság, a tudomány és a haderő között. Az egyes nemzeti stratégiák csak egy-egy variációját képezik az elveknek. A hadtudomány tárgyának, a fegyveres küzdelemnek az interdiszciplináris kapcsolódási pontjai jelentősen bővültek.

A hadtudomány korszerű és adekvát módja a jelenlegi, feszültségektől, sőt fegyveres küzdelmekről sem mentes valóság kutatásának. A háború még nemcsak elméleti probléma. A magyar hadtudomány kutatási problémáit orientálja a történelmünk nyomán kialakult érzékeny látásmód, valamint stratégiai helyzetünk Európában. Felelősek vagyunk – Ács Tibor kifejezésével – a „magyar anyanyelvű hadtudomány” fejlesztéséért.

Az egyéni kutatásokban is vannak konjunkturális témák. A magyar hadtudomány, mint társadalomtudomány figyel az új jelenségekre, sokrétűen kutatja bővülő tárgyát, a kutatási eredmények publikálásában produktív szakértőink jelen vannak a média nyilvánosságában is.

A katonai felsőoktatásban a kompetenciák szerkezete átalakult, új tudásfajták jelentek meg. Az oktatás problémacentrikus, fontosnak tartjuk, hogy a hallgatók a gyakorlatban felismerjék azokat az összefüggéseket, amelyekről elméletben tanultak. Az oktatás szerkezete átalakult a bolognai folyamat hatására (BSc, MSc, PhD). Kitartóan kell dolgoznunk azonban telekommunikációs korunk és a tudás összhangjának megteremtésén.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Dr. Szabó Miklós: A hadtudomány tárgyának változásai a 60-as évektől napjainkig, a tudomány főbb eredményei. *Hadtudományi Tájékoztató*, 2004/1, 44. old)
2. Szabó János: Magyar hadtudósok helyzete, jövőképük. *Új Honvédségi Szemle*, 2005/4. 46–55. old.
3. Bognár Károly: A háború fogalmának, tartalmának múltja, jelene és jövője. *Új Honvédségi Szemle*, 2005/8. 25. old.

Szabó János

A NATO megújulásának esélye a transzatlanti viszonyok új rendező elveinek kialakításában rejlik

A 2005-ös év számos olyan pozitív fejleménnyel szolgált, amelyben az Észak-atlanti Szövetség, a transzatlanti párbeszéd, a katonai képességek új irányainak felvállalása, a NATO és az Európai Unió közötti kapcsolatok magasabb szintre emelkedése, a békeműveletekben való szerepvállalás, illetve a NATO bővítésének és partnerkapcsolatainak kérdései számos új mozzanattal gazdagodtak. A problémákat és a kihívásokat koncentráltan 2005 februári brüsszeli informális NATO-csúcson megfogalmazottak óta a Szövetség ismét magára találni látszik, határozott politikai akarat és egység mutatkozik a problémák megvitatására, a politikai dialógus erősítésére. A kérdés ma már úgy vetődik föl, amint arra Szenes Zoltán nyá. altábornagy, volt vezérkari főnök is rámutatott, hogy a tömeges megtorlás (1949), a rugalmas reagálás (1967), a hidegháború utáni átváltozás (1991) és a megújulás, bővítés (1999) stratégiáinak mintájára esetleg egy új NATO stratégiai koncepcióváltás előtt állunk? (Hadtudomány 2005. 3.sz.) Jelen cikk szerzőjének álláspontja szerint sokkal inkább arról van szó, hogy a megújulás, bővítés stratégiája most látszik nekilendülni, most jut abba a fázisba, hogy áthassa a szövetség működésének valamennyi dimenzióját és a megvalósulás felé vigye az eredeti elképzeléseket. Ez annál is inkább elfogadhatónak látszik, mivel a megújulás, bővítés stratégiájának sem a megújulási, sem a bővítési vállalása ez idő szerint nem látszik még teljesítettnek. Az alábbiakban a szerző részletesen is megindokolja álláspontjait.

A biztonságot féltő Európát jelenleg kettős versenyfutás jellemzi. Egyszerre igyekszik a globalizáció megkövetelte egységesülés és integráció tekintetében versenyt futni a korábban felhalmozódott intézményesülési hiányok pótlásáért, a területén jelentkező egyenlőtlenségek és diszharmóniák leküzdéséért. Ugyanakkor igyekszik versenyt futni a globalizálódó terrorizmussal is, amely az előző versenyfutásához szükséges forrásokat rövid távon a kényszerűen ráfordítandó áldozatok miatt, hosszú távon viszont a globalizálódásban elért eredményei lerombolásával veszélyezteti. E kettős versenypályán versengő Európa sajátos dilemmában van: melyik irányba, milyen mértékben ossza meg forrásait, erejét?

A terrorizmus elleni harcban minden hezitálásért és kapkodásért fizetni kell. A terroristák akciói ma még egyszerűek, valahol azonban mindig jelen van a terror: Az al-Kaida fő tényezői mellett egyre inkább fölcseperednek más terrorizmustényezők

is, amelyeknek bár van pénzük és vannak eszközeik, ma még nem olyan erősek, hogy párhuzamosan is képesek legyenek komoly akciókra. De nagy a veszély, vissza kell szorítani őket, mielőtt nukleáris fegyver kerül a kezükbe, vagy más tömegpusztító fegyverre tesznek szert. Az európai fejlődés jövőbeli feltételei jelenleg legerősebben attól függnék, hogy létrejön-e az az intézményrendszer, az a gondolkodási egységsülés, az a politikai dinamizálhatóság, és főleg az a védelmi katonai eszközrendszer, az a döntési és végrehajtási intézményrendszer, amely a terrorizmus globalizálódásának képes elébe vágni, és ily módon képes megakadályozni a világterrorizmus globalizálódásának megerősödését.

A terrorizmus ma még nem világháború. Nem fenyegeti az emberiséget, hogy nagy nemzetek nagy veszteségeket okozva, totális háborút folytassanak egymás ellen. Ma a lokális háborúk, mindenekelőtt a terrorakciók járnak sok áldozattal.

A nyugati világ saját európai gyökerű gondolkodásmódjában ma még sajnos nem képes kompenzálni a védtelenségét olyan ideológiarendszerrel, amely hatékonyan volna képes bénítani a frusztrált értelmiségiek terrorizmusra szerveződését, amelyik a modernitás „mindenkinek kijáró” egyenlő esélyétől eleső embereket az al-Kaida és más terrorista-szerveződések vezérkarába sodorja. Amelyik a tömeg-egyetemen tanuló milliók közül kikerülő, nyilvánvalóan csak átlagos pozíciójú embereket megmenti a meghasonlástól, amelyik csökkenti azon tömegértelmiségieknek számát, akik nem tudtak belenyugodni abba, hogy a napi társadalmi üzemmenetben, körorvosként, beosztott mérnöként elvegyülve, szürke szerepeket visznek, akik nem érezhetik magukat kivételezettnek, és ezért könnyen döntenek a terrorizmus mellett.

A nyugati civilizáció sajnos nem tud maga mellett ilyen ideológiát. Épp ellenkezőleg, azt az embertípust preferálja, akinek kivételezettnek kell éreznie magát, akinek jár (!) az a lehetőség, hogy hősnak képzelhesse magát és ily módon különösen fogékonnyá teszi az embereket, hogy összeküvések középpontjába kerüljenek, amikor is úgy vélhetik, hogy uralkodhatnak a világon, amennyire csak tudnak és ahol csak akarnak. A nyugati civilizáció maga is erősíti ennek az infantilis gondolkodásnak a fantasztikus vonzerejét, amelynek veszélyességét egyszerűen nem lehet túlbecsülni.

A versenyfutás kihívása elől képtelenek kitérni a nyugati civilizáció örökösei, ugyanakkor jelenlegi integrációs erőfeszítéseikben óriási kihívásokkal néznek szembe. Nemcsak értékrendi, identitásbeli konstrukciójukat kell megújítaniuk, hanem az európai gyökerű nyugati civilizáció politikai egységsülésének az amerikai- és európai civilizáció széthasadásának fenyegetésével is meg kell birkóznuk.

E nehézségek jól tükröződnek az „európai-modellalkotó” értelmiségi csoport erőfeszítéseiben, amelynek keretében egy fenntartható projektet kívántak létrehozni a holnap Európája számára. A sajátosan európai modellnek az a lényege, hogy a számos világégésből magához térő Európa számára a szolidaritást állítja az európai közös vállalkozás középpontjába.

Az európai-modell alkotói a címszó alatt arra a következtetésre jutottak, hogy a *szociális piacgazdaságban* egyesíthető leginkább az egyén szabadsága és a társadalmi igazságosság közötti egyensúly. A szolidaritás a jövő generációkkal is érvényesül, ennyiben a környezetkímélő fejlődési modell felé visz. Ugyanakkor hasonló megfontolások fundamentálják a nemzetközi rendszerről való felfogást is, amelyben a nem-

zetközi rendszer egészének működésével kapcsolatos európai elképzelések lényege, hogy *a tartós stabilitás kizárólag a legitimitás talaján, a bevonó jellegű multilaterális megoldások révén* valósulhat meg, nem pedig az erősebb jogán, a bumerángxként visszacsapó dzsungeltörvények alapján. Az európai modell azonban e pillanatban egyáltalán nem számíthat bizonyosan jövőbeni fennmaradásra, hiszen *meg kell vívnia az amerikai modell tőle lényegesen különböző kihívásaival*. Európa csak akkor érvényesítheti értékeinek folyamatosságát, *az európai modell továbbvitele csak akkor bír eséllyel, ha lesz hatékony politikai unió, amely ezt megtestesítse és lesznek garantáló intézmények, amelyek ennek a kondícióit, többek között a védelmét is megvalósítják*. A jelenlegi helyzetben hiányzik az egységes politikai akarat ennek a modellnek a felvállalására, illetve intézményesítésének a kiteljesítésére.

A NATO és a Európai Unió kapcsolatának erősítése

A transzatlanti biztonságpolitikai intézmények és stratégiák napjainkban erősebb kritika alatt vannak, mint valaha. Az a kihívás ugyanis, amelyet a World Trade Center (WTC) elleni terrortámadás megfogalmazott a civilizált világgal szemben, illetve az a kezelési mód, ahogyan erre a civilizált világ reagált először az afganisztáni hajtóvadászattal, majd az iraki háború megindításával, egyértelműen lehűlést hozott az európai és amerikai szövetségi és a partnerségi kapcsolatokban. Ennek következtében a nyugati világ védelmi intézményeiben lelassulni látszik a döntéshozatal, a határozatok végrehajtásában hiányzik a szilárd politikai akarat. A piacgazdaságban élenjáró demokráciák a csökkenő védelmi költségvetések terén versengenek egymással, a biztonságot fenntartó és garantáló intézményekben állandósul a műveleti képességhiány. Ugyanakkor a mindezek orvoslását eséllyel felvállaló politikai párbeszéd is lanyhul és különböző bizalmi problémák nehezítik az utóbbi évek együttműködési folyamatait. Még az intézményrendszerek legdinamikusabbja, a NATO is mintha elveszítette volna megújuló képességét, a 21. századi új kihívásokra irányuló válaszadási bátorságát és kezdeményező kedvét.

A szövetségben felmerülő problémakörök konstruktív megtárgyalásának egyre bonyolultabbak a feltételei, s kimenetelük egyre több kockázattal prognosztizálható. Belülről a kritikusok, kívülről az opponensek részéről is erősödnek a NATO-ellenes vélemények. Ezen kritikákon belül egyre inkább a szövetség kimerüléséről, előregedéséről, kiüresedéséről beszélnek és egyértelműen alátámasztani látszanak a NATO politikai súlyának elvesztését. A kihívások érzékelése természetesen mozgásba lendíti az intézmények reagáló kapacitásait is.

Igazuk lehet azoknak, akik szerint miközben a NATO a prágai (2002. november) és az isztambuli (2004 július) döntései nyomán folytatja a szövetség megújítását – amely egyaránt kiterjed a műveletekre, a partneri kapcsolatokra, a képességekre és a struktúrára – aközben hiányzik a szeptember 11-e utáni stratégiához szükséges szilárd politikai alap, amely az európai országok és az Egyesült Államok viszonyát a biztonsági vállalásaikban fundamentálhatják. Valójában erre világítottak rá az iraki szerepvállalás során előtörő ellentétek, illetve a szövetség kapacitásainak nyilvánvaló egyenetlenségei, melynek következtében a tagországok csak nehezen tudják képességekkel alátámasztani a felvállalt NATO-műveleteket.

Európa és az Egyesült Államok távolodása valószínűleg csak rövid epizód, hiszen a közös veszélyek és nehézségek újra szoros együttműködésre kényszerítik a transzatlanti partnereket, az Atlanti-óceán két partján ugyanazokat a veszélyeket és kihívásokat látják, és valószínű, hogy az Egyesült Államok is hajlandó átértékelni a NATO és Európai Unió kapcsolatait. Elfogadni, hogy Európa helyzete, veszélyfelfogása, értékei különbözhetnek az amerikai értékektől és nem lehet az amerikai, európai együttműködés gátja az európai országok óvatos problémaközelítése sem.

Ezt bizonyítja a nizzai informális miniszteri értekezletektől, a februári brüsszeli rendkívüli csúcstalálkozón keresztül Bush elnök európai útja is, amely az amerikai mosolydiplomácia előrearszolásával operál. Európának valóban el kell gondolkodnia az amerikai és az európai tehervállalás aránytalanságán. Azon a tényen, hogy az Egyesült Államok a tágabb közel keleti válságövezetben mintegy 180 000 katonát állomásoztat (Afganisztánban 11 000, Irakban közel 170 000 főt), melynek fenntartása évente mintegy 300 millió USA dollárba kerül és az elmúlt két évben Afganisztánban 20 milliárd, Irakban mintegy 130 milliárd USA dollárt költöttek a nemzeti haderők működtetésére és a humanitárius célokra, illetve újjáépítési munkálatokra.

Azon semmi nem változtat, hogy Európa nélkül lehet ugyan a háborút indítani, de nehéz megnyerni, s míg az Egyesült Államok katonai tehermentesítés céljából alvállalkozóként használja az európai szövetséges erőket, addig a gazdasági és politikai újjáépítésben, a demokrácia feltételeinek megteremtésében nem nélkülözheti Európa bevonását. Csak egyet lehet érteni azzal, hogy a NATO közel-keleti politikájának fejlesztésére van szükség és ez egyben külpolitikai mozgásterük, az amerikai műveletekhez való hozzájárulásuk mértékének növekedésével hozzájárulhat Európának Amerikával fenntartott kapcsolatai erősítéséhez is. Főleg, ha tudják, hogy Washingtonban az amerikai világtérképen egy-egy ország helyi értékét az Egyesült Államok műveleteihez való hozzájárulás, az amerikai haderő tehermentesítése képezi.

Európa és az Egyesült Államok újbóli egymás felé fordulása elkerülhetetlen, de nem lesz sem gyors, sem látványos. Feltehetően Európa nem fogja kritikátlanul követni Amerikát és változatlanul elvárja, hogy meghallgassák eltérő állásfoglalásait. Az Egyesült Államok viszont valószínűleg változatlanul nagyobb toleranciát vár az európai partnerektől. Számos olyan nagy ügy (Irán atomprogramjának kezelése, a kínai fegyverembargó európai uniós feloldása) meglehetősen komoly próbája lesz az együttműködés felújításának. Emellett feltehetően a jövőben még inkább szükség lesz a NATO-n belül kialakult a politikai szándékok és álláspontok eltérését lehetővé tevő diskurzusra, az értékközösségen belüli értékfelfogások különbözősét lehetővé tevő politikai vitakultúrára és az eltérő szerepvállalások esélyeit kiaknázni képes alkutechnikák sorozatára. Nagyobb esély látszik arra, hogy az Észak-atlanti Szövetség értékközösségében a pluralitás nagyobb teret kapjon, mint annak, hogy a cselekvési egység megszakadjon, illetve a cselekvéshez való hozzájárulás sokféleségének összefésülését elutasítja magától a szervezet.

Miután az európai és az amerikai értékfelfogások közötti különbség mélyen fundamentálnak és tartósnak látszik (más a felfogás a demokrácia erővel történő terjesztésének kérdésében, más eltérések kapcsolódnak a tagállamok között a régi és új veszélyekről, az instabilitásról, a terrorizmusról való felfogással, a működésképtelen, kudarcos államok, illetve tömegpusztító fegyverek proliferációja tárgyában tett érté-

kelésekkel, s szinte feloldhatatlannak látszik a különbség az európai és az amerikai veszély-percepciók között is. Az amerikai *antiterrorizmus* háborús felfogása és Európában az aszimmetrikus veszélyek, főleg elméleti fenyegetéskénti felfogásai között, illetve azoknak az országoknak a véleményei tekintetében, ahol már napirenden van a terrorizmus elleni küzdelem azokkal szemben, ahol a közvélemény még nem érzékeli a közvetlen fenyegetettséget, vagy olyan konkrét kérdésekben, mint az arab-izraeli konfliktusban az Egyesült Államok hagyományos Izrael-támogató szerepének megítélése, hasonló eltérések regisztrálhatóak. Legfőbb nehézséget az jelenti, hogy mindezek alapján a szövetség erőforrásaihoz és képességeihez való hozzájárulás szándéka, a szövetség gyors és közös fellépéséhez szükséges képességek biztosítása tárgyában való készség és vonakodás is igen változatos képet mutat.

Összegezve: a transzatlanti viszonyok rendeződése tárgyában a leginkább járható útnak az látszik, ha fenntartják, illetve ahol szűk ott bővítik az eltérő értékek, álláspontok, meglátások és érdekek folyamatos diskurzusának politikai platformját, és emellett a lehető legracionálisabban működtetik az együttműködés és a képességek fejlesztésének, alkalmazásának és vezetési irányítási, integrációs kérdéseinek gyakorlati rendszereit. Csak ez a megoldás képes az értékeltérések mezőjét kinyitni az alakuló folyamatok felé és elhárítani a gyakorlati lépések előtt tornyosuló politikai akadályokat.

A katonai képességekben meglévő különbségek iniciálhatják egy újabb integrációs elvrendszer kimunkálását

Nem érdemes vitatkozni az Amerika és Európa között meglévő katonai képességszadékok tényével akkor sem, ha finoman csipkelődő „Amerika főz, Európa pedig mosogat” metaforában vagy a durvább „Európa már Amerika katonai protektorátusa” megfogalmazásokkal találkozunk. Az európai képességfejlesztés a NATO-ban 1999-től központi kérdés, Prága óta pedig egyértelmű prioritás.

Nem a probléma politikai vállalása, hanem gyakorlati kivitelezése útjában állnak a legnagyobb akadályok. Ehhez persze szükség van a rendező elvek tisztába tételére, legalábbis azokban a dimenziókban, ahol el kell dönteni, hogy a biztonságpolitikai környezetet hogyan ítélik meg az egyes országok, illetve ebből hogyan következik az egyes nemzetek haderő tervezése és felajánlása. A kérdés, tehát nemcsak az, hogy milyen legyen az Egyesült Államok és az európai NATO-tagországok hadműveleti munkamegosztása hanem, hogy az európai térképen is az egyes országok munkamegosztása változhat, nemcsak értékük és felfogásuk, hanem a katonai képességfejlesztési kapacitásai szerint is.

Nemcsak arról van szó, hogy általában az európai katonai képesség komplexen jellegű funkciókra készüljön és míg a hadműveletek általában amerikai indítással és a nagy intenzitású konfliktusrendezés, kifejezetten amerikai eszközökkel zajlik, addig az alacsony intenzitású, stabilizációs és rendfenntartó jellegű békeműveletek, vagyis a „söprögetés” kizárólag európai feladat legyen. Az európai lemaradás a katonai képességek terén olyan mértékben növekszik, hogy ma már politikai körökben is megmosolyogják, hogy az európaiak az ellensúlyképző képességfejlesztési törekvéseikről való lemondás keretében vállalják föl ezt a folyamatot. A tények ezt egyértelműen és sokkolóan közvetítik.

A Military Balance 2004–2005-ös adatai szerint Európa közel 2,2 millió katonájára 221 milliárd USA dollárt költ, az Egyesült Államok pedig az 1,4 milliós hadseregét 405 milliárd USA dollárból üzemelteti. Az amerikai védelmi költségvetés az elmúlt pénzügyi évben a GDP 3,7%-át, az európai NATO-tagállamok átlagosan a GDP 1,9%-át érik el. Az egy főre vetített amerikai védelmi kiadások 1391 dollárt tesznek ki, míg az európaiak lakosonként mindössze 426 USA dollárt költenek a hadseregeikre.

Európában is elismerik, hogy teljes spektrumú katonai műveletekre a NATO-ban egyedül az Egyesült Államok képes. Széles körű expedíciós képességekkel az európai országok egy kis csoportja – Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Hollandia és Spanyolország – rendelkezik. Célirányos expedíciós képessége is csak néhány országnak (Németország, Belgium, Kanada, Dánia, Norvégia) van. A szelektív expedíciós képességek Törökország és Lengyelország esetében vannak meg, a NATO-tagországok fele, köztük Magyarország is csak stabilizációs katonai képességek fölött diszponál.

Nem beszélve arról, hogy számos fontos képesség – a stratégiai szállítás, a feldejtés, a hírszerzés, a logisztika – területén állandósult hiányok vannak, amelyek minden művelettervezésnél és végrehajtásnál felszínre kerülnek. Az e helyzetből vezető kiút tekintetében egyet lehet érteni a probléma hazai kifejtőjével – Szenes Zoltánnal – abban, hogy feltehetően az európai államok és a szövetség is sokkal jobban járna a különböző országok adottságainak, képességeinek, forrásainak és szándékainak sokféleségét figyelembe vevő, differenciált, többcélú haderő tervezési szövetségi metódika kidolgozásával, mint a jelenlegi egységes hi-tech típusú, alapvetően az amerikai fejlesztési modellt erőltető követelményekkel.

A különbség álláspontunkban csak az, hogy a magunk részéről inkább az érvényben lévő stratégia belakását szolgáló módszert, semmint az 1999 óta érvényes megújulás és bővítés stratégiájának kereteit szétfeszítő, azt valami mással felváltani akaró új paradigmát látunk ebben. Nincs vitánk abban, hogy a jövő kihívásai a korszerű, rugalmas, gyorsan bevethető, multifunkciós haderőket igénylik, amelyek egyszerre képesek győzni a magas intenzitású fegyveres konfliktusban, fenntartani a békét, alkalmasak az ellenállással szembeni műveletekre, eredményesek a terrorizmus elleni harcban, képesek a helyi hatóságok támogatására. Felhasználhatók a nemzetközi szervezetek által meghatározott különböző feladatokra. És abban is egyetértünk, hogy a NATO-nak nem minden tagállamának külön, hanem mint egésznek kell képesnek lennie e többfunkciós rendeltetés betöltésére.

Ugyanakkor egyetértünk abban is, hogy a NATO szövetségi rendszerében van esély, hogy elfogadást nyerjen a követelmények differenciáltságához jobban alkalmazkodó képességépítési differenciálás mint új stratégiai elem. A reális, differenciált és ország-specifikus védelmi-tervezési filozófia egyfelől lehetővé tenné, hogy a legfejlettebb országok haladást érjenek el a hálózatközpontú (network centric warfare) és a hatásalapú (effect-based) katonai képességek fejlesztésében. Azonkívül előmozdítaná az egyes nemzeti haderők fejlesztését, a kompatibilitását és az interoperabilitását, valamint hozzájárulhatnak a tagországok közötti gazdaságossági lehetőségeket kihasználó szakosodáshoz.

Lehetővé tenné, hogy a NATO katonai tervezése elmozduljon a műveleti követelményekre koncentrálástól és az új aszimmetrikus kihívásokra és a békefenntartási képességekre koncentráló új erőforrás tervezést, új fókuszok elhelyezését hozhatná és jobb

eredményeket hozna azon tagországokban is (mint például Magyarországon), ahol nincs közvetlen katonai fenyegetettség, a haderő nem szerepel a kül- és biztonságpolitikai eszköztárban és az intézményi struktúrában hátraszorol az egyes országokon belül.

A mostani viszonyokhoz képest, amelyben az egyes országok döntéshozóit demoralizálja a felzárkózásra való elemi képtelenségük, a NATO költségvetéshez, műveletekhez, fejlesztésekhez való hozzájárulás csökkentése helyett új lendületet adhatnak annak a politikának, amely jobban igazodni igyekezne a nemzeti képességekhez, az anyagi lehetőségekhez és NATO valóban szükséges post conflict típusú kapacitásaihoz.

Természetesen azzal is egyetérthetünk, hogy *a képességfejlesztés önmagában nem old meg semmit, ha a jelenlegi döntéshozatali mechanizmus korszerűsítése nem történik meg*. Feltehetően a jelenleg érvényes konszenzusos alapon történő szövetségi döntéshozatali módszert fel kell bontani, és a konszenzus elvét szegmentálni szükséges, az egyes műveletekben résztvevő és a részt nem vevő országok véleményének, álláspontjának az elkülönítésével. A jelenlegi megoldások közül a politikai oldal preferálja az általános konszenzusos döntést magának a műveletnek az elindítása ügyében. Viszont a politikai konszenzuson alapuló döntés után a műveletek megindításának és levezénylésének kérdéseiben már csak a feladatban résztvevő országok képeznek a döntéshozói kört. Azonban elemzők szerint nemcsak a politikai döntéshozás lépcsőzése, hanem a műveletek szakdöntéseihez való közeliség strukturális biztosítása is követelmény.

Ha figyelembe vesszük a NATO katonai bizottság által kidolgozott katonai tervezés integrált rendszerét, amely összekapcsolja a haderő fejlesztési műveleti erőforrás biztosítási és a felderítési folyamatokat, úgy tűnik, hogy a katonai vezetők a politikai döntéshozatal segítségét, a nagyobb hatékonyságot, az igazságosabb teherviselést, a gyorsabb felajánlásokat és gyorsabb reakciókészséget, olyan jelleggel próbálják közelíteni, amit a polgári menedzsmentben a „szinergia elvének” neveznek.

A képességfejlesztés differenciáltságának, a döntéshozatal szinergiájának az átvétele mellett ott találjuk a *teljesítménymérés és ösztönzés* ugyancsak az ipari menedzsmentben kialakult, de ez esetben egy multinacionális védelmi nagy szervezetben alkalmazott változatát is.

A NATO főtitkárának az un. „norforki csomagban” megfogalmazott, elmúlt évi javaslatai az egyes tagországok teljesítményének, komplex, számos mutató alapján történő mérését és értékelését, a NATO-nak tett felajánlások lehívhatóságát, a haderőtervezés és a műveleti tervezés jobb összehangolását pontosan ezen az alapon célozták. Nem szabad azon csodálkozni, hogy e tárgyban komoly viták folynak, hiszen a tagországok közötti igazságosabb teherviselésről, a szövetség és a nemzeti költségvetések növeléséről, azaz igen érzékeny dimenziókról van szó. A végső kérdés azonban, hogy lesz-e több felajánlás a művelethez és lehívható-e a hajlandóság a vállalkások végrehajtására, megszüntethetők-e a nemzeti korlátozások, kiegyenlítettebb lesz-e a teher-vállalás és kizárhatóak-e a potyautasok a biztonsági kapacitások fogyasztói a szövetségi körből? Nem hihetjük, hogy egy stratégiaváltás ezekben a kérdésekben önmagában újat hozhatna, hiszen mégiscsak rendkívül konfliktusos területekről van szó.

Természetesen a nemzetek teljesítménymérésének, ösztönzésének állapotáról sokat mond, hogy sem az 1999-es védelmi képesség kezdeményezés, sem 2002-es prágai képességvállalás, sem pedig egyelőre az isztanbuli bővítés utáni vállalás nem

hozott áttörő eredményt a haderő mobilitás, a hatékony alkalmazás, a túlélőképesség és fenntarthatóság ügyében. A képesség és teljesítmény mérésével és ösztönzésével kapcsolatban feltehetően még hátravan, hogy a NATO-országok közötti diskurzus és nyilvánosság kitermelje azokat a formákat, amelyekben egyértelműbben lesz szembesígezhető az egyes országok döntéshozóival az a helyzet, amelyet tevékenységük eredményezett.

A képességépítés gyakorlati programokkal

Addig is azonban, amíg a védelmi diplomáciák egymással lefolytatott vitái a fenti hatékony formákat létrehozzák, sokkal nagyobb gyakorlati jelentősége van *a katonai képességépítést a gyakorlatban iniciáló intézményesítési formáknak*. Mindenekelőtt a transzformációs parancsnokság munkája során a nemzeti haderők átalakításának felgyorsítását, illetve a NATO reagáló erők koncepciójának az azonnal bevethető műveleti képességek létrehozását előirányzó formái tekintetében. Úgy tűnik, hogy a nagy átfogó programokkal való képesség-iniciálás hatékonyabb, mint a közös elvek kialakításának és gyakorlattá váltásának hosszadalmas módszertana.

A transzformáció elvének átvételével a legtöbb európai ország haderő-átalakítási stratégiájában így Magyarországon is találkozhatunk amikoris a megújulás, az átalakítás, az új biztonsági követelményeknek való megfelelés egy új transzformációs szemlélet és módszertan, egyszerre meglehetősen veszi munkába a rendkívül heterogén, rendkívül eltérő fejlettségi szintű haderőrendszert Európában. A transzformáció szellemében lefolytatott haderő-átalakítások egyértelműen a professzionális haderő struktúra irányába, az önkéntes haderők kiépítése irányába és a haditechnikai fejlesztések forszírozása, elindítása és felgyorsítása irányába hatnak az európai haderőkben.

Ugyanezt a hatást figyelhetjük meg a NATO reagáló erők koncepciója következményei között is, amely azonnal bevethető műveleti képességek gyors létrehozását irányozza elő és nem csak átlagos képességfejlesztést, hanem nemzeti, testre-szabható eszközt és módszert ajánl, amelyekhez az egyes nemzeti haderők hamarabb tehetnek felajánlásokat. Meg is valósíthatják azokat, mivel a viszonylag kisebb erőkhöz könnyebben tudnak fejlesztési forrásokat biztosítani, valós ellátási, kiképzési feladatokat hozzárendelni a reális célokhoz és jobban tudják tartani a konkrét határidőket, hiszen a kisebb volumenű lépésekhez hamarabb tudnak politikai támogatást, költségvetést és szakmai támogatást mobilizálni.

Természetesen a gyakorlati programok által mozgósítható haderőfejlesztés önmagában nem oldhatja meg azokat a kérdéseket, amelyeket a döntéshozatali politikai rendszernek kell felvállalnia, hogy választ találjanak, azokra a kérdésekre, hogy az ily módon előálló katonai képességek alkalmazásának mi lesz az oka, a célja, és a politikai feltételrendszere? Ezen belül milyen lesz a szövetségi döntéshozatal mechanizmusok viszonya és a katonai tervezés aránya, illetve, hogyan biztosítható a hadműveleti alkalmazás harci, logisztikai támogatása? Mindez azonban meggyőződésünk szerint a megújulás és bővítés stratégiai terének a „belakásában”, e stratégia alappremisszáinak szétfeszítése nélkül is kialakítható.

A NATO-ban igen gyakran fogalmazódnak meg kritikák a stratégiai partnerség kialakítása, az Európai Unió katonai ambícióinak határai és a NATO és az EU lehetsé-

ges munkamegosztásának kontúrjai ügyében. A közös kül- és biztonságpolitika valójában szépen fejlődik: 2003 decemberében a tagállamok elfogadták az Európai Biztonsági Stratégiát.

Az ESPG erősítését szolgáló államoknak sikerült egy csökkentett védelmi képességet létrehozni és a Berlin-plusz jegyében megtörtént a Boszniai békefenntartás átvétele. Ennek ellenére sokak szerint a két szervezet közötti együttműködés lankadni látszik, fórumai kiüresednek, nincs valós politikai, biztonságpolitikai dialógus. Az NAC és a Politikai Biztonsági Tanács ülései formálisak, a közös EU–NATO katonai bizottság ülés tavaly nyáron volt utoljára. Az Egyesült Államok viszonya az európai védelmi megerősödés egyértelmű támogatásában mutatható meg, de kitapintható a versengő katonai képességek elutasításában is.

Az európai Unió nem akar, de még inkább nem is tud ezen a területen az Egyesült Államok ellensúlya lenni. Az Európai Unió tagállamai nem érdekeltek magasabb szintű politikai együttműködésben, sem a NATO-val, sem a szövetségben meghatározó szerepet játszó Egyesült Államokkal. Ugyanakkor az Európai Unió-n belül kitapintható az a szándék, hogy biztonságpolitikai konzultációkat közvetlenül az Európai Unió és az Egyesült Államok kapcsolatrendszerében szeretnék folytatni, ami viszont a NATO-nak, mint kizárólagos euroatlanti biztonságpolitikai fórumnak a szerepét és funkcióját redukálná az alapvetően katonai kiszolgáló feladatokra. Ezzel szemben a NATO az Atlanti Szövetségnek továbbra is a transzatlanti biztonság és partnerség konzultációs színhelye kíván maradni és kész az Európai Unióval a biztonsági kérdésekben szélesebb politikai együttműködésre.

A viták e pillanatban erőteljesen folynak, de az új biztonsági diskurzus nagy szervezeti mezőjének bebútorozásán túl nem látszanak szétfeszíteni ezek sem a meglévő stratégiai kereteket.

A békeműveletek tapasztalatai mutatják a NATO stratégiai megújulásának valódi irányait

A NATO legutóbbi évtizedekben, illetve években folytatott békefenntartó és terrorizmus elleni műveletei – Afganisztánban, Koszovóban, Irakban, és a Földközi-tenger térségében – alapvetően sikeresek. Ám új igényként egy átfogó komplex, civil-katonai keretekre épülő, új konfliktuskezelő válságkezelési építkezés felgyorsítását sürgetik. Pontosan ebben a dimenzióban érezhető a leginkább, hogy a megújulás nem lehet kizárólag strukturális, szerkezeti és képességbeli, hanem a szervezés tartalmi, működési dimenzióira is kiterjed.

Az Afganisztáni művelet katonai stabilizációs tevékenysége és intézményrendszere szépen fejlődik, a NATO első „out of area” körzetében azonban a történések és állapotok az ISAF (International Security Assistance Force) és az OEF (Operation Enduring Freedom) szinergiák növelését követelik, aminek magyarázata, hogy a konfliktus enyhülésével egyre tisztábban látszó gazdasági bajokat és közigazgatási hiányokat a katonai képességekkel önmagukban nem lehet gyógyítani. Köztudomásúlag a kábítószer alapanyag termesztése a GDP 60%-át adja Afganisztánban, így módon a kábítószer ültetvények katonák általi felégetése nem kecsegtet eredménnyel, amíg az alternatív megélhetési forrásokat nem sikerül biztosítani.

Az afgán kormány kábítószér ellenes stratégiája tehát csak olyan civil kapacitások bekapcsolásával menekül meg a kudarcból, amelyek jelenleg nincsenek meg és amelyekhez nemzetközi polgári és nem katonai megoldás szükséges. Ezt ismerte fel a magyar hadvezetés is, amikor Magyarország Afganisztáni szerepbővítését az ún. tartományi újjáépítési csoport működtetésben látja. A polgári és katonai elemeket ötvöző újjáépítési csoportok főleg Kabul környékén és az ország északi vidékein működnek. A magyarok Afganisztán biztonságosabbnak ítélt vidékén kívánnak működtetni csoportot. *Jelenleg egy 150 fős könnyű gyalogszázad állomásozik a közép-keleti országban, s emellett törzstisztek szolgálnak NATO beosztásokban.*

Úgy tűnik, hogy abban a folyamatban, amelyben a szövetség fokozatosan átveszi az ellenőrzést az ország területén, kiterjesztenék délre és keletre is a jelenlegi fennhatóságot a NATO vezette ISAF, valamint a jelenleg délen és keleten folyó tartós szabadság fedőnevű hadműveletek összevonásával. Ahogy a terroristaellenes műveletekre egyre kevésbé, és a polgári kapacitások építésére egyre jobban szükség van, úgy változnának az ott állomásoztatott erők is egymáshoz viszonyítva. Már az amerikaiak bejelentették, hogy a mintegy 20 000 főt tartalmazó tartós szabadság kontingens és a mintegy 10 000 főt magában foglaló ISAF közös parancsnokság alá vonását indítványozzák.

Nem új stratégiai kell tehát, hanem sokkal rugalmasabb katonai vezetés, sokkal rugalmasabb missziótervezés és a reálfolyamatok sokkal flexibilisebb érzékelése, értelmezése, feldolgozása és a szinergiák állandó emelése a misszióban dolgozó kontingenseknél.

Hasonló az alapképlet a koszovói misszióban is, ahol a 2004 márciusi zavargások szintén azt a zsákutcát mutatták, hogy a KFOR tevékenysége ha a jövőben sem jár együtt a politikai és gazdasági kibontakozás előmozdításával, akkor kudarcot vallhat, hiszen a társadalmi mély mozgások újratermelik a válságot.

Az UNMIK szerepe ennél fogva nem lehet pusztán a katonai szerep folytatása, hanem fel kell vállalnia a különböző gazdasági és civil szervezetek eredményességének javításával, valamint a Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekményeket vizsgáló törvényszékekkel való együttműködés kérdéseit. Amennyiben ezeket a feladatokat nem képes vállalni, az azt jelenti, hogy rugalmatlan az adott feladatokat átstrukturálásának kihívásaival szemben.

A NATO iraki szerepvállalása még az előző két szintérhez képest is sokkal erőteljesebben veti fel a nem tipikus békefenntartó művelet, illetve az ország stabilizációját szolgáló közreműködés kihívásait. Tény, hogy a szövetség kiképző missziója nehezen áll fel és jelentős késésben van az eredeti tervekhez képest, hisz talán ennek az évnek a végén sikerül csak megnyitni az Al Sustamyahi NATO kiképző központot, ennél azonban sokkal jelentősebb és távlatosabb kihívások mutatkoznak a civil újjáépítés kérdéseiben. Mindenekelőtt az új iraki alkotmány tervezetével és az ebből következő lépésekkel kapcsolatban. Azok a kérdések, hogy vajon összeegyeztethetőek lesznek-e az alkotmánytervezetben a demokrácia alapelvei és az iszlám tanításai, amelyeket együtt teszik az ország leendő törvénykezésének alapforrásává, igen jelentős vitákat indítottak el.

De ugyanígy viták forrása a tervezett föderális berendezkedés, ahol a lakosság többségét alkotó síiták (60–65%) kurdok (kb. 15–20%), illetve a szunniták (20%) közötti felosztás a három, csupán lazán egymáshoz kötődő önálló régió – egy síita dél,

egy kurd észak és egy szunnita által lakott középső Iraknak – az iraki olajforrásokhoz való viszonya egyenlőtlen marad, hiszen azoknak döntő részét a déli síita és az északi kurd régióknak juttatja, miközben az olaj az Iraki nemzetgazdaság *bevételének 98%-át adja*. Ehhez képest csak csekély, de jelzésértékű vita kapcsolódik, a korábbi rendszer állampártjától való elhatárolódás tekintetében (a Baath-párt), illetve azzal kapcsolatban, hogy az amerikai katonák által biztosított bagdadi zónán kívül az iraki területeken gyakorlatilag még máig sem sikerült megfékezni az erőszakot, garantálni az iraki emberek biztonságát. Nem beszélve arról, hogy az iraki politikai képlet rendezésében vajon milyen módon vehetnek részt az ott állomásozó missziók, hiszen az alaptörvény elutasítása jelentősen visszavetette a stabilizáció folyamatát.

Más oldalról veti fel a békefenntartási műveletek átstrukturálásának kihívását a Fölközi-tengeri terrorellenes művelet, amely a szövetség legsikeresebb hadművelete, mégis korlátozzák hatékonyságát a jogi együttműködési, hírszerzési és információ áramlási problémák. További kérdés, hogy a NATO jelenlegi műveletein túl a jövőben a békefenntartás súlypontja hová kerül a világtérképen.

Elemzők szerint ez a súlypont egyre inkább a „Post Conflict” típusú stabilizációs feladatok irányába tolódik el, azaz a többfunkciós, rugalmas, teljes spektrumú műveletek megvívására alkalmas civil és nemzetközi szervezetekkel együttműködni képes NATO parancsnoki és vezetési struktúrára van szükség. Egyet lehet érteni azokkal, akik azt mondják, hogy ez egyelőre nincs és ennek a tapasztalatait nem ismerjük, de senki nem látja a jelenlegi struktúrában annak akadályát, hogy ezek megépíthetők legyenek.

A jövőbeli NATO műveleti súlypontok nemcsak tartalmilag, hanem topográfiaiilag is változhatnak, ezeknek a békefenntartási feladatoknak a súlypontja ugyanis várhatóan nagyobb mértékben elmozdul a szélesebb Közel-Kelet, illetve Afrika irányába. A tágabb közel-keleti térség, mint valamennyi politikai fenyegetés gyűjtőhelye ezt egyértelműen aláhúzza. S amennyiben reményeink szerint a balkáni békefenntartás folyamatát sikerül előrevionni, ott nem számolhatunk a demokratikus folyamatok megszakadásával, a haderő modernizálásának visszavételével, a terrorizmus elleni koordinált védelem, a civilellenőrzés és a határbiztonság tekintetében nehézségekkel, akkor semmi nem áll útjába annak, hogy a NATO szerepvállalását Afrika problémáinak megoldásában próbálja kamatoztatni.

Ennek alapja hosszú távon fennállni látszik, hiszen az Afrikai Unió nem lesz képes megbirkózni a válságokkal – a szegénység, a betegség, a működésképtelen államok, a polgárháborúk és a terrorizmus által hordozott csapásokkal. Ebben a munkamegosztásban azonban az Európai Uniónak és a NATO-nak proaktív szerepet kell vállalnia.

A NATO további bővítési filozófiája az új kihívásoknak megfelelően módosítható

A NATO bővítése a szövetség sikertörténeteként vonul be a történelembe, azonban a struktúra megváltozása nem hagyta változatlanul a bővítési filozófiát sem. Csehország, Lengyelország, Magyarország felvételekor még szigorú és látványos politikai katonai követelményeket fogalmaztak. A 2004 márciusi csatlakozásnál viszont már

egyszerűen csak deklarálták a szövetségi tábor növekedését. A „nyitott ajtó” politikája valószínűleg folytatódni fog a jövőben is és a NATO az évezred második évtizedében már legalább 30 tagú lesz, Horvátország, Ukrajna, Macedónia és Albánia felvételét elemzők reális lehetőségként tartják számon.

A NATO bővítési politikájának újragondolása, új kihívásokhoz igazítása mellett számos tény szól. Mindenekelőtt a békepartnerségi program (PfP) egységes struktúrába illesztett egy rendkívül heterogén ország-csoportot, amivel elősegítette 10 újonnan csatlakozott tagállam felkészülését és a nem NATO tag európai uniós államokat is szorosan a NATO-hoz kapcsolta. Ezáltal meghonosodott egy új típusú biztonságpolitikai kultúra, aminek az átvétele, belakása jelenleg is és a közeljövőben is folyik.

A békepartnerségi együttműködés megváltozott azáltal, hogy a 10 legaktívabb tagja belépett a szövetségbe. Kérdés, hogy a különböző felkészültségű és motivációjú tagországok jövőbeli ambicionálásának elegendő kerete lesz-e a PfP-nek a maradék országokba történő működtetése? Vajon tudják-e ezekben az országokban a védelmi reformok erősítését, az interoperabilitás és a képességfejlesztés iniciálását ugyanezek az elvek a megváltozott keretekben érvényesíteni. A NATO súlypontjának keletre tolódása valószínűleg további újdonságokat hozhat a békepartnerségben is, mindenekelőtt az Oroszországgal és az Ukrajnával való együttműködés erősödése keretében.

Új színeket hozhatnak a NATO kapcsolataiba a békeműveletek során együttműködő országokkal kiteljesíthető jó kapcsolatok pl. Ausztráliával, Új-Zélanddal, Japánal az afganisztáni és iraki békeműveletek során, de említhetjük Kínát is, amely hosszabb távon akár rivális biztonságpolitikai erőközponttá is válhat. Feltehetően ki kell találni a mediterrán és közel-keleti országokkal folytatott együttműködés fejlesztésének irányait, kereteit, módszereit, a velük kapcsolatos interoperabilitás, védelmi reformok és hadsereg civil ellenőrzésének előtérbe helyezésével. Mindezek nemcsak új elveket és módszereket, tájékozási irányokat, hanem megfelelő pénzügyi forrásokat is igényelnek.

Nem kell csodálkozni azon, hogy jelenleg sem a mediterrán párbeszéd, sem az isztambuli együttműködési kezdeményezés tekintetében még nincsenek jelentős eredmények. A NATO-ban már látszik, hogy a Berlin-plusz típusú megoldások jól támogatják az ENSZ kezdeményezéseket, és megfelelő együttműködési programok kialakításához mutathatnak mintát a regionális biztonsággal foglalkozó nemzetközi szervezetekkel is. Így pl. az Afrikai Unióval, az Öböl-együttműködési Tanáccsal is.

Összegezve: álláspontunk szerint igaz, hogy a NATO 1999-ben megfogalmazott stratégiai koncepciójához tartozó valamennyi nagy kérdésben a megújulás kihívásai tükröződnek, azonban ebben – a politikai párbeszéd erősítésével, a diskurzus új színtereinek megalkotásával – helyet kaphatnak az intenzív politikai tárgyalások. A jelenlegi stratégiai keretekben is megfelelő ösztönzőt, motivációt kaphatnak arra, hogy – a konkrét képességfejlesztések, az Európai Unió, a NATO és az Egyesült Államok közötti megfelelő szereposztással, a differenciált haderőfejlesztéssel – megalkossák azokat a struktúrákat, amelyekkel eredményesen kapcsolódhat össze a brüsszeli főhadiszállás, a NATO-hivatalok működési és szervezeti reformja, aktivizálható a stratégiai politikai párbeszéd, végigvihetők a strukturális átalakítások és egységes rendszerbe állhat össze a szövetségi pénzügyi reform.

Kószegvári Tibor

A különleges katonai műveletekről

 A NATO-ban vállalt feladatok sokrétűbb és kiterjedtebb teljesítését bizonyítja az a tény, hogy a Magyar Honvédség állományában felállításra kerül egy különleges műveleti zászlóalj. Ez a tény arra készítette a szerzőt, aki a különleges katonai műveletek elméleti problémáival már több mint három évtizede foglalkozik (1971-ben védte ilyen témájú kandidátusi dolgozatát, majd 1988-ban doktori értekezését), hogy egy rövid tanulmányban bemutassa a különleges katonai műveletek főbb elveit és erőit, amelyek segítenek abban, hogy a téma iránt érdeklődő olvasók világosabban lássák a különleges katonai műveletekkel kapcsolatos alapfogalmakat, feladatokat és az erők alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket.

A hadtörténelem eseményeit tanulmányozva világosan és tényszerűen bizonyítható, hogy a különleges műveletek nem a 21. század termékei. Ez a katonai tevékenység, amely rendszerint az ellenség által megszállt területen, az ellenség harcoló csapatainak hátában került végrehajtásra, már több száz, egyes vonatkozásaiban több ezer éves múlttal rendelkezik. A Tróját ostromló görögök által elkészített faló és a belsejében elhelyezett harcosok hajtották végre a különleges katonai műveletek egyik korai sikeres akcióját, amely Trója görögök általi elfoglalását segítette elő. A trójai faló, mint a különleges katonai műveletek és a diverzió jelképe szerepel az Egyesült Államokban a J.F. Kennedy Különleges Hadviselési Központ (Fort Bragg, Észak-Karolina állam) címerében.

A különleges műveletek előtörténete

A magyar katonai múlt kiemelkedő személyisége, Zrínyi Miklós is felismerte a különleges műveletek és az ellenség megtévesztésének, a diverzióknak jelentőségét. *Mátyás király életéről való elmélkedés* című munkájában írja: „Második mesterség a királynak a diversio... Aki ezzel tud élni, bizony nagy hasznait veszi... Ezért minden hadnagy elhigye, hogy a diversio legmesterségesebb vitézség mindennél: aki okosan él avval, nem hibálhat.”

A 18. és 19. század fordulóján a napóleoni háborúk során a francia csapatok gyakran harcoltak a hátukban tevékenykedő olasz és spanyol gerilla erők, valamint az orosz partizáncsoportok ellen, amelyek nem a hagyományos harcéljárásokat,

hanem kis csoportokkal különleges műveleteket, elsősorban lesállításokat és rajtaütéseket hajtottak végre a megszálló francia erők ellen.

Az első világháború nagyméretű állásharcaiban a feljegyzések szerint, nem volt lehetőség az ellenség mélységében folytatandó különleges műveletekre és a szembenálló felek nem is törekedtek ilyenekre még az áttörési kísérletek során sem, mivel ilyen rendeltetésű katonai alakulatokkal nem rendelkeztek.

A második világháború előestéjén és folyamán, azonban már az összes hadban álló fegyveres erőnél megtalálhatóak voltak a különleges műveletekre felkészített katonai alakulatok.

A német Wehrmacht állományában már a Lengyelország lerohanására tervezett akció előtt felállították a „Brandenburgi” nevet viselő különleges műveletek végrehajtására szolgáló katonai alegységeket. Ezeket az alegységeket a Szovjetunió megtámadásakor, 1941. június 22-én már hadosztálykötelékbe szervezték. A „Brandenburgi” különleges műveleti erők fő feladata az ellenség hátában a közlekedési vonalak és összeköttetési híradóközpontok rombolása, valamint a pánikkeltés volt.

Sajátos feladattal hozták létre a Waffen-SS állományában 1943-ban a Friedenthal-i kiképző központba azt a különleges műveleti egységet, amely aktívan vett részt Mussolini olasz diktátor kiszabadításában a Gran Sasso-i akcióban, Horthy Miklós 1944. október 15-i lemondását kikényszerítő műveletben, a budai várban, majd 1944 decemberében az ardenneki ellentámadó hadműveletben, ahol a szövetséges erők parancsnokainak fogságba ejtése és a támadó tevékenységek zavarása volt a cél. Ennek az alakulatnak Otto Skorzeny volt a parancsnoka.

A szövetséges fegyveres erők állományában a háború kezdeti időszakában az európai hadszíntereken a brit tengerészgyalogság kommandói, Észak-Afrikában a sivatagi mélységi csoportok, valamint a különleges légi szolgálat (Special Air Services = SAS) alegységei tevékenykedtek a német és olasz csapatok hátában.

Az amerikai fegyveres erők a franciaországi partraszállás sikerének elősegítése céljából állították fel az első ranger-zászlóaljakat, amelyek feladata a német partvédelmi objektumok rombolása és a vezetési rendszerek megbontása volt. Ezek a ranger-alegységek a későbbi háborúkban, Koreában és Indokínában is bevetésre kerültek.

Az amerikai (USA) különleges műveleti erők terén a leglényegesebb változást a Kennedy elnök által és az ő javaslatára felállított különleges erők (Special Forces) jelentették. Kennedy felismerte azt, hogy az atom-világháborúra kidolgozott „tömeges megtorlás” nemzeti katonai stratégia helyett nagyobb figyelmet kell fordítani a hagyományos fegyverekkel folyó helyi konfliktusokra és a helyi konfliktusok megoldásában kiemelkedő szerepet vállaló különleges műveleti erők felkészítésére.

A szovjet hadvezetés a kezdeti kudarcok után sikerrel alkalmazta az ellenség hátában tevékenykedő partizáncsoportokat, majd dandárokat, amelyek létszáma 1944-ben már elérte az egymillió főt. Fő tevékenységük a német szállítások akadályozása, a vasútvonalak rombolása volt. A világháború után a szovjet fegyveres erők állományában felállításra kerültek a különleges rendeltetésű (Specnaz) alakulatok, amelyek elsősorban az afgán háborúban szereztek nemzetközi hírnevet.

A különleges műveletek elvei

A különleges műveletek (Special Operations) felölelik mindazon katonai tevékenységeket, amelyeket külön erre kijelölt, szervezett, kiképzett és felszerelt erők hajtának végre, amelyek műveleti-technikai eljárásai és módszerei nem azonosak a hagyományos erőkével. Ilyen tevékenységekre kerülhet sor a katonai műveletek minden típusánál (béke-válság- és konfliktushelyzetekben) mind önállóan, mind a hagyományos erőkkel összehangolva, hogy katonai, politikai, gazdasági és lélektani célokat érjenek el.

A különleges műveleti erők (Special Operations Forces = SOF) nem alkalmazhatók a hagyományos erők helyett. Leghatékonyabbak a béke idején történő bevetésre és a békeműveletek feladatainak végrehajtására. A különleges műveleti erők alkalmasságát a békeműveletekre az bizonyítja, hogy ezen erők katonáit tervszerűen és alaposan felkészítik a meghatározott földrajzi térség éghajlati, domborzati és időjárási viszonyaira, a lakosság kulturális, vallási és ideológiai sajátosságaira, különös tekintettel a térség lakosságának nyelvi megosztottságára. E téren számos tapasztalatot szereztek az Afganisztánban és Irakban, valamint a volt Jugoszlávia területén tevékenykedő szövetséges katonai erők.

A békeműveletekre történő felkészítés mellett továbbra is folyik a különleges műveleti erők kiképzése és előkészítése konfliktushelyzetekben és a nagyméretű háborús műveletekben való aktív részvételre. Ez a felkészítés további képességeket és felszereléseket, valamint harci és kiszolgáló támogatást igényelt.

Különleges műveleti feladatok három összetevőből állnak: a különleges felderítés és a közvetlen harci akciók végrehajtásából, valamint a katonai segítségnyújtásból.

□ *A különleges felderítés* (Special Surveillance and Reconnaissance) végrehajtása az alábbi feladatokat öleli fel:

- a hadműveleti terület parancsnoki döntéshez szükséges értékelését,
- a hagyományos erők hadművelete előtti felderítést,
- fontos célok felderítését (vezetés, csapat összpontosítások, különleges fegyverek, közlekedési vonalak stb.),
- az ellenséges erők mozgásának követését és jelentését,
- fontosabb objektumok, intézmények felderítését, meteorológiai, geográfiai, hidrográfiai és csapás utáni helyzetre vonatkozó adatok gyűjtését és jelentését,
- a fontos célok folyamatos felderítését.

□ *A közvetlen harci akciók* (Direct Action) során a különleges műveleti erők rajtaütéseket, lesállításokat és más támadó akciókat hajtanak végre. Robbanó- és egyéb záratokat telepítenek; tűzcsapást hajtanak végre a célokra földi, légi és tengeri járművekről; végzik a precíziós lőszer célravezetését és önálló szabotázsakciókat hajtanak végre. Ezek az akciók rendszerint méretükben és időtartamunkban korlátozottak és tartalmaznak a végrehajtó csoport(-ok) tervezett kivonását a célterületről.

A különleges műveleti erők ezeket a feladatokat önállóan, vagy a hagyományos erőkkel együtt hajtják végre. A feladatok rendszerint speciális, pontosan meghatározott és idő-érzékeny hadászati vagy hadműveleti jelentőségű műveletek. Ezek a fel-

adatok rendszerint meghaladják a hagyományos erők fegyvereinek, elsősorban a tábori tüzérségi lövegek és rakétavetők csapásmérő hatótávolságát.

Ilyenek lehetnek:

- fontos célok (anyagok és személyek) támadása, közlekedési vonalak és célok bénítása;
- kijelölt célok (személyek, anyagok) felderítése, elfogása vagy kimentése;
- fontos objektumok vagy felszerelések birtokbavétele, rombolása vagy semlegesítése;
- túsok (foglyok) kiszabadítása;
- a tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni harc támogatása;
- információs, parancsnoki és vezetési rendszerek elleni műveletek;
- terrorizmus elleni harc.

A közvetlen harci akciók lehetnek önállóak, vagy részei egy nagyobb hagyományos vagy nem hagyományos katonai műveletnek.

□ *A katonai segítségnyújtás* (Military Assistance) fogalma alatt a baráti vagy szövetséges katonai erőknek békében, válság esetén, vagy konfliktusban nyújtott különleges műveleteket kell értékelni. Ez a segítségnyújtás adható közvetlenül, vagy közvetve egy ellenálló erőnek, vagy belföldi katonai vagy félkatonai erőnek, hogy védjék a demokratikus társadalmat a felforgatástól, a törvényteleniségektől vagy a felkeléstől. Ilyen feladatot gyakran hajtottak végre az amerikai és francia különleges műveleti erők Latin-Amerika és Afrika különböző, belső válságoktól sújtott országaiban.

Ilyen műveletek lehetnek:

- ellenálló vagy gerilla erők kiképzése, felszerelése, támogatása, és ha szükséges, vezetése az ellenséges erők politikai, katonai, gazdasági és lélektani gyengeségeinek kihasználása céljából;
- kiszabadítási és menekülési hálózatok felkészítése;
- baráti, vendég nemzetek katonai és félkatonai erőinek felkészítése saját belső instabilitásuk helyreállítása érdekében;
- a szövetség tagállamainak támogatása és segítése az együttműködésre;
- békeműveletek támogatása szervezési, tervezési, felderítési, vezetési, egészségügyi, műszaki és biztonsági téren belső humanitárius válságok során;
- összekötő csoportokkal nyelvi és kulturális támogatás a konfliktusok rendezése során;
- infrastrukturális helyreállító segítség katasztrófák esetén.

A különleges műveleti erők alkalmazásának elvei

A különleges műveleti erők sikeres tevékenységének kulcsa az egyes katona. Ezért az alkalmazási (bevetési) tervek és eljárások egyszerűek és közérthetőek legyenek, hogy biztosítsák a parancsnok döntésének megértését. Mivel a különleges műveleti erők létszáma korlátozott és rövid idő alatt nem is növelhető¹, ezért nem vethetők be

1 Az USA különleges erők (Special Forces) katonáinak felkészítése kb. 24 hónapos kiképzést igényel

olyan feladatokra, mint a hagyományos erők. Nem szabad szétforgácsolni a SOF-erők tevékenységét olyan feladatokra (célok ellen), amelyek csábítóak, de nem bírnak hadműveleti vagy hadászati értékkel. Ezeket az erőket olyan feladatokra kell bevetni, amelyek segítik a hadműveleti és hadászati célok elérését.

A különleges műveleti erők bevetésénél figyelembe kell venni:

- a meghatározott feladat legyen *alkalmas* (megfelelő) a különleges műveleti erők számára; legyen szükség azok speciális felkészültségére és képességeire a teljesítéshez;
- a meghatározott feladat legyen *teljesíthető*: (ehhez legyen megfelelő a felkészültség, a kiképzés, a tervezési és gyakorlási idő, valamint a nyelvi és kulturális felkészültség);
- a feladat legyen *indokolható*; a kockázat legyen igazolható a várható eredménnyel;
- a feladat legyen *fenntartható*. Teljesítését folyamatos harci és kiszolgáló támogatással kell biztosítani.

Nagyon fontos a különleges műveletek részletes tervezéséhez a pontos és *friss felderítési adatok* felhasználása. Ezzel megelőzhető az hogy a bevetett csoportok váratlan veszélyhelyzetbe kerüljenek.

A különleges katonai műveletek vezetéséhez jól felkészült parancsnokok és törzsek szükségesek. Pontosan meg kell határozni a harci erők és a különleges műveleti erők közötti együttműködés részleteit és rendszabályait. Ennek érdekében szoros kapcsolatot kell fenntartani az együttműködő erők törzsei között.

A különleges műveletek központi tervezést és decentralizált végrehajtást igényelnek. Ugyanakkor nagy rugalmasságot kell biztosítani a végrehajtó alegységek, a különleges műveleti erők csoportjai számára.

A különleges műveletek tervezésének bázisa (alapköve) a végrehajtó egység vagy alegység, amelyre építve:

- korai bevetéssel kell biztosítani a műveletek végrehajtásának sikeres megkezdését;
- az erők bevetését össze kell hangolni a hagyományos harci erők műveleteivel;
- bevetését szigorúan álcázni, leplezni és biztosítani szükséges;
- a műveletekben résztvevő erők tevékenységét nagyon részletes és pontos, időbeni felderítési adatokkal kell támogatni;
- a SOF-erők fontos feladata a kijelölt célok elleni csapások (tüzek) tervezésével összhangban a saját akciók tervezése. Ezzel elkerülhető a saját csapások okozta veszteség;
- az ilyen műveletek logisztikai támogatása sajátos követelmények között történik, amelyet gyakran (különösen békeműveleteknél) a fogadó állam biztosít;
- a különleges műveletekben résztvevő erők tevékenységét vizsgálni kell a törvények, a nemzetközi hadijog és a harctevékenységek oldaláról is.

A különleges műveleti katonai erők

Amikor a terrorista szervezetek és akciók ellen felhasználható katonai erőket kívánjuk meghatározni, mindenekelőtt abból kell kiindulni, hogy a terroristák az esetek zömében rendkívül elszánt (gyakran fanatikus) és jól kiképzett személyek, akiknek akcióit alaposan előkészítik, megtervezik és váratlanul hajtják végre. Tehát az ellenük bevetendő erők katonáinak is hasonló, de ha lehet, még jobb feltételekkel kell rendelkezniük. A terroristák támadásainak célpontját képező fejlett államok fegyveres erőinek állományában vannak ilyen katonák. Ezek a katonák a különleges hadviselési erők különböző alakultainál teljesítenek szolgálatot.

Mindazon államok, amelyek fegyveres erejében különleges műveleti csapatokat szerveztek, arra törekszenek, hogy ezeknek a csapatoknak a személyi állománya mindenkor készen álljon a legszélsőségesebb körülmények között is a meghatározott feladatok végrehajtására. Ezeket a katonákat felkészítik, hogy éjjel és nappal, sivatagi forróságban, esőerdőben, vagy sarkkörüi dermesztő hidegben, lakott vagy lakatlan térségekben, vízen, szárazföldön és levegőben is képesek legyenek eredményesen tevékenykedni.

Az ilyen viszonyok közötti feladat eredményes végrehajtására alkalmas katonák toborzása, kiképzése és megfelelő ellátása rendkívül költséges, ezért csak a nagyhatalmak és a gazdag országok tartanak állandó készenlétben ilyen erőket. Az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Németország, Olaszország, Franciaország és Oroszország is nagy gondot fordít a különleges műveleti erők fenntartására és folyamatos korszerűsítésére. Röviden tekintsük át ezeket:

□ Az Amerikai Egyesült Államok fegyveres erejének mindhárom haderőnemében vannak szervezetszerű különleges műveleti alakulatok. Ezek személyi állományában, a Nemzeti Gárda és Tartalék erőit is számolva, több mint 51 ezer fő szolgál.

A szárazföldi haderőnél különleges erők (*Special Forces*), ranger, különleges – műveleti repülő, lélektani hadviselési és polgári ügyi alakulatok találhatók. Ezek az alakulatok igen széles körű harci lehetőségekkel rendelkeznek. Részt vesznek a kiképzésben és irányítják a felkelő erőket, illetve a felkelő erők elleni műveletekben, hadműveletekben és a belső rend helyreállításában, valamint a terrorizmus elleni harcban képesek eredményesen tevékenykedni. Segítik a baráti országok védelmi felkészülését, továbbá humanitárius segítséget nyújtanak a válságkörzetekben.

A légierő állományához a különleges hadműveleti repülő alegységek tartoznak, amelyek végzik a különleges erők légi szállítását, biztosítják az utánpótlást, valamint lélektani hadviselést és tűztámogatási feladatokat hajtanak végre.

A haditengerészet különleges hadviselési erőit a *SEAL-csoportok*, és az azokat szállító alegységek és a különleges hajóegységek képezik. Ezek az erők rajtütéseket, felderítő akciókat, járőrözést, a parti ellenség bénítását, a partraszállási hídfő felderítését és megjelölését, valamint más speciális feladatokat hajtanak végre. A SEAL 6. sz. csoportja napjainkban Irak és Afganisztán területén hajt végre rejtett akciókat.

Külön említést érdemel a *Delta Force* megnevezésű alakulat, amelynek fő feladata a terrorizmus elleni harc. Ezt a kb. 800 fős állománnyal rendelkező egységet a múlt század 80-as éveiben állították fel Fort Braggban (Észak-Karolina állam). Az alakulat

szervezetét és feladatait a legszigorúbb titokként kezelik. Csupán annyi szivárgott ki alkalmazásáról, hogy bevetését általában légiúton tervezik és a légiszállító eszközöket a floridai Eglin légitámaszpontból biztosítják a Delta Force katonái számára. Jelenleg a Közel-Keleten hajt végre rejtett akciókat, amelyek között első helyen áll az al-Kaida vezetők elfogása.

A felsorolt erők hadműveleti vezetését mind háborús, mind békefeladatok végrehajtása során az 1986-ban felállított összhaderőnemi vezetési szerv: az Egyesült Államok Különleges Hadműveleti Parancsnoksága végzi – bár azok továbbra is megmaradnak a haderőnem alárendeltségében. Ez a parancsnokság, az elnök és a Vezérkari Főnökök Bizottsága utasításainak megfelelően, tervezi a különleges erők alkalmazását.

Az amerikai különleges hadviselési alakulat nagy része napjainkban Afganisztán, vagy a szomszédos államok területén tartózkodik és végzi az al-Kaida terrorszervezet megsemmisítésére, valamint Oszama bin Laden elfogására tervezett műveleteket.

□ Az Egyesült Királyság fegyveres erői állományában is fontos szerepet töltenek be a különleges műveleti csapatok. A második világháborúban a német Werhmacht által megszállt Nyugat Európa tengerparti objektumai ellen, valamint az észak-afrikai hadszíntéren a német és az olasz csapatok hátában hajtottak végre felderítő- és diverziós akciókat.

A világháborút követően is fenntartották a különleges rendeltetésű erőket, amelyek mind a szárazföldi erők (SAS-ezredek), mind a haditengerészet (*commando*) állományában megtalálhatók. Ezek személyi állományát kb. 10 ezer fő katona képezi. A speciálisan kiképzett katonák, sikeresen tevékenykedtek, mint a Falkland-szigeteken, mint az Arab-öbölben lefolytatott hadműveletekben. Jelenleg a boszniai válságteréségben is tartózkodik több tucat SAS katona azzal a feladattal, hogy foglyul ejtse és a hágai nemzetközi bíróság elé állítsa a háborús bűnösöket. A SAS-ezredek személyi állományának zöme Afganisztán területén tevékenykedik. Fő feladatuk Oszama bin Laden foglyul ejtése. 2005-ben bővült a brit különleges műveleti erők állománya, még ez év szeptemberében felállították a különleges felderítő ezredet, amelynek fő feladata a nemzetközi terrorizmus elleni harc.

□ A német fegyveres erők, a Bundeswehr állományában az öt szárazföldi hadosztály közül különleges műveletekre felkészített erő a *Division Spezielle Operationen* (DSO), amelynek törzse Regensburgban állomásozik. Három dandára (2 ldt., 1 kgs. műveleti dd.) Saarluis, Oldenburg és Calw helyőrségekben állomásozik. Létszáma kb. 8 ezer fő.

Feladatai:

- fegyveres békefenntartási műveletek: evakuáció, a német állampolgárok kimentése, katasztrófák esetén a lakosság mentése;
- irreguláris erők elleni harc;
- gyors beavatkozási és befejező műveletek végrehajtása;
- az ellenség mélységében végrehajtott műveletek (felderítés, direkt akciók, tömegpusztító fegyverek hordozóinak felderítése, hadműveleti és hadászati objektumok elleni műveletek, vadászharc az ellenség hátában).

□ *Olaszország* is rendelkezik különleges rendeltetésű katonai alakulatokkal, amelyek alapvető feladata a felderítés és a diverziós akciók végrehajtása az ellenség hátában. Az utóbbi években e feladatok mellett előtérbe került a nemzetközi békeműveletekben való részvétel is. Így megjelentek az olasz különleges erők egységei Libanonban, Szomáliában és Albániában is. A Szomáliában bevetett Folgore-dandár katonái ellen eljárást indítottak a helyi lakossággal szembeni kegyetlenkedések miatt.

Az olasz fegyveres erők állományában három különböző rendeltetésű különleges alakulat található. Ezek együttes létszáma kb. 15 ezer fő. Az első különleges műveleti alakulat a szárazföldi haderő *alpesi dandára*, amelynek feladata a határok védelme a magashegyi körzetekben. Az alpesi dandár katonái kiváló fizikai adottságokkal rendelkeznek, különösen a sziklamászás és a sízés terén. Amerikai kérésre felmerült az alpesi katonák bevetése Afganisztánban az ISAF feladatainak végrehajtása során.

A második különleges rendeltetésű alakulat, a *San Marco ezred* (létszáma 1300 fő) a haditengerészethez tartozik. Fő feladata a partraszállási műveletekben való részvétel, a hídfő felderítése, fontos parti objektumok birtokbavétele, vagy rombolása. Az ezred katonái már 1982-ben bekapcsolódtak a nemzetközi békefenntartási akciókba is, amelyek során 1984-ig Libanonban végeztek meghatározott feladatokat.

Az olasz fegyveres erők harmadik különleges rendeltetésű alakulata a *Folgore-ejtőernyős dandár*. Ennek állományában található egy, az amerikai Special Forces mintájára kiképzett különleges zászlóalj, amelynek alapfeladata az ellenség hátában folytatandó felderítés és diverziós akciók végrehajtása. A háború idejére meghatározott alapfeladat mellett egyre gyakrabban kerül sor olyan békefenntartó és békekikényszerítési feladatokra (pl. Szomáliában és Albániában), melyekre az első lépcsőben a Folgore-dandár erőit vetik be.

□ *Franciaország* fegyveres erőinek állományában is komoly erőt képviselnek a különleges rendeltetésű alakulatok. Ezek közül első helyen kell említeni a francia *idegenlégió* mintegy 8000 katonáját, akik mind kiképzésüket, mind felszerelésüket illetően alkalmasak a terrorizmus elleni sikeres harctevékenységre. Rajtuk kívül a szárazföldi erők állományában egy *légideszant dandár*, valamint a különleges műveleti erők egy *ejtőernyős ezrede és helikopter zászlóalja* áll bevetésre készen különleges hadviselési feladatokra, ide értve a terroristák elleni harcot is.

□ *Oroszország* fegyveres erőinek állományában is jelentős nagyságú különleges rendeltetésű alakulat található. Mind a szárazföldi csapatok, mind a haditengerészet rendelkezik olyan különlegesen kiképzett és felszerelt egységekkel és alegységekkel, amelyek fő feladata az ellenség hátában végzendő felderítés és fontos objektumok megsemmisítése. Ezen alakulatok orosz megnevezése *Szpecnaz* (Szpecialnoe naznacsenie – különleges rendeltetés), amelyet a nemzetközi sajtó is széleskörűen használ.

Bár az orosz fegyveres erők struktúrájában jelentős változások történtek az elmúlt néhány évben, és jelenleg is folyik egy haderőreform, annyi mégis ismert, hogy a szárazföldi csapatok állományában továbbra is mintegy 7 dandárba szervezett, 20–25 ezer főnyi különleges rendeltetésű erő van. Minden hadsereg egy zászlóalj és minden front (katonai körzet) egy dandár (esetleg ezred) nagyságú Szpecnaz erővel rendelkezik.

A Szpecnaz-egységek katonáinak kiképzésénél felhasználják az afganisztáni és csecsenföldi harcok tapasztalatait, de keresik az alkalmazás új formáit és módszereit is. Megbízható nemzetközi sajtóközlemények tudósítottak arról, hogy ezek az egységek egyre gyakrabban kerülnek bevetésre a belső, polgárháborús konfliktusokban. Így történt ez 1991-ben Litvánia elszakadása törekvéseinek meggátlása céljából, valamint a csecsenföldi polgárháborúban is. Emellett a Sztpecnaz-katonák megjelentek az ENSZ különböző békefenntartási műveleteiben is.

Az orosz haditengerészet jelenleg kb. 7500 főnyi különleges kiképzett Szpecnaz-katonával rendelkezik a tengerészgyalogság állományában. Ezek a katonák század és zászlóalj nagyságú alegységek harcrendjében az ellenség part menti erői és objektumai ellen kerülnek bevetésre. Béke idején nem zárható ki ezeknek az alegységeknek a felhasználása a belső konfliktusok, vagy nemzetközi békeműveletek során sem.

Nem zárható ki az, hogy az amerikai katonai vezetés felhasználja az Afganisztánban harcolt orosz katonák tapasztalatait, és orosz Szpecnaz tanácsadókat is igénybe vesz az Afganisztán területén folyó katonai műveletekben.

*Hazánkban 2005. szeptember 1-jén alakult meg az MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj (Szolnok)*² A zászlóalj felállításával hazánk jelentős mérvű hozzájárulást igazol a NATO felé a válaszcádási (reagálási) képességek fejlesztése terén. A zászlóalj 1. százada 121 fős állománnyal bevetésre felkészült lesz 2006. december 31-ig.

A zászlóalj alaprendeltetése – mint ahogy erre már korábban is utaltam – a különleges felderítés és a közvetlen katonai akciók végrehajtása, valamint a katonai segítségnyújtás és a terrorizmus elleni harc.

A különleges műveleti erők bevetésével kapcsolatos tapasztalatok

Az Afganisztánban 2001 októbere és az Irakban 2003 márciusa óta folyó katonai műveletek folyamán bevetett különleges műveleti erőkkel kapcsolatban jelentős mennyiségű tapasztalatot gyűjtöttek a szövetséges erők katonai szakértői. Ezek egyes részei a különleges műveleti erők és a fő feladatot végrehajtó harci erők közötti együttműködés hiányosságaira hívták fel a figyelmet, másrészt pedig jelentős problémák merültek fel a különleges műveleti erők állományának egyes, önálló (speciális célú) feladatra kijelölt alegységei és a többi különleges erő közötti összhang vonatkozásában.

A különböző feladatú katonai erőkkel folytatott hadműveletek folyamán felmerült problémák között, nehezen megoldható feladatként jelentkezett a *különleges műveleti erők bevetett csoportjainak jelenléte és mozgása az ellenség mögöttes területein*, valamint a főerők hadműveletét támogató légierő és tábori tüzérség csapásainak összhanghangolása.

A probléma lényege az, hogy a különleges műveleti erők bevetett csoportjainak feladatát és tevékenységük helyét (körzetét) a szervezetszerű parancsnok különleges biztonsági rendszabályokra (OPSEC) hivatkozva, rendszerint nem közli a főfeladatok végrehajtó harci erők parancsnokával. A harci erők bevetett felderítő eszközei, el-

2 Magyar Honvéd 2005. október 21-i sz. 12–13. oldal

sősorban a légierő felderítő repülőgépei és a pilótánélküli felderítő járművek érzékelői viszont felfedik ezeket a csoportokat, amelyek célként jelennek meg, ha a különleges műveleti erők parancsnoka nem igazolja „saját erőként” a felderített alegységeket. A probléma megoldása érdekében szükséges a harci erők és a különleges műveleti erők közötti szorosabb együttműködés és a támogató csapások terveinek szükség szerinti módosítása.

A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben a különleges műveleti erők kiemelt szerepet játszanak. Az Afganisztánban és Irakban folyó katonai műveletekben ezeknek az erőknek a fő feladata az al-Kaida és a többi terrorszervezet vezetőinek elfogása, vagy megsemmisítése. Az amerikai különleges műveleti erők zömét az ún. „zöldsapkás” katonák képezik, amelyek általában 12 fős különítményekben (Alfa-team) hajtják végre a harci feladatokat. Sajtójelentések szerint a Pentagon vezetői és személyesen Donald Rumsfeld védelmi miniszter azonban, esetenként, nem a „zöldsapkásokat” hanem a különleges erőkön belüli „még különlegesebb” Delta Force-t és a SEAL erők 6. sz. csoportját bízzák meg az egyes kiemelt fontosságú feladatok pl.: Omar molla talibán vezér és Ayman Zawahiri al-Kaida alvezér fogságba ejtésére, mely megkülönböztetés amerikai sajtójelentések szerint³ sérti a különleges műveleti erők állományának nagyobb részét. A kijelölt terrorista vezérek fogságba ejtésére tervezett akciók mindezekig sikertelenek voltak, mivel a Delta Force és a SEAL 6. sz. csoportja igen nagy távolságra (valószínűleg Kuwait területén) helyezkedett el, míg a „zöldsapkások” egyes műveleti csoportjai a célterületek közvetlen közelében tevékenykedtek

A különleges műveleti erők katonáit fel kell készíteni az ellenség hátában folytatandó műveletek sajátosságai következtében fellépő problémákra. Ilyenek lehetnek: a lőszer- és fegyverfogyás pótlása; az elesett és sérült katonák evakuálása; a sebesült és beteg katonák ápolása a kiürítésig; az élelmiszerkészletek pótlása a helyszínen beszerezhető anyagokból; a saját felderítő és csapásmérő légierővel és támogató tüzérséggel fontos kapcsolat tartása stb.

A különleges műveleti erők katonáinak felkészítése nagyon alapos és előrelátó tervezést igényel. E téren az első jelentős probléma az, hogy előre nem határozható meg: milyen kontinensen, milyen országban, milyen földrajzi, éghajlati, időjárási, etnikai stb. viszonyok (feltételek) megléte között kerül sor a bevetésre.

Az Amerikai Egyesült Államok politikai és katonai vezetői a rendelkezésre álló különleges műveleti erők csoportjait (öt reguláris és két Nemzeti Gárda) a különböző kontinenseken folytatandó műveletekre készítették fel. Így a 10. különleges műveleti csoportot Európa, míg az 5. csoportot Dél-Ázsia, a 8. csoport pedig Latin-Amerika területére történő bevetésekre jelölték ki.

Ezt a példát a kisebb NATO és szövetséges államok fegyveres erői természetesen nem tudják követni. Ezért ezeknél még több feladatot kell vállalni a különleges műveleti erők felkészítése terén.

3 A Washington Post, 2004.jan 4-i számában jelent meg Lawrence Jackson (AP) cikke: „Military Split on how to use Special Forces in Terror War”

Különös jelentőséggel bír a felkészítésben a katonák fizikai, nyelvi és pszichológiai előkészítése a várható műveletekre. Ez jelentős időt vesz igénybe a felkészítés során. Hasonló fontosságú a katonák kiképzése a túlélésre. A túlélésre való felkészítés képesé teszi a katonákat arra, hogy a saját erőktől és ellátó bázisoktól távol és huzamos ideig képesek legyenek a tevékenységi körzetben található élőlények, növények és természeti források, tárgyak felhasználásával sikeres akciók végrehajtására. Mindezeket figyelembe kell venni a magyar különleges műveleti erők katonáinak felkészítésénél is.

* * *

A Magyar Köztársaság kormányának döntése, amely szerint megkezdődött a különleges műveletre alkalmas magyar katonai alakulat és katonák felkészítése, fontos feladatot jelent mind az egyes katonák, mind a felkészítést tervezők és végzők számára. Nem hanyagolható el azon katonai szakértőknek és a hadtudomány munkásainak tevékenysége sem, akik megfelelő ismeretekkel rendelkeznek a különleges katonai műveletekről és készek ezeket az ismereteket a felkészítés segítésére bocsátani.

Ez a rövid tanulmány is ilyen céllal készült és a szerző örömmel venné, ha hasonló célú írások jelennének meg a közeljövőben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. FM 100–5 Hadműveletek, MNVK 1997
2. Allied Joint Doctrine AJP–01 (A)
3. O. Skorzeny: Meine Kommandounternehmen, Lines Verlag, Wiesbaden 1976
4. Jan Boger: Elite – und Spezial-Einheiten, Motorbuch Verlag, Stuttgart, 1995
5. The Military Balance 2004–2005, The International Institute for Strategic Studies, London, 2004 október
6. The Washington Post 04–01 2004.: L. Jackson: Military Split on how to use Special Forces in Terror War
7. Magyar Honvéd, 2005. okt. 21.
8. Kőszegvári Tibor: A nemzetközi terrorizmus elleni harc. Hadtudomány 2002/1.sz.
9. Kőszegvári Tibor: A katonai felderítés aktuális kérdései a terrorizmus elleni harcban. Hadtudomány 2005/3. sz.

Munk Sándor

A Magyar Honvédség informatikai interoperabilitási politikája

Jelen publikáció célja a honvédelem informatikai interoperabilitási politikája alapjainak lefektetése. A szerző ennek érdekében összegzi az interoperabilitási kérdések szerepét és jelentőségét; bemutatja az informatikai interoperabilitási politika fogalmát, meghatározza annak legfontosabb jellemzőit; ismerteti a magyar honvédelmi informatikai interoperabilitási politikát befolyásoló alapvető dokumentumokat; végül javaslatot tesz az informatikai interoperabilitási politika tartalmi felépítésére és megfogalmazza legfontosabbnak ítélt elemeit.

A globalizáció és az információ korában az együttműködés minden (politikai, védelmi, gazdasági, kulturális stb.) szférában egyre nagyobb jelentőségre tesz szert. Ezzel egyenes arányban növekszik az interoperabilitás szerepe is, amelynek megjelenése és előtérbe kerülése a technikai és ezen belül elsősorban az informatikai rendszerek és eszközök hálózatba kapcsolódásához köthető. Az interoperabilitás és ezen belül az informatikai rendszerek, eszközök közötti interoperabilitás szerepe napjainkban különösen jelentős szerepet tett szert a katonai alkalmazásban.

A megváltozott biztonságpolitikai környezetben, a katonai műveletek jellegében és azokat végrehajtó erők felépítésében bekövetkezett változások eredményeként az interoperabilitást a NATO új stratégiai koncepciója a Szövetség hatékony működése egyik alapvetően meghatározó tényezőjének minősítette. A NATO prágai csúcstekeztetét megelőzően, a prágai képességfejlesztési elkötelezettség előkészítéseként a védelmi miniszterek az interoperabilitást már a négy kiemelt jelentőségű műveleti képesség-terület egyikeként azonosították.

A Magyar Honvédség, mint egy NATO-tagállam hadereje számára az interoperabilitás kialakítása és fenntartása a szövetséges, a koalíciós és más együttműködő partnerekkel küldetései és feladatai eredményes és hatékony végrehajtásának mindinkább alapvető feltételévé válik. Bár a Magyar Honvédség jelenlegi helyzetét nagyjából egymástól független rendszerek, szigetszerű megoldások jellemzik és átfogó, integrált informatikai rendszer még nem alakult ki, a kibontakozó és várhatóan felgyorsuló informatikai fejlesztési folyamat megkerülhetetlenné teszi az interoperabilitási célok és alapelvek megfogalmazását.

Az informatikai interoperabilitás alapjai

Az informatikai interoperabilitás kérdései, problémái alapvetően olyan tartós, vagy ideiglenes együttműködési helyzetekben merülnek fel, amelyben az egyes szereplők közötti információcsere egy része informatikai (vagy információs képességekkel rendelkező más technikai – továbbiakban együtt röviden informatikai) rendszereik, eszközeik közötti, emberi közreműködés nélküli adatcsere révén valósul meg. Az interoperabilitási kérdések felmerülésének további feltétele az adatcserében érintett informatikai rendszerek, eszközök közötti különbözőségek, heterogenitás megléte.

Megoldásra váró informatikai interoperabilitási probléma akkor jelentkezik, amikor különböző informatikai rendszerek nem képesek tulajdonosaik, felhasználók igényeinek megfelelő, vagyis szervezeti működési folyamataik által megkövetelt módon, mértékben és minőségben információt cserélni, a másik rendszer információit felhasználni. Az informatikai interoperabilitás tehát nem egy öncélú, önmagáért kialakítandó, hanem magasabbszintű szervezeti szükségletek, képességek megvalósulását biztosító képesség. Az informatikai interoperabilitás a szereplők közötti információs interoperabilitás egyik összetevője, ez utóbbi pedig a szereplők közötti művelti (szervezeti) interoperabilitás alapvető feltétele.

Az interoperabilitási problémák, hiányosságok megoldatlanul hagyása, vagy nem megfelelő szintű megoldása befolyásolja az érintett rendszerek által támogatott működési folyamatok eredményességét, hatékonyságát, vagy gazdaságosságát, illetve az érintett szereplők együttműködésének hatékonyságát. Informatikai interoperabilitás hiányában egyes tevékenységek egyáltalán nem hajthatók végre, vagy csak hosszabb idő alatt, több erőforrás felhasználásával, rosszabb eredménnyel, illetve nem, vagy csak alacsonyabb szinten biztosítható a különböző tevékenységek összehangoltsága, egymást erősítő (szinergikus) hatása.

Az információs és ezen belül az informatikai rendszerek közötti interoperabilitás előtérbe kerülésének, növekvő jelentőségének okai az információtechnológia fejlődésében, az informatikai szolgáltatások egyre bővülő mértékű igénybevételében, a világméretű, egyes emberekre és eszközökre is kiterjedő hálózatok elterjedésében, ezzel az emberek, rendszerek és eszközök közötti kapcsolatrendszer volumenének ugrásszerű bővülésében és ehhez kapcsolódóan az információcserében érintett felek, rendszerek heterogenitásának megnövekedésében rejlenek. A heterogén szereplők és rendszerek közötti információcsere ugyanis értelemszerűen növekvő mértékben igényli az interoperabilitási megoldások alkalmazását.

Az informatikai interoperabilitás problémája először a katonai alkalmazásban merült fel. Az angol nyelv egy értelmező szótára az interoperábilis kifejezés megjelenését 1965–70 közöttre teszi és példaként az 'interoperábilis fegyverrendszerek' kifejezést adja meg.¹ A katonai gyakorlatban a haderőnemek közötti interoperabilitási problémák a kommunikációs rendszerek esetében már a koreai háborúban jelentek, az informatikai (C4I) rendszerek között elsőként a vietnami háború idején je-

1 Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language: capable of being used or operated reciprocally.

lentkeztek. Az alapvető ok abban rejlett, hogy az egyes haderőnemek rendszereiket egymástól függetlenül, az összhaderőnemi követelmények figyelmen kívül hagyásával fejlesztették.² Az Egyesült Államok védelmi minisztériuma az informatikai rendszerek interoperabilitása témakörben 1967-ben adta ki az első szabályozót³.

Az informatikai interoperabilitásnak az iraki konfliktus során változatlanul fennálló, sőt a biztonságpolitikai változások és az információtechnológiai fejlődés következtében bővülő problémái jelentős mértékben növelték e kérdéskör jelentőségét. Ennek eredményeként fogalmazta meg az Egyesült Államok hadereje 1992-ben az interoperabilis informatikai rendszerek összekapcsolt rendszerére és az ezt támogató informatikai infrastruktúrára épülő informatika-alkalmazási jövőképét, *„Informatika a harcok számára”* (C4I for the Warrior) címmel.

Az informatikai interoperabilitás a katonai alkalmazásban mindmáig a más alkalmazási területekhez képest kiemelt, sőt egyre fokozódó jelentőséggel bír. Ennek alapvető oka a katonai műveleteket végrehajtó és abban érintett erők különböző területeken és különböző mértékben fennálló, sok szempontból növekvő mértékű heterogenitásában, másrészt az informatikai rendszerek egyre kiterjedtebb alkalmazásában rejlik. A 21. század kezdetét a biztonságpolitikai környezetben, a katonai műveletek jellegében, az ezeket végrehajtó erők feladataiban és összetételében, illetve a doktrínális elvekben bekövetkező jelentős változások jellemzik.

A NATO hadászati parancsnokok közös jövőképében⁴ megfogalmazottak szerint korunk katonai műveleteit holisztikus megközelítés, körök (jellegük) kibővülése, összetettségük, más – információs, gazdasági, társadalmi, jogi, diplomáciai stb. – tevékenységekkel fennálló kapcsolatrendszerük megnövekedése, a műveleteket végrehajtó erők összetételének megváltozása és az együttműködési kör kibővülése, a multilaterális jelleg uralkodóvá válása jellemzi. A műveletek összhaderőnemi, többnemzetiségű – szövetségi, vagy az adott feladatra létrehozott, a résztvevő nemzetek eseti felajánlásaira épülő koalíciós – keretekben kerülnek végrehajtásra. Emellett a műveletet végrehajtó csoportosításoknak küldetésük eredményes megvalósítása érdekében egyre szorosabb együttműködést kell kialakítaniuk más – nemzetközi, kormányzati és nem-kormányzati és civil – szervezetekkel is.

A jövőkép alapvető tényezőként hangsúlyozza az információs fölény szerepét és ezen belül a szervezeti eredményességnek az információk, információs folyamatok és információs rendszerek, illetve a korszerű technológia, köztük az informatika által biztosított lehetőségek kiterjedt és hatékony felhasználásától való függőségét. A dokumentumban külön kiemelésre kerül az információk, mindenekelőtt a felderítési információk megosztásának és a közös helyzetismeret kialakításának szerepe, jelentősége. Kiemelt fontosságú összetevő a hálózatközpontú megközelítés és ennek NATO-értelmezés szerinti alapfogalma, a hálózatalapú képesség is, amelynek lényege szervezeti, képesség- és rendszerszinten egyaránt a más összetevőkkel feladatori-

2 Interoperability, DoD Efforts to Achieve Interoperability among C3 Systems. [8–9. o.]

3 DoD Directive 4630.5, Compatibility and Interoperability of Tactical Command, Control, Communications and Intelligence (C3I) Systems.

4 Strategic Vision: The Military Challenge (By NATO Strategic Commanders).

entált módon történő, egymás képességeit kiegészítő, szinergikus módon felerősítő összekapcsolódás.

Összességében tehát a NATO hadászati jövőképében foglalt megállapítások egy olyan interoperabilitási környezetet körvonalaznak, prognosztizálnak, amelyben a biztonságpolitikai szintér szereplőinek feladatorientált módon változó, összességében dinamikusan bővülő köre számára kell megteremteni az információs és ezen belül az informatikai interoperabilitás feltételeit; az egyes szereplők által kezelt, illetve a köztük kicserélt információk köre folyamatosan bővül, tartalma dinamikusan változik; végül az információk egyre bővülő köre jelenik meg az informatikai rendszerekben és kerül köztük továbbításra.

Az informatikai interoperabilitási politika alapjai

Az információs szintér szereplőinek működését, együttműködését befolyásoló interoperabilitási problémák, kérdések növekvő jelentősége szükségessé teszi, hogy ezek a szereplők megfogalmazzák interoperabilitási céljaikat és követelményeiket; folyamatosan elemezzék, értékeljék az interoperabilitás helyzetét, hatását és következményeit; meghatározzák a megvalósításban érintett személyek és szervezeti elemek körét és felelősségüket; végül megtervezzék és végrehajtsák az interoperabilitás kialakítására, fenntartására, továbbfejlesztésére irányuló feladatokat. Az interoperabilitási kérdésekhez kapcsolódó teendők jelentősége, mennyisége, összetettsége – sok más feladatrendszerhez hasonlóan – egy meghatározott szervezeti szint felett már elengedhetetlenné teszi a tevékenységek egységes rendszerben, hosszabb távra szóló, stratégiai szemléletmódban történő kezelését, megvalósítását.

A hosszú távú (stratégiai) tervezés terminológiájának a szakirodalomban több, széles körben elterjedt változata is létezik. Ezek közül jelen tanulmányban a Miniszterelnöki Hivatal által kiadott módszertani útmutató⁵ fogalomrendszerét alkalmazzuk. Ennek alapfogalma a stratégia, a célállapot (jövőkép) elérésének átfogó terve, amely helyzetelemzésen alapul, jól definiált célokat tűz ki, ezek eléréséhez eszközöket rendel (beleértve a pénzügyi eszközöket is), valamint rendelkezik a megvalósítás fő intézményeiről, folyamatairól. A stratégia alapjait az adott szakterület politikája (szakpolitika, részpolitika) határozza meg, amely a szakterületre vonatkozó elvek, értékek, trendek és az ezek alapján kialakított átfogó célok, alkalmazható és alkalmazandó eszközök, valamint a szakterületi intézményrendszer összessége. Végül a stratégia megvalósítására programok, akciótervek és intézkedések formájában kerül sor. Míg a különböző stratégiák, rendeltetésükből és terjedelmükből következően általában önálló dokumentumban jelennek meg, addig a szakterületi politikák nem mindig fogalmazódnak meg ilyen formában.

Az informatikai interoperabilitási politika ebben az értelemben egy adott szereplő (szervezet) legfontosabb hosszú távú interoperabilitási céljainak és az elérésükhöz szükséges tevékenységek alapvető irányainak egységes rendszere. Az informatikai interoperabilitási politika rendeltetése, hogy az adott szereplő teljes egészére, egysé-

5 Módszertani útmutató a kormányzati stratégiai tervezéshez. – Miniszterelnöki Hivatal, 2004.

ges szemlélettel fogalmazza meg azt a felsőszintű akaratot és elkötelezettséget, amely hosszabb távra (5–10 évre) meghatározza az interoperabilitáshoz kapcsolódó tevékenységrendszer alapjait. Ez a politika általánosan, a szereplő minden összetevője, személye számára érhető módon rögzíti az interoperabilitás megteremtésével és fenntartásával kapcsolatos, követendő alapelveket. Mindezek képezik az alapját a későbbiekben megfogalmazandó részletes informatikai interoperabilitási célkitűzéseknek és informatikai interoperabilitási stratégiának.

Egy informatikai interoperabilitási politika alapvető összetevői közé tartozhatnak: az informatikai interoperabilitás fogalmi alapjai az adott szereplő értelmezésében; az interoperabilitás szerepének, az alapvető interoperabilitási célkitűzések, szintek és fokozatok meghatározása; az informatikai interoperabilitási tevékenységrendszer alapjainak, szabályozórendszerének általános leírása; az interoperabilitási tevékenységrendszer alapelveinek, valamint az interoperabilitási politika megvalósításában érintett alapvető szerep- és felelősségi körök meghatározása.

Az informatikai interoperabilitási politika egy szakterületi részpolitika, amely jellegéből következően más magasabb szintű, vagy azonos szintű politikákhoz kapcsolódik. Ezek közül kiemelésre méltó az átfogó (szervezeti) interoperabilitási politika, az informatika-alkalmazási politika, az informatikai fejlesztési (és beszerzési) politika, valamint az informatikai biztonsági politika. *Mindezt röviden a következő tények és körülmények indokolják:*

- az informatikai interoperabilitás csak egyik összetevője a szervezeti interoperabilitásnak, követelményeit alapvetően meghatározzák a szervezeti szintű interoperabilitási, együttműködési követelmények;
- az informatikai interoperabilitás követelményeit jelentős mértékben meghatározzák az informatika-alkalmazás jellemzői és sajátosságai, az informatikai rendszerek, eszközök és alkalmazások közötti információcserével kapcsolatos szervezeti igények;
- az interoperabilitási követelményeket alapvetően az új informatikai rendszerek fejlesztése és beszerzése, illetve a meglévő rendszerek továbbfejlesztése során lehet és kell érvényesíteni, összehangolva az alkalmazói és gazdaságossági követelményekkel;
- az informatikai interoperabilitás és az informatikai biztonság követelményei és megvalósítási lehetőségei bizonyos szempontból egymással ellentétesek, de az információcseréhez kapcsolódván egymással szoros kölcsönhatásban is állnak.

Az informatikai interoperabilitás politikai kereteit szabályozó dokumentumok

A interoperabilitás alapvető kereteit a témára vonatkozó NATO, Európai Unió és magyar kormányzati dokumentumok, valamint a felsőszintű, doktrínális szabályozók képezik.

A NATO interoperabilitással kapcsolatos alapvető dokumentumai közé mindekelőtt a Szövetség hadászati koncepciója, a védelmi képességek kezdeményezés, a prágai képességfejlesztési elkötelezettség, a hadászati parancsnokok jövőképe, valamint a NATO interoperabilitási politika és a NATO C3 interoperabilitási politika tartozik. Az interoperabilitás fogalmát a dokumentumok közül csak a két interopera-

bilitási politika, illetve a NATO fogalomjegyzék definiálja. Ez utóbbiban a fogalom meghatározása az elmúlt időszakban többször is változott.

1973-tól 2000-ig a fogalomjegyzékben a következő, egy eredetileg technikai jellegű definícióra épülő meghatározás szerepelt: „rendszer, egységek és erők képessége arra, hogy szolgáltatásokat nyújtsanak más rendszereknek, egységeknek és erőknek, illetve szolgáltatásokat vegyenek igénybe azoktól oly módon, hogy a szolgáltatások felhasználása elősegítse hatékony együttműködésüket”⁶. Ezt 2000-ben egy magasabb szintű meghatározás követte, amely szerint az interoperabilitás „a szövetséges, illetve adott esetben a partner és más országok fegyveres erőinek képessége a hatékony együttes felkészítésre, gyakorlat végrehajtásra és a meghatározott küldetések és feladatok végrehajtása során történő hatékony együttműködésre”⁷. Az eddigi utolsó változtatásra 2004 júniusában került sor, amely szerint az interoperabilitás „a meghatározott feladatok végrehajtása során történő szinergikus működésre való képesség”⁸.

A nemrég megjelent NATO interoperabilitási politikában⁹ már a legfrissebb meghatározás szerepel, a korábban kiadott NATO C3 interoperabilitási politikában¹⁰ viszont még a 2000-es definíció és a NATO híradó és informatikai fogalomjegyzékének¹¹ az 1973-as fogalomra épülő információcserre-orientált szűkítése („rendszerek képessége arra, hogy információkat nyújtsanak más rendszereknek, illetve információkat fogadjanak azoktól és az így kicserélt információkat hatékony együttműködésüket elősegítésére használják fel”) található. A két dokumentumban foglaltak azt bizonyítják, hogy a NATO számára már szükségessé vált az átfogó (szervezeti és működési szintű) és a C3 (informatikai) rendszerekre vonatkozó interoperabilitás fogalmának és feladatainak megkülönböztetése, illetve a már korábban létező informatikai interoperabilitási politika mellett egy átfogó interoperabilitási politika kialakítása is.

A NATO 1999-ben elfogadott stratégiai koncepciójában és az azzal egyidőben kiadott védelmi képességek kezdeményezésben az interoperabilitás már kiemelt szerepet kapott. Ezt követően a prágai képességfejlesztési elkötelezettség előkészítéseként a Szövetség védelmi miniszterei az interoperabilitást a négy kiemelt jelentőségű műveleti képesség-terület egyikeként azonosították.¹² A NATO parancsnokok közös hadászati jövőképében¹³ az interoperabilitás szintén jelentős szerepet játszik, mint a katonai műveletek hatásalapú megközelítésének három alapvető összetevője (döntési fölény, koherens hatások elérése, illetve az összhaderőnemi alkalmazás és fenntartás) közül az első kettő megvalósításához szükséges, lényeges feltétel.

A hivatkozott alapidokumentumokban foglaltakkal összhangban a NATO interoperabilitási politika is megállapítja, hogy „a NATO-műveletek sikere nagymérték-

6 AAP-6(V) mod 1, NATO Glossary of Terms and Definitions [2-I-7. o.].

7 AAP-6(V) mod 2, NATO Glossary of Terms and Definitions [2-I-6. o.].

8 AAP-6(2005), NATO Glossary of Terms and Definitions [2-I-6. o.].

9 NATO Policy for Interoperability [1. pont]

10 NATO Policy for C3 Systems Interoperability [2.1 pont]

11 AAP-31(A), NATO Glossary of CIS Terms and Definitions [systems interoperability, 2-35. o.]

12 The Prague Summit and NATO's Transformation. A Readers Guide. 2003. [27. o.]

13 Strategic Vision: The Military Challenge (By NATO Strategic Commanders). – NATO, 2004.

ben az összhaderőnemi és többnemzetiségű parancsnokságok és erők zökkenőmentes működésén és együttműködésén múlik. Ebben a környezetben az interoperabilitás kulcsfontosságú feltétel és jelentős erősksorozó tényezőnek kell tekinteni.”¹⁴ A NATO C3 interoperabilitási politika bevezetőjében pedig azt fogalmazza meg, hogy „a NATO finanszírozású C3 rendszereknek teljesen interoperábilisnak kell lenniük és együtt kell tudniuk működni a nemzeti rendszerekkel. A tagállamok és partner államok rendszereinek, erőik hatékony együttes működése érdekében szintén együtt kell működniük. Ebből következően a NATO-nak a politikai konzultációtól a harcászati szintű tevékenységekig terjedő funkciók támogatására jelentősen megnövelt interoperabilitásra van szüksége a NATO C3 rendszer minden szintjén.”¹⁵

Az átfogó, szervezeti szintű interoperabilitással kapcsolatban a NATO interoperabilitási politika alapvetően a különböző vezető szervek (parancsnokságok) és a műveleteket végrehajtó erők közötti interoperabilitás kérdéseire összpontosít, de megfogalmazza a különböző rendszerek és eszközök interoperabilitásának szerepét is.¹⁶ Az informatikai rendszerek közötti interoperabilitásban érintett összetevőket részletesebben a NATO informatikai interoperabilitási direktíva¹⁷ tartalmazza. A dokumentum szerint ezek közé a következők tartoznak: NATO állandó telepítésű parancsnokságok; a NATO parancsnokságokkal együttműködő állandó telepítésű nemzeti parancsnokságok; telepített NATO parancsnokságok és erők; NATO vezetésű műveletekben résztvevő nemzeti erők (egységek); valamint a Szövetséggel együttműködő nem-kormányzati szervezetek.

Az Európai Unió interoperabilitással kapcsolatos legfontosabb dokumentuma a pán-európai e-közigazgatási szolgáltatások európai interoperabilitási keretrendszere¹⁸, amelynek alapját a 2005-ben Sevillában elfogadott eEurope akcióterv képezte. A dokumentum szerint az interoperabilitás „az infokommunikációs (ICT) rendszerek és az általuk támogatott szervezeti (üzleti) folyamatok képessége az adatcserére, valamint az információk és tudás megosztásának támogatására”¹⁹. Emellett azt is megfogalmazza²⁰, hogy az interoperabilitás kérdéseit három dimenzióban is vizsgálni kell. Ezek közül a szervezeti interoperabilitás tárgya a szervezeti célok és folyamatok összehangolás és a közigazgatási szervek együttműködése. A szemantikai interoperabilitás az egymás között cserélt (nem feltétlenül erre a célra tervezett) információk más alkalmazások általi pontos értelmezésének kérdéseivel kapcsolódik. Végül a technikai interoperabilitás a számítógépes rendszerek és szolgáltatások összekapcsolásának technikai kérdéseivel foglalkozik.

Az európai interoperabilitási keretrendszer a szervezeti szintű interoperabilitás alanyainak alapvető típusait rögzíti. Ezek közé – elsősorban a határokon átnyúló interakció-típusokat azonosítva – a következőket sorolja²¹: az Európai Unió intézményei és

14 NATO Policy for Interoperability. [2. pont]

15 NATO C3 System Interoperability Policy. [1.1.2 pont]

16 NATO Policy for Interoperability [9. pont]

17 NATO C3 System Interoperability Directive [7. fejezet]

18 European Interoperability Framework for Pan-European eGovernment Services. Version 1.0. – European Communities, 2004.

19 i.m. [1.1.2 pont, 3. o.]

20 i.m. [2.2.1 pont, 15. o.]

hivatalai; a tagállamok közigazgatási intézményei; valamint az állampolgárok, illetve a gazdálkodó szervezetek. A dokumentum az ezen összetevők közötti interoperabilitási kapcsolatokat az A2A (Administration to Administration), A2B (Administration to Business) és A2C (Administration to Citizen) típusokba kategorizálja.²²

A Magyar Köztársaság közigazgatást érintő informatikai interoperabilitással kapcsolatos elgondolásai, tervei a Magyar Információs Társadalom Stratégiára²³ és az európai e-közigazgatási folyamatokra épülnek. Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium, illetve a Miniszterelnöki Hivatal Elektronikus Kormányzat Központja más minisztériumokkal együttműködve ezen keretek között indított projektet a Magyar E-Közigazgatási Interoperabilitási Keretrendszer (MEKIK) alapjainak lerakására. A projekt keretében elkészült alapvető résztanulmány az interoperabilitás fogalmát egyszerűen együttes (együtt-) működési képességgént definiálja, ami önállóan működő hatóságok, szervezetek együttműködését jelenti.²⁴ Az interoperabilitásban érintett összetevők közé ez a dokumentum is a közigazgatási intézményeket, az állampolgárokat (ügyfeleket) és a gazdálkodó szervezeteket sorolja. Az interoperabilitás szempontjából a projekt a közigazgatáson belüli együttműködésre koncentrálni és későbbi kiterjesztés tárgyának tekinti az ügyfelekkel és gazdálkodó szervezetekkel fennálló, valamint a nemzetközi interoperabilitási kapcsolatokat.

A védelmi szférát érintő szabályozók közül a Magyar Köztársaság kül-, biztonság- és védelempolitikai céljaiban²⁵ nem szerepel az interoperabilitás fogalma, azonban a magyar haderővel kapcsolatban leszögezi, hogy „erősíteni kell együttműködési képességét a környező országokkal, az euro-atlanti integrációs rendszeren belül, illetve azon kívül” és a NATO műveletekben történő részvétel mellett „megfelelő képességekkel kell rendelkeznie az Európai Unió által vezetett ... alkalmi koalíciókban végrehajtott katonai műveletekben való részvételre”. Végül azt is meghatározza, hogy „a magyar haderőnek képesnek kell lennie a polgári hatóságokkal és a lakossággal való együttműködésre az ország határain belül és kívül egyaránt”.

A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája szintén nem tartalmazza az interoperabilitás kifejezést, azonban a megvalósítás eszközeinek meghatározása során az interoperabilitást érintő alapvető megállapításokat tartalmaz.²⁶ Ezek szerint a NATO és az Európai Unió keretében folyó kollektív védelmi, válságkezelő, békefenntartó műveletekben és katasztrófaelhárításban való részvétel érdekében „a honvédségnek rendelkeznie kell ... a szövetséges erőkkel együttműködni képes ... erőkkel”. A dokumentum szerint továbbá „a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek – és szükség szerint a fegyveres erők – együttműködése ... nemzeti biztonságunk erősítésének jelentős tartaléka” és „a katasztrófavédelem (polgári vé-

21 i.m. [2.1.1 pont]

22 Más megnevezéssel G2G, G2B, G2C (ahol a G = Government).

23 Magyar Információs Társadalom Stratégia. – Informatikai és Hírközlési Minisztérium, 2003. november.

24 Közigazgatási informatikai rendszerek együttműködéséhez szükséges adatmodellek és adatkommunikációs sémák specifikációja és az ehhez szükséges módszertan [11. o., 16. o.].

25 A Magyar Köztársaság kül-, biztonság- és védelempolitikai céljai.

26 2073/2004. Korm. határozat, A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája [IV. fejezet].

delem, tűzoltóság) erői ... szükség esetén a fegyveres erők kijelölt alakulataival együttműködve védik a lakosság életét és az anyagi javakat”.

A Magyar Honvédség doktrinális szabályozói közül az összhaderőnemi doktrína az interoperabilitást csak a híradással és informatikával szemben támasztott követelményként tartalmazza a NATO híradó és informatikai fogalomjegyzékben szereplő meghatározással.²⁷ Az összhaderőnemi vezetési doktrína az interoperabilitást a vezetéssel szemben támasztott hét követelmény egyikeként kezeli, ami „azt jelenti, hogy a magyar katonai vezetési és irányítási rendszer, illetve főbb elemei, eszközei biztosítják a szövetséges erők vezetési és irányítási rendszeréhez történő illeszkedést, az optimális vezetést”²⁸. A fogalom jelentését, „együttműködési képesség” megnevezés alatt a *Fogalmak és meghatározások* részben definiálja a NATO fogalomjegyzék 1973-as meghatározásával megegyező tartalommal²⁹.

Az informatikai interoperabilitás egyes elemei

Az előzőekben megfogalmazottakból következően megállapítható, hogy a Magyar Honvédség rendeltetésszerű működéséhez, küldetesei és feladatai eredményes és hatékony megvalósításához szükség van az informatikai interoperabilitással kapcsolatos alapelvek, alapvető célok és tevékenységi irányok meghatározására. A magyar honvédelmi informatikai interoperabilitási politika megfogalmazása, bár a katonai informatika-alkalmazás jelenlegi helyzetében nem feltétlenül tűnik aktuálisnak, rendkívüli jelentőséggel bír.

Egy stratégiai szemléletű informatikai interoperabilitási politika elmaradása ahhoz vezethet, hogy a Magyar Honvédség – szükségtelenül – végigjárja ugyanazt az utat, amelyet az informatika-alkalmazásban élenjáró haderők bejártak (és amelynek következményeit viselik): vagyis olyan informatikai rendszereket, eszközöket, szerez be, vagy alakít ki, amelyek egymással és más együttműködő biztonságpolitikai szereplők rendszereivel nem, vagy nem kellő mértékben interoperábilisak.

A Magyar Honvédség informatikai interoperabilitási politikájának minimálisan tartalmaznia kell az interoperabilitással kapcsolatos alapfogalmakat, az alapvető célkitűzéseket és követelményeket, valamint az interoperabilitási tevékenységrendszer alapjait és a kapcsolódó szerepköröket. A továbbiakban ezek közül a jelen tanulmány csak az alapvető megállapításokra vonatkozó javaslatokat fogalmaz meg. A politika lényeges összetevőire vonatkozó, részletesebb elképzelések, javaslatok további kutatások tárgyát kell képezzék.

A Magyar Honvédség informatikai interoperabilitási politikája bevezetőjében célszerűen az alapvető fogalmakat és megállapításokat kell rögzíteni. Ennek során az informatikai interoperabilitás alapjait az átfogó (szervezeti) interoperabilitás keretei között, az együttműködési követelményekre épülve kell megfogalmazni. Ezen megállapítások jelentős részének egy megfogalmazott, kidolgozott, vagy csak részeiben

27 A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrínája [1103. pont, 87. o.].

28 A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Vezetési Doktrínája [1036. pont, 16. o.].

29 i.m. [62. o.]

létező általános interoperabilitási politikából kell származnia, amely kiterjed az interoperabilitás minden formájára és területére (szellemi interoperabilitás, nyelvi interoperabilitás, logisztikai interoperabilitás stb.). Az informatikai interoperabilitási politikában a Magyar Honvédség rendeltetéséből és feladataiból kiindulva elsőként az együttműködési követelményeket kell meghatározni például a következő formában:

1. A Magyar Honvédségnek Magyarország és az Észak-atlanti Szövetség fegyveres védelme, a nemzetközi válságkezelésben történő részvétel, a humanitárius segítségnyújtás és a polgári hatóságok támogatása során együtt kell működnie a Magyar Köztársaság és más államok fegyveres erőivel, rendvédelmi és katasztrófavédelmi szerveivel, más kormányzati, nem-kormányzati és civil szervezeteivel.
2. A háborús, békétámogató, válságreakáló, polgári veszélyhelyzet kezelő és humanitárius segítségnyújtó műveletek eredményessége és hatékonysága nagymértékben függ a végrehajtásban érintett erők zökkenőmentes együttműködésének minőségétől.
3. A szervezeti interoperabilitás különböző szervezetek, erők kölcsönös képessége az egymás tevékenységét erősítő, hatékony együttműködésre a meghatározott feladatok végrehajtása során.
4. Napjaink biztonságpolitikai környezetében, amelyet az adott feladatra létrehozott, különböző típusú szervezetek együttműködése, többnemzetiségű erők alkalmazása jellemez, a szervezeti interoperabilitás a kitűzött célok elérésének alapvető feltétele, jelentős erős克斯orozó tényezője.
5. Az együttműködő szervezetek interoperabilitásának alapvető összetevője a jelentésmegőrző információcsere képessége, az információs interoperabilitás, illetve az ennek feltételét képező informatikai interoperabilitás, az informatikai rendszerek és eszközök közötti, a szándékolt jelentést megőrző információ- (adat-) csere képessége.
6. A kibontakozó információs korszakban, amelyben a szervezetek által kezelt információk egyre nagyobb köre kerül informatikai rendszerek, eszközök segítségével tárolásra, feldolgozásra és továbbításra, az informatikai interoperabilitás jelentősége folyamatosan nő.
7. A Magyar Honvédség eredményes és hatékony működése érdekében az informatikai interoperabilitást a honvédség egyes informatikai rendszerei között, és a vele együttműködő szervezetek – a Magyar Köztársaság kormányzati, rendvédelmi, katasztrófavédelmi, védelmi igazgatási szervezetei, a NATO parancsnokságai és erői, a Szövetség és a tagállamok honvédelmi vezető szervei és erői, a nemzetközi biztonságpolitikai szervezetek, valamint a különböző műveletek végrehajtásában érintett nem-kormányzati és civil szervezetek – informatikai rendszerei között kell biztosítani.

A honvédelmi informatikai interoperabilitási politikának jellegéből következően a Magyar Honvédség vezetésének elképzeléseit kell tükröznie. Ennek megfelelően megvitatására, véleményezésére és az integrált szakmai álláspont kialakítására a jelenlegi szervezeti rendben a HM Informatikai és Hírközlési Alkalmazási Bizottság jogosult. Az informatikai interoperabilitási politika – mint a tárcaszintű (honvédelmi) informatikai stratégia egyik összetevőjének, háttéranyagának – kidolgozását a HM

Tervező és Koordinációs Főosztály Informatikai Osztály által vezetett, létrehozott kidolgozó-csoportnak kell megvalósítania. Végül a honvédelmi informatikai interoperabilitási politika kellő hatékonysággal csak akkor érvényesül, amennyiben megfelelő szintű és hatályú szabályozóban kerül megfogalmazásra. Ennek megválasztása az illetékes HM szervek feladata.

Összegzőképpen még egyszer szükséges megfogalmazni, hogy a honvédelmi informatikai interoperabilitási politika kialakítása, elfogadása és érvényesülésének biztosítása az információs korszak kibontakozása, az informatika-alkalmazás szerepének és jelentőségének folyamatos bővülése, a biztonságpolitikai környezet változásai, a NATO transzformációs elképzelései, valamint az Európai Unió és kormányzati célkitűzések által megkövetelt, időszerű feladat, amelynek elmaradása, vagy késedelme a honvédelem küldetései és feladatai megvalósulásának eredményességét, hatékonyságát csökkenti.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AAP-6(V), NATO Glossary of Terms and Definitions. – NATO Military Agency for Standardization, 1998.
- AAP-6(V) mod 2, NATO Glossary of Terms and Definitions. – NATO Military Agency for Standardization, 2000.
- AAP-6(2005), NATO Glossary of Terms and Definitions. – NATO Standardization Agency, 2005.
- AAP-31(A), NATO Glossary of Communication and Information Systems Terms and Definitions. – NATO Standardization Agency, 2001. november.
- DoD Directive 4630.5. Compatibility and Interoperability of Tactical Command, Control, Communications and Intelligence (C3I) Systems. – US Department of Defense, 1967.
- European Interoperability Framework for Pan-European eGovernment Services. Version 1.0 – European Communities, 2004.
- Interoperability, DoD Efforts to Achieve Interoperability among C3 Systems. (Report to the House of Representatives) – US General Accounting Office, 1987.
- Közigazgatási informatikai rendszerek együttműködéséhez szükséges adatmodellek és adatkommunikációs sémák specifikációja és az ehhez szükséges módszertan (Tervezet, 4.2 verzió). – IDOM 2000 Konzulens Rt., 2004. október.
- A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrínája. – HM HVK Hadművelési csoportfőnökség, 2002.
- A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Vezetési Doktrínája (Tervezet). – HM HVK Vezetési csoportfőnökség, 2003. április.
- Magyar Információs Társadalom Stratégia. – Informatikai és Hírközlési Minisztérium, 2003. november.
- A Magyar Köztársaság kül-, biztonság- és védelempolitikai céljai. – 2002. szeptember 16.
- A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája. (2073/2004. Korm. határozat) – 2004. április 27.
- Módszertani útmutató a kormányzati stratégiai tervezéshez. – Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2004.
- NATO C3 System Interoperability Policy. – NATO C3 Board, 2004.
- NATO C3 System Interoperability Directive (Version 2). – NATO C3 Board, 2004.
- NATO C3 Technical Architecture. Volume 1–5. Version 1.0, 2.0 – ISSC NATO Open Systems Working Group, 1999. július 30., 2000. december 15.
- ADatP-34, NATO C3 Technical Architecture. Volume 1–5. Version 3.0, 4.0, 5.1, 6.0 – ISSC NATO Open Systems Working Group, 2001. december 15., 2002. december 16., 2004. március 3., 2004. szeptember 30.
- NATO Policy for Interoperability. – NATO Committee for Standardization, 2004. december 14.
- The Prague Summit and NATO's Transformation. A Reader's Guide. – NATO, 2003.
- Strategic Vision: The Military Challenge (by NATO Strategic Commanders). – Allied Command Transformation – Allied Command Operations, 2004.
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. – Gramercy Books, New York, 1996.

Felházi Sándor – Ruszin Romulusz

A tűzérsséggel szemben támasztott 21. századi követelmények és feladatok

A tanulmány szerzői a tűzérsség (a tűzérsségi rendszer) korszerű harcban betöltött helyét, szerepét és fejlesztésük irányait vizsgálva, abból az alaptételből indulnak ki, hogy a fegyvernemet – a leépítés helyett – kettős feladatra kell felkészíteni: egyrészt az ország katonai védelmére; másrészt a szövetségben vállalt multinacionális feladatok teljesítésére. Jelen cikkben ez utóbbi, a békétámogató műveletek követelményeit és tapasztalatait figyelembe véve áttekintik a tűzérsségi támogatás négy fontos területét: a vezetés, parancsnoklás; a manőver; a tűzerő és az erők védelme kérdéseit, és bemutatják a tűzérsséget, mint rendszert, annak összetevőit, alrendszeit.

A Magyar Köztársaság NATO csatlakozását követő haderőreformok és védelmi felülvizsgálatok egyik döntő megállapítása volt, hogy az elmúlt évtizedben a szövetséges államok többségében a haderők létszámukat és szervezetüket tekintve folyamatosan csökkennek, továbbá a legnagyobb tagországokat is figyelembe véve senki sem képes a hidegháborús időszakban fenntartott képességspektrum megőrzésére. Ennek alapján napjainkban a NATO-n belül egy specializálódási és többnemzeti együttműködési folyamat megteremtése zajlik.

A védelmi felülvizsgálat Magyarország számára a kooperációkban való részvétel és az úgynevezett kiegészítő képességek kialakítását jelölte meg kiemelt területként. Ezen feladat végrehajtása során, a magyar haderő átalakítása folyamatában számos alkalommal hallhattunk olyan véleményeket, mely szerint a magyar tűzérsség jelenlegi állapotában nem illeszkedik az ország biztonságpolitikai elgondolásába. Különös módon felerősödtek az ilyen irányú véleményeket tartalmazó publikációk, miután a könnyűlövész koncepció teret nyert a szárazföldi erők struktúrájában. Figyelembe véve azt, hogy a megnövekedett képességigények elkerülhetetlenné teszik a professzionális haderőre való átállást és hogy a jelenkori kihívások magas készenlétű, gyorsan telepíthető erőket követelnek úgy gondoljuk, hogy a hadtudomány általánosan elfogadott elvrendszere biztosítékot ad számunkra a fent említett gondolkodásmód megcáfolásához. Ezt erősíti, ha figyelembe vesszük a közelmúltban végrehajtott műveleteket, és a prognosztizálható alkalmazások körülményeit. A tapasztalatok alapján nyilvánvalóvá válik, hogy a tűztámogatás gerincét meghatározó tábori tűzerő fegyvernem legitimitása akár csak a múltban, úgy megkérdőjelezhetetlen a 21. század katonai műveleteiben is.

A legutóbbi háborúk tapasztalata az, hogy nagymértékben megnövekedett a különleges egységek szerepe és jelentősége. Ezek az egységek méretükhöz és költségükhöz képest rendkívül jelentős eredményeket tudnak elérni, de csak abban az esetben járnak sikerrel, ha tevékenységüket a tűztámogatásban részt vevő erők biztosítják.

Megállapítható, hogy a tűztámogatás szerepe napjainkban felértékelődött. Elég, ha csak az Öböl-háborúk vagy a 3. 4. 5. Arab–Izraeli háború tapasztalataira gondolunk. Ha elégtelen a harci támogatáson belül a tűztámogatás, akkor az a manővererők létszámában és technikájában hatalmas veszteségi mutatókkal jár. A tűztámogatás a megosztott irányzású tűzeszközök, hazai repülőeszközök és más pusztító és nem pusztító erők és eszközök (műszaki, vegyvédelmi, stb.) összpontosítását és alkalmazásának koordinálását jelenti az adott manővererő harci alkalmazása során.

Ebben az új helyzetben a magyar tüzérséget véleményünk szerint a két szempontból szükséges vizsgálni, melyek determinálják alkalmazásának körülményeit. Az egyik, hogy a harci támogatás egyik leglényegesebb elemének, a tűztámogatásnak, azon belül a tüzérségi támogatásnak a megvalósítása és végrehajtása elsődleges a siker elérésének útján, másrészt egy olyan egyedi képességekkel rendelkező fegyvernem alegységei építik fel, melyek a szakfeladatokon túl készek és képesek az általános katonai kiképzés által meghatározott feladatrendszerek végrehajtására is. Ez a kettősség azért lényeges, mert ha az alkalmazás környezetének figyelembe vételével vizsgáljuk a tüzérség – mint rendszer – feladatait, megállapítható, hogy más-más alapelv érvényesülése élvez prioritást a különböző műveletek végrehajtásakor.

Figyelembe véve a Magyar Honvédség alegységeinek alkalmazási lehetőségeit a közeljövőben – *amelyet egyértelműen meghatározott a 2002–2004 között végrehajtásra került védelmi felülvizsgálat* – megállapítható, hogy legvalószínűbb a hazai, vagy a nemzetközi környezetben, valamely béketámogató műveletben történő feladat végrehajtása. A tábori tüzérség feladatainak ellátására rendelt alegységeket azonban nem lehet csupán a béketámogató műveletek végrehajtásához szükséges feltételrendszer alapján felépítenünk, hanem olyan struktúrát és képességeket kell biztosítani ezen alegységeknek, amelyek az adott küldetés fő profilját meghatározó feladatrendszer végrehajtására, minimális változtatások után képesek megfelelni, de természetesen bármelyik béketámogatási fajtában is kell részt vennie a tüzérségnek, tevékenységét a háborús műveletekre való szakmai felkészítés és kiképzés alapozza meg.

A műveleti fajták tehát a kiképzés-felkészítés speciális követelményeit határozzák meg, és megkövetelik azt az alapvető elgondolást, mely szerint minden műveleti fajta végrehajtására készen kell állni, de prioritást élvez, az alaprendeltetésből fakadó feladatok készségszintű elsajátítása után, a béketámogató műveletekben történő alkalmazási készség magasabb szintre emelése. Mindez azt is jelenti, hogy nem csupán a szakfeladatok ellátása, hanem az általános, könnyű lövész képességeknek is birtokában kell lennie a tüzér alegységeknek. Ennek a ténynek logikus következménye a felszerelés és a rendszeresített haditechnikai eszközök spektruma, amely feltételezi a szakmai feladatok, valamint a könnyű lövész feladatok ellátásához szükséges eszközök meglétét.

A tábori tűzérsség szerepe a béketámogató műveletekben

A tűzérsség helyének és szerepének megállapításához négy fontos területet kell elemezni, megvizsgálni. Ezek a vezetés, vagy parancsnoklás, a manőver, a tűzerő és az erők védelme.

Vezetés: A béketámogatók sikeréhez elengedhetetlen az összes tűztámogatási eszköz hatékony koordinálása és pontos irányítása, ezt a tábori tűzérsség képviselőinek az alacsony szintjétől a törzsig való jelenléte teszi lehetővé. A NATO tábori tűzérsség harcászati doktrínája (A Aarty P-5) szerint a nemzetközi műveletekben kulcsfontosságú szerepet játszik a repülésbiztonsági vezetés, irányítás létrehozása a nemzetközi törzs szintjén. Ennek a szervnek kell az összes tűztámogatási eszközt, ha lehet, egyedül koordinálnia, valamint célbemérési és összekötő szerepet is kell, hogy játsszon. Ez utóbbi az egyesített, összevont műveletek sikerének elengedhetetlen eszköze. A tábori tűzérsségi kommunikáció jelenléte segíti a parancsnokot, parancsai és az irányítási funkcióinak időben történő gyakorlásában, mivel alternatív, biztonságos, és mindemellett digitális kommunikációt is lehetővé tesz.

Manőver: A hatékony, megosztott irányzású tűz csökkentheti a szárazföldi erők mozgásának, manővereinek szükségességét, minimalizálva ezzel a veszteségeket. Béketámogató műveletek során a tűzerő és az azzal való fenyegetés előre tervezhető, ugyanakkor előre kiszámíthatatlan lépésekre is ösztönözheti a szemben álló feleket. A műveletekben résztvevő erők manőverterének biztosítása csak a tűzerő tényleges alkalmazásával, illetve annak fenyegetésével érhető el, melynek elsődleges és legköltség-hatékonyabb eszköze a tábori tűzérsség. Béketámogató műveletek során a tűz áthelyezése helyett, a tűzalegységek többszöri, rendszertelen időközönkénti látványos szétbontakozása, tüzelőállás váltása és természetesen a jól látható tüzelőállások kiépítése jelezheti a szándékot és hozzájárulhat az elrettentéshez.

Tűzerő: Béketámogató műveletek során a tűzerő alkalmazása rendkívül körültekintő tervezést igényel, hiszen minimalizálni kell a járulékos veszteségeket. A tűzerőnek reakcióképesnek, időbeninek, hatásosnak, pontosnak, rugalmasnak és ellentűz esetén arányosnak kell lennie. A manőver erőket a tűzerő olyan képességekkel ruházza fel, amely alapját képezi a célfeladatok sikeres végrehajtásának.

Ezen kívül az eredményes tevékenység eléréséhez szükséges a következő képességek, mint az *elrettentés*, a *gyors reakció* és a *nem halálos hatás* képesség megléte, teljesítése.

Elrettentés: Ideális esetben a béketámogató műveletekben résztvevő erők harci képessége és harci hatékonysága túlerőben van a szemben álló felekhez képest. Ilyen túlerő nélkül az elrettentő erő nem hiteles. Az alkalmazott tűztámogató erőforrásnak olyan harcászati mozgékony-sággal kell rendelkeznie, amely rendszerjellemzői figyelembe vételével képes hatást gyakorolni a teljes felelősségi területre. Ilyen módon a szárazföldi és légi tűztámogató erőforrások koordinált alkalmazásának köszönhetően megvalósulhat a tűzerővel való fenyegetés és annak elrettentő hatása. Az elrettentés hitelességét növeli az egységes, egyértelmű vezetési lánc, valamint a nyilvános-

ság számára is hozzáférhető erő alkalmazási szabályainak (Rules of Engagement ROE) előírása.

Az elrettentés eredményességéhez hozzájárulhat a figyelmeztetések rendszere és az erődemonstrációk. Ehhez szükséges a szemben álló felekhez vezető, folyamatosan fenntartott kommunikációs csatorna, amely kiegészülhet összekötő tisztek küldésével. Az ilyen feladatok végrehajtásához szükséges a tábori tűzér képességek demonstrálása, amely átfogó és átgondolt, a kialakult helyzethez illeszkedő kiképzési program végrehajtását teszi szükségessé, amely természetesen kiegészül éleslövészettel. Ennek a kiképzésnek nem csupán erődemonstráló szerepe van, mert a szemben álló feleket meghívva az éleslövészet végrehajtására megfigyelőként, tovább lehet növelni az elrettentés hitelességét.

Gyors reakció: A tábori tűzérség tűzképességének folyamatos (24 órás) fenntartásával biztosítani lehet a szükséges és elégséges válaszlépéseket és annak kilátásba helyezését bármely időjárási körülmények között, a szemben álló fél bármilyen akciójának, agressziójának esetén. A megosztott irányzású tűzfegyverek a parancsnok kezébe egy olyan flexibilis pusztítási képességet helyeznek, amelyek képesek viszonylag nagy területen a megfelelő válaszlépés megadására. Ezt a képességet tovább növeli a nagy pontosságú, és a végfázis-vezérlésű lőszer alkalmazása, amely a manőver erők mozgása nélkül – így azok veszteségei nélkül – képesek a kívánt cél elérésére. Az eszközök természetesen csak valóban akkor érik el a kívánt hatást, ha eleget tesznek a tűzérségi tűzzel szemben támasztott követelményeknek.

Nem halálos hatás: A nem halált okozó eszközök, lőszer alkalmazása (köd, füst, világító, gyakorlótöltet stb.) elrettentheti a szemben álló feleket egy adott tevékenységtől, illetve másra kényszerítheti őket. Az ilyen eszközök alkalmazásának szándéka lehet harcászati jellegű lépés, vagy pszichológiai-lélektani művelet része. Ugyanakkor az „érzékeny” területen telepített fegyverek egyértelmű jelenléte is elegendő lehet az elrettentéshez.

Béketámogató műveletek során az alkalmazásban lévő *erők védelme kitüntetett jelentőséggel bír*. Elsődlegesen az adott erő műveleti képességének fenntartását biztosítja, lehetőséget nyújtva az erők manőverezéséhez, hogy kellő időben, a megfelelő helyen hajthassa végre a feladatát. Mellékesen az sem elhanyagolandó, hogy a béketámogató műveletben résztvevő nemzet hazavárja „fiai” a műveleti területről. A legkisebb veszteség is csak nehezen akceptálható, azaz a saját erők elfogadható vesztesége konvergál a nullához.

Az erők védelmében a tábori tűzérség szerepe kettős, hiszen egyrészt saját védelmét is szükséges biztosítani, ugyanakkor jelentős szerepet tölt be a béketámogató műveletben, a többi erő védelmének fenntartásában. Az erők védelmének sikere garantálja az erők bevetettségét.

A tábori tűzérség végső esetben pontos, megfigyelt tüzeivel képes nagy távolságból biztosítani az erők védelmét, ugyanakkor a korábbi bekezdésben tárgyalt elrettentő erő is az erők védelme biztosításának részét képezi.

A tűzérség, mint rendszer és összetevői

A tűztámogatási rendszer három, bizonyos fokig különálló, de egymástól elválaszthatatlan összetevőből áll:

1. *A célfelderítés (célazonosítás), a rendszer „szeme és füle”;*
2. *A fegyverrendszerek és löszerek, a rendszer „támadó izomzata”;*
3. *A parancsnokság, irányítás és egyeztetés, a rendszer „agya”, ami a cél hatékony és gyors pusztításához szükséges harcászati és technikai cselekedeteket vezérli.¹*

A NATO tábori tűzérési doktrínája tovább bontja ezt a felosztást és pontosan a következő öt alrendszert különbözteti meg a tábori tűzérség rendszerében:

- *A felderítő eszközök alrendszere, részletesen a felderítő, megfigyelő, célazonosító és vizuális felderítő (intelligence, surveillance, target acquisition and reconnaissance ISTAR) rendszer;*
- *a parancsnoki kommunikációs és információs alrendszer;*
- *a tűzeszközök (lővegek, aknavetők, indítóállványok) alrendszere;*
- *a löszerek alrendszere;*
- *az ellátási (logisztikai) alrendszer.²*

A szükséges minimális feltételeket és azok fő feladatait a NATO doktrína szerinti sorrendben kívánjuk megjeleníteni, kiemelten a béketámogató műveletek során, hiszen a Magyar Köztársaság ratifikálta és 2005-ben be is vezette az A Arty P–5 doktrínát.

A felderítő eszközök alrendszere

A tábori tűzér alegységek jelentős felderítési képességekkel rendelkeznek, amelyek nem csak az V. cikkely szerinti műveletekben, hanem a béketámogató műveletekben is a siker zálogaként jelennek meg. A tábori tűzérség azon képessége, amely a pontos és megbízható felderítési adatokhoz – azok hiteles értékelése után – megfelelő gyorsasággal képes tűztámogató erőforrást társítani, és képes olyan tűzcsapás kiváltására, amely a rendelkezésre álló löszerek képességeinek maximális kihasználásával képes kizárni a civil veszteséget, a béketámogató műveletekben is rendkívüli előnyt jelent.

A tábori tűzérség felderítő erőinek lehetséges feladatai a béketámogató műveletek során következők lehetnek:

Az előretolt figyelők, megfigyelők az optikai látótávolságon belül kényes, érzékeny terepszakaszok folyamatos megfigyelését hajtják végre, időbeni és pontos információkat szolgáltatva a terepről, az ellenségről, a szemben álló felekről és azok nagy fontosságú és egyéb céljairól, a saját csapatokat ért tűzről. Mindezen információkat numerikus adatok formájában továbbítja, rögzítik a manővereket és mozgásokat, illetve természetesen a kiszolgálják a tűvezetést. Az előretolt figyelők jelentős irányítási segítséget nyújthatnak a humanitárius segélykonvojok számára, valamint összekötő tiszt

1 Dr. Varga Béla alezredes: A tűzérség harci alkalmazásának alapjai a NATO-ban. ZMNE Egyetemi jegyzet, 1999. 24. old.

2 A Arty P–5 (STANAG 2484) NATO Field Artillery Tactical Doctrine – NATO Standartization Agency, 2001–2004.

repkört is képesek betölteni a nemzetközi törzsekben. Ezek a figyelők képesek lézeres besugárzás végrehajtására is, ha rendelkezésre áll a szükséges technikai feltétel.

A *technikai felderítő alrendszerek – hangfelderítő, mozgócél felderítő-, röppálya felderítő rendszerek* – egyfajta közvetlen agresszió nélküli felderítési képességgel ruházzák fel a parancsnokot. A technikai felderítő alegységek részt vehetnek tűzszünetek megfigyelésében, a szemben álló felek tűztámogató erőforrásai aktivitásának – tűz, mozgás – megfigyelésében. Ezek az alegységek hitelesen képesek igazolni a tűzszünet megsértését, de hozzájárulnak a saját erők tűzkoordinációjának biztonságos fenntartásához is.

A technikai felderítő alrendszerek legújabb szegmense, a pilóta nélküli felderítő repülőgépek családja, amely emberélet veszélyeztetése nélkül, nagy mélységből is képes hiteles információval ellátni a parancsnokot, amely segíthet az útvonalak kijelölésében (humanitárius segélyszállítmányok, konvojok), a szemben álló felek fegyverzetének, eszközeinek és tevékenységeinek megfigyelésében, azok dokumentálásában, a menekültek mozgásának felderítésében és azok nyomon követésében, a megállapodások betartásának ellenőrzésében.

Ákár csak a klasszikus katonai műveletekben, úgy a békétámogató műveletekben is nélkülözhetetlen elemet képez a *meteorológia*, amely *alrendszerként* többek közt a tábori tűzértség részére biztosít a pontos és a váratlan tűzkiváltás eléréséhez szükséges elengedhetetlenül fontos, megbízható meteorológiai adatokat. A tábori tűzér alegységek éppen ezért képesek kell legyenek saját maguknak ezen szükséges adatokat meghatározni, tehát nem függhetnek az adott nemzet meteorológiai információáramlásától.³ A rendelkezésre álló meteorológiai adatokat ezek után nem csak a tűzér alegységek használhatják fel, hanem mindazon erők, amelyek tevékenységét az időjárás befolyásolja, így a tűzérsegi röppálya felderítő rendszerek, a hangfelderítő radarok, stb.. ABV fenyegetettség idején a meteorológiai adatoknak kiemelt jelentősége van a civil lakosság védelmének biztosításában.

A felderítő eszközök rendszerének vizsgálata végkövetkeztetéseként megállapítható, hogy a tábori tűzér alegységeknek mindenkor rendelkezniük kell olyan, a felderítő rendszert működtetni képes erőkkel és eszközökkel, amelyek a kor színvonalának megfelelő pontossággal tudnak időbeni adatokat szolgáltatni a földi, vízi és földközeli álló- és mozgó célokról. Képesek azokat időben felderíteni, azonosítani, álláspontjukat, tevékenységüket, haladási irányukat és sebességüket meghatározni olyan részletességgel és pontossággal, amely lehetővé teszi egyrészt a megszerzett felderítési információk értékelését, továbbítását, másrészt azok megkívánt mértékű pusztítását.

Amennyiben hosszú távú fejlesztési program alapján kívánjuk képessé tenni a magyar tűzér alegységeinket nemzetközi műveletekben való feladatok végrehajtásra, véleményünk szerint egy létszámában kis, ugyanakkor modern, professzionális haderő kialakítási folyamatában nem engedhető meg, hogy csupán a múltbeli követelményeknek megfelelő felderítő rendszerrel látjuk el. A tűzérsegi felderítő rendszere szerkesztését képezi nem csak a tűzér rendszernek, hanem az egységes-integrált felderítő rendszernek is. Ebből következik, hogy a fejlett országok haderőéhez hasonlóan szük-

3 Sajnos jelenleg a magyar haderő tűzérsege nem rendelkezik ilyen képességgel, elvesztette a múltban működtetett ilyen irányú „alrendszerét”.

séges lenne a fent felsorolt, a tűzérsségi felderítő rendszerhez tartozó felderítési képességek integrálása a tűzér alegységek állományába. Ezen kívül az összefegyvernemi alegységeknek is rendelkezni kell olyan elemekkel, amelyek rendelkeznek tűzkérési, tűzhelyesbítési képességekkel, ezáltal képesek kiszolgálni a tábori tűzérsség tűzfeladatait. Mindezen tűzérfelderítő képesség önmagában is felajánlható lenne a szövetség bármely műveletéhez, amely tovább erősítene hitelünket a szövetségben. Valós hozzájárulás, katonai képesség lehetne, még akkor is, ha ezt a képességet nem ajánlottuk még fel a rendelkezésre álló technikai eszközök hiánya miatt.

A parancsnoki kommunikációs és információs alrendszer

A rendelkezésre álló összes tűztámogató erőforrás hatékony integrálása és pontos irányítása elengedhetetlenül fontos minden tevékenységi fajtában. Ezt a tevékenységet a tábori tűzérsség képviselőinek jelenléte teszi lehetővé század-zászlóalj szinttől hadosztály-hadtest parancsnokságig. Nemzetközi műveletek esetén kiemelt jelentőséggel bír a légtérmanagement, illetve a légtér-koordináció és annak illesztése a tűztámogató erőforrások alkalmazásának elgondolásába. Ugyanilyen fontos a célképző-célkiválasztó eljárások koordinálása, melyhez szükséges és elegendő feltételt biztosít a tábori tűzér parancsnok és törzse.

A tábori tűzér alegységek vezetési (kommunikációs) csatornáinak képesnek kell lenniük, hogy biztosítsák a parancsnok alternatív, biztonságos és digitális vezetését.

Mindez azt jelenti, hogy a tűzérsség, illetve a tűztámogatás megvalósítása érdekében a manőver alegységek szervezetében is meg kell jelennie már század szinttől olyan szervezetnek, amely rendelkezik a szükséges kommunikációt biztosító technikai erőforrásokkal, és kiképzettségét, felkészítettségét tekintve hatékony eleme a tűztámogatás azon belül a tűzérsségi támogatás parancsnoki rendszerének.

A szervezetszerű tűzér alegységek állománytáblájában a hasonló vezetést biztosító eszközrendszeren kívül szükséges a tűzér szervezet támogatási funkciójának megfelelő olyan törzs struktúra jelenléte, amely képes harcászati, esetleg hadműveleti szinten a tűztámogatás tervezésére, szervezésére, irányítására legalább két vezetési ponton, a nap 24 órájában, folyamatosan.

A korszerű, 21. századi tűztámogatási rendszer nélkülözhetetlen alrendszere a digitális adatátvitelen nyugvó harc- és tűzvezető rendszer, amely szintén egységes század szinttől hadműveleti szintig, sőt alkalmasnak kell lennie a stratégia szinttel is közös rendszerben dolgozni. Mindez azt jelenti, hogy a fent említett felderítő rendszerek által felderített, azonosított és numerikus jellemzőkkel ellátott célokra történő tűzkiváltás, illetve más halált, vagy nem halált okozó eszközrendszer alkalmazása a harc- és tűzvezető rendszer által, a lehető legrövidebb reakció időn belül biztosított. Az alrendszer azért biztosítja a humán döntési mechanizmus beavatkozási lehetőségét is, hiszen főleg a béketámogató műveletek során az „erő alkalmazásának szabályai” (Rules of Engagement ROE) rendkívül szenzitívvé teszik a pusztítás megvalósításának lehetőségét.

A tűzeszközök

A tűzeszközökkel szemben támasztott követelményeket alapvetően befolyásolja – a rendelkezésre álló anyagi lehetőségeken kívül – a tűztámogató alrendszer tűztámogatásban betöltött funkciója, és a manőver erők rendszeresített technikai eszközei. A műveleti környezet szempontjából alapvetően a stratégiai, hadműveleti és harcászati mozgékonyság lehetőségeinek mérlegelése után kell a tűzéségi tűzeszköz paramétereit meghatározni.

Nem kívánunk „lándzsát törni” az önjáró-, esetleg páncélozott alvázon elhelyezett, valamint vontatott eszközök rendszeresítése felett, hiszen véleményünk szerint mindkettő rendelkezik olyan rendszerjellemzőkkel, amely biztosítani képes a tűzéség feladatrendszeréből adódó követelményeket. Sokkal lényegesebbnek tartjuk a manővererők mozgékonyságával koherens tűzeszköz jelenlétét, vagyis olyan eszköz rendszerben tartását, amely hasonló mozgási és szállítási képességekkel rendelkezik, mint a támogatására rendelt manőver alegység. Mindezeknek igaznak kell lennie a légi- és vízi szállításra ugyanúgy, mint esetleg a harcászati légiszállítási képességekre.

Elképzelhetőnek, sőt megfontolandónak tartjuk tehát, hogy egy könnyű lövészászlóalj tűzéségi támogatását megvalósító tűzér alegységnek rendelkezni kell harcászati légi szállítási képességgel, ugyanakkor a dandár közvetlen támogatását megvalósító tűzér alegységeknek elegendő a hadműveleti és stratégia légiszállítást végrehajtó légi szállító járművel kompatibilis felépítésűnek lennie.

A másik lényeges szempont a tűzéség harcszolgálati lehetőségeinek javítása, a legrövidebb idejű végrehajtás lehetőségének megteremtése. Ennek az a célja, hogy menetből a tűzkészség elérése a lehető legrövidebb időn belül megvalósuljon. Mindez magába foglalja az eszköz képességét a tűzkiváltásra, amely kiegészül a helymeghatározás és a tájolás lehető legpontosabb módjával. További követelmény, hogy ez első ösztűz alkalmával egy percen belül a lehető legtöbb gránát kilövésére legyen képes az eszköz, amely képesség megakadályozza a szemben álló felet, hogy a tűzcsapás hatása alól manőverrel térjen ki.

A tűzeszköznek kompatibilisnek kell lennie a rendszeresített tűzvezető rendszer perifériáival, amelyek digitális adatátviteli lehetőséggel biztosítják a korszerű tűzvezetés megvalósítását a harcmezőn. A tűzeszköznek továbbá biztosítani kell a kezelőállomány szállítását és védelmét, illetve annak a lőszermennységeknek a szállítását amely biztosítja a tűzfeladatok eredményes végrehajtásához szükséges muníciót.

Mindez azt jelenti, hogy a tűzeszközöket sem szabad csupán a lövegek szempontjából vizsgálni, hanem a tűzéség egyik alrendszereként, önálló rendszerjellemzőkkel rendelkező egységként, amelyet csak együtt érdemes kezelni és ami még fontosabb rendszeresíteni és alkalmazni.

A lőszer

A tűzeszközök hiányosságait részben ellensúlyozni lehet a lőszer képességeinek kihasználásával, természetesen csak akkor, ha a tűzeszközök fejlesztésén megspórolt összegeket korszerű lőszer vásárlására fordítjuk. A NATO legújabb bővítése kapcsán most már legalább annyi NATO tag rendelkezik a régi Varsói Szerződésben rendszeresített űrméretű lőszer kilövésére alkalmas tűzeszközzel, mint a hagyomá-

nyos NATO standard-del. A lőszerek képességei pedig minimális űrméret eltérést figyelembe véve képesek ugyanazon hatásosságot biztosítani, hiszen a fegyver- és lőszergyártó cégek a kialakult versenyhelyzetnek köszönhetően lényegében nem maradnak le egymás mögött.

A lőszerek beszerzésénél tehát újra a rendszerjellemzőket érdemes segítségül hívni, valamint a várható alkalmazás környezetét. Mindez azt jelenti, hogy célszerű legalább a tűztámogató rendszer összetevőinek interoperabilitásbeli képességét fenntartani, aminek egyik jelentős szegmense a lőszer. A lőszer azonban szorosan összefügg a többi alrendszerrel, de leginkább az ellátás, a logisztika hat rá legpermanensebben. Célszerű tehát megfontolni az alkalmazás környezetét, vagyis azt az egyszerű tényezőt, hogy a Magyar Honvédség alegységei melyik nemzet alárendeltségében, illetve hol hajtanak végre feladatot. Tisztában vagyunk a hadművelleti terület logisztikai támogatás alapszabályaival, mely szerint mindenki köteles gondoskodni saját ellátásáról, de ha mindez könnyebben megoldható együttműködésben – beleértve a beszerzést és a stratégiai szállítást is – célszerű szem előtt tartani a kompatibilitás elveit is.

A lőszereknek biztosítaniuk kell a támogatásra rendelt manőver alegység, egység felelősségi területén a tűzzel való manőverezés lehetőségét, amely legnyilvánvalóbb alapadata a lőtávolság minimális és maximális határa. A lőtávolságon kívül a lőszerekkel szemben támasztott legfőbb követelmény a pontosság, melynek kitüntetett jelentősége van a béketámogató műveletekben. A mai korszerű lőszerek – *a kapcsolódó meteorológia, technikai és ballisztikai előkészítés betartásával* – képesek a precíziós- pusztításra, illetve találatra végfázis vezérléssel vagy önrá vezetéssel. Véleményünk szerint a lőszerkészletet ki kell egészíteni más nem halált okozó lőszerekkel is, mint például a köd, világító, rádiózavaró stb. lőszertípusokkal, amelyek egy béketámogató műveletben hitelesen tudják igazolni és demonstrálni a szükséges és elégséges csapás képességét.

Az ellátási (logisztikai) alrendszer

Az ellátási (logisztikai) alrendszer nélkül az elvek nem válhatnak tárgyasult megvalósulássá, vagyis nem követhetik tettek a kidolgozott és elfogadott terveket. Az alrendszernek biztosítani kell, hogy csak a szükséges és elégséges tűzérsségi támogatási alrendszer összetevői jelenjenek meg a kellő időpontban a megfelelő helyen.

Mindehhez természetesen az ellátási rendszernek is rendelkeznie kell olyan szegmensekkel, amelyekkel képes a fent ismertetett alapelveket biztosítani.

A leglényegesebb természetesen az ellátási és a javítási összetevők jelenléte. A jelzett feladatokra való felkészüléshez azonban, szükség van egy olyan politikai döntést is magába foglaló elhatározásra, amely egyértelműen meghatározza a várható alkalmazás környezetét és idejét. Mindaddig véleményünk szerint az ellátási rendszernek rendelkeznie kell egy magas intenzitású feladat ellátásához szükséges feltételrendszerrel, hiszen az attól alacsonyabb intenzitású konfliktus esetén ezáltal is biztosíthatónak tekinthető az ellátási rendszer.

* * *

A tábori tűzérsség elméleti rendszerén keresztül megvizsgáltuk a korszerű tűzérsség rendszerösszetevőit, helyét, szerepét és feladatrendszerét, elsődlegesen a béketámo-

gató műveletek körülményeit figyelembe tartva. Nem kívántunk javaslatokat tenni a rendszeresítésre kerülő eszközök pontos fajtáinak meghatározására, hiszen nem ez volt a tanulmány megírásának célja. Sokkal lényegesebbnek tartottuk azokat a nézőpontokat és képességeket szemléltetni, amelyek meghatározzák és egyben biztosítják a kor színvonalának megfelelő olyan tüzer fegyvernem életben tartását a Magyar Honvédségben, amely képes hatékonyan támogatni a manőver erők tevékenységét akár az ország védelmével kapcsolatos nemzeti, akár nemzetközi körülmények között, és amelyeknek van esélye hatékonyan hozzájárulni a NATO 5. cikkely szerinti, vagy azon kívüli szövetséges művelet sikeréhez is.

Tisztában vagyunk az ország gazdasági teljesítő képességével, ami természetes gátat szab a fegyveres erők fejlesztési igényének teljesítését biztosító anyagi erőforrások átcsoportosításának, de ha a hosszú távú fejlesztési programokat tekintjük a megvalósítás bázisának, nem tehetjük meg, hogy nem vesszük figyelembe a korunk hadtudományi téziseit felvonultató ismeretek elemző javaslatait, amelyek a jövő konfliktusainak megoldásához vezető utat jelöli ki.

Ezeknek az ismereteknek a birtokában kell véleményünk szerint alakítani a haderő tervezésen belül, a magyar tüzérség rendszerének jövőbeni alakulását és tervezni, valamint végrehajtani a személyi állomány felkészítését, kiképzését, képzését illetve természetesen a rendszeresítéshez szükséges pályázatok és tenderek kiírását.

Korunk biztonságpolitikai megállapításai alapján a magyar haderő átalakulása nem szabad, hogy a békeműveletekben való magyar megfelelés irányába vigye el a haderő fejlesztését, ezzel együtt a magyar haderő harci- (műveleti) támogató elemeinek lecsökkentését. A békétámogató feladatokra való kiképzést, felkészítést úgy kell folytatni, hogy az ország katonai védelmi képessége közben ne csökkenjen, ezzel arányban a vállalt missziós feladatok viszont sikeresen végrehajtásra kerüljenek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Arty P-1 (STANAG 2934) Artillery Procedures – NATO Standartization Agency, 2003.
 A Arty P-5 (STANAG 2484) NATO Field Artillery Tactical Doctrine – NATO Standartization Agency, 2001.
 AJP 3.4 – Non-Article 5, Crisis Response Operations – NATO Standartization Agency, 2001.
 AJP 3.4.1. NATO Peace Support Operations Doctrine – NATO Standartization Agency, 2001.
 AAP-6 NATO Glossary of Terms And Definitions – NATO Standartization Agency, 2003.
 AAP-15 NATO Glossary of Abbreviations Used in Nato Documents and Publications – NATO Standartization Agency, 2003.
 Felházi Sándor – Mlinárik László – A tüzérség korszerűsítésének és fejlesztésének alternatívái – Hadtudomány 2004/2. 42–53. old.
 Kovács Gyula: Tűztámogatás és mélységi harc a békétámogató műveletekben – Hadtudomány, 2005/2., 37–45. old.
 Kósa Sándor ezredes – Ruszin Romulusz őrnagy: A harcászati feladatok osztályozása és tartalmának meghatározása – Hadtudomány – 2005/3. sz. 42–48. old.
 Békefenntartó kézikönyv. MH SZFP, 2004.
 Dr. Varga Béla alezredes: A tüzérség harci alkalmazásának alapjai a NATO-ban. ZMNE Egyetemi jegyzet, 1999.
 A gépesített lövészdandár tüzer felderítő erőinek kézikönyve. MH SZFP, 2004.

Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő

A légideszant csapatok fejlesztésének irányai

A tanulmány szerzői a légideszantok fejlődésének főbb irányait – a második. világháborús alkalmazási elvekkel és eljárásokkal, szervezetekkel és technikai eszközökkel összefüggésben – tekintik át. A téma elővezetésében – a NATO haderő-fejlesztési ajánlásaira, és a 2002/2003-as védelmi felülvizsgálat megállapításaira utalva, hangsúlyozzák a légideszant csapatok fejlesztésének szükségességét és alkalmazásukkal kapcsolatos tapasztalatok tanulmányozásának fontosságát. Háborús és béke időszaki példákra és jelenlegi német, brit, amerikai és orosz (szovjet) törekvésekre, elgondolásokra utalva, bemutatják a légideszant csapatok fejlesztésének folyamatát: gépesítési, szervezeti, haditechnikai és alkalmazási irányzatait.

A NATO haderő-fejlesztési folyamata és haditechnika-fejlesztési célkitűzései az utóbbi tíz-tizenöt évben a könnyű, mobil, telepíthető alakulatok felállítása és ezek haditechnikai fejlesztése felé mozdult el. Az iraki, majd a koszovói háború tapasztalatai alapján az 1999. áprilisi washingtoni csúcstalálkozó döntései kimondták, hogy egyik fő fejlesztési irányként a telepíthetőség és a mobilitás fokozását, lényegében a könnyen szállítható, gyors reagálású alakulatok létrehozását kell kijelölni. A 2001. szeptember 11-ei terrortámadás megmutatta, hogy – az államok belföldön fogantatosított terrorizmus elleni intézkedései mellett – a biztonsági érdekek NATO-országok határain túli védelme előtérbe kell kerüljön, így a terrorizmust még a bázisán számolhatják fel.

A 2002. évi prágai NATO csúcsertekezleten ezért ismét hangsúlyozottan előtérbe került a csapatok gyors telepíthetősége és a mobilitás, illetve ennek egyik összetevőjeként a légi szállítás. Döntés született egy, a terrorizmus elleni harc feladataira alkalmas, telepíthető, magas készenlétű NATO reagáló erő létrehozásáról is. A NATO utóbbi tíz év folyamán megfogalmazott irányelvei a légi szállítható könnyűlövész alakulatok, illetve az ejtőernyős és a helikopteres légi mozgékony képességekkel bíró légideszant csapatok fejlesztésének hangsúlyozásához vezetett. Könnyű szállíthatóságuk mellett a könnyűgyalogságnak ez a típusa a legalkalmasabb az alacsony intenzitású fegyveres küzdelem kategóriájába sorolható terrorizmus elleni harc megvívására, főként olyan körülmények között, mint a hegyi, vagy a városi harc.

A Magyar Honvédség haderő-fejlesztési folyamata követi a NATO biztonságpolitika Washingtonban és Prágában végbement változásait. A Magyar Honvédség egészét érintő

védelmi felülvizsgálat a washingtoni és a prágai csúcsertekezlet elveinek szellemében vetette fel egy hosszú távú haderő átalakítás szükségességét. A felülvizsgálat eredményeinek részletes és nyilvános kifejtésére a Honvédelmi Minisztérium *Úton a XXI. század hadserege felé* címen kiadott kommunikációjában, illetve az Országgyűlés *A Magyar Honvédség hosszú távú fejlesztésének irányairól* címet viselő 14/2004. számú határozatában került sor.

A védelmi felülvizsgálat eredménye jelentős hatást gyakorolt a Magyar Honvédség szervezeti keretei közt tevékenykedő légideszant képességekkel rendelkező katonai szervezetek – a mélységi felderítő és helikopteres légimozgékony szervezeti elemek – feladatrendszerére és fejlesztésére. Megállapítást nyert, „...a legutóbbi háborúk tapasztalata az, hogy nagymértékben megnövekedett a különleges egységek szerepe és jelentősége. Ezek az egységek méretükhöz és költségükhöz képest rendkívül jelentős eredményeket tudnak elérni.” Ez a megállapítás hatást gyakorolt a mélységi felderítő csapatok fejlődésére, ami a különleges műveleti erők szervezésének irányába mozdult el.

A védelmi felülvizsgálat lényeges szemléletváltozáshoz vezetett a *határbiztosítás* területén is, mivel a „légi mozgékonyaságú határbiztosítás került előtérbe.”¹ Ez a változás befolyásolta a helikopteres légimozgékony képességgel rendelkező katonai szervezetek feladatrendszerét. Ugyanakkor a légi mozgékonyaság – mint rész-képesség – megjelent az újonnan felállított könnyű lövésszállóaljak feladatrendszerében is, „felkészítésükben kiemelt figyelmet kapnak a légi szállítással végrehajtott harcfeleladatok”². Megállapítást nyert az is, hogy – legalább a haderő egy részénél – meg kell teremteni a NATO-csúcsokon többször hangsúlyozott *mobilitás képességét*. A NATO prágai csúcsertekezletén ezért *hazánk felajánlotta, hogy a két felállítandó szárazföldi dandár egyike bárhol bevezethető, telepíthető formában kerül kialakításra*.

Az erők-eszközök a telepíthetőségének több összetevője van, az egyik legfontosabb a stratégiai szállítási képesség valamilyen formában történő biztosítása. A NATO jelenlegi értelmezésében ez a stratégiai szállítási forma főként légi szállítást jelent. Alapelveiből következően a nemzeti erők műveleti területre szállítása nemzeti feladat, ami hosszú távon felveti a stratégiai légi szállító képességünk fejlesztésének kérdését³. A védelmi felülvizsgálat hatást gyakorolt a haderőfejlesztés haditechnikai területére is. A 14/2004. számú, a Magyar Honvédség hosszú távú fejlesztésének irányairól szóló országgyűlési határozat meghatározta az új feladatokhoz rendelt *haditechnikai fejlesztés főbb irányvonalait*. Számos haditechnikai rendszer fejlesztése mellett lövésszállító harc- és gépjárművek, lövegek és szállító helikopterek beszerzését vették tervbe.⁴

A védelmi felülvizsgálat eredményeképpen meghatározott *új elvek* tehát jelentős mennyiségű többletfeladatot rónak a Magyar Honvédség ejtőernyős, helikopteres

1 Úton a XXI. század hadserege felé: a honvédelmi miniszter 2003. 7. 31-én Interneten közzétett összefoglalója a védelmi felülvizsgálat eredményéről HM KFI 6. o.

2 Lippai Péter: Könnyűgyalogosok, könnyűlövészek. Új Honvédségi Szemle, 89. o.

3 Szabó József: Gondolatok a haderő fejlesztéséről. Hadtudomány, XIII. évf. 2003/1, 15. o.

4 Az Országgyűlés 14/2004. (III. 24.) határozata a Magyar Honvédség hosszú távú fejlesztésének irányairól

légi mozgékony, illetve könnyű lövész alegységeire, mivel módosították alkalmazási elveiket, befolyásolják szervezeti fejlődésüket is. Ez indokolja, hogy – utalva a történeti előzményekre is – áttekintsük a *légideszant és légi szállítási csapatok alkalmazásával kapcsolatos korszerű elgondolásokat*.

Az Egyesült Államok haderejének szárazföldi műveletekről rendelkező FM 100–5 szabályzata 1982-es változatában megfogalmazott *Air Land Battle*⁵ – közismert nevén „Légi–földi ütközet” elmélete – napjainkban a NATO-országok műveleti elképzeléseit meghatározó, alapvető elvnek tekinthető. Ez a korszerű műveleti elv – hangsúlyozva a haderőnemek szoros együttműködésének fontosságát – a nagy mélységben tevékenykedő légideszantok és a harcászati légierő által támogatott gépesített erő alkalmazását fogalmazza meg. A légierővel és légideszantokkal támogatott *mély művelet elmélete* mintegy fél évszázaddal korábbi előtörténetre tekint vissza.

A Tuhacsevszkij marsall által a harmincas évek folyamán kidolgozott és hadgyakorlatokon kipróbált szovjet hadműveleti elmélet, a *mély hadművelet elmélete*, a gépesített csapatok nagy mélységű tevékenysége mellett *integrálta a légideszant csapatok alkalmazását is*.

A mély hadművelet elmélete szerint az összefegyvernemi hadsereg támadó művelete az ellenséges védelem *teljes mélységű lefogásából*, a védelem kétfokozatú áttöréséből és a *siker kifejlesztéséből* áll. Az elsőként ütközetbe vetett, széles fronton támadó „*rohamlépcső*” – amely tüzérséggel és támogató harckocsikkal megerősített gyalogságból áll – a védelem harcászati mélységének áttöréséért volt felelős. Az áttörést követően bevetett második, harckocsizó és lovas-gépesített egységekből álló „*sikerkifejlesztő lépcső*” feladata a védelem áttörésének befejezése és előrenyomulás az ellenség mélységébe. A „*légi lépcsőt*,” a légierőt és a *légideszant csapatokat* a támadás fő irányában kívánták alkalmazni, a sikerkifejlesztő lépcső mélységi harcának támogatására.

A légideszant a mélységben elhelyezkedő ellenséges tartalékok pusztításával és lefogásával, a tartalékok előrevonásának megakadályozásával és objektumok elfoglalásával segítette a *sikerkifejlesztő lépcső* nagy ütemű és mélységű előretörését.

A szovjet mély hadművelet elmélet jelenkori vonatkozásairól elmondható, hogy az a 80-as években megfogalmazott „*hadműveleti manővercsoport*”⁶ elvében tovább fejlődött. Ez az új szovjet koncepció – az atomháborús korszak sajátos műveleti elvei után mintegy visszanyúlva a második világháborúban megvalósított klasszikus gépesített hadviselési elvekhez – a mélységben erős légi és légideszant támogatással tevékenykedő gépesített műveleteken alapul. Tuhacsevszkij mély hadművelet elmélete nagy hatást gyakorolt a NATO műveleti elveinek fejlődésére, így egyfajta előképpül szolgált az FM 100–5 szabályzatban megfogalmazott „*Air – Land Battle*,” koncepciónak is. Véleményünk szerint a *légideszant csapatok alkalmazását integráló korszerű hadműveleti elméletek* elemzéséhez egyértelmű támpontot nyújt a *mély hadművelet elméletének vizsgálata*.

5 FM 100–5 Tábori kézikönyv: Hadműveletek. Kiadja az MH Vezérkara, Bausz Kft, Budapest, 1997.

6 Kőszegvári Tibor: Katonai stratégiák és doktrínák a hidegháború korszakában. ZMNE Egyetemi Kiadó, Bp; 2000. 26. o.

A légideszant csapatok gépesítése: a „légideszant-könnyűpáncélos és a Styker dandár koncepciókról”

A nyolcvanas évek folyamán – a rendelkezésre álló szállítóhelikopterek kapacitására építve – létrejött egy új német légideszant alkalmazási elmélet. A koncepciót a *Wiesel harcjármű-család*⁷ rendszerbe állításakor fogalmazta meg egy kísérleti törzs, amely az eddigiekhez mérten szélesebb, aktívabb szerepet szánt a légideszant alakulatoknak⁸. A Wiesel harcjármű-család páncéltörőrakéta-hordozó, gépágyú-hordozó és aknavető-hordozó járművekből áll. A német szakemberek egy tanulmányt⁹ készítettek, amely kimutatta, hogy a légideszant csapatok támogató harcjárműveinek alkalmasnak kell lennie helikopteres szállításra. Lényeges tulajdonság az, hogy a jármű a helikopter belső terében legyen deszantoltható, és ne külső függesztményként kelljen szállítani. A Wiesel harcjármű-család ennek a koncepciónak a megvalósítására is alkalmas. A Wiesel harcjárműveket ejtőernyős páncélvadász zászlóaljba szervezték, és megvizsgálták alkalmazási lehetőségeit, különös tekintettel együttműködésükre a páncélvadász helikopterekkel.

A könnyű harcjárművekkel és harci helikopterekkel megerősített, a helikopterekkel szorosan együtt működő légideszant alakulatok – a német elemzés szerint – nehezebb fegyverzetű ellenséggel szemben is sikerrel folytathatják harcukat. A nyolcvanas évek folyamán megjelent nagy teljesítményű harci helikopterek jelentős támogatást nyújthatnak a légideszantnak, miközben az felderítési információkkal szolgál és célmegjelölést végez a helikopterek számára. A légideszant csapatok harcjárművei lehetővé teszik nagyobb tömegű, hatékonyabb fegyverrendszerek hordozását, kibővítve az alkalmazás lehetőségeit.

Habár a szovjet¹⁰ és a brit¹¹ légideszant csapatoknál is lezajlott a gépesítés folyamata a hetvenes-nyolcvanas évek folyamán, a légideszant harcjárművek szoros együttműködését a harci helikopterekkel egyik haderő sem fogalmazta meg koncepcionális szinten. Emellett a szovjet és a brit légideszant gépesítés alapjában véve szállító repülőgépen szállított, ejtőernyővel deszantolt harcjárművek alkalmazására

7 A Wiesel harcjármű 2,8 tonna tömegű, egyik változatát 20 mm-es gépágyúval, a másikat TOW páncéltörő rakétával szerelik fel. Személyzete 2 illetve 3 fő. A CH-47 illetve a CH-53 helikopterek két db. jármű szállítására képesek. Hegedűs Ernő (konz.: Turcsányi Károly): *A légideszant csapatok harcjárműveinek és fegyverzetének haditechnika történeti áttekintése*. 2005 áprilisi OTDK pályamunka. Budapest, ZMNE.

8 Reinhard Marek: Ejtőernyős páncélelhárító zászlóalj. *Truppenpraxis*, 1992/6.

9 LeFlaSys típusú könnyű légvédelmi rendszer. *Haditechnika*, 2002/1, 22–25.

10 A szovjet légideszant alakulatok számára kifejlesztették a *BMD lövészpáncélos harcjárművet*. Tömege 6700 kg, közepes szállító repülőgéppel szállítható, alkalmas ejtőernyős dobásra. Tornyában egy 73 mm-es simacsövű löveg és 7.62-es párhuzamosított géppuska található, illetve felszerelték irányított páncéltörő rakétával is. A szállított személyek száma 3+4 fő. A légideszantok páncéltörő képességének fokozására az ASU-85 önjáró páncéltörő löveget alkalmazzák. Az eszköz 13,7 tonna tömegű. Hegedűs Ernő: *A légideszant csapatok harcjárműveinek és fegyverzetének haditechnika történeti áttekintése*. 2005 áprilisi OTDK pályamunka. Budapest, ZMNE.

11 A brit hadsereg a Vickers VFM-5 könnyű harckocsi rendszeresítette a légideszant csapatok támogatása céljából. A harckocsi a C-130 repülőgépről ejtőernyővel dobható. A test hegesztett alumínium páncél, amelyet a kritikus helyeken nagy keménységű acélpáncél elemekkel erősítettek meg. A löveg 105 mm űrméretű.

épült, ezáltal sokkal kevésbé rugalmas, mint a szállító eszközként helikoptert alkalmazó Wiesel koncepció. *A német Wiesel koncepció egyedülálló jellegét a légideszant harcjárművek és a harci helikopterek szoros együttműködése, illetve a helikopteres deszantolás lehetősége adja.*

Egy ilyen jellegű, helikopterek alkalmazásán alapuló új, gépesített-légideszant koncepció gyakorlati alkalmazásáról igen kevés a tapasztalat. A könnyű harcjárművek szállítására és deszantolására alkalmas, 8–16 tonna szállító kapacitású helikopterek nagyobb számban csak a hetvenes-nyolcvanas évektől állnak rendelkezésre. A helikopterekkel végrehajtott nehéztechnika deszantolására jóval kevesebb tapasztalat halmozódott fel, összevetve a második világháború vitorlázógépes nehéztechnika és harcjármű deszantolással.

A második világháború szállító vitorlázó repülőgépei olyan hasznos terhelhetőséggel bírtak, amihez hasonló paraméterek csak a nyolcvanas évektől jelentkeztek a helikoptereknél. A második világháború után – a légvédelem eszközrendszerének dinamikus fejlődése következtében – a vitorlázógépek kiszorultak az alkalmazásból, így egy közel harminc évig tartó szakadás, űr keletkezett a nehéztechnika közvetlen terepre deszantolásának tekintetében. A terepre leszálló légideszant eszközök ilyen típusú vizsgálatát, újszerűnek mondható összevetését a Katonai Logisztika hasábjain közöltük le 2004-ben¹².

Véleményünk szerint a brit gépesített légideszant koncepció valósította meg a legkövetkezetesebb formában a közvetlen terepre deszantolt légideszant harcjárművek együttműködését a közvetlen támogató repülőgépekkel¹³, így ez vethető össze leginkább a Wiesel-koncepcióval. A britek kifejlesztették a könnyű harcjárművek szállítására is alkalmas, 8 tonna kapacitású szállító vitorlázógépet, emellett nagy gondot fordítottak a légideszant csapatok céljaira alkalmas harcjárművek fejlesztésére is. A britek ezredszintű könnyűpáncélos egységekkel erősítették meg deszantjaikat. Légideszant műveleteiknél jelentős szerepet szántak a páncélozott-deszant erőknél, amelyeket tömegesen harcba vetett közvetlen támogató repülőgépekkel támogatták.

A brit gépesített légideszant koncepció megvalósítása leginkább az 1943-as brit légideszant hadosztály szervezeti felépítésén követhető nyomon. A légideszant hadosztály három ejtőernyős dandárból, egy vitorlázórepülő dandárból, egy vitorlázórepülő páncélozott felderítő ezredből, egy vitorlázórepülő tábori tűzérezredből, egy vitorlázógépes páncéltörő osztályból, emellett vitorlázógépes légvédelmi tűzerőegységből, egy ejtőernyős mélységi felderítő századból, híradó; műszaki; tűzérségi megfigyelő és egészségügyi alegységekből állt.

12 Dr. Turcsányi Károly–Hegedűs Ernő: Bevezető gondolatok a légideszant és légi szállítású csapatok alkalmazásának, szervezetének és haditechnikai eszközeinek vizsgálatához Katonai Logisztika 2004. 12. évf. 4. sz. 234–248. o.

13 A második világháború folyamán a szovjet légideszant csapatok is jelentős eredményeket értek el a légideszant-gépesítés területén. Az 1941-es szervezésű szovjet légideszant hadtest három dandárból állt, amelyeket egy önálló légideszant-harcokosi zászlóalj támogatott. Dr. Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A szovjet légideszant fegyvernem alkalmazásának, szervezetének és haditechnikai eszközeinek fejlődése (1930–1945). Katonai Logisztika 2004. 12. évf. 4. sz. 249–272. o.

A hadosztály legnagyobb szállítás-igényű, ugyanakkor legmozgékonyabb szervezeti eleme a *vitorlázógépes páncélozott felderítőezred* volt, amely egy 22 könnyű harc-kocsit tartalmazó harc-kocsi zászlóaljából, egy 25 páncélaútót tartalmazó páncélos felderítő zászlóaljából, egy 25 darab Bren Carrier páncélozott lövésszállítót számláló gépesített lövész zászlóaljából, emellett motorkerékpáros és könnyű terepjárós felderítő századból állt. A 22 harc-kocsi egy részét a 76 mm-es tarackokkal felszerelt közvetlen támogató harc-kocsik tették ki. A Bren Carrierek közül ötöt 107 mm-es nehéz aknavetőkhöz hordozására alkalmaztak.

A brit légideszant *hadosztály magas fokú gépesítettsége* világosan mutatja a *gépesített légideszant koncepció két leglényegesebb törekvését, amely szerint a deszantok a földet érést követően sem veszíthetik el mozgékonyágukat, illetve hogy a harc hatékony megvívásához rendelkezniük kell páncélozott harcjárművekkel felszerelt alegységgel*. Ez a magas fokú gépesítési szint mai viszonylatban, akár a Wiesel-koncepcióval, akár az amerikai és az orosz légideszant csapatokkal *összevetve is korszerűnek mondható*, hiszen ez a szállító-kapacitás lehetővé tette a hadosztály jelentős részének manővereit.

Gépesített légideszant egységeiket a britek sikerrel alkalmazták 1944-ben és 1945-ben végrehajtott légideszant műveletük folyamán, szoros együttműködésben a páncélozott célok elleni rakétákkal felszerelt támogató repülőgépekkel. Ezek első változata a Hawker Typhoon továbbfejlesztett változata a Hawker Tempest volt, amelyek szárnyak alá függesztett négy-négy darab 27 kg tömegű rakétát hordoztak. A *páncélvadász repülőgépekkel együttműködő brit gépesített légideszant* esetenként német gépesített alakulatok ellenlökéseit is képes volt elhárítani.

Az alábbiakban két műveletet ismertetünk a brit gépesített légideszant második világháborús tevékenységéből, egy sikeres és egy sikertelen alkalmazást.

Kimondottan sikeresnek volt mondható a brit légideszant-csapatok tevékenysége a „Sword” partszakasz biztosításakor, 1944 júniusában, a „D” napon. Ekkor egy kulcsfontosságú terepszakasz birtokba vétele és lezárása volt a cél, a partraszállás biztosítása érdekében. A deszant első lépcsőben különböző rohamcélokat – hidakat, ütegállásokat, kis településeket – foglalt el, vitorlázógépes és ejtőernyős erőkkel. A főerők deszantolását követően a brit hadosztály a számára kijelölt terepszakaszon védelembé ment át. Az utolsóként deszantolt páncélozott felderítő ezredet ennél a műveletnél gépesített tartalékként alkalmazták, és – a támogató légierő rakétával felszerelt páncélvadász repülőgépeivel szoros együttműködésben – sikerrel verték vissza a nehezebb fegyverzetű német gépesített csapatok támadását.

1944 szeptemberében a *Market-Garden művelet ugyan kudarcra zárt, azonban a vereség okaiból is számos hasznos következtetést vonhatunk le*. Ezt a légideszant műveletet egy TDK dolgozatban nagyobb terjedelemben, részleteiben is megvizsgáltuk.¹⁴ A Market-Garden művelet esetében a brit légideszant egy erősen védett objektumot, az arnhemi hidat próbálta elfoglalni. Közvetlen deszant műveletről itt nem lehetett szó. Az erőket csak a céltól távolabb deszantolhatták, majd a gépesített erők feladata lett volna a célobjektum lerohanása. *A légideszant vereségének széles körben elterjedt okát,*

14 Hegedűs Ernő: A légideszant csapatok harcjárműveinek és fegyverzetének haditechnikai történeti áttekintése. Budapest, ZMNE, 2005 évi OTDK (Haditechnika és haditechnikai történet szekció)

amely szerint a deszantot két német páncélos hadosztály közvetlen közelébe dobták, nem fogadtuk el, mivel ezek az erők üzemképes harckocsikkal az első 48 órában nem rendelkeztek. Más, ettől eltérő okokat találtunk a brit deszant-csapatok vereségével kapcsolatban. A légi szállítóeszközök kapacitáshiánya miatt könnyű harckocsikat ennél a műveletnél nem deszantoltak. A támogató repülőgépek csak a szárazföldi csapatok előrenyomulását támogatták, a deszant harcát nem. A rádió-berendezések meghibásodtak, így a deszant földi műveleteinek vezetése és együttműködése a légierővel meghiúsult. A felsorolt korlátozó körülmények hatására a brit légideszant erői nem voltak képesek áttörni a német gyalogság védelmi vonalát, így mindössze töredékük jutott el a célobjektumig.

A „Stryker dandár koncepció” és történeti előzményei

Az Egyesült Államok hadereje 1999-ben – a megváltozott biztonságpolitikai helyzetre reagálva, a washingtoni NATO-csúcs megállapításaival összhangban – a gyors reagálásra fokozottan alkalmas gépesített légi szállítású egységek, úgynevezett „Stryker-dandár harccsoportok” felállításáról hozott döntést¹⁵. A gépesített légi szállítású egységek létrehozásának szándéka mögött az a felismerés húzódott meg, amely szerint a könnyű légideszant hadosztályokat 2–3 nap alatt képesek eljuttatni egy távoli válságövezetbe, a következő lépcsőként bevetésre kerülő nehéz fegyverzetű gépesített erőket pedig 15–16 nap alatt, így a két erő bevetése közötti ürt valamilyen közepesen nehéz fegyverzetű, légi szállítású katonai erővel célszerű kitölteni¹⁶. A megoldást olyan gépesített könnyűlövész alakulat¹⁷, a Stryker-dandár harccsoport létrehozása jelentette, amelyek fokozottan alkalmas a légi szállításra. Az Egyesült Államok hadereje által napjainkban alkalmazott – főként a légi szállítás lehetőségeire támaszkodó – erőfejlesztés elvének¹⁸ egyfajta továbbfejlesztése volt ez a szervezet-fejlesztési lépés, amely az új biztonságpolitikai kihívásokhoz igazodva, a nagy számban rendelkezésre álló C–130 Hercules szállító repülőgépek kapacitására építve segíti elő a hadműveleti szintű katonai erő megjelenítését a távoli térségekben. A Stryker dandárt 19 tonna tömegű, kerek páncélozott harcjárművel szerelték fel, így minden eleme szállítható a Hercules szállító repülőgéppel. Mivel a gépesített könnyűlövész koncepció a Magyar Honvédség átszervezésére, a könnyű lövészászlóalj doktrínájának kidolgozására is hatást gyakorolt¹⁹, különösen aktuálisnak tekinthető történeti előzményeinek feltárása.

A gépesített légi szállítású alakulatok történeti gyökereit elsősorban a második világháborús német légideszant szervezeteknél találhatjuk meg. 1938-ban a német hadve-

15 Várhegyi István: Organikus és programvezérelt haderőfejlesztés a 21. Században. Hadtudomány, XIII. évf. 2003./3–4. 23. o.

16 Sándor Tamás: A Stryker dandár harccsoport: a gyorsan bevethető ütőképes haderő lehetőségei. Regiment, I. évf. 2005. 1. sz. 24.–26. o.

17 Általános értelemben Light Armoured Infantry – LAI.

18 Kőszegvári Tibor: Hadviselés a 21. században. Jegyzet. ZMNE Doktori Iskola, Budapest, 1998. 13. o.

19 Kósa Sándor – Ruszin Romulusz – Petrovics Mihály: A Magyar Honvédség könnyű lövészászlóalj doktrína kidolgozása. Hadtudomány, XV. évf. 2005/2, 110–117. o.

zetés számára nyilvánvalóvá vált, hogy az ejtőernyős deszantok megerősítésére létre kell hozni egy speciálisan felszerelt, szervezett és kiképzett légi szállítású alakulatot. Egy gyaloghadosztály szervezeti felépítését és fegyverzetét ezért a légi szállítás feladatrendszeréhez igazodva alakították át. A lövészsázadokat hagyományos szakaszok helyett 18 fős csoportokra osztották fel, mivel ennyi ember fért el a Junkers Ju–52 szállító repülőgép fedélzetén. Az ezred- és a hadosztályszintű tüzérségnél 75 mm-es hegyiágyút alkalmaztak, a tüzér alegységeket pedig olyan csoportokra osztották fel, amelyek egy hegyi ágyúból és hat fő kezelőszemélyzetből álltak, így elfértek egy Ju–52 szállító repülőgép fedélzetén.²⁰ A hadosztályt sikerrel alkalmazták az 1940-es légideszant műveletek folyamán, majd integrálták az 1941-ben felállított légideszant hadtest szervezetébe.

1941 tavaszán az új légi szállító eszközök megjelenése lehetővé tette a légi szállítású hadosztály korszerűsítését és szervezeti átalakításának megkezdését. A Messerschmitt Me–321 nehéz tehervitorlázó rendszerbe állítása megoldotta a 88 mm-es légvédelmi ágyú vontatóval együtt történő légi szállítását és deszantolását terepre, amely főként a páncélosok elleni harc területén jelentett előrelépést a légi szállítású csapatok számára.

A 22 tonna teherbírású vitorlázóval korlátozott darabszámban *megoldhatóvá vált az akkor legnehezebb Pz. III. és Pz. IV. harckocsik és egyéb páncélozott harcjárművek deszantolása* is. A szervezeti változtatások végrehajtására, a gépesítés megkezdésére azonban ekkor még nem került sor. Az egyébként sikeres, de nagy veszteségekkel járó krétai légideszant műveletet követően, a felső vezetés elbizonytalanodása miatt, a német légideszant csapatok – köztük a légi szállítású erők – fejlesztése lelassult.

Ugyanakkor a műszaki fejlesztés nem szünetelt, a Me–321 tehervitorlázó bázisán kialakították a 16 tonna teherbírású Me–323 nehéz szállító repülőgépet. A repülőgép futóművét oldalanként öt-öt nagyméretű futókerékkel látták el úgy, hogy a viszonylag sík terepre végrehajtott leszállást is elviselje. A repülőgép által biztosított stratégiai légi szállító kapacitás – a megfelelő gyártási darabszám elérését követően – lehetővé tette a gépesített légi szállítású alakulatok szervezeti fejlesztését. 1942 végén a légi szállítású hadosztályt gépesítették, ennek folyamán a páncélgránátos alakulatoknál alkalmazott féllánctalpas lövészszállító járművekkel, rohamlővegekkel és páncélozott felderítő harcjárművekkel szerelték fel. A hadosztály egyes elemeit légi úton szállították az afrikai hadszíntérre. A szövetségesek Észak-Afrikában végrehajtott partraszállását követően – német ellenintézkedésként – egy nagy volumenű légi szállítási műveletre került sor. Ennek folyamán, 1942 novembere és 1943 áprilisa között jelentősebb erőket juttattak át a németek Szicíliából Afrikába.²¹ Főként könnyű tüzérségi eszközökkel felszerelt ejtőernyős, illetve a könnyű páncélozott harcjárművekkel felszerelt felderítő és páncélgránátos alakulatok, emellett légvédelmi tüzér egységek légi szállítására került sor. A haditechnikai eszközök légi szállítása szempontjából a Me–323 nehéz szállító repülőgépek kulcsszerepet tölthettek be. Ezek a gépek az 1942 novembere és 1943 áprilisa közötti időszakban 1200 felszállással

20 Roger Edwards: *German Airborne Troops 1936–1945*. Garden City, Doubleday, 1974 62 és 136. o.

21 A harmadik birodalom hadviselése. Hajja és fia könyvkiadó, Debrecen, 1996. 231 és 370. o.

15000 tonna anyagot és élőerőt szállítottak a célterületre. Teherautóból és nehézvontatóból 360 darabot, emellett közel 100 rohamlöveget és félláncalpas lövészszállítót, továbbá 620 különféle löveget juttattak el Afrikába.²²

Az 1943 júliusában Szicíliában végrehajtott szövetséges partraszállás elleni védelmi hadművelethez a németek gyorsan előre vonható tartalékként Me-321 vitorlázó repülőgépekkel két német ejtőernyős hadosztályt szállítottak Franciaországból Szicíliába.²³ Az ejtőernyősök egyfajta rendkívül gyorsan a helyszínre érkező tartalékként oldották meg egy kulcsfontosságú objektum védelmét, egyúttal kitöltöttek két német hadosztály közt a védelemben keletkezett rést. A stratégiai légi szállító kapacitás segítségével gyorsan, nagy távolságra szállítható ejtőernyős és légi szállítási alakulatokra – az afrikai és szicíliai tapasztalatok alapján – a német hadvezetés egyfajta stratégiai tartalékként tekintett. Ennek alapján tovább folytatták a lehetőségekhez mérten magas fokon gépesített légi szállítású erők szervezet-fejlesztését. 1944-ben ejtőernyős, kettős feladatrendszerű légvédelmi tüzér és gránátos (gépesített lövész) struktúrák összevonásával felállították a 91. „Luftland” hadosztályt.²⁴

A gépesített légi szállítású deszant-hadosztály szervezete egy ejtőernyős ezredből, két gránátos ezredből, egy légvédelmi tüzérezredből,²⁵ illetve támogató elemekből – rohamlöveg és páncéltörő, valamint tüzér osztályokból és felderítő zászlóaljból – állt. A hadosztály haditechnikai eszközeinek többsége – a légi szállítás lehetőségeit figyelembe véve – ugyanúgy könnyű páncélozott harcjárművekből állt, mint napjaink Stryker dandárjának eszközei. A Luftland hadosztály – amelynek ugyan légideszantkénti alkalmazására már nem került sor – ugyanúgy alkalmas volt a könnyű fegyverzetű légideszant alakulatok megerősítésére, mint a Stryker dandár.

Következtetések, a légideszantok alkalmazásának lehetőségei a jövő hadviselésében

A légideszant csapatok gépesítése olyan szükségszerű folyamat, amely a légi szállító és teher-deszant eszközök harci lehetőségei növekedésének következtében vált megvalósíthatóvá, de a gyalogsági harc gépesített-támogatás igényének növekedése és az ellenség mélységében elhelyezkedő potenciális célobjektumok egyre erősödő légvédelme tette szükségszerűvé. A légideszant gépesítés önálló haditechnikai-fejlesztési területté vált, mivel már a második világháború folyamán számos haderő kezdte meg speciális harcjárművek fejlesztését kimondottan a légideszant csapatok számára.

Már ebben az időszakban kialakult olyan légideszant-könnyűpáncélos szervezeti forma, amely egyfajta történeti előzménye a nyolcvanas évek német szervezet-fejlesztési törekvéseinek és a Wiesel-koncepciónak. A második világháború folyamán egy olyan német gépesített légi szállítású szervezeti forma is létrejött, amely példaként

22 Dabrowski, Hans Peter: Messerschmitt Me 321/323: The Luftwaffe's „Gigants” in World War II. Atgeln, Schiffer, 2001.

23 Roger Edwards: German Airborne Troops 1936–1945. Garden City, Doubleday, 1974 62. o.

24 Bruce Quarrie: Das Grose Buch der Deutschen Heere im 20. Jahrhundert. Podzun-Pallas, Friedberg, 1990. 121. o.

25 Anthoni Hall: D-Nap: Az Overlord hadművelet napról napra, Hajja és fia könyvkiadó, Debrecen, 2004. 189 és 110. o.

szolgálhatott a kilencvenes évek amerikai szervezet-fejlesztési törekvéseinek és a Stryker-dandár koncepciónak.

A történeti párhuzamok feltárása, a légideszant-gépesítés fő fejlődési folyamatainak beazonosítása lehetőséget teremt néhány következtetés levonására:

- a légideszant csapatok gépesítési folyamata számos hasonló vonást mutat a szárazföldi haderőnem gépesítésével. Az ejtőernyős-lövész és ejtőernyős-tüzér erők felállítása után ugyanúgy kialakultak a páncélos-csapatok és a gépesített-lövészcsapatok a légideszant területen, mint a szárazföldi haderőnél;
- természetesen – a légi szállítás és a az alkalmazott deszant-eljárás függvényében – ezek az erők minőségileg eltérnek a szárazföldi haderőnél alkalmazottaktól;
- korlátozott technikai képességeiket, a páncélzat és a fegyverzet hiányosságait a támogató légierővel megvalósított szoros együttműködés kompenzálhatja.

Összességében elmondható, hogy a légideszant csapatok gépesítése napjainkig bezárólag sem nevezhető befejezett folyamatnak, amely a továbbiakban is számos haditechnikai kutatási-fejlesztési probléma megoldását igényli.

A légideszant terület komplex vizsgálatán keresztül bemutatható napjaink főbb, a légideszant csapatokra vonatkozó szervezet- és haditechnika-fejlesztési és alkalmazási irányzatai. Ezek lehetővé teszik az adott korszerű alkalmazási elmélet vagy újonnan létrehozott légideszant szervezetek hatékonyabb vizsgálatát, szélesebb tapasztalati alapra támaszkodó értékelését.

A Szovjetunió felbomlásával megszűnt a nagyhatalmak hidegháborús szembenállása, létrejött egy új biztonságpolitikai helyzet, melynek hatására a világ haderői a válságreagáló és békefenntartó műveletek, illetve a terrorizmus elleni harc feladatai felé fordultak. Ezekre a feladatokra fokozottan alkalmasak a légideszant és légi szállítású csapatok. Ebben az atomfegyverek alkalmazásával már csak kivételes esetben számoló hadviselési korszakban jött létre az általunk vizsgált „Air-Land Battle” és a „hadműveleti manővercsoport” alkalmazási elvei, illetve a „Stryker-dandár” szervezet, amelyek bizonyos elemeiket tekintve visszatérést jelentettek a hadviselés második korszakának klasszikus alkalmazási elveihez, természetesen egy magasabb minőség szintjén.

A haditechnikai fejlődés eredményeképpen – főként a légierő eszközrendszerére támaszkodva – már erre a korszakra is jellemző a nagy mélységű, precíziós csapások tömeges alkalmazása. Ez a mély hadműveletek reneszánszára utal, mivel „biztosítja az ellenség gyenge pontjai elleni támadások végrehajtását és áttörését a teljes mélységben... (ezért)... jellemzőek a mélységi műveletek lesznek, amelyekben nagy szerepet játszanak a légimozgékony erők.”²⁶ Ennek alapján kijelenthető, hogy a légideszant és légi szállítású csapatok alkalmazása – a második világháborús hadviselés jellegéhez hasonlóan – a hadviselés jelenlegi, negyedik korszakában kiemelt szerepet kap. A második és a negyedik korszak légideszant alkalmazásai közötti hasonlóságok és összefüggések ezen korszakok fő

26 Az amerikai „Joint Vision 2010” címen kiadott stratégiai irányelvek és a z Orosz Hadtudományi Akadémia 2014-ig érvényes stratégiai előrejelzése alapján: Hajma Lajos: A hadügy forradalmának fontosabb jellemzői. Hadtudomány, IX. évfolyam, 1999. év 2. sz.

jellemzőinek hasonlóságából fakadnak. Ez a reális alapja annak, hogy a feltárt analógiák napjaink légideszant fejlesztései során jó eséllyel hasznosíthatók.

A hadügy forradalma következtében feltartóztathatatlanul közeledik a valószínűleg 2030 körül megvalósuló digitalizált haderőre, hatékony érzékelőkkel felszerelt felderítő rendszerre, magas szintű kommunikációra és számítógép-hálózatok kiterjedt alkalmazására épülő – hálózatos vezetési kultúra, a nagy hatótávolságú precíziós tisztító eszközök (robotrepülőgépek, hagyományos harci fejjel szerelt rakéták, szárnyas rakéták, műholdbázisú támadó eszközök és a légierő precíziós eszközei) tömeges alkalmazásával megvalósítható *hatásalapú műveletek*, a lényegében *kontaktus nélküli küzdelem* és a *robothadviselés* széles körű elterjedése²⁷. A korszak bizonyos előjelei a kontaktusnélküliség tekintetében már megmutatkoztak az 1999-es koszovói háborúban, illetve a hálózatos vezetés szempontjából a 2003-as Öböl-háborúban. Hadi-technikai elemeinek többsége azonban még hosszú távú fejlesztés fázisában van. Ebben a negyed évszázad múlva bekövetkező korszakban megváltozik majd a haderő általános szervezeti felépítése és alkalmazási elvei, így a légideszant csapatok helye és szerepe is.

A jövőt illetően figyelemre méltó, hogy a szárazföldi haderő fejlődése a jelenleginél kisebb létszámú mobil reagáló erők irányába halad, amelynek szerves részét alkotják a könnyű páncélozott harcjárművekkel felszerelt könnyűlövész erők²⁸. Ez a koncepció éppen úgy összefüggésbe hozható a légi szállítású Stryker dandárokkal, mint a légideszantok megerősítésére alkalmazott páncélozott felderítő erőkkel, amelyek feladata lehet „a légi szállítású gyalogság páncélláharító támogatása”²⁹. Az ötödik generációs hatásalapú műveletek bevezető szakaszában továbbra is számolnak a légideszant harceljárással alkalmazott különleges műveleti erők széles körű alkalmazásával³⁰. A *válságreagáló és békefenntartó* műveletekben, illetve a *terrorelláharítás* katonai feladataiban az ötödik korszakban is számolni kell majd a könnyűlövész kategóriába sorolható légideszant és légi szállítású csapatokkal. Valószínű, hogy a korszerű hadviselés olyan problémáinak megoldásában, mint a nagy kiterjedésű beépített településeken folytatott harctevékenység, szintén jelentős szerephez jutnak a könnyű fegyverzetű, alpin technikára is kiképzett légideszant csapatok³¹.

A leírtakból mindenképpen levonható az a következtetés, hogy napjaink korszerű légideszant alkalmazási elveinek előképei nagyrészt megtalálhatók a második világháborús légideszant harceljárásokban, szervezetekben. Ennek alapján a korszerű légideszant alkalmazások vizsgálatához egyik kiindulópontként célszerű elvégezni a második világháborús légideszant tapasztalat elemzését is. Ehhez fontosnak tartjuk a folyamatos szakmai kapcsolattartást és konzultációt az alkalmazókkal, az MH Repülőműszaki Szolgálatfőnökséggel, a HM

27 Deák János: Napjaink és a jövő háborúja. Hadtudomány, XV. évfolyam, 2005. év 1. sz. 38–43. o.

28 Várhegyi István: Organikus és programvezérelt haderőfejlesztés a 21. Században. Hadtudomány, XIII. évfolyam, 2003. év 3–4. sz. 21. o.

29 FM 100–5 Tábori kézikönyv: Hadműveletek. Kiadja a Magyar Honvédség Vezérkara, Bausz Kft, Budapest, 1997. 61.

30 Deák János: Napjaink és a jövő háborúja. Hadtudomány, XV. évfolyam, 2005. év 1. sz. 40. o.

31 Nacs Antal: A harci helikopterek alkalmazása városharcban. Egyetemi Doktori értekezés, 1994 (806, 00218:158) és Rouleau, Rich: Mountain Cavalry Recon in Built-up Areas. Armor, 2001. 4. szám, 16–18. o.

Technológiai Hivatallal, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeummal, a Magyar Hadtudományi Társasággal, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-Történeti Tudományos Társasággal, az Innovációval a Védelemért és a Biztonságért Társasággal és a Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetségével.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- A harmadik birodalom hadviselése. Hajja és fia könyvkiadó , Debrecen, 1996. 231 és 370. o.
- Az Országgyűlés 14/2004. (III. 24.) határozata a Magyar Honvédség hosszú távú fejlesztésének irányairól.
- Csikós István: Az Osztrák Köztársaság katonapolitikája és fegyveres erői helyzete. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 1994.
- Dr. Simon Gábor: Filozófia jegyzet. MH Tanintézeti Főnökség, Budapest, 1993.
- Szigeti – Vári – Volczer: Filozófiai kislexikon. Kossuth, Budapest, 1970.
- FM 57–35 Tábori kézikönyv: Légimozgékony műveletek. Kiadja a MNVK 2. Csoportfőnökség, Budapest, 1973.
- FM 5–71–100 Engineer Operations and the Division Battlefield
- FM 90–26 Airborne Operations, Chapter 8, Combat Support
- Héjja István (szerk.): A környező országok védelempolitikájának, katonai erőinek jellemzői. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2000.
- Hochauer Günter: Hadseregreform: bevetési eljárások a változások megértésének alapjai. Truppendienst 1992/6. 563–571. o.
- Huszár János: Honvéd ejtőernyősök Pápán. Jókai Kör, Pápa, 1993.
- Kőszegvári Tibor: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai területei és feladatai I. ZMNE, Budapest, 2003.
- LeFlaSys típusú könnyű légvédelmi rendszer. Haditechnika, 2002/1, 22–25.
- Pohl Árpád: Ausztria katonaföldrajzi adottságai és katonai doktrínája közötti összhang. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 1994.
- Ravasz István: Erdély ismét hadszíntér – 1944 Szovjet–német és román–magyar párhuzamos háború Magyarországon. Petit Real Könyvkiadó Budapest, 2002.
- Rouleau, Rich: Mountain Cavalry Recon in Built-up Areas. Armor, 2001. 4. szám, 16–18. o.
- Sándor Tamás: A Stryker dandár harccsoport: a gyorsan bevethető ütőképés haderő lehetőségei. Regiment, I. évf. 2005. 1. sz. 24.–26. o.
- Szabó József (főszerk.): Hadtudományi lexikon Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest, 1995.
- Takács István: Ausztria biztonságpolitikája és hadereje. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Bp., 1995.
- Turcsányi Károly: Az ember – haditechnika rendszer a tudományos technikai forradalomban, Honvédelem, 1988/8. sz. 84. o.

Szabó György

A NATO béketámogató műveleteinek tervezési és döntéshozatali eljárásai

A béketámogató műveletek összetettségére jellemző, hogy a műveleti területen egy időben vannak jelen a NATO által delegált katonai erők, a Pfp kijelölt csapatai és az ENSZ, a különböző humanitárius és nem kormányzati szervek. A szerző a NATO által alkalmazott hadműveleti tervezési folyamatba illesztve bemutatja a nem háborús műveletekben a döntéshozatali folyamatát szabályozó alapidokumentumokat, a műveleti tervezés elveit és eljárásait, valamint az elhatározás kidolgozásának lépéseit, szakaszait.

1999 áprilisában a NATO-tagállamok vezetői washingtoni találkozójukon áttekintették, és elfogadták azt a jövőbe mutató *stratégiai koncepciót*, amely napjainkban teljessé válik a béketámogató műveletek tervezése, és a tervezést támogató döntéshozatali folyamatok kapcsán. Az elfogadott stratégiai koncepció kimondja, hogy a Szövetség tagállamai elkötelezték a szövetséges országok területi függetlenségének biztosításán túl a regionális béke és stabilitás megteremtésében is. Ez a kitétel determinálja a NATO katonai műveleteinek kettős felosztását. A két megnevezett művelet az 5. cikkely szerinti – kollektív védelmi műveletek¹ –, valamint az 5. cikkely hatálya alán nem tartozó – válságreagáló műveletek². E kettős felosztás alapján a béketámogató műveletek³ végrehajtására a válságreagáló műveletek teljesítése kapcsán találunk példát.

A béketámogató műveletek komplex kihívásaira az abban résztvevő katonai és civil szervezeteknek közösen kell megadni a választ. A katonai szervezetek képességeiből adódóan rájuk hárul az a szerep, hogy megteremtse azt a stabil és biztonságos környezetet, amelyben a civil szervezetek képesek működtetni saját mechanizmusait. E szoros együttműködési kényszer követeli meg, hogy már a béketámogató műveletek tervezési fázisában megkezdődjön a közös tevékenység megszervezése.

1 CDO – Collective Defence Operations

2 CRO – Crisis Response Operations

3 PSO – Peace Support Operations

A párhuzamos tervezéshez párosul az a tény, hogy a béketámogató műveletek sikere alapvetően azon a *pártatlanságon*⁴ nyugszik, amelyet azok a katonai és civil szervezetek tanúsítanak, akik részt vesznek az adott régió békéjének és biztonságának helyreállításában. A béketámogató műveletek összetettségére jellemző – mint arra már a rezümében utaltunk –, hogy a műveleti területen egy időben vannak jelen a NATO által delegált katonai szervezetek, a PfP-országok kijelölt csapatai, az ENSZ, a különböző humanitárius és nem kormányzati szervezetek.⁵ A műveletekben résztvevő a szervezetek általában közösen hajtják végre azokat a katonai, politikai, diplomáciai, valamint humanitárius erőfeszítéseket, amelyek segítségével létrehozható az a stabil politikai-gazdasági környezet, amely nélkülözhetetlen a hosszú távú rendezési folyamat sikeréhez.

Írásommal rá kívánok világítani arra a rendkívüli összetett tervezési és döntéshozatali folyamatra, amely a béketámogató műveleteket és a NATO hadműveleti tervezési folyamatát jellemzi.

A NATO tervezést és döntéshozatali folyamatot szabályozó alapidokumentumok

A NATO tervezési és döntéshozatali folyamata a Katonai Tanács 133. határozatában (MC 133) foglaltakon alapul. A hadműveleti tervezés alapjait pedig a műveleti tervezési útmutató⁶ taglalja. Fontosnak tartja kiemelni, hogy egyik említett okmány sem tesz különbséget a hagyományos műveletek és a válságreagáló műveletek tervezési folyamata között. Ebből fakadóan a döntés előkészítésében részt vevők felelőssége az, hogy egy adott béketámogató tevékenység tervezésekor figyelembe vegyék azokat a kulcsfontosságú aspektusokat, amelyek leginkább jellemzőek az említett műveletre. A következőkben át kívánom tekinteni azokat a szempontokat, amelyek vizsgálata és figyelembevétele elengedhetetlen az 5. cikkely hatálya alá nem tartozó műveletek tervezésekor.

A béketámogató műveletek tervezésekor a részt vevő államok a befolyásoló tényezők sokaságát mérlegelik. Ezek a tényezők magukba foglalhatják: a tervezett művelet céljait, különösen akkor, ha NATO vezette tevékenységről van szó; a várható siker összetevőit; valamint a tevékenységgel járó rizikó faktorokat. Mielőtt a Szövetség döntéshozó jóváhagyják a NATO-csapatok alkalmazását egy adott béketámogató műveletben, az Észak Atlanti Tanács⁷ tagjai megvizsgálják a művelet legitimitását. Ez a vizsgálat kiterjed a jogi, a törvényességi, illetve a szociális összetevőkre, a politikai kontroll lehetőségeire, valamint a hadműveleti területtel szomszédos szuverén államok státuszára és várható reakcióira. Ideális esetben a legitimitás vizsgálata után az Észak Atlanti Tanács direktívában meghatározza a várható béketámogató műve-

4 Az AJP-9 alapján: Diszkrimináció nélkül nyújtott humanitárius támogatás. A segélynyújtás nemzeti ségre, politikai és ideológiai hovatartozásra, fajra, nemre, etnikumra való tekintet nélkül, de csak a sürgősségi szükségletek kielégítésére irányulhat.

5 Non-Governmental Organisation

6 Guidelines for Operational Planning

7 North Atlantic Council

let stratégiai céljait, célkitűzéseit, amelyek elvezetnek a világos politikai véghelyzet-hez/végállapothoz. Az Észak Atlanti Tanács ezen alapvető ismeretek birtokában kezdi meg a konzultációs folyamatot, a katonai erőket felajánló országokkal és a területen tevékenykedő, vagy a jövőbeni tevékenységben szerepet vállaló nemzetközi szervezetekkel.

A NATO szerepvállalási eljárásából következően, az 5. cikkely hatálya alá nem tartozó válságreakáló műveletekben a tagállamok önkéntesen vehetnek részt, ebből adódóan szabadon eldönthetik, hogy delegálnak-e a többnemzetiségű összhaderőnemi alkalmi harci kötelék (CJTF) parancsnokság törzsébe tábornoki, tiszti vagy tiszthelyettesi rendfokozatot viselő személyeket vagy sem.

A szövetségesek tervezési eszközei között az alábbi hadműveleti tervezési dokumentumokat találjuk:

- Műveleti tervezés irányelvei (GOP);
- Funkcionális tervezési útmutatók (FPGs);
- Regionális tervezési útmutatók (RPGs);
- Különleges tervezési útmutatók (SPGs).

A fenti dokumentumok közül a funkcionális tervezési útmutatók bizonyos speciális területeken, mint például logisztika és speciális erők alkalmazása, adnak szakirányú tervezési útmutatásokat. A regionális tervezési útmutatók a műveleti tervezési útmutató általános előírásait alkalmazzák és kiegészítik a regionális katonai parancsnokság, illetve az alkalmi harci kötelékparancsnokság szintjén, az adott katonai felelősségi körzetre vonatkozóan. A regionális tervezési útmutatók tervezési irányelveket biztosítanak a NATO regionális parancsnokságai részére, figyelembe véve azok sajátosságait. Az ilyen útmutatók célja, hogy kiegészítsék azon információkat, amelyeket a Katonai Tanács 133., valamint a Katonai Tanács által kiadott műveleti tervezés irányelvei, a jóváhagyott NATO doktrínák, a katonai bizottság dokumentumai, valamint a funkcionális tervezési útmutatók tartalmaznak. Hasonlóan a funkcionális útmutatóhoz, a regionális tervezési útmutatók sem tartalmazzák azon információkat, melyek megtalálhatók az alapidokumentumokban, azonban részletezniük kell a felelősségi területükre jellemző speciális tervezési szempontokat.

A regionális tervezési ütemtervek nem tartalmazzak politikai irányvonalakat, útmutatást, de hivatkozniuk kell a megfelelő Katonai Tanács irányelveinek dokumentumaira. Az útmutató formája követi a hadműveleti tervek formáját a műveleti tervezési útmutatóban leírtaknak megfelelően. Amennyiben szükséges, a helyi parancsnok kezdeményezi a regionális tervezési útmutató kidolgozását. A regionális tervezési útmutatók az érintett nemzetek bevonásával kerülnek kidolgozásra. A kész dokumentumot az illetékes Stratégiai Parancsnokság hagyja jóvá, melyet a Katonai Tanács ellenjegyez, hasonlóan a funkcionális tervezési útmutató elkészítésének folyamatához. A jelenleg érvényben lévő regionális tervezési útmutatók listája a hadműveleti tervezési-munkacsoport hadműveleti tervek és tervezési eszközök listáján található meg.

A különleges tervezési útmutatók egyes szűk szakterületre adnak tervezési előírásokat. További egyéni tervezési útmutatók biztosítása céljából, amennyiben szükséges, különleges tervezési útmutatót készíthetnek az Összhaderőnemi Alkörteti Parancsnokságok a haderőnemi (komponens) parancsnokságok saját alárendelt pa-

rancsnokágaik részére. Hasonlóan a funkcionális tervezési útmutatókhoz és a regionális tervezési útmutatókhoz ezek is arra szolgálnak, hogy információkat biztosítsanak, és ne ismételjék a már meglévőket. Alárendelt parancsnokságok javaslatai alapján a körzeti parancsnok hagyja jóvá a felelősségi területéhez tartozó kidolgozott különleges tervezési útmutatót. Éppen ezért az Összhaderőnemi Alkörzeti Parancsnokságok, valamint a Komponens Parancsnokság felelős a kidolgozásért. A különleges tervezési útmutatót nem kell jóváhagyni, illetve ellenjegyeztetni körzeti parancsnoki szint felett. Mindamellett a jóváhagyott NATO dokumentumokon, és irányelveken kell alapulnia.

A tervezési útmutatókat kiegészítik a különböző szövetséges doktrínák, a nemzetek tervezési útmutatói, a fegyveres bevetéseket szabályozó előírás gyűjtemények, a szimulációs és tervezést segítő szoftverek.

A NATO hadművelleti tervei között az alábbi terveket találjuk:

- Várható események terve (COPs);
- Hadművelleti tervek (OPLANs);
- Állandó védelmi tervek (SDPs);
- Támogató tervek (SUPLANs).

A NATO tervezésének kulcseleme a művelleti tervezési folyamat, amely alapját az ún. tervezési helyzetek képezik.

A NATO művelleti tervezési folyamat céljai és feladatai a következők:

- a tervezési folyamat szabványosítása a szövetségen belül;
- hatékony stratégiai és politikai ellenőrzés a terv kidolgozása ideje alatt;
- lehetővé tenni a törzs átalakítását a felső szintű célok meghatározásához, egy elrendelő utasítás alkalmas katonai célkitűzéseiben;
- lehetővé tenni a parancsnoki vezetést a terv fejlesztésében;
- a törzs kreatív gondolkodásának és folyamat szemléletének maximalizálása;
- értékelni a tervezési folyamat eredményeit.

A tervezési helyzetek azon forgatókönyvek (scenario) listája, amelyek destabilizálhatják a Szövetség felelősségi körzetét, vagy negatív hatást gyakorolhatnak a Szövetség politikai-katonai érdekeire. A listáról leválogatják az elsődleges fontosságú helyzeteket, amelyekből elkészítik az ún. elsődleges tervezési helyzetek” listáját, amelyet folyamatosan frissítenek. A tervezési helyzetek alapján a tervezési folyamat eredményeképpen készülnek el a különböző művelleti tervek.

A NATO művelleti tervezési folyamatában egyaránt megtalálhatók a folyamatok és eljárási módok. A *folyamat* a törzs vagy a parancsnok által végzett megismerő eljárás az információk logikus elemzése során, valamint a felkészülés időszaka alatt. Az *eljárási mód* magában foglalja a tervezési folyamatban megteendő speciális szükséges lépéseket, lehetővé téve a parancsnok ellenőrző tevékenységét és a megfelelő szintű jóváhagyást. Az elhatározás kidolgozása is egy példa az eljárási módra.

A hadművelleti tervezés követelménye, hogy a parancsnok és törzse négy kérdésre adjon választ:

- Milyen katonai feltételekkel kell rendelkezni ahhoz, hogy végrehajtsák a stratégiai és hadművelleti célokat?
- A hadművelleti tevékenységek milyen sorozata a legvalószínűbb, ami megfelel ezeknek a feltételeknek?

- Milyen katonai erőforrások kellenek, amelyekkel a legjobban végrehajthatók ezek a hadművelleti tevékenységek?
- Vannak-e elfogadható kockázatok?

A NATO művelleti tervezési folyamat keretén belüli tervek lehetővé teszik a kívánt végállapot elérését és a parancsnok által kijelölt feladatok megvalósítását. A tervezés hatásos alkalmazásának alapja az, hogy a művelleti tervezés középpontjába állítsuk az alábbiakat: a küldetést; a vége állapot és a siker kritériumainak meghatározását; a súlypontokat; a vezetés egységét; az erő kifejtés egységét; a rugalmasságot és a fenntarthatóságot; valamint annak biztosítását, hogy a terv az alárendeltek tervezésének az alapját is szolgálja.

A tervek egyik csoportosítási módja szerint megkülönböztetünk ún. 5. cikkely szerinti és az 5. cikkely hatálya alá nem tartozó válságreagáló műveletek végrehajtását célzó terveket. Az 5. cikkely alapján a Szövetség a kollektív védelemre szolgáló terveket készít, míg az 5. cikkely hatálya alá nem tartozók alapján végrehajtandó válságreagáló műveletek esetében válságreagáló terveket készítenek.

A második válogatási szempont alapján a tervek lehetnek előre látható eseményekre készített hosszú távra készített tervezési dokumentumok, azaz készenléti hadművelleti tervek, valamint rövidebb távra érvényes „állandó védelmi tervek”, továbbá lehetnek előre nem látható, azaz szükséghelyzeti eseményekre készített rövidtávra szóló hadművelleti tervek.

A hadművelleti tervek a jelenlegi és a kialakulóban levő válságok kezelése céljából készülnek. A tervek alapját a kiindulási direktíva képezi, és bármely parancsnoki szinten kidolgozhatók. A válságkezelési tervezés végeredménye a hadművelleti terv, amely a megfelelő szintű érintett NATO-parancsnokság, civil szervezetek, és nemzettek bevonásával kerül kidolgozásra, elegendő részletet tartalmaz a végrehajtáshoz. A kezdeményező parancsnoksághoz jóváhagyásra korábban benyújtott hadművelleti elgondolást bővíti. A véglegesített stratégiai szintű szükséghelyzeti eseményekre készített rövidtávra szóló hadművelleti tervek valamennyi megfelelő támogató mellékletet, valamint az alapkövetelmények alapján meghatározott erők listáját és a szövetségesek áttelepítésének listáját tartalmazza, és amikor szükséges, koordinálja az erők áttelepítését. A szükséghelyzeti eseményekre készített rövidtávra szóló hadművelleti terveket hivatalosan az Észak-atlanti Tanács koordinálja és hagyja jóvá. Az alárendelt parancsnokságok készenléti terveit a kezdeményező parancsnokság hagyja jóvá.

A *készenléti művelleti terv* a jövőben lehetséges, a biztonságot fenyegető veszélyek kezelése céljából kerül megtervezésre, amely vonatkozik mind az 5. cikkely, mind pedig, az 5. cikkely hatálya alá nem tartozó eseményekre. Általában egy vagy több béketámogató hadművelet, valamint a Katonai tanács 161. szerinti felderítés értékelésére terjed ki. A hadművelleti terv egy nem részletesen kidolgozott terv, emiatt nem alkalmas arra, hogy az alapján valós hadműveletet hajtsanak végre.

Az *állandó védelmi terv* a rövid távú, az 5. cikkely hatálya alá nem tartozó lehetséges veszélyek kezelésére szolgál. Az állandó védelmi tervvel szemben támasztott követelményeket általában a NATO parancsnokságok hatásköri jegyzéke tartalmazza. A tervvel szemben támasztott követelmény, hogy részletesen legyen kidolgozva, ezáltal alkalmas legyen feladatok végrehajtására a kijelölt erőkkel és a végrehajtással megbízott megfelelő szintű parancsnoksággal.

Az állandó védelmi tervek azért szükségesek a NATO parancsnokságok részére, hogy békeidőben teljesíthessék a részükre meghatározott feladatokat. Ilyen például a NATO egyesített légvédelmi terve. A védelmi tervekkel szemben támasztott követelmények általában a NATO parancsnokok hatásköri jegyzékében kerülnek meghatározásra. A jóváhagyott hatásköri jegyzék, az ún. „Terms of Reference” képezi a szükséges felhatalmazást a parancsnok részére a tervezés megkezdésére. Az állandó védelmi terv kidolgozása megköveteli az érintett nemzetek és parancsnokságok nézeteinek összehangolását.

A műveleti terveket egy jól meghatározott rendszerben egymásnak alá és fölérendeltségi helyzetben lévő állapotban szokás leírni. A tervek a hadászati szinttől a harcászati szintig tagozódnak és ennek megfelelően lehet hozzárendelni a szinteknek megfelelő tervezési dokumentumot is.

Természetesen a szintek nem mindig jelentik azt, hogy nincsenek bizonyos átfedések a dokumentumok között, hiszen egyes tervezési dokumentumok több esetben csupán a kidolgozás részletességében, konkrétságában különböznek.

A legnagyobb különbséget az előzetes tervezés és a válságreagáló tervezés között az jelenti, hogy a válságreagáló tervezési folyamatot a végrehajtandó műveleti terv és a hadműveleti parancs zárja le.

A NATO műveleti tervezési folyamat felépítése

A folyamat öt tervezési szakaszt foglal magában:

- a kezdeti, a tervezést beindító elrendelő szakaszt;
- a feladattisztázást, tájékozódást;
- az elhatározás kidolgozását;
- a műveleti terv kidolgozását;
- a műveleti terv áttekintését, felülvizsgálatát, ellenőrzését.

A hadműveleti tervezés irányelveinek öt szakasza összhangban van az MC 133-ban leírt tervezéssel. A különbséget az jelenti, hogy a hadműveleti tervezés irányelveiben megnevezett szakaszokban a feladattisztázás, valamint az elhatározás kidolgozása az MC 133/3 katonai értékelési részében található.

A TERVEZÉS ELRENDELÉSE

A normális működési rend alapján a tervezési folyamat az Észak Atlanti Tanács azon megállapításával kezdődik, hogy valamilyen térségben válság van, a válsághelyet megoldásához katonai eszközök alkalmazása szükséges és erre vonatkozóan katonai tanácsot kér a NATO Katonai Bizottságtól és (vagy) az Észak Atlanti Tanács Védelmi Tervezési Bizottságtól. Normál menetrend esetén a NATO Katonai Bizottsága, amelyben valamennyi nemzet katonai képviselő útján képviselteti magát, támaszkodva a nemzetközi törzs és a Szövetséges Fegyveres Erők Európai Legfőbb Parancsnokság katonai szakvéleményére, kialakítja javaslatát az Észak-atlanti Tanács részére. A Tanács dönt a művelet szükségességéről és kiadja az erre vonatkozó határozatot, amelyben elrendeli a tervezés beindítását.

A műveleti tervek hierarchiájának felépítése

<i>Műveleti tervek</i>			
<i>Vezetési szintek</i>	<i>Tervezési dokumentumok</i>	<i>Előzetes tervezés</i>	<i>Válságreakgáló tervezés</i>
NATO pol-kat hadászati szint (Észak Atlanti Tanács)	NATO Katonai Bizottság; és az Észak Atlanti Tanács Védelmi Tervezési Bizottságának utasítása	Elrendelő utasítás	Elrendelő utasítás
Katonai hadászati szint (Hadászati Parancsnokság)	Műveleti tervezési útmutató; funkcionális tervezési útmutató	Hadászati készenléti műveleti terv vagy hadászati állandó védelmi terv	Hadászati műveleti terv
Hadműveleti szint (regionális parancsnokság, cjtíf parancsnokság)	Regionális tervezési útmutatók	Hadműveleti készenléti műveleti terv vagy hadműveleti állandó védelmi terv	Hadműveleti műveleti terv
Harcászati szint (komponens parancsnokság, összhaderőnemi alregionális parancsnokság)	Speciális tervezési útmutatók	Harcászati készenléti műveleti terv	Harcászati műveleti terv

↓
Hadműveleti parancs

Az Észak-atlanti Tanács utasítás alapján a hadászati szintű parancsnokság kidolgozza a parancsnok előzetes intézkedését, lefordítva a katonai szakértők nyelvére a politikai szinten megfogalmazott célokat. Az *előzetes intézkedés általában az alábbi elemeket tartalmazza:*

- helyzet áttekintése;
- hadászati célok, a súlypont(ok) az elérni kívánt katonai és politikai végállapot meghatározásával együtt;
- politikai és katonai korlátozások;
- feltételezések;
- fontos körülmények;
- a hadászati küldetés;
- hadászati feladatok;
- egyéb fontos elemek, mint például utasítások a bevetési szabályokra, a betartandó fontosabb időpontokra, fő támogató és logisztikai feladatokra.

A FELADATTISZTÁZÁS

A feladattisztázás során a törzs a hírszerzési és felderítési adatok felhasználásával és a kapott előzetes intézkedés alapján elvégzi a küldetés elemzését.

A munka során a törzs az alábbi tényezőket ítéli meg:

Helyzetelemzés: a körülmények elemzésének célja, a jelenlegi, vagy a valós helyzet tisztázása, amelybe bele kell érteni az ellenséges erők szándékait és valós képességeit, a megszerzett stratégiai és nemzeti hírszerzési információk alapján. Ebben a fázisban megkezdődik a szembemálló erők elemzése is. A helyzetelemzés a kezdeményező direktívához is kapcsolható.

Az előjáró parancsnok szándéka: az előjáró által kiadott előzetes intézkedés parancsnoki irányvonal magyarázata és értelmezése lényegbe vágó. Ez az értelmezés az alapja az összes további tevékenységnek és a magasabb parancsnoktól érkező szükséges megerősítésnek. Ennek elemzése a vezetők, és az alárendelt parancsnokok közötti normális viták alapján valósul meg.

Politikai és katonai korlátozások és kényszerek: az alárendelt korlátozása szabja meg annak mozgásterét. Itt alkalmazható a korlátozó-terv, amely meghatározza a tiltott akciókat és tevékenységeket.

Feltételezések: a feltételezések az olyan ismeretlen események, cselekedetek, tettek összefoglalását jelentik, amelyek könnyen hihetőek, szükségszerűek és élethűek. Ezek azokat az eseményeket fedik le, amelyeket a parancsnok rendes körülmények között nem ellenőriz, kivéve azokat, amelyekre a tervezés nem tud hatni. Következésképpen, az alárendelt és a tervezési törzs számára a feltételezés egy elfogadott tényállás addig, amíg másképpen nem bizonyított. Ha egyszer egy feltételezés alkalmazásra kerül, akkor azt korán meg kell határozni a tervezési dokumentumban, és a feltételezésnek a jelentőségére folytatólagosan vissza kell tekinteni. Amikor egy feltételezés olyan kritikussá válik, hogy a cselekvési változat feltételezése alapján is valóssággá vált (olyan ez, mint a ragaszkodás állapot a szövetségi kötelezettséghez). Lehet, hogy célszerű kifejleszteni egy olyan alternatív tervet, amely elismeri, hogy az adott helyzetben a feltételezés mikor vált bizonyítottan hibássá. A feltételezések a terv fejlesztésének egész időszakában jelentkeznek, addig, amíg azokat tényként elfogadják, vagy félre dobott esetté válnak.

Fontos körülmények: az időt, a földrajzi helyzetet, és a környezetet jelentős összetevőnek kell tekinteni, bár a tervezési folyamatnak ebben a szakaszában csak azokat kell figyelembe venni, amelyeket a parancsnok tervezési irányvonala közvetlenül meghatároz. A helyzet részleteinek az elemzése az elképzelés fejlesztés fázisa alatt kerül végrehajtásra.

Erős és gyenge oldalak: az erős oldalak azokat az értékeket jelölik, amelyek különösen alkalmasak az adott ellenséges erők ellen az adott helyzetben; a gyenge oldalak az ellenség sebezhető oldalait jelzik, amelyek előidézhetik egy hadsereg, vagy egy nemzet vereségét. Az erős és gyenge oldalak egyaránt jelentkeznek az ellenséges erőknél, valamint a saját csapatoknál is.

A súlypontok meghatározása a küldetés elemzés része. A súlypontokat össze kell kapcsolni egymással, mivel az ellenséges erők súlypontjai sikeres támadásának kísér-

letei a különböző hadműveletek meghatározó részét képezik, így kényszerítve védekezésre. Súlypontok hadászati, hadműveleti és harcászati szinteken is létezhetnek.

Feladatok: mind a kijelölt, mind pedig, a lehetséges feladatok a parancsnoktól, vagy a parancsnoknak adott szóbeli utasításokból és a részletes elemzésekből erednek, amelyek az előzetes intézkedésből következnek. Ebben a témakörben a NATO feladat listákat célszerű használni. A kijelölt feladatok azok a specifikumok, amelyeket az előjáró parancsnok határoz meg, a lehetséges feladatok ritkán vannak közvetlen hatással, de mindig fontosak a küldetés eredményének szempontjából. Ezek későbbi vagy társított feladatok, amelyek a kijelölt feladatokból erednek. Korai felismerésük lényeges annak érdekében, hogy időben jelenjenek meg a tervezési folyamatban.

A célokat annak figyelembe vételével határozzák meg, hogy a parancsnok milyen eredményt kíván elérni a súlypontokban. A célok értékelési folyamatban határozhatók meg, aszerint, hogy megfelelnek-e az elérendő végállapotnak. Egyértelmű, hogy az ellenséges súlypontokat támadni fogják (közvetlenül vagy közvetve), míg a saját súlypontokat védik. Jóllehet, a célok leírása fontos, a követelmény szempontjából. Például, egy hadműveleti cél képes lerombolni, semlegesíteni, vagy legyőzni, vagy visszatartani a súlypontot. Nem szükséges az elérendő végcél megismétlése, mivel egy másik kulcspozíciójú kijelölt feladatnak nincs közvetlen kapcsolata az adott súlyponttal. A célok a végrehajtásra vonatkozó követelményeket is magukba foglalják. A cél meghatározza, hogy a parancsnok mit akar elérni, hogy szétzúzzák az ellenség súlypontját, hogy teljesüljön a küldetés és elérje a kívánt végállapotot.

Az elérendő végállapot: A végállapot a politikai és katonai feltételek leíró nyilatkozata, amely meghatározza a küldetés és a feladatok végrehajtásának várt eredményét. Jellemző hogy nem korlátozza a parancsnoki módszereket a küldetés elérésének folyamán. Az elérendő végállapot leírja, hogy milyen politikai és katonai állapotnak kell a hadjárat vagy hadművelet végére létrejönnie.

A siker kritériumai: a siker kritériumát azért határozzák meg, mert a végállapot természetében általános és széles, ezért nehéz meghatározni, hogy vajon miképp lehet azt elérni. A siker kritériuma egy mérhető követelmény annak érdekében, hogy meghatározza a kívánt vége állapot eredményét.

A küldetés megfogalmazása: A klasszikus „ötös” kérdésre ad választ, KI, MIT, MIKOR, HOL, MIERT hajt végre a küldetés érdekében.

A feladathoz szükséges erők nagybani számvetése: az összhaderőnemi tervező csoport a résztvevő képviselőkkel egyetértésben, meghatározza a feladat elvégzéséhez és a döntő pontok eléréséhez szükséges összhaderőnemi csapatok/erők, a vezető és irányító szervezetek nagyságát, összetételét – figyelembe véve az ellenség képességeit és „döntő pontjait”.

Az elemzés eredményeinek jelentése: az elvégzett munka jelentése meghatározott formátum szerint.

A parancsnok tervezési útmutatójának elkészítése és kiadása: a tervezési útmutató a feladattisztázás „végterméke”, amely egy hivatalos, írott dokumentum, ami tartalmazza a törzs elemzését, meghatározza a cselekvési változatok folyamatának, a hadművelet elgondolásának irányát és keretét, illetve megadja az előzetes intézkedéseket az alárendelt parancsnokságoknak. Az útmutató kulcs elemei, a parancsnok szándéka,

amely ki kell, hogy fejezze, a hadművelet célját, a parancsnok elképzelését a hadművelet vezetésére, megvalósítására, valamint a végső célt. Az útmutató tartalmazhatja még a parancsnok alapvető információ igényét, a szövetséges erők felépítését (ha már ismert), a műveletek mozzanatait, a vezetés és irányítás bizonyos kérdéseit.

AZ ELHATÁROZÁS KIDOLGOZÁSA

A művelet koncepciójának, azaz a parancsnok műveletre vonatkozó elhatározásának kidolgozása során az alábbi négy szakaszból álló folyamatot hajtják végre: a törzselemzést, a cselekvési változatok kidolgozását, a rövid döntést és a cselekvési változatok továbbfejlesztését finomítását.

A törzselemzés során végrehajtják a helyzetelemzést és értékelést, majd következtetéseket vonnak le. A cselekvési változatok tekintetében mind az ellenségre, mind a saját csapatokra dolgoznak ki alternatívákat. (Legveszélyesebb és legvalószínűbb változatok). Ezek után végrehajtják a cselekvési változatok összevetését hadijátékok (wargaming) segítségével. A hadijátékok végrehajtásának „végtermékei” az alábbiak:

- az egyesített szinkronizációs mátrix;
- a parancsnok elhatározását/döntését alátámasztó mátrix;
- a különösen fontos egységek és célok jegyzéke;
- a hadműveleti időgrafikonok, csúcspontok, szünetek;
- a komponens parancsnokságok részletesebb és döntő feladatai;
- az erőszükséglet világosabb meghatározása;
- a logisztikai szükségletek/korlátozások világos megértése.

A cselekvési változatok közül a parancsnok kiválasztja a számára legelfogadhatóbbat, a legoptimálisabbat. A legoptimálisabb cselekvési változat kiválasztása után a parancsnok további útmutatásai alapján kidolgozzák a parancsnok elhatározását és a haderő követelményi katalógust.

A MŰVELETI TERV KIDOLGOZÁSA

A jóváhagyott terv a hadműveleti tervezési folyamat végső terméke lesz, amelynek a kidolgozása a következő lépéseket fogja tartalmazni:

- a parancsnok szándékának és koncepciójának továbbfinomítása;
- kidolgozás / terv összehangolás;
- a szükséges erők meghatározása és biztosítása;
- elágazások kidolgozása;
- a hadműveleti terv egyeztetése és kidolgozása;
- támogató tervek kidolgozása;
- tervjóváhagyás;
- tervkiadás.

A terv kidolgozásának alapja a jóváhagyott elhatározás, hadműveleti elgondolás. Amennyiben a hadműveleti elgondolás nagy része megváltozik, akkor ezt figyelembe kell venni a terv kidolgozás ideje alatt. A terv fő részét és a mellékleteket a GOP VII. fejezet „E” melléklete alapján kell leírni.

A terv kidolgozása során az alábbi tervezői konferenciákat vezetik le:

- indító tervezői konferencia;
- első fő tervezői konferencia (erők kijelölése);
- második fő tervezői konferencia (támogatás);
- záró tervezői konferencia (menet).

A hadműveleti terv általános felépítése:

- hivatkozások (ez általában a terv YY melléklete);
- helyzet;
- feladat;
- végrehajtás;
- logisztikai támogatás;
- vezetés, irányítás;
- mellékletek.

A helyzet című résznél az alábbi alpontokra térnek ki:

- általános helyzet;
- stratégiai feltételek;
- terület;
- elvárt véghelyzet;
- stratégiai célok;
- sikert biztosító tényezők;
- fenyegetettség értékelése;
- súlypontok;
- saját erők;
- megerősítés és át-alárendelés;
- korlátozások;
- feltevések;
- kulcs feladatok.

A feladat résznél a végrehajtandó feladatot ismertetik röviden, tömören, amelynek tartalmaznia kell, hogy KI, MIT, MIKOR, HOL, MIÉRT hajt végre.

A végrehajtás részben a következő alpontokra térnek ki:

- tervezési feltételezések;
- parancsnoki értékelés;
- szándék;
- harctevékenység elgondolása;
- feladatok;
- erők;
- együttműködési utasítások.

A logisztikai támogatás során az alábbi témákat tisztázzák:

- elgondolás a támogatásra;
- logisztikai szabványok és követelmények;
- manőver és menet;
- egészségügyi támogatás.

A befogadó nemzeti támogatás – a vezetés irányítás részben – a vezetés és az irányítás rendszabályaira, a híradás és az informatika kérdéseire térnek ki.

A támogató tervekben annyiit készítenek, amennyire szükség van, ilyen tervek lehetnek például a felderítési terv, logisztikai biztosítás terve, az átcsoportosítás terve, a híradás terve.

A MŰVELETI TERV FELÜLVIZSGÁLATA

A jóváhagyott műveleti tervet felül lehet vizsgálni menetközben vagy időszakonként. A felülvizsgálati folyamat eredménye a pontosított műveleti terv és pontosított tervcsomag. A folyamat végén a pontosított tervet az ún. ismételt döntés-előkészítő tájékoztatón ismertetik. Ezen a tájékoztatón a következő pontokra térnek ki:

- a kialakult helyzet és annak
- hatása a jelenlegi tervre;
- lehetséges változtatások a meglévő tervben;
- a jelenlegi tervből eredő kockázatok (ha megváltoztatjuk, ha nem);
- javaslatok.

Az ún. „menetközbeni felülvizsgálat” a döntő pontokról szerzett új, a művelet végrehajtásáról szerzett felderítési, hírszerzési adatok alapján lehetséges. Az „időszakos felülvizsgálat” feltétele, hogy a végrehajtás még nem kezdődött el. Általános normatíva, hogy a tervet 24 havonta felül kell vizsgálni. A terv értékelése három módon lehetséges, elemzés, hadgyakorlat és hadijáték módon.

A műveleti terv felülvizsgálatát az alábbi esetekben végre kell hajtani:

- ha jelentős változás áll be a kialakult helyzetben;
- a jóváhagyás idejétől, vagy ha a legutolsó átfogó ellenőrzés óta eltelt 24 hónap;
- a vonatkozó tervek vagy hadműveleti tervezési dokumentumok elavulttá válnak, vagy amikor a fontos változások ügyszerkezet kiadja;

A hadműveleti tervezésben a fontos változások a következők:

- a várható események tervében vagy a hadműveleti tervekben jelentős változások vannak, amelyek módosítják a parancsnok elhatározását, vagy amikor ezek a változások kihatással vannak az erők javaslatára, elkötelezettségére a tervekben;
- más hadműveleti tervezési dokumentumokban, amikor a változás módosítja az alapértelmet, alapfogalmat, melyet ezek a dokumentumok tartalmaznak.

A felülvizsgálat eredményeként egyértelműen meghatározzák a megfelelő tervek átdolgozásával, illetve törlésével kapcsolatos követelmények szintjét. A terv felülvizsgálat eredménye tehát lehet a terv átdolgozása vagy akár az érvénytelenítése is.

* * *

A leírtak alapján is elismerhető, hogy a katonai döntéshozatal művészet és tudomány is egyidejűleg a parancsnokoknak és törzseknek, mivel nem csak azt kell elhatározniuk, hogy mit nem és hogyan tegyenek, hanem azt is fel kell ismerniük, hogy mikor van szükség egy adott döntés meghozására. Az, hogy egy parancsnok vagy egy törzsiszt hogyan jut el a döntésig, személyes elhatározás kérdése, de arra ügyelve, hogy a döntés megalapozott, tiszta, érzelmektől mentes, a kialakult helyzettel arányos, az összes tény és feltételezést figyelembe vevő elemzéseken keresztül valósuljon meg.

Az utóbbi évek hazai és nemzetközi tapasztalatai azt mutatják, hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni a Magyar Honvédség felkészítési és kiképzési rendszeréből, az oktatás folyamatából a hadműveletek megtervezésére, megszervezésére és vezetésére történő felkészítést. Ma már tisztjeink, tiszthelyetteseink, hallgatóink, szerződéses katonáink NATO beosztásba, gyakorlatokon, parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatokon, missziókban vesznek részt, ahol a béketámogató műveletekhez kapcsolódó hadműveleti tervezéssel kapcsolatos ismeretek nélkülözhetetlenek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AAP-6 NATO Glossary of Terms and Definitions. NATO Standardization Agency, 2005
- AAP-15 NATO Glossary of Abbreviations Used in NATO Documents and Publications. NATO Standardization Agency, 2003
- AJP-01(B) Allied Joint Doctrine. NATO Standardizations Agency, 2001
- AJP-3 Allied Joint Operations. NATO Standardization Agency, 2001
- ATP 3.2 (STANAG 2241) NATO Land Operations. NATO Standardization Agency, 2001
- AJP 3.4 – Non-Article 5, Crisis Response Operations. NATO Standardization Agency, 2001
- AJP-3.4.1 Peace Support Operation (Ratification Draft 1). NATO Standardization Agency, 2005
- AJP-9 NATO Civil-military Cooperation (CIMIC) Doctrine. NATO Standardization Agency, 2003
- Guidelines for Operational Planning (GOP) REV 1 (Coordinated Draft). Supreme Headquarters Allied Powers Europe, SHAPE, BELGIUM, 2004
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína. HM HVk Hadműveleti csoportfőnökség, Nyt. szám: 463/338, Budapest, 2002

Örley György

A katonai vezetés a műveleti központok rendszerén keresztül

A szerző a műveleti központ és a vezetés rendszerének katonai aspektusát elemezi. Elsősorban a KFOR műveletek révén¹ bemutatja, hogy milyen a vezetés és irányítás rendszere a NATO-ban egy adott katonai feladat megoldása során. Vázolja a tervezett és most már folyamatos hat havi rotációban készenléti feladatot végrehajtó katonai kötelék a NATO reagáló erők², illetve az úgy nevezett CJTF³ koncepciót, majd – a NATO-ban, illetve a missziós feladatok során szerzett tapasztalatai alapján – javaslatot tesz a katonai vezetés magyarországi tovább fejlesztésének lehetőségeire.

A műveleti központ feladata, összetétele

A műveleti központ alapvetően egy olyan centrum, amely a vezetés eszközeként összpontosítja a parancsnok számára a hadműveleti (műveleti) helyzetre vonatkozó információkat. Másként kifejezve: a műveleti központ nem más, mint egy központi idegrendszer, amelynek végződése az adott helyzetben szereplő csapatok, alakulatok, az előljáró és a törzs különböző szervezetei.

A műveleti központ feladata, hogy a parancsnok irányító és koordináló szervezete-ként vezesse a műveleti területen levő alakulatokat, folyamatos összeköttetésben legyen az alárendelt és előljáró vezetési szintekkel, így oda-vissza történő folyamatos információáramlást biztosítson a vezetéshez.

A műveleti központ rövid távú – maximum három napos – előrelátást biztosít a parancsnok számára és folyamatosan együttműködik a törzs különböző részlegeivel az alábbi főbb területeken:

- személyügy,
- felderítés,
- hadművelet,

1 A munkámhoz nagy segítséget jelentett, hogy a nemzetvédelmi egyetemi tanulmányaim keretében részt vehettem egy tanulmányúton a KFOR-ban és az EUFOR-ban szolgáló magyar alakulatoknál.

2 NATO Response Force

3 Combined Joint Task Force (CJTF) koncepció

- logisztika,
- híradás és informatika,
- civil – katonai kapcsolatok (CIMIC),
- információs és pszichológiai műveletek,
- jogi és igazgatási osztály.

Az együttműködési területek természetesen nagymértékben függnek a vizsgált vezetési szinttől, és a művelet jellegétől. Nagy általánosságban kijelenthető, hogy a hagyományos 1–6-ig számozással megjelölt törzsrészelemek megjelennek a műveleti központok struktúrájában, ezek a személyügy, felderítés, szárazföldi, légi és tengerészeti műveletek, logisztika, tervezés, híradás és informatika. A műveleti központban lehetnek állandó és ideiglenes képviselleltségek, de a műveleti területen folyó események dinamikájától függően a kiértékeléses megoldás is előfordul.

A NATO illetve a koalíciós műveletekben a következő részek felelősek biztosítani az időbeni előrelátást a parancsnok számára: nulla és hetvenkét óra között a műveleti központ; tizenöt nap felett pedig a tervezői részleg. A köztes időintervallumért egy a magyar terminológiában eddig nem elterjedt szervezet az ún. egyesített koordinációs munkacsoport⁴ felelős a három és tizenöt nap közti időszakban. A munkacsoportban kulcsfontosságú – nem törzstisztek, hanem ezredestől magasabb rendfokozatú személyek kerülnek beosztásra. Főbb területek a műveleti tervezés, a jogi, politikai tanácsadó, célmegállapító munkacsoport, műveleti központ vezetője, és a törzsrészleg vezetői. Az eseményekre nem lehet mindig előre tervezni, a váratlan feladatokat azokkal kell megoldani akik rendelkezésre állnak. A döntést már nem lehet a hagyományos tervezési ciklussal előkészíteni, ezért a koordinációs munkacsoport biztosítja a megfelelő döntéshozatalhoz a szükséges háttérrel.

A műveleti központ működése folyamatos a nap huszonnégy órájában váltásokkal van szervezve. A központban belüli területekkel általában egy-egy fő foglalkozik, de elképzelhető, hogy két vagy három fő is meg van bízva egy feladattal. Például a KFOR műveleti központjában a szárazföldi tevékenységet három fő ellenőrzi és irányítja, a szárazföldi „túlsúlyos” művelet miatt.

A műveleti központok működését a lehető legnagyobb mértékben támogatják a társadalom technikai vívmányai. Az ilyen mérvű technikai támogatás nagyban elősegíti az információ gyors feldolgozását és továbbítását.

A műveleti központ szervezetének állandó személyzete: a központ parancsnoka, vezetője és a központ parancsnok helyettes(ek).

A műveleti központ szervezetének személyzete:

- váltásparancsnokok;
- személyügyi tiszt;
- felderítő tiszt;
- logisztikai tiszt;
- hadműveleti tisztek (szárazföldi, légierő, haditengerészeti);
- jogi és igazgatási tiszt;
- híradó és informatikai tiszt;
- civil – katonai kapcsolatok (CIMIC) tiszt;
- információs és pszichológiai műveleti tiszt.

4 Joint Co-ordination Working Group (JCWG) vagy Joint Co-ordination Board (JCB)

A központ személyzete lehet tiszt vagy tiszthelyettes is. A feladat jellegétől függően, azonban kiegészíthető szakbeosztású tisztekkel. Rendfokozati követelmény, hogy a parancsnok ezredesnél alacsonyabb rendfokozatú ne legyen. Ennek főleg nemzetközi műveletekben van jelentősége.

A felépítés és a működés egyik kulcsfontosságú eleme, hogy az információ áramlása egy meghatározott ponton keresztül történjen, a szervezetlenség, a dezinformáció elkerülése, valamint az átláthatóság, és időtakarékoság végett. Ezért az információ manager az elsődleges felelős, minden bejövő és kimenő jelentés nyomon követése hozzá tartozik. Meg kell győződnie arról, hogy minden bejött feladatnak van-e felelőse a központban belül. Amennyiben feladattisztázásra van szüksége a váltás parancsnokhoz kell fordulnia.

A műveleti központ alapvetően a hadműveleti főnöknek van alárendelve, aki a törzsfőnöknek és parancsnoknak tesz jelentést. Ebben az esetben fontos, hogy a hadműveleti főnök előjárója legyen a törzsben a többi főnöknek, ezért a törzsfőnök helyettesi beosztást is ellátja.

A vezetés⁵ általános struktúrája

Az MH tisztképzés rendszere az 1990-es években nem tudta követni a rendszerváltozásból eredő igényeket. A rendszeren mind a mai napig tapasztalhatóan végigrángatózik az a fájdalom, amelyet az egyének belső elvárásai szintje, a rendszer tehetetlensége és a külső kontraszt gerjeszt. A vezetés időnként a hidegháborús időszakot idézi, ami nem feltétlenül a vezetők felfogásában, hanem a problémák kezelésében mutatkozik meg. Az új feladatokat még mindig a régi struktúrában próbáljuk végrehajtani, a személyügyi rendszer váltogatja a statikus és a dinamikus előmeneteli változatokat. A folyamatos átszervezések nem teszik lehetővé a helyes következtetések levonását, koncepció kidolgozás helyett ötletek versengenek egymással.

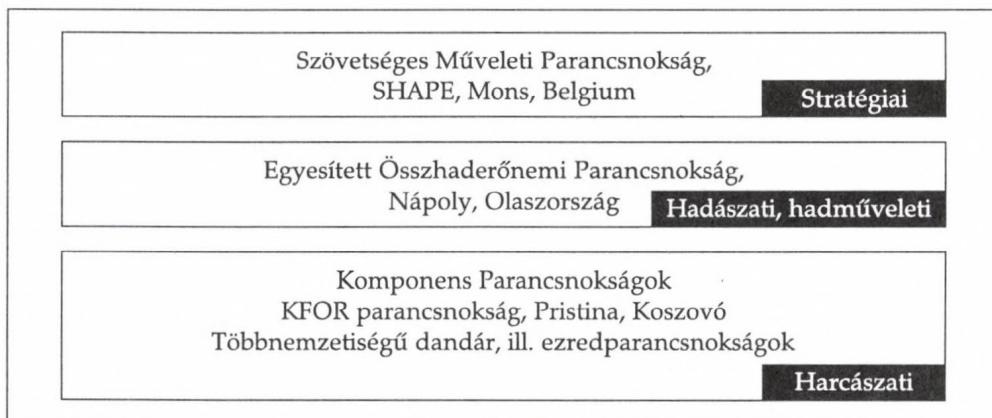
Elsődleges probléma a katonai vezetésben a politika dinamikus közeli jelenléte, amit láthatatlanná tett az egyesített minisztérium és vezérkar, lévén hogy a katona a szakmaiság és a politika határmezsgyéjén van. A politikai jelenlét ugyan nem mondható teljesen újszerűnek a katonai vezetést tekintve, azonban a milyensége és kezelhetősége, ahhoz történő alkalmazkodás minőségében teljesen újszerű a rendszerváltás utáni időszakban.

A következő leírásánál egy missziós feladatokat támogató, ellátó katonai vezetést veszek alapul. *A vezetés általánosan harcászati, hadműveleti, hadászati (stratégiai) szintekből áll. A szintek némelyike egyesíthető, vagy negligálható amennyiben ezt a feladat és a körülmények is lehetővé teszik.*

A tervezési folyamat mindhárom vezetési szintet átfogja, annak aktív részese. A tervezési folyamat lényege – a komponens parancsnokságtól a stratégiai vezetési szintekig – az úgynevezett párhuzamos tervezési módszer alkalmazása, amely időtakarékos, pontosabban megpróbálja rövidíteni – a parancsnoki elhatározás meghozatalának ciklusát.

5 A vezetés alatt nem az ún. „Leadership” fogalmat hanem a „Command and Control” fogalmat érti a szerző.

A KFOR esetében a vezetési szintek a következőképpen alakulnak:

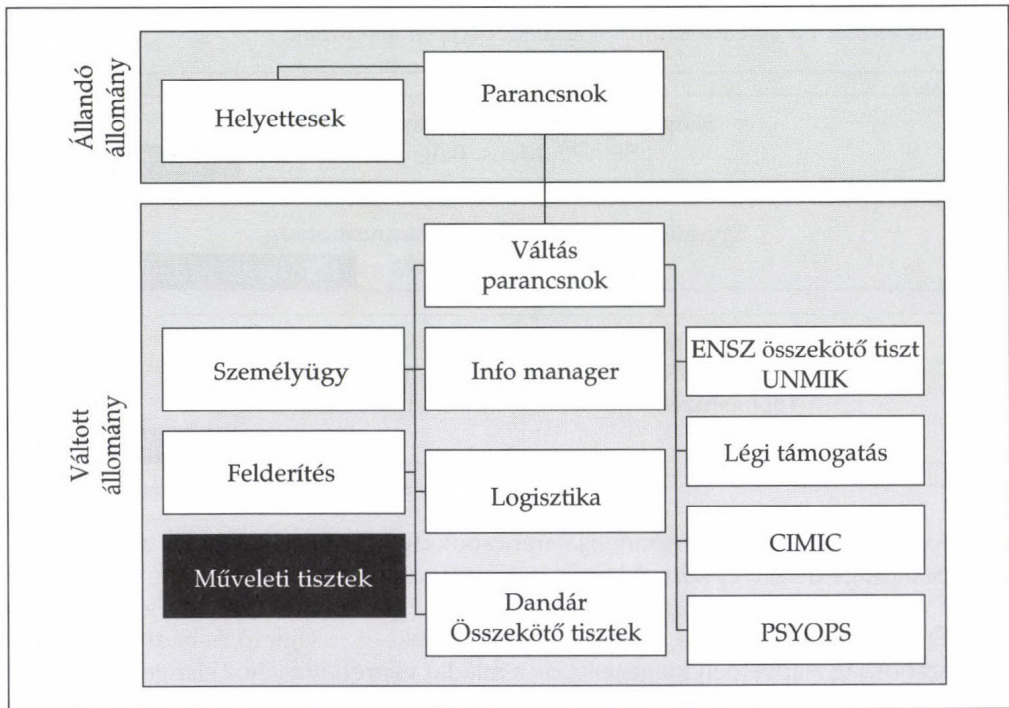
Az egy szinten levő komponens parancsnokságok között kialakítják az ún. támogató és támogatott szerepkört. A támogatott parancsnokság feladata, az az alap feladat amire a hadszíntéri parancsnok, illetve a szövetség a mandátumot megkapta. Ez a NATO esetében többnyire a szárazföldi parancsnokság, a légierő és haditengerészeti parancsnokság alapvetően kiegészítő, de a feladat végrehajtásához elengedhetetlenül fontos feladatokat biztosít. Ilyenek pl. a légi és tengeri fölény biztosítása, valamint hétköznapiak során az utánpótlás, a váltások megszervezése és lebonyolítása.

Megkérdőjelezhető a közbenső vezetési szint sorsa, vagyis mi a szerepe, milyen értéket ad a rendszer számára a megtartása? A NATO esetében a komponens parancsnokságok az összhaderőnemi parancsnokságok alá vannak rendelve. Ha békeidőben nem is válik szükségessé, de esetleges hadszíntéri vészhelyzet esetén az összhaderőnemi parancsnok feladata a légi, tengerészeti, stb. támogatás, hiszen ezzel a képességgel ő rendelkezik, ezért a hétköznapi feladatok ellátásában is részt kell vennie, mert vészhelyzet esetén sem idő, sem pedig lehetőség nincs arra, hogy bekapcsolódhasson a vezetésbe.

A NATO esetében, annak ellenére, hogy alapvetően politikai szövetség, stratégiai szint is és csak ez után kerül a politikai döntéshozók elé az adott katonai feladat. Azt azonban nem szabad semmilyen esetben sem elfelejteni, hogy a fegyveres erő a politika végrehajtó szerve, amely alapvetően ENSZ- vagy EBESZ-mandátum alapján hajtja végre feladatát a biztonságos, stabil környezet visszaállítása érdekében. Tehát békefenntartási, béketámogatási, esetleg béke kikényszerítési feladatot hajt végre. Természetesen az V. cikkely hatálya alá tartozó feladatok nem tartoznak ide, erre a szövetség fennállása alatt csak egyszer volt példa: 2001. szeptember 11-e után.

A KFOR műveleti központjának felépítése – egy-két kivételtől eltekintve – megfelel annak az általános szervezeti felépítésnek, amelyet korábban már ismertettünk.

A váltásparancsnok munkáját itt is segíti az információ manager, akinek igazából az a feladata, hogy – jelentések összeállításán és iktatásán felül – meggyőződjön arról, hogy minden beérkezett feladat végrehajtásra került-e. Ide tartozik a jelentések összeállítása, hiszen minden terület-felelős csak egy részét dolgozza ki a jelentés-

A KFOR műveleti központ felépítése

nek. Fontos, hogy szakmai kontrollt nem, de formait gyakorol! A szakmai ellenőrzést először a váltásparancsnok végzi, majd a központ parancsnoka.

A központ munkáját a dinamika jellemzi, nincs idő ugyanis arra, hogy alapos előkészítő munkát végezzenek, vagy terveznek, egyszóval a végrehajtás dominál. Ennek az előfeltétele, hogy a terület felelősöket a feladathoz való hozzáértés és professzionalizmus jellemezze. Ismerik a mandátumot, a terveket, a katonai környezetet, amelyben dolgoznak; az adott országot, térséget, ahol a feladatukat ellátják; az aktuális harcparancsot és harcintézkedéseket; a fegyverek alkalmazásának szabályait. Mindez együtt alkot egy komplex környezetet, amelyben talán a legnagyobb kihívás a nyelvismeret és használat, illetve a kulturális különbségek.

Elvi ellentmondást találhatunk a komponens parancsnokságok besorolása között. Ez a gyakorlatban nem annyira ellentmondó, mert az adott feladat határozza meg a struktúrát, a vezetés mikéntjét és a parancsnokságok összetételét is. Tehát a KFOR esetében a hadszíntéri parancsnok (azaz a KFOR parancsnok⁶) tekinthető harcászati szintű vezetőnek, míg a többi komponensparancsnok támogató feladatot lát el, és nem tartozik a hadszíntéren.

6 Szárazföldi Komponens Parancsnok „Land Component Commander”.

A 2005 júniusában történt tanulmányút alkalmával lehetőségem, volt a KFOR műveleti központban járni, az ott dolgozókkal illetve a műveleti központ parancsnokával szót váltani. A feladataik alapvetően a Katonai Technikai Egyezmény⁷ és az ENSZ Biztonsági Tanács által hozott határozatok⁸ betartásán alapulnak.

A műveletek a biztonságos környezet fenntartását célozták: az erő demonstrációt; a nemzetközi dandárok között felelősségi területek váltását; és a NATO stratégiai tartalék erők hadszíntéri részleges alkalmazását évi egy alkalommal. Tapasztalat alapján a főbb problémák az etnikai feszültségen kívül, az ember-, drog-, és cigaretta csempészet voltak.

NATO Összhaderőnemi Parancsnokság, JFC Nápoly

Lehetőségem, volt 2000 és 2002 között tapasztalatokat szerezni tartós külszolgálat keretében a NATO AFSOUTH vagyis a NATO Déli Régió parancsnokságán⁹, egyfelől ügyeletes tiszti szolgálat keretében, másfelől a gyakorlatok folytán az AFSOUTH műveleti központjában. Az ügyeleti szolgálat idején, a parancsnokság monitor, megfigyelő, szerepkörben volt, de az SFOR és KFOR jelentéseket, a haditengerészet és a légierő jelentéseit ugyanúgy megkapta. Az eseményekre tett intézkedésekben volt különbség, hiszen akkor a SHAPE volt a közvetlen előjárója a Balkáni misszióknak, tehát az elsődleges felelősök ők voltak. Ez a szerepkör hamarosan megváltozott, amit az akkori főparancsnok azzal indokolt, hogy vészhelyzet esetén mindenféleképp az ő alárendeltségébe kerül majd a balkáni misszió, hiszen a légierő és haditengerészeti parancsnokságok is az ő alárendeltségébe tartoznak. Ha pedig az át-alárendelés csak akkor történik meg, amikor baj van, akkor már túl késő lesz. Túl nagy lesz az idővesztés, amíg a műveleti helyzettel fel tudják venni a lépést. Azóta jelentősen megváltozott a parancsnokságok feladatköre, pontosabban tovább erősödött, hiszen már nem csak a balkánon létrehozott műveletek tartoznak alárendeltségükbe, hanem az ISAF misszió és az Iraki kiképzési feladat is. A boszniai missziót ugyan átadták az Európai Uniónak, de egy összekötő csoport révén folyamatos a munkakapcsolat.

A hadműveletek vezetését többféle módon is el lehet képzelni. Nincs két egyforma feladat, nincs két egyforma misszió. A NATO szervezeti felépítése átalakult, két stratégiai szintű parancsnokság ugyan maradt, de az ACT parancsnokság kialakítása a feladatkörében teljesen új jelleget kapott.¹⁰

Az ACO¹¹-n belül JFC Nápoly által alkalmazott vezetési rendszer sajátosságai és körülményei nagyban behatárolják hatékonyságát. Ezek a sajátosságok:

- a földrajzi helyzet;
- a haditengerészeti dominancia;

7 Military Technical Agreement.

8 UN Security Council Resolutions 1160, 1199, 1203, 1239, 1244, továbbá Egyezmény Oroszország részvételéről, Az UCK lefegyverzéséről és átalakításáról szóló egyezmény

9 Jelenleg JFC Naples – Joint Force Command Naples.

10 Allied Command for Transformation.

11 ACO –Allied Command for Operations.

- a nemzetköziség;
- a NATO-ban, mint politikai szövetségben látja el feladatát;
- a politikai és történelmi folyamatok miatti hangsúly áttolódás az északiról a déli régióra.

Földrajzi helyzetét tekintve JFC Nápoly Olaszországban van a Földközi-tenger – mondhatni – közepén, az amerikai 6. Flotta szomszédságában. A parancsnokságot a földrajzi elhelyezkedése miatt a haditengerészeti szellemiség uralja. A parancsnok maga is tradicionálisan haditengerész. A politikai szövetség és a nemzetköziség hatására a parancsnokság felépítését befolyásolja a mindenkit (minden tagországot) kielégíteni akarás iránti igyekezet. A NATO a hidegháború ideje alatt a kétpólusú világrendszerben egyértelműen az északi régiót tekintette prioritásnak. A hagyományos és nukleáris hadviselés korszakában meg voltak győződve arról, hogy a főcsapás iránya, amit a katona földrajzi helyzet is indokolt, Lengyelországon és NDK-n keresztül lesz. A helyzet azonban teljesen megváltozott a „vasfüggöny” leomlásával. Milosevic feldúlta a Balkánt, Európa képtelen volt válaszolni, és az eddig felkészületlenebbnek tekintett régió került „helyzetbe”.

„CJTF” koncepció és az NRF¹²

A NATO az első Öböl-háború óta törekszik arra, hogy katonai erőit gyorsan telepíthető, együttműködésre képes és fenntartható erőkké fejlessze, az USA irányvonalának mentén. Eddig csak lassú haladást sikerült elérni, és manapság csak a NATO teljes állományának elenyésző része telepíthető a nemzeti határokon túlra. Ugyanakkor a transzatlanti nézetkülönbségek továbbra is jelentősek. Úgy tűnik, hogy a NATO most olyan szövetség, amelyben a tagállamok inkább *ad hoc* koalíciókat hoznak létre adott válságokkal és vészhelyzetekkel szembeni fellépés céljából, minthogy együttesen cselekednének. Figyelembe kell venni azt is, hogy a NATO haderő-átalakítását érő kritikák jelentős része téves stratégiai feltételezéseken és prioritásokon alapul. *Az iraki háború bebizonyította, hogy a létező fegyverrendszereket hozzá lehet igazítani az új típusú küldetésekhez.* S ami még fontosabb, az afgán és iraki konfliktus bebizonyította azon képességek fontosságát, amelyek terén Európa többet kínálhat, mint az Egyesült Államok.

Az NRF hatékony működőképességének biztosítása megköveteli a technológiai változásokat, és a hatékony stratégiai légi utánpótlás megszervezését. Szükség van olyan személyi állomány biztosítására, amely a saját nemzeti határokon kívül is telepíthető. Egyben előrelépést és szervezeti változásokat is igényel, főképpen a hálózat által bevethető képességekbe történő beruházásokon keresztül.

A CJTF koncepció alapja két szárazföldi és egy tengeri bázisú mobil, gyorsreagálású parancsnokság, mely képes irányítani a maximum 21 000 főből álló NATO gyorsreagálású erőt. A CJTF fogalmán a többnemzetiségű, összhaderőnemi gyorsreagálású alakulatok parancsnokságait, illetve a vezetés rendszerét kell érteni. A koncepció alapvetően azt a cselekvési idő hézagot kívánja pótolni, amely gyakorlatilag a politi-

12 Combined Joint Task Force (CJTF) – Nemzetközi Összhaderőnemi Alkalmi Harci kötelék.
NATO Response Force (NRF) – NATO reagáló erők.

kai vezetés és katonai vezetés döntéshozatali ciklusai közti reakció idő miatt lép fel. Erre a problémára egy gyorsreagálású korlátozott létszámú alakulatokból álló csapatot¹³ képeznek ki a tagországok. A következő lépcsőben egy rövid készenlétű alakulatokból álló készenléti rotációban levő bázist hoznak létre, amelyet alacsony készenléti alakulatok követnek.

A NATO reagáló erőkhöz a vezetésben részt nem vevő végrehajtó alakulatokat kell érteni. Fontos megjegyezni, hogy a CJTF-nek van egy állandó két napos készenlétben levő állománya, mely konkrét feladatokra van kijelölve. Ezek a személyek tartós külszolgálatot teljesítenek általában, de lehetnek nemzeti felajánlás részei is, amit kiváltképp ún. modul rendszerben való felajánláskor részesítenek előnyben. Ilyen pl. a PSYOPS, CIMIC, INFO OPS modulok. A NATO ugyanakkor rendelkezik CIMIC nemzetközi és északi, déli CIMIC csoportokkal. Az INFO és PSYOPS képességek inkább nemzeti alapon működnek jelenleg, főleg amerikai, német és brit szakemberek alkalmazásával. A CJTF gyors, rövid készenlétű erőkhöz résztvevő állományát jelölik DJTF¹⁴ rövidítéssel. A DJTF nem más, mint egy parancsnokság magja, amely képes vezetni a gyorsreagálású erőket a hadszíntéren vagy annak közelében települve. A DJTF alkalmazását biztosító felszerelésből jelenleg egy készlet a JFC Brunsum alárendeltségében található.

Műveleti központ magyarországi alkalmazásának lehetőségei

A Magyarországon alkalmazható vezetési rendszert, illetve műveleti központok rendszerét nagyban befolyásolják az alábbi körülmények:

- nemzetközi fenyegetettség;
- fejlődő demokratikus intézményrendszer;
- civilkontrol;
- fejlődő kapitalista gazdasági szerkezet;
- kisméretű ország;
- történelmi előzmények;
- haderő-átalakítás;
- NATO feladatvállalások;
- ENSZ feladatvállalások;
- erősödő európai uniós biztonságpolitikai erőfeszítések;
- integrált Honvédelmi Minisztérium és vezérkar.

Az 1990-es évek elején létrehozott, de évekig csak nevében egyesített minisztérium és vezérkar a politikát túlságosan közel hozta a katonasághoz. A hidegháború után az ország helyzete azt kívánta, hogy csatlakozzon egy olyan szövetséghez, amely biztosítani tudja az ország szuverenitását. A rendszerváltozás során kialakult a civilkontrol, még akkor is ha egy demokratikusan fejlődő, erősödő kapitalista gazdasági rendszerben levő országról beszélünk, amely jelezte a választott irányt a külföld számára.

13 IEF – Initial Entry Force.

14 DJTF – Deployable Joint Task Force.

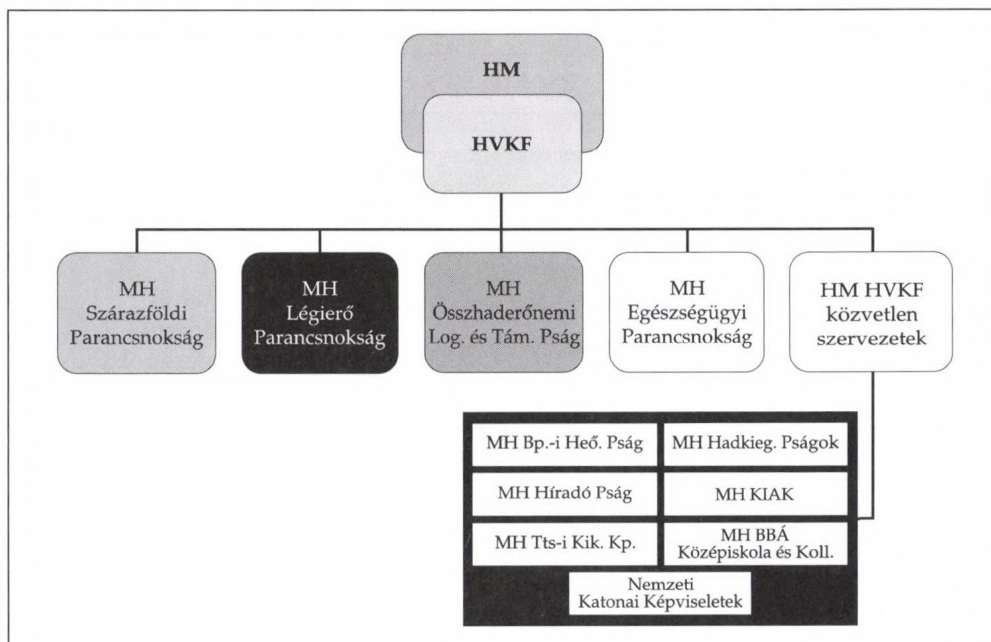
A hidegháború alatti százötvenezeres haderóból mára alig harmincezer fő maradt, mely tovább fogyhat, ha a folyamatok továbbra is így alakulnak. A haderőfejlesztés minimális, a rendszerben maradt eszközök szinte teljes mértékig a korábbi éra öröksége. Az új modernebb fegyverrendszerek nagyon költségesek, pláne úgy, hogy nem igazán tudjuk megindokolni, hogy hol és mire is használnánk azokat. Véleményem szerint a nehéz fegyverzetet idejekorán kivonták, és minden jel arra mutat, hogy új könnyű hadifelszerelésre nem futja. A személyi állomány ugyan viszonylag fiatal átlag életkorú, a vízfej piramis is kezd négyzetesedni, de az emberekből a hit és bizodalom a jobb jövő iránt hiányzik.

A vezetésen belül először is meg kellene határozni, hogy hol van a katonai és politikai viszony határa. A katonai és a politikai vezetést átláthatóvá kell tenni, ki kell jelölni a döntéshozatali és felelősségi szinteket és beosztásokat. Ezután középvezetői szintek integrálása és/vagy egyértelmű szerepkör és felelősség tisztázása következhet. A haderőnemi vezetési szintek egybe olvasztása további szakmai veszteséggel fenyeget. Egy összhaderőnemi parancsnokság létrehozásával nem mentesülünk a haderőnemi vezetés felelőssége alól. A papír tudjuk, hogy sok mindent elbír, de nem szabadna figyelmen kívül hagyni a nemzetközi példákat, így a kanadait, görögöt vagy a finnt.

Az ilyen jellegű döntések, azonban valószínűleg nem fognak változtatni azon a tényen, hogy a Magyar Köztársaság fenyegetettségi szintje alacsony, az elsődleges kihívásként a missziós feladatok ellátása marad. A vezetésre itt is több változat lehetséges. Én célszerűnek tartom kijelölni azt a legmagasabb katonai beosztású személyt, aki felelős a katonai feladatok ellátásáért. Utána kell kijelölni azt a személyt aki a kiképzésért, felszerelésért és az alkalmazásért, valamint az alkalmazott alegységek összefogásáért felelős.

A jelenlegi parancsnoki vezetési rendszer alapjaiban nem a missziós feladatok vezetésére, irányítására lett létrehozva, hanem ország-védelmi és katasztrófa elhárítási feladatok ellátására. A két terület vezetési stílusa között a legegyszerűbben a különbséget úgy lehetne megfogalmazni, hogy az egyik adminisztratív vezetést, a másik pedig műveleti irányítást tesz lehetővé. A missziós vezetés sokkal dinamikusabb, rövidebb ciklusok állnak rendelkezésre a tervezéshez és döntéshozatalhoz. A misszióban hat hónap nagyon hosszú idő, ez alatt egy komplett váltás is lezajlik. Ha egy felvetett problémára a külföldön állomásozó kontingens nem kap választ egy héten belül, akkor már azt hiszi, hogy elfelejtették, és nem gondoskodnak az otthoniak megfelelően róluk. A felvett missziós problémákra azonnali választ kell adni! Ha ez nem lehetséges akkor, jelezni kell hogy miért, és mi a megoldás várható ideje, illetve a tett intézkedést a tudomására kell juttatni az alárendeltnek. Az elsődleges mindig a feladat és annak végrehajtása kell, hogy legyen, az ettől való minél nagyobb mértékű eltérés a rendszer sebezhetőségét növeli.

Az MH szervezeti felépítésében azt a megoldást választották, hogy a HM-HVK Műveleti Főcsoportfőnöksége alá tartozik a műveletek vezetése, és irányítása. Ez a helyzet eredményezi azt, hogy mialatt a felelősség elvileg a főcsoportfőnöké (nem a vezérkari főnöké), nem rendelkezik a támogatáshoz, utánpótláshoz szükséges erőforrásokkal, hiszen azok nincsenek az alárendeltségében. Szeretném kiemelni, hogy a HM Honvéd Vezérkar integrálva van a Honvédelmi Minisztériumba, tehát ez egy

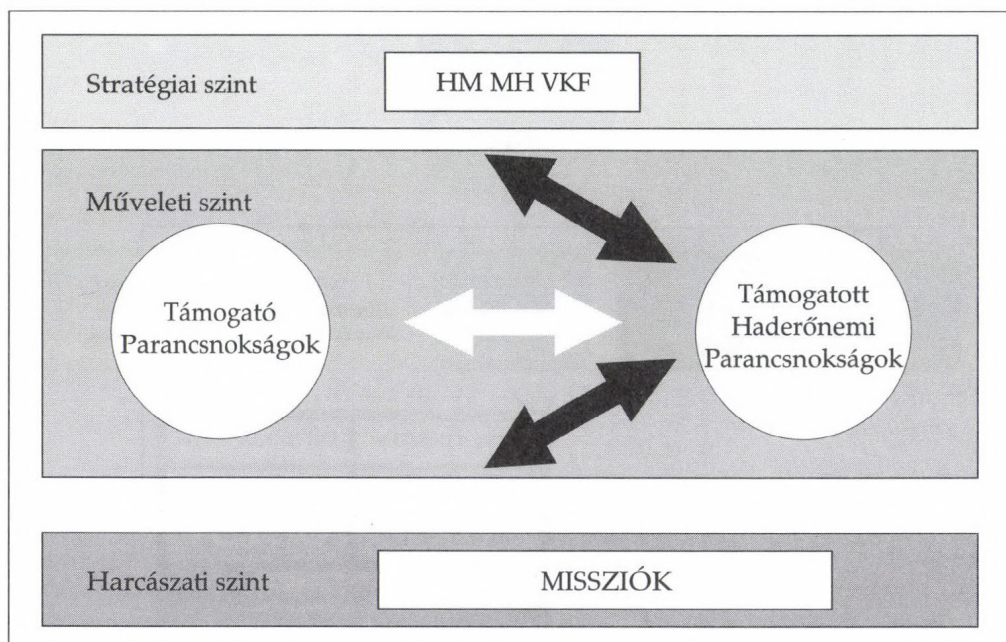
A Magyar Honvédség felépítése

politikai-katonai vezetési szint, ami nem egészséges a katonai szervezet számára. Ha egy probléma felmerül gyakorlatilag egy bürokratikus vezetési rendszeren keresztül kell a végrehajtónak a megoldáshoz eljutnia. Végso soron lennie kell egy tiszta katonai álláspontnak, amely mentes a politikai megfontolásoktól.

Ha a missziók vezetését kivesszük a műveleti főcsoportfőnökség alól, akkor is ugyanabba a problémába ütközünk. Ha például az MH Szárazföldi Parancsnokság felelős a missziók irányításáért, akkor is szembesülünk azzal, hogy a misszió feladatainak biztosításához nem rendelkezik az összes feltétellel. Tehát a jelenlegi struktúrát úgy kellene átalakítani, hogy az adminisztratív vezetést ne duplikálja, hanem kiegészítse egy vezetési illetve irányítási rendszer – javaslatom szerint műveleti központok hálózatával. E hálózat gyakorlatilag létezik, közismertebben az ügyeleti szolgálatok rendszere. Ezeket, a szolgálatokat kellene úgy helyzetbe hozni, hogy a nap 24. órájában készen legyenek a műveleti központjuk teljes aktivizálására. A közép szintű parancsnokságok között ki kell alakítani a támogató és a támogatott szerepkört, meg kell határozni a felelősségi területeket és kötelezettségeket.

A műveleti központokba beosztott személyek valójában egy-egy szakterület szakértői, akik szakmai javaslatokat tesznek a szolgálaton keresztül a támogatott vezetőnek, aki a rendelkezésre álló információk alapján rövid határidővel tud felelős döntést hozni. A döntésbe illetve a feladat végrehajtásába, ezáltal azonnal bevonhatóak a nem közvetlen szolgálati alárendeltségébe tartozó szervezetek is.

A következő oldalon lévő ábrán a fekete nyíl a szolgálati alárendeltséget, a fehér pedig a támogatást, szakmai alárendeltséget jelenti.

A vezetés a műveleti központok rendszerén keresztül

A vezetés módjának megváltoztatására miért van szükség? A teljesség igénye nélkül a következő körülményeket javasolom figyelembe venni:

- a rendszer belső igényét a hatékonyabb vezetésre;
- a kettősség kiiktatását – Ki és miért felelős?
- a missziók folytatódását!
- a rendszer hibák minimalizálását – és a visszatérő hibák megszüntetését;
- a döntéshozatali ciklus és reakcióidő rövidítését.

Amennyiben olyan probléma merül fel, amelyet nem lehet katonai szinten megoldani, akkor kerülne aktivizálásra egy csoport a minisztérium és vezérkar szintjén, amelynek tagjai a probléma kezeléséhez, megoldásához szükséges kulcsfontosságú személyek. Ezt a csoportot nevezhetnénk *krízis kezelő bizottságnak*¹⁵. A bizottság feladata, hogy javaslatot tegyen a politika számára a felmerült problémával kapcsolatban. Fontosnak tartom kiemelni a bizottság következő jellemző tulajdonságait:

- a támogatott műveleti központ nem a HM szintjén található;
- azonnal reagálási képesség krízis esetén, politikai szinten;
- a bizottság politikai döntéshozó szerv, a katonai alternatívák alapján hoz döntést;
- a KKB nem rendelkezik közvetlen katonai erőforrásokkal a problémák rendezéséhez.

15 NATO terminológiában Crises Action Team

Összegzés

A vezetés modernizálása nem zárja ki a hagyományos vezetési rendszer – mondjuk ki: a *status quo* – megőrzését. Amennyiben összhaderőnemi parancsnokságban gondolkozunk, akkor sem mondhatunk le a haderőnemek szakmai irányításáról, így tehát gyakorlatilag egy plusz vezetési szint beiktatásáról van szó. Ez a változat kevésbé indokolható a csapattagokat elmúlt évtizedben történt létszámbeli megtépázása tükrében.

Egy másik megoldás a minisztérium és a vezérkar szétválása lenne, hiszen ekkor a politikai és katonai vezetés el tudna különülni egymástól. A vezérkar így el tudná látni az összhaderőnemi parancsnokság funkcióját. Talán ez lenne a legcélszerűbb megoldás, viszont így a nagy áldozatok árán négyzetesedett vízfej piramis ismét vissza állna a feje tetejére.

Javaslatomban kitarok a *status quo* mellett. Az összhaderőnemi parancsnokság feladatkörével kell felruházni a kijelölt támogatott haderőnemi parancsnokságot. Szerintem a további létszámcsökkentés nem indokolt, a jelenlegi feladatokat is nehéz végrehajtani ezzel a létszámmal. A közelmúlt katonai rendezvényei¹⁶ azt mutatják, hogy a haderőnemi parancsnokságok és a logisztikai támogató parancsnokság tud együtt dolgozni, ezért inkább a feladatkörök pontosabb meghatározására van szükség.

A műveleti központok szerepét vizsgálva bizonyos vonatkozásában a korábbi ügyeleti szolgálatokhoz hasonlíthatjuk. Az ügyeleti szolgálatokat a *riasztási rendszer eszközeként* dolgozták ki a kétpólusú világrendszer idején. Ez a szerepkör szerintem idejét múlt. Az említett műveleti központok mintájára már működnek műveleti központok gyakorlatilag önálló zászlóalj szintig¹⁷.

Mindkét haderőnemi képes NATO-elvek alapján kialakítani a műveleti központok rendszerét! Valójában a középvezetői szint műveleti központjai hiányoznak, ezek felállítása lenne az egyik feladat. A másik feladat pedig a *követelmény rendszer, a felépítés, a technikai támogatottság és a működési szabályzók* együttes rendszerének kidolgozása lenne.

16 Például „Bevetési Irány 2005”

17 Légierő: WOC – Wing Operation Centre, SAMOC – Surface to Air Missile Operation Centre, CRC – Control and Reporting Centre, Szárazföld – dandár: Brigade Operation Centre, zászlóalj: TOC: Tactical Operation Centre

Bartha Tibor

A nem halálos fegyverek alkalmazásának etikai és jogi aspektusai

Az utóbbi évtizedben a nem halálos fegyverek is egyre nagyobb számban jelentek a haderők fegyvertárába. Ennek ellenére, kijelenthető, hogy a nem halálos fegyvereknek a harctéren, a haderők mindennapi életében történő széles körű elterjedésére valószínűleg még éveket kell várni. Ennek az igazi akadálya valójában nem elsősorban technikai, hanem sokkal inkább etikai és jogi, esetenként gazdasági problémák. A szerző, aki a téma elismert kutatója, tanulmányában a nem halálos fegyverek etikai és jogi aspektusait vizsgálja, továbbá ismerteti a témára vonatkozó humanitáriánus jogi tárgyú (hadijogi) egyezményeket

A nem halálos fegyverekkel kapcsolatban arra lehetne következtetni, hogy az olyan „humánus” eszközöket, amelyeket úgy és azért fejlesztenek ki, hogy minimalizálják a halálos kimenetelű sérüléseket, valamint a járulékos károkat a környezetben és az anyagi javakban – a jövő fegyvereit látni benne – mindenki támogatni fog. E fegyverek megítélésével kapcsolatban azonban a helyzet sokkal bonyolultabb, mint azt elsőre gondolnánk.

A nem halálos fegyverek megítélésében nem csak a katonai vezetők, de a témával foglalkozó civil szakemberek véleménye is több tekintetben megoszlik. Sokan vannak, akik hívei, és legalább ennyien, akik bírálói – de nem biztos, hogy egyértelműen ellenzői – ezeknek a fegyvereknek. A hívek egy csoportja szerint a nem halálos fegyverek menthetik meg az emberiséget önmaga elpusztításától. Egyes bírálók pedig állítják, hogy az eddig feltalált legaljasabb fegyverek közé tartoznak. Személy szerint a nem halálos fegyverek hívei közé tartozom. Most mégis a másik oldal – a bírálók – szemszögéből próbálom megközelíteni a kérdést és rámutatni, néhány valóban létező problémára, ellentmondásra.

A témakört kutató neves szakemberek¹ szerint a jelenben, a történelem során először, a technika képes lenne biztosítani, hogy az emberiség túllépjen az „ölni vagy meghalni” kérdésén. A nem halálos fegyverek olyan új típusú fegyverek, amelyek forradalmasítani tudják a rendfenntartást és a háború természetét.

1 Például Janet Morris és Chris Morris amerikai sci-fi írók.

A politikusok tudatában vannak, hogy a fegyveres erő alkalmazásáért adott esetben súlyos politikai árat kell fizetniük, főleg ha a sebesültek vagy a halottak száma jelentős. Így tehát, ha csökkenteni lehet a sebesültek számát, csökkenni fog a felmerülő politikai ár is. Egyes vélemények szerint a nem halálos fegyverekkel kapcsolatban ma az a nagyon „ravasz” dolog, hogy nem elsősorban azokért találták ki őket, akik ellen bevetik, hanem sokkal inkább a kívülállók, az otthonülő, a választópolgárok kedvéért.

Ma már tisztán látszik, hogy a hagyományos, halálos fegyvereket a kormányok nem merik használni adott, feszült helyzetben, például lázongó tömeg megfékezésékor. A nem halálos fegyverek sokkal használhatóbbak ilyen célra. A demokratikus kormányok szívesen vetik be őket fegyvertelen emberek ellen.

A gumi lövedékeket tipikusan úgy emlegetik, hogy nem halálos. Ezzel szemben csak Észak-Írország leghevesebb zavargásai során három másodpercenként lőttek ki gumi vagy műanyag lövedéket. Ezek a fegyverek azon kívül, hogy sok embert megsebesítettek, 17-et meg is öltek, közülük 8 gyerek volt. Egy angol rendőrfőnök, egy televíziós adásban, a gumi lövedékekkel kapcsolatban – enyhe iróniával – kijelentette, hogy „nincs mit félnie ezektől a fegyverektől annak, aki otthon marad.”

Etikai aspektusok

A nem halálos fegyverekkel kapcsolatban fontos tisztázni egy lényeges kérdést. A „nem halálos” kifejezés azt sugall(hat)ja, azt a hamis képzetet kelt(het)i, hogy nem lehet vele ölni. A nem halálos fegyverek definíciója utal arra, hogy habár ezen fegyvereket kifejezetten úgy tervezik és alkalmazzák, hogy ne okozzanak halálos sérüléseket, mégis kijelenthető, hogy bizonyos extrém körülmények között és bizonyos feltételek véletlen egybeesése esetén – a tervezők legjobb szándéka ellenére is – ezen fegyverek okozhatnak, és tapasztalatok bizonyítják, hogy okoznak is halálos sérüléseket. Azaz a nem halálos fegyverek alkalmazásánál nem zárhatóak ki egyértelműen a maradandó vagy halálos kimenetelű sérülések. Következésképpen, a nem halálos fegyverekkel igenis lehet ölni². Csak Kaliforniában négy év leforgása alatt 32-en haltak meg a bors-spray hatása következtében.

Így tehát, – és ezt az álláspontot több irodalom³ is alátámasztja – a nem halálos fegyverekkel kapcsolatban nem elvárás, mondhatni nem követelmény, hogy teljesen kizárják a maradandó vagy a halálos sérüléseket. Amit ezektől a fegyverektől elvárnak az az, hogy jelentősen csökkentsék az esélyét az ilyen jellegű sérüléseknek, összehasonlítva azzal, amit a hagyományos halálos fegyverek azonos körülmények között okoznának. Gyakorlati tapasztalatok egyértelműen kimutatták, hogy a hagyományos katonai fegyverekkel összehasonlítva ezek a fegyverek valójában jelentősen csökkentik a halálos kimenetelű sérüléseket.

2 Ugyanúgy, mint a halálos eszközöket is lehet nem halálos módon alkalmazni.

3 Jason J. Bortz: New Weapons Provide Alternative for Marines Dealing with Non-Combatants – Marine Corps News – 1998.08.28. vagy Final Report of the Non-Lethal Weapons Policy Team, DOCUMENT C-M(99)44 – NATO Unclassified – 1999. szeptember 28. vagy John B. Alexander: Future War. Non-Lethal Weapons in Twenty-First-Century Warfare

A nem halálos fegyverek megítélésével kapcsolatban azt várhatnánk, hogy a fegyverek jelenléte a szemben álló félben azt a „pozitív megítélést” váltja ki, hogy a katonai vagy más rendfenntartó erő a helyzet megoldására nem csak és kizárólag a halálos erő alkalmazását tudja elképzelni. Azaz nem ölni akar, hanem meg akarja oldani a problémát. Hogy ez mennyire nem így van, arra példa, hogy amikor a katonai erők és rendőrség használni kezdte a gumi-, és műanyag lövedékeket, akkor az IRA fegyverhasználattal és robbantásokkal válaszolt. Addig, amíg a hatalom nem kezdett könnygázt használni, addig egyetlen rendőrt vagy katonát sem öltek meg Észak-Írorszában.

Vannak olyan vélemények is, amelyek szerint, ha a nem halálos fegyverek által okozott halálos sérülés véletlen, nem szándékos, akkor az „járulékos halál”-nak számít, ami ebben az esetben megengedett.

Egyes bírálók szerint a leghatékonyabb, „legszellemesebb” eszközök emberek terrorizálására, irányítására. Gyakorlati tapasztalatok bizonyítják, hogy egyes eszközökkel vissza lehet élni, például ha a már megfékezett személy ellen fenytésképpen, megtorlásokképpen vagy kínzásként alkalmazzák. Ilyen pl. az elektromos sokkoló, amely az egyik legmodernebb kínzó-, vagy megtorlóeszköznek tekinthető, miután szabályos alkalmazás esetén használata nem bizonyítható.

Számos gyakorlati példát lehetne hozni, amikor a nem halálos/kényszerítő eszközök alkalmazásának egyetlen oka a fenytés volt⁴. Ugyanakkor köztudott – legalábbis minden fejlett demokráciában –, hogy a kényszerítő eszköz használata a már megfékezett személy ellen nemcsak, hogy nem etikus, hanem büntetendő cselekmény is.

Az amerikaiak Irakban az X26 típusú elektromos sokkolót főleg börtönökben alkalmazták. Tapasztalatok azt mutatták, hogy az eszközzel számos esetben visszaéltek. Jelentések szerint a Bagdadba érkező fogvatartottak háta nem egyszer égési sebekkel volt tele. Ez pedig csak akkor következhet be, ha az elektromos kisülések egymás után többször az emberi test ugyanarra a pontján történnek. Az is igaz ugyanakkor, hogy nem csak nem halálos fegyvert lehet használni megtorlásokként vagy kínzásként. Erre bármilyen más dolog – és nem szükségszerűen fegyver – is alkalmas.

Irakban, Afganisztánban és Guantanamó támaszponton található börtönökben az amerikaiak az elektromos sokkoló mellett, előszeretettel használtak olyan akusztikus eszközt a fogvatartottak kihallgatásai során, amely megfelelő védőeszköz nélkül az ember számára elviselhetetlen zajt keltett. Az akusztikus fegyvereket igen nagy hatékonysággal lehet alkalmazni mind az egyes személyek, mind tömeg ellen, miután alkalmazásuk során bebizonyosodott, hogy megfelelően megválasztott frekvencia és hangnyomásszint esetén még az erősen motivált személyek is igen rövid idő alatt letesznek ellenséges szándékukról és elhagyják az adott területet. Ugyanakkor bizonyított tény az is, hogy nem megfelelő használat esetén a célszemélynél vissza-

4 A Denver Post napilap egyik 2004. szeptemberi száma szerint az amerikai Colorado állam, Pueblo megyében a 112 személy egy harmada már meg volt bilincselve, amikor ellenük elektromos sokkolót használtak. In: Nick Lewer – Neil Davison: Non-Lethal Weapons: Saving Lives? – But Still Serious Areas of Concern – Presentation – Jane's 8th Annual Less-Lethal Weapons Conference, 2005 – http://www.brad.ac.uk/acad/nlw/research_reports/

fordíthatatlan halláskárosodás léphet fel. Ez egyben azt is jelenti, hogy az ilyen eszközök bevetése olyan tömeg ellen, ahol a katonai vagy rendfenntartó erő nézve veszélytelen polgári személyek is jelen vannak, igen nagy kockázattal jár.

Egy másik problémát fogalmazott meg a 2003-tól Irakban szolgálatot teljesítő magyar szállítózászlóalj első parancsnoka⁵. A misszióban elv volt az elrettentés, az elrettentő erő alkalmazásának demonstrálása. Veszély esetén teljes erővel kellett „lecsapni”. Nem halálos fegyverek hiányában a figyelmeztető lövést alkalmazták nem halálos fegyverként, amely végül is valamilyen megoldást jelentett az adott esetben. Kimutatták, hogy a misszió első hat hónapjában összesen 2 figyelmeztető lövést adtak le a katonák. Az elkövetkező három hónapban (6–9 hónapig) ez a szám már kb. 25–30 volt. Közvetlenül a misszió befejezése, a hazajövetel előtt, pedig már egy feladat során 74 figyelmeztető lövés (!) dördült el.

Ez két igen lényeges kérdésre hívja fel a figyelmet. Az egyik a katonák pszichés felkészítésére, a másik a nem halálos fegyverek használatának „öngerjesztő” jellegére.

A példa mutatja, hogy a katonák az idő előrehaladtával, ahogyan pszichésen kezdtek egyre jobban kifáradni, egyre gyakrabban és egyre „könnyebben” alkalmazták a figyelmeztető lövést. Kezdetben, amikor még pszichikailag stabilak voltak, valóban csak indokolt esetben folyamodtak a figyelmeztető lövés alkalmazásához. Ahogy telt az idő, és pszichésen kezdtek fáradni, már a legkisebb gyanús, valójában ártalmatlan jelre is szinte gondolkodás nélkül figyelmeztető lövést alkalmaztak. Egyre kevésbé voltak képesek reálisan és megfontoltan értékelni az adott helyzetet. Olyanban is veszélyt láttak, amelyben nem volt.

A jelenség, a probléma másik része a figyelmeztető lövés „nem halálos” jellegében keresendő. A katonák úgy ítélték meg, hogy a figyelmeztető lövés miután nem halálos, de adott helyzetben elrettentő hatású, ezért minden retorzió nélkül, büntetlenül alkalmazható. Miután ez esetben, a rajtuk levő morális felelősség sokkal kisebb volt, mint a halálos fegyvereknél, ezért könnyebben is alkalmazták a figyelmeztető lövést. A parancsnok véleménye szerint ugyanez a helyzet állt volna elő, ha rendelkeznek nem halálos fegyverekkel.

Nem megfelelő felkészítés esetén a nem halálos fegyverek alkalmazása adott esetben „öngerjesztő” jellegű is lehet. Ha a katona ugyanis azt érzi, hogy büntetlenül lőhet (ld. figyelmeztető lövés), akkor adott helyzetben nem is gondolkodik, nem mérlegel, hanem lő! Ha gumigolyós töltényt veszünk példaként, akkor gondolkodás nélkül, büntetlenül lehet lőni, hiszen az csak „megcsípi” a szemben álló felet.

Nagy valószínűséggel az ingerküszöbszint is más és más a különféle fegyverek használatára esetén. Nem halálos fegyvereknél, amikor a katona tudja, hogy nem fogja megölni a szemben álló felet, csak „megcsípni”, vagy csak „kitolni vele” már alacsony ingerküszöb szinten is alkalmazni fogja azt. Halálos fegyvereknél ez az ingerküszöbszint már magasabb. A katona ugyanis tudatában van annak, hogy az eszközt alkalmazva a szemben álló felet megölheti, ezért azt megfontoltabban fogja használni. Megítélesem szerint a jelzett probléma megfelelő kiképzéssel és felkészítéssel minimálisra csökkenthető.

5 Sramkó Mátyás alezredes

A fentiek rámutatnak arra, hogy a műveleti területre történő kiérkezést megelőzően szükséges, hogy a szakembereknek pszichológiai helyzetgyakorlaton mérjék fel a résztvevőállomány stressztűrését, empátiáját és konfliktuskezelési képességét.

Egy másik etikai kérdés az *emberi méltóság*. Igen ellentmondásos a megítélése az olyan nem halálos fegyvereknek, amelyek hatásai az emberi méltóságot sérti. Ilyenek lehetnek azok az akusztikus fegyverek, amelyek az embereknel önkéntelen és akaratlan bél-, és/vagy hólyagműködést idéznek elő. Vannak orvosok, akik – főleg etikai szempontokból – meglehetősen szkeptikusak a tekintetben, hogy a katonai vezetők a „harcmezőn” minden esetben megfelelően tudják majd kontrollálni egyes kémiai elven működő nem halálos fegyver, pl. nyugtatók, idegcsillapítók, hánytatók stb.. alkalmazását. Közismert, hogy egy-egy kábító hatású eszköz hatásos, illetve halálos adagja között sokszor csak „hajszálnyi” a különbség.

További problémát vet fel, hogy egyes nem halálos fegyver emberi szervezetre gyakorolt hosszú távú hatása vagy pontosabban hatástalansága még nem eléggé bizonyított. Ilyen például a mikrohullámú aktív, behatolást megakadályozó rendszer (ADS – Active Denial System). Az eszköz alkalmazásával kapcsolatban a tudósok számos problémára hívták fel a figyelmet. Ezen eszközöknél ugyanis nem kellő képen tisztázott, hogy mi történik abban az esetben, ha a célszemély elesik, és nem tud felkelni és kimenni a sugárnyalábból? Milyen hatással van az eszköz gyerekekre, idősekre, terhes nőkre stb. Szakemberek figyelmeztetnek arra is, hogy közeli távolságon alkalmazva a sugár képes „megfőzni” a személy szemgolyóit. Szürke hályog vagy rák szintén az eszköz lehetséges hosszú távú hatásai közé tartozhat. Már pedig mindaddig, amíg egy eszköz pontos élettani hatása nem ismert, addig emberek elleni alkalmazása több, mint egyszerű kalandorság.

A Bradfordi Egyetem egyik tanulmánya⁶ szerint az emberi szervezetre gyakorolt tisztázatlan hatása miatt az elektromos sokkoló – Taser⁷ – használatát számos amerikai államban a rendőrség már leállította. Kanadában, Brit Kolumbiában a rendőrség által kiadott hivatalos jelentés szerint a 4372 esetből, amikor Taser-t használtak 1,12% esetben lépett fel orvosi komplikáció, és 0,09% volt, amikor az eszköz halált okozott.

Jogos tehát a követelés, hogy a fegyverek hatását pontosan és minden kétséget kizárólag, független vizsgáló szervezetek bevonásával tisztázni kell. Ezen túlmenően nagyon fontos, hogy az alkalmazók mind a fegyverek hatásával, mind a hatásosságával is tisztában legyenek. Emberjogi szervezetek nagyobb átláthatóságot és jóval több információt követelnek e fegyverekkel kapcsolatban, még mielőtt azok alkalmazásra kerülnének.

Aggodalomra ad(hat) okot, hogy csak az Amerikai Egyesült Államokban több mint 100 000 személy vásárolt már hivatalosan Taser-t. Ez két okból is problémát jelenthet. Egyrészt probléma ha az eszköz használata valóban veszélyes emberre másik, hogy bűnöző személyek birtokába is kerülhet – ráadásul legális úton! Az eszköz em-

6 Neil Davison – Nick Lewer: Bradford Non-Lethal Weapons Research Project – Research Report No.7 – University of Bradford, May 2005

7 Kifejezés a Thomas A. Swift's Electric Rifle rövidítése (Thomas A. Swift elektromos puskája), amely az író egyik regényében szerepel. A valóságban a NASA mérnöke, John „Jack” Cover építette meg a fegyvert.

berre való veszélyességét természetesen a gyártó cég tagadja. Sőt állítja, hogy az eszköz akár még a szívritmus-szabályozót használó személy ellen is veszélytelenül alkalmazható. Ugyanakkor tény, hogy a kezdetben korlátozás nélkül beszerezhető, főleg a rendfenntartó szervezetek és a katonaság által használt X26 változat helyett manapság a kereskedelemben már csak a kisebb teljesítményű X26C⁸ típus szerezhető be.

Az etikai kérdések vizsgálatánál mindenképpen ki kell térni a pszichológiai műveletekben alkalmazható nem halálos fegyverek egyik területére, a *pszicho-technológiára*. A pszicho-technológia nem más, mint az ember gondolatának befolyásolása. Mágneses jelek agyba juttatásával, gyenge, de igen komplex mágneses tér létrehozásával, különböző „élmények” indukálhatóak, mint például kábulat, halál közeli élmény, érzécsalódás stb.

A pszicho-technológiát azért tartják a legfélelmetesebb eszköznek, mert befolyásolja, hogy mit gondolunk, hiszünk és érzékelünk. Nem etikus, hogy elektronikusan mondják meg az embereknek, hogy mikor, mit gondoljanak. A pszicho-technológia alkalmazásának célja úgy befolyásolni embereket, hogy azok ne tudják meg, hogy befolyásolják őket, ne tudják meg, hogy diktálnak nekik. Míg egy gumi lövedék alkalmazása esetében a célszemély tudatában van annak, hogy „diktálnak” neki, ezért képes rá reagálni, addig a nem halálos fegyverek területének talán legmagasabb formájánál a célszemély nem tudja, hogy irányítják őt, hogy diktálnak neki, így lehetősége sincs a reagálásra. Ha viszont egy ember, vagy egy csoport nem tudja, hogy irányítás alatt áll, az a TOTÁLIS HATALOM felettük! Egyesek szerint ez már gyilkos erő. Orosz és amerikai tudósok jelentős sikereket értek már el a pszicho-technológia területén.

Cheryl Welsh szerint⁹ ezek a fegyverek hatásukban felérnek a tömegpusztító fegyverekkel, miután a pszicho-technológia akár arra is használható, hogy egy időben akár több száz, több ezer ember elméjét befolyásolni lehessen. Az elektromagnetikus fegyverek ugyanis az emberek viselkedését módosíthatják, általuk az ember tudatalattija manipulálható, irányítható. Bizonyos hullámhosszokon a célszemélyeknek parancsok továbbíthatók, más hullámhosszok az ember érzelmi viselkedését változtatják meg¹⁰.

Szintén etikai kérdést vet fel az úgynevezett fehérzaj alkalmazása is. Bár ezen a területen még csak kutatások folynak, de az emberek eltérő fizikai, idegi, lelki stb. adottságai arra engednek következtetni, hogy az őrjítő hangkáosz hatása nem minden embernél lehet csak ideiglenes vagy átmeneti jellegű. Komoly problémát vet fel, ha a célszemélynél a hatás maradandónak bizonyul, és az valóban megőrül.

A történelem nagy hadtudósai¹¹ szerint, az a tudás, ha az ellenséget úgy fogjuk el, hogy ne kelljen megölni. A modern kor technikája ezt lehetővé is tenné. Egyes szakértők szerint a baj az, hogy a nem halálos fegyvereket a halálos fegyverek mellett

8 A „C” a polgári változatot jelöli (Citizen’s Taser).

9 Cheryl Welsh: Electromagnetic Radiation (EMR) Weapons: As Powerful As The Atomic Bomb, 2001. February – <http://www.dcn.davis.ca.us/~welsh/emr13.htm>

10 Az Egyesült Államok, Oroszország, Kína, Ukrajna, Nagy-Britannia, Ausztrália és Franciaország elektromagnetikus programjai előrehaladtak. De intenzív kutatásokat folytat Németország, Svédország, Dél-Korea, Tajvan és Izrael is.

11 Pl. Szun Ce, Machiavelli

használják és nem helyettük¹². Egyes esetekben, a hadsereg által alkalmazott nem halálos fegyverek paradox módon súlyosbítják a harc, a háború halálos kimenetelét. Fenn áll ugyanis a lehetőség, hogy a nem halálos fegyvereket a hagyományos, halált okozó fegyverek hatásának fokozására használják. Az Öböl-háborúban pontosan ez történt. A nem halálos fegyvernek minősített szénszálakat (karbonszálakat) hordozó rakétákat Irak áramellátásának megsemmisítésére használták. Azonban a rakéták nem csak a légvédelmi rendszert tették tönkre, szabad utat adva a bombázóknak, hanem a támadás eredményként, az áramellátás hiánya miatt nem tudtak üzemelni a kórházak orvosi műszerei és berendezései, valamint a víztisztító, szennyvíztisztító állomások sem, ami további halálos áldozatokat követelt, ráadásul a polgári lakosság köréből.

Történelmi tény az is, hogy amikor a nem halálos fegyverek megjelentek a csataterén végül „negatív” kiegészítői lettek a halálos fegyvereknek. Erre példa az első világháború, ahol először vetettek be vegyi fegyvert. Könnygázzal kényszerítették ki a katonákat a lövészárkokból, majd lelőtték őket. Hasonló példa volt Vietnámban, amikor az amerikaiak könnygázt vetettek be, hogy a szabadba kényszerítsék a fedezékben lévőket, ahol aztán tűzérségi támadás várt rájuk.

Fenn áll tehát a veszély, hogy a nem halálos fegyvereket együtt alkalmazva a halálos fegyverekkel nagyobb az esély az ellenség elpusztítására, vagyis a nem halálos fegyverek erősítik a hagyományos fegyverek „halálos” erejét.

A nem halálos fegyverek bírálói által – el kell ismerni jogosan – felvetett etikai kérdések megválaszolására nem könnyű feladat. Nagy valószínűséggel ezek a kérdések még hosszú ideig a szakemberek vitatémái lesznek.

Dominique Loe a Nemzetközi Vöröskereszt technikai szakértője, a következőképpen vélekedik a nem halálos fegyverekről. „Nem igazán releváns és nincs különösebb jelentősége ha azt mondjuk „nem halálos”, mert a hagyományos fegyverek „halálossága” sem 100 %. Valójában katonai kimutatások szerint a lövedékek, vagy robbanószerkezetek okozta sérülések csak 25%-ban vezetnek halálhoz, 30%-ban rokkantsághoz és a sérültek 45%-a felgyógyult. Ebben az értelemben az a „nem halálos” fegyver, amely vakságot okoz, vagy valamilyen más módon nyomorítja meg az áldozatokat kevésbé látszik etikusnak.”¹³

A „nem halálos”-ságot, mint kifejezést is bírálták már mind az eufemizmus,¹⁴ mind az oxymoron¹⁵ oldaláról. A közvéleményt ugyanis könnyen elcsábíthatja, félrevezetheti a nem halálos kifejezés. A bírálók, és sok esetben a támogatók szerint is a nem halálos hadviselés egy obszcén oxymoron, ugyanis azokat a fegyvereket, ame-

12 Mások viszont – többek között a szerző is állítják – hogy a nem halálos fegyverek nem helyettesítik, hanem kiegészítik a halálos fegyvereket. Ezért nem helyettük, hanem mellettük kell használni azokat. Még akkor is ha a fent megfogalmazott probléma ezáltal továbbra is fennmarad.

13 Sydney J. Freedberg Jr. Non-lethal weapons raise political, ethical questions
<http://www.govexec.com/dailyfed/0502/051302nj1.htm>

14 Kellemetlen, durva vagy illetlen fogalmakat kifejező szó helyett valamilyen szépítő, enyhébb árnyaltatú szó, kifejezés, körülírás.

15 Értelmileg látszólag egymást kizáró ellentéteknek stilisztikai, rendszerint humoros célú összekapcsolása a beszéd során, pl. édes teher.

lyeket arra terveztek, hogy valamire képtelenné tegyenek, alapján véve még nagyobb kárt okozhat, mint amit a terminológia elsőnek sejtet. Egy katonát cselekvésképtelenné tenni egy konfliktus helyzetben könnyen annak halálához vezethet, ha az adott helyszínen halálos fegyvert is alkalmaznak.

Jogi aspektusok

A nem halálos fegyverek jogi aspektusait vizsgálva megállapítható, hogy a terület jelenleg még nem kellően kimunkált, ugyanakkor eléggé szerteágazó. Miután a terület megfelelő mélységű és minőségű feldolgozása e tanulmány terjedelmi kereteit messze meghaladná, ezért csupán néhány, a témakört érintő kérdésre (elvek, jogi háttér, meglévő jogi szabályozások stb.) kívánok rámutatni. Ugyanakkor a témakör jövőbeni tudományos kutatását mindenképpen indokoltnak és fontosnak tartom.

Aki a témakör kutatásába kezd az hamar rájöhet arra, hogy kifejezetten a nem halálos fegyverekre vonatkozó jogi előírások, szabályozások – sem nemzeti, sem nemzetközi szinten – nincsenek egységes rendszerbe foglalva. A hadijog nem definiálja, különbséget sem tesz a halálos és a nem halálos fegyverek között. Vannak általános, a nemzetközi hadijogban érvényes konvenciók, mint például a hágai vagy a genfi, amelyek szelleme és előírásai bár a hagyományos hadviselés, az államok közötti fegyveres konfliktusokban tanúsított magatartások szabályozására vonatkoznak, de emellett ugyanúgy vonatkoztathatók a nem halálos hadviselésre és eszközeire egyaránt.

Bár kis számban, de léteznek egyes konkrét, nem halálos kategóriába is besorolható eszközökre, eszközcsoportokra vonatkozóan nemzetközi jogi szabályozások, amelyek nem önállóan, hanem a már említett a nemzetközi hadijogban érvényben levő, általánosnak tekinthető egyezményekhez, mint kiegészítések illeszkednek.

A nemzetközi hadijog védi a civileket, valamint a polgári objektumokat, amelyek kivannak, vagy ki lehetnek közvetlenül téve a fegyveres konfliktusnak.

A nemzetközi hadijog két fontos területe a háborúhoz való jog (*ius ad bellum*), amely az általános nemzetközi jog szabályozási területe, valamint a háborúban alkalmazott jog (*ius in bello*), amely a nemzetközi humanitárius jog szabályozási területe. A témát tekintve a másodiknak van nagyobb jelentősége.

A háborúban alkalmazott jog klasszikusan a „hágai jog”-ra és a „genfi jog”-ra tagolható. A hágai jog a hadviselés szabályaira, ehhez kapcsolódóan a harceszközök, a harcmodok korlátozására vonatkozik, a genfi jog” az emberiességi, humanitárius oldalára. E jogok tárgyalják a katonai szükségesség elvét, az emberiesség elvét, a megkülönböztetés elvét, valamint az arányosság elvét.

Az elvek mellett léteznek még az úgynevezett nem egyezményes, hanem szokásjogi előírások¹⁶, amelyek konkrét tilalmak, és kötelező szabályok formájában jelen-

16 A szokásjog, amely nem írott, jelentősége a nemzetközi humanitárius jogban, a helyenként elégtelen egyezményi szabályozás „kipótlásában” van. Ha van egyezményi szabályozás, ám egy állam annak formálisan nem részese, a szokásjog kötelező voltánál fogva még mindig tartozik annak megfelelni. Egyértelműen szokásjoginak tekinthetők az 1949-es genfi egyezmények előtti szerződések, illetve a technikai részleteket kivéve, maguk az 1949-es genfi egyezmények.

nek meg, mint például a megtorlás tilalma, a megkülönböztetés nélküli támadás tilalma, valamint a hadviselési mód megválasztásához való jog korlátozottsága.

A fenti elveknél fokozottan érvényes, hogy azok csak egymással összhangban értelmezhetek. A fegyveres konfliktusok során előforduló legtöbb, jogilag értékelhető magatartás az elvek valamelyikével vagy mindegyikével kapcsolatba kerül. Mit is jelentenek a fenti elvek?

*Katonai szükségesség elve*¹⁷: azt jelenti, hogy csak az jogszerű, ami meghatározott katonai előnyt jelent. A háború államok, nem pedig egyének közti jogviszony, így annak lényegi tartalma nem az egyének, hanem az államok közötti szembenállás, cél pedig az ellenséges állam, illetve annak katonai képességeinek gyengítése. Ehhez nincs feltétlenül szükség a totális pusztításra, a személyek megölésére, elég a harc-képtelenné tétel. Az elvből egyenesen következik a szükségtelen szenvedést okozó fegyverek használatának tilalma, illetve a szükségtelen rombolás tilalma.

Emberiesség elve: legfontosabb megjelenési formája a Martens záradék¹⁸, mely konkrét jogi szabályozás hiányában, általánosságban is tiltottnak minősít bizonyos cselekményeket. A polgári személyek és harcosok nemzetközi megállapodásban nem szabályozott esetekben is a nemzetközi jognak a kialakult szokásokból, az emberiesség törvényeiből és az emberiség lelkiismeretének követelményeiből folyó általános elvek védelme és hatálya alatt állnak.

Megkülönböztetés elve: a támadásokat katonai célpontok, nem pedig polgári javak ellen kell indítani. Személyek tekintetében meg kell különböztetni harcost és nem harcost.

Arányosság elve: egyensúly a katonai és humanitárius érdekek között.²⁰

Figyelemesen tanulmányozva az elveket, megállapítható, hogy a nem halálos fegyverek katonai alkalmazásának szükségessége a nemzetközi hadijog általános elveiből következik, azokból levezethető.

Végezetül a terület részletes feldolgozásától eltekintve a következőkben – felsorolás szinten – ismertetésre kerülnek azok a nemzetközi jogi szabályzók, amelyek figyelembe vétele, az azokban foglaltak betartása a nem halálos fegyverek tervezése és alkalmazása során elengedhetetlenül szükséges. A nem halálos fegyverek kutatásának, fejlesztésének, beszerzésének és alkalmazásának ugyanis mindig ellentmondásmentesnek kell maradnia a meglévő nemzetközi törvényekkel, egyezményekkel.

17 Korábban – a cél szentesíti az eszközt, nincs korlátozás.

18 1907-es Hágai Egyezmény preambuluma, I. Kieg. Jk. 1. cikk 2. bek. In. Lattmann Tamás: Fegyveres konfliktusok joga (Nemzetközi hadijog vagy nemzetközihumanitárius jog) – <http://www.nemzetkozijog.hu/tanszek/anyag/lattmann/nkhum.doc>

19 1977. I. Kiegészít Jegyzkönyv 1. cikk 2. bek. In. Lattmann Tamás: Fegyveres konfliktusok joga (Nemzetközi hadijog vagy nemzetközihumanitárius jog) – <http://www.nemzetkozijog.hu/tanszek/anyag/lattmann/nkhum.doc>

20 Lattmann Tamás: Fegyveres konfliktusok joga (Nemzetközi hadijog vagy nemzetközihumanitárius jog) <http://www.nemzetkozijog.hu/tanszek/anyag/lattmann/nkhum.doc>

*A nem halálos fegyverek tervezése és alkalmazása során figyelembe veendő humanitárius jogi tárgyú (hadijogi) egyezmények*²¹

1868 – Szentpétervár

- Nyilatkozat a kézifegyverből kilőhető robbanó lövedékek eltiltásáról

1899. július 29. – Hága

- Egyezmény a nemzetközi viszályok békés elintézéséről
- Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól
- Nyilatkozat azoknak a lövedékek az eltiltásáról, amelyek az emberi testben könnyen szétmennek vagy ellapulnak, nem teljes köpenyesek vagy bemetszésekkel vannak ellátva
- Nyilatkozat az olyan lövedékek eltiltásáról, amelyeknek egyedüli célja fojtó- vagy mérges gázok terjesztése

1907. október 18. – Hága

- Egyezmény a nemzetközi viszályok békés elintézéséről
- Egyezmény a szerződéses követelések behajtása végett igénybe vett fegyveres erő alkalmazásának korlátozásáról
- Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól
- Egyezmény a semleges hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban

1925. június 17. – Genf

- A fojtó, mérges és egyéb hasonló gázok, valamint a bakteriológiai eszközök hadviselési célokra történő használatának eltiltására vonatkozó jegyzőkönyv

1929. július 27. – Genf

- Egyezmény a hadifoglyokkal való bánásmódról

1949. augusztus 12. – Genf

- A polgári lakosság háború idején való védelméről szóló egyezmény

1972. április 10. – New York (ENSZ)

- A bakteriológiai (biológiai) és toxin-fegyverek kifejlesztésének, előállításának és tárolásának megtiltásáról és e fegyverek megsemmisítéséről szóló egyezmény

1976. december 10. – New York (ENSZ)

- Egyezmény a környezetmódosító eljárások katonai vagy bármely más ellenséges szándékú alkalmazásának eltiltásáról

1977. június 8. – Genf

- Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő I. Jegyzőkönyv a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről
- Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő II. Jegyzőkönyv a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről

1980. október 10. – Genf

- Egyezmény a mértéktelen sérülést okozó vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról
- I. Jegyzőkönyv – A röntgensugárral ki nem mutatható repeszkekről

21 Long Term Scientific Study on Non-Lethal Weapons and Future Peace Enforcement Operation – NATO RTO Technical Report RTO-TR-SAS-040, valamint Lattmann Tamás: Fegyveres konfliktusok joga (Nemzetközi hadijog vagy nemzetközihumanitárius jog) – <http://www.nemzetkozijog.hu/tanszek/anyag/lattmann/nkhum.doc>

- II. Jegyzőkönyv – Az aknák, meglepő aknák és más eszközök alkalmazásának betiltásáról, illetve korlátozásáról
- III. Jegyzőkönyv – A gyújtófegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetve korlátozásáról
- 1984. december 10. – New York (ENSZ)
- Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód ellen
- 1993. január 13. – Párizs
- A vegyifegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló egyezmény
- 1995. október 13. – Genf
- IV. Jegyzőkönyv, a vakító lézerfegyverekről, a mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról szóló, Genfben, 1980. október 10. napján kelt egyezményhez
- 1996. május 3. – Genf
- II. módosított Jegyzőkönyv az aknák, meglepő aknák és más eszközök alkalmazásának betiltásáról, illetve korlátozásáról, a mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról szóló, Genfben, 1980. október 10. napján kelt egyezményhez

A jogi szempontok mellett természetesen a környezetvédelmi előírások sem hagyhatók figyelmen kívül. Nem kerülhetnek ugyanis a fegyveres erők rendszerébe olyan nem halálos fegyverek, de semmilyen más eszköz sem, amelyek alkalmazása esetén széleskörű, hosszantartó vagy súlyos környezeti károk várhatóak, illetve feltételezhetőek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- John B. Alexander: Future War. Non-Lethal Weapons in Twenty-First-Century Warfare – Thomas Dunne Books, St. Martin's Griffin - New York, 1999
- Long Term Scientific Study on Non-Lethal Weapons and Future Peace Enforcement Operation – NATO RTO Technical Report RTO-TR-SAS-040 – 2003
- Bartha Tibor: A nem halálos fegyverek és alkalmazásuk lehetőségei a magyar honvédség egyes nem háborús katonai műveleteiben – Doktori (PhD) értekezés – ZMNE Katonai Műszaki Doktori Iskola, 2005
- Neil Davison – Nick Lewer: Bradford Non-Lethal Weapons Research Project – Research Report No.7 – University of Bradford, May 2005
- Jason J. Bortz: New Weapons Provide Alternative for Marines Dealing with Non-Combatants – Marine Corps News – 1998.08.28.
- Final Report of the Non-Lethal Weapons Policy Team, DOCUMENT C-M(99)44 – NATO Unclassified – 1999. szeptember 28.
- Cheryl Welsh: Electromagnetic Radiation (EMR) Weapons: As Powerful As The Atomic Bomb, 2001. February – <http://www.dcn.davis.ca.us/~welsh/emr13.htm>
- Sydney J. Freedberg Jr. Non-lethal weapons raise political, ethical questions <http://www.govexec.com/dailyfed/0502/051302nj1.htm>
- Lattmann Tamás: Fegyveres konfliktusok joga (Nemzetközi hadijog vagy nemzetközihumanitárius jog) – <http://www.nemzetkozijog.hu/tanszek/anyag/lattmann/nkhum.doc>
- Nick Lewer – Neil Davison: Non-Lethal Weapons: Saving Lives? – But Still Serious Areas of Concern – Presentation – Jane's 8th Annual Less-Lethal Weapons Conference, 2005 – http://www.brad.ac.uk/acad/nlw/research_reports/

Kende György

A sakk mint hadijáték és a képességfejlesztés eszköze

Az élet olyan, mint a sakkjátszma: tervünk megvalósulása attól függ, hogy a sakkban ellenfe-
lünk, az életben a sors mit lép.¹ (Arthur Schopenhauer) A sakk és hadászat, a sakk és képesség-
fejlesztés, a sakk és a személyiségfejlesztés összefüggése korántsem új. Publikációmnak, javas-
lataimnak az elmúlt évtizedek informatikai haladása ad aktualitást. 2004-ben svéd és ausztrál
kutatók számítógépes és matematikai módszerek alkalmazásával jelentős eredményeket értek
el a sakk és a háború összefüggéseinek kutatásában. A sakkjáték ma már kitűnő informatikai
háttérrel rendelkezik, aminek köszönhetően jelentősen megnőtt a sakkoktatás hatékonysága,
és ebből következően viszonylag könnyen kidolgozhatóak és megvalósíthatóak a sakkjátékon
keresztül történő képesség- és személyiségfejlesztés korszerű módszerei. A publikáció néhány
kutatási eredmény bemutatásával felveti egyrészt a kutatásokba való bekapcsolódás, másrészt
az oktatási, képesség- és személyiségfejlesztési alkalmazások kihasználásának lehetőségét.

Sors bona nihil aliud, azaz jó szerencse és semmi más – írja Zrínyi Miklós, a hadvezér. A jó játékosnak mindig szerencséje van – mondja José Raoul Capablanca, aki a sak-
kozás világbajnoka volt 1921–1927 között.² Hadvezér és sakkvilágbajnok, hadvezetés
és a sakkfigurák vezetése – van-e, vannak-e összefüggések a két terület között? Takti-
ka és stratégia, kezdeményezés, áttörés, támadás, védelem, ellentámadás, milyen
analógiák léteznek? Ismeretes, hogy a sakk harci játék volt, régi szankszkrit neve, a
csaturanga (csatur=négy, anga=rész) a négy indiai fegyvernemre (gyalogság, lovas-
ság, harci szekerek és elefántok) utal, abból az időszakból, amikor Nagy Sándor a
Hüdaszpésznál legyőzte Porosz indiai királyt.³

De van-e a harcvezetés és a sakkozás e régi kapcsolatának a mának szóló üzene-
te? Érdemes-e e területeken kutatásokat végezni, a sakkjáték elméletének jelenlegi fejlett-
sége és kitűnő informatikai háttere kapcsolható-e katonai kutatásokhoz? Vannak-e olyan
megszilárdult tudományos eredmények, amelyek alapján megfontolható a sakkjáték ok-

1 Finkeller, R. et al.: Sakk. A játék 2000 éve. Kulturtrade Kiadó, 1993. külső borító

2 Borik, O. et al.: Sakklexikon. Corvina Kiadó, 1994. 36.p.

3 Finkeller, R. et al.: Sakk. A játék 2000 éve. Kulturtrade Kiadó, 1993. 14.p.

tatása a tisztképzésben és általában a képességfejlesztésben? E területeken végeztem kutatásokat, amelyekből néhányat az alábbiakban ismertetek.

A sakkprogramok ma már nagymesteri, sőt, szupernagymesteri szinten játszanak. 2003-ban a Deep Junior számítógép döntetlenül végzett a világranglista első helyezettjével, Garry Kaszparovval. 2005 júniusában a Hydra számítógép 5,5:0,5 arányban legyőzte a világranglista hetedik helyén álló Adams angol nagymestert. Ilyen jól algoritmizálható a sakkjáték. Habár a sakkjáték természetesen nem ugyanaz, mint a háború, a fegyveres küzdelem, vagy a harcvezetés, számos hasonlóság bizonyítottan létezik. A sakkjátszma vezetése és a harc vezetése ugyan különböző dolgok, mégis, elképzelhető-e, hogy az utóbbi is jól algoritmizálható? És lehetséges-e, hogy a kereskedelemben viszonylag olcsón, 5–10000 forintért kapható sakkprogramok (pl. az erős mesteri szinten játszó Fritz 7, edzésfunkcióval kezdőknek és haladóknak) oktatásban, tisztképzésben, képesség- és személyiségfejlesztésben való alkalmazása komoly előnyökkel járna? E publikáció elkészítésére versenysakkozói gyakorlatom⁴, továbbá katonai és tudományos pályafutásom ösztönzött. Úgy látom, hogy a sakkot ismerő, szerető, és értő emberben olyan képességek alakulnak, alakulhatnak ki, amelyek jól hasznosíthatóak általában a tanulás során. Emellett olvasmányaim és tanulmányaim során számos alkalommal éreztem, hogy a sakkozás és a harcvezetés között számos hasonlóság létezik. Amikor 1983-ban és 1984-ben harcászatból, hadművelleti művészetből és hadászatból kandidátusi vizsgáimra készültem, az egyes fogalmak megértése nem okozott komoly nehézséget: taktika, stratégia, támadás, védelem, elmentámadás, manőverezés, blokád, áttörés, meglepés mint versenysakkozó számára könnyen értelmezhetőek voltak.

Katonai analógiák

Magyar vonatkozások: sakkszerzők munkái

Mindenekelőtt egy magyar előzmény: Ozsváth András mesteredző 1972-ben megjelent *Harcászat* 64 mezőn c. könyve [3]. A szerző kiváló taktikus, kombinatív stílusú sakkmester, ennél fogva megközelítése a katonai analógiákat illetően érthető módon elsősorban intuitív. Ozsváth kitűnő munkájában számos harcászati párhuzamot vél felfedezni. Érzékeltetésül néhány fejezetcím: A harcászat tudománya (23.p.); A haderő mozgásának korlátozása (48. p.); Kezdeményezés és támadás (72. p.); Az egyensúly megbontása (109. p.); Aktív védelem (185. p.); Szemlélet és hadvezetés (217. p.); Harci egységek együttműködése (288. p.); Hadműveletek tervezése és kivitelezése (315. p.).

Egy másik magyar szerző, Pap Márió tollából érdekes publikáció jelent meg a *Magyar Sakkvilág* c. folyóiratban⁵ Siegbert Tarrasch német sakknagymester (1862-1934) hadviselési dogmájáról. Tarrasch 1903 őszén a berlini *Die Woche* c. hetilapban a sakkról, mint kíváncsatos iskolai tantárgyról publikált reprezentatív méretű cikket. Ebben

4 A szerző volt ifjúsági válogatott, sokszoros magyar bajnok a Bp.Honvéd csapatában, jelenleg a magyar férfi ranglista 330. helyezettje (<http://www.fide.com/ratings/top1.phtml?code=702366>)

5 Pap Márió: Újrajátszott és kijavított történelem. Magyar Sakkvilág, 2005. 7. szám, 21.p.

Tarrasch többek között azt állította, hogy a világtörténelem nagy háborúinak eseménycsoportjai gyakran megjelennek a sakkjátékban, hiszen minden lehetséges hadmozdulat létrejöhet egy játszma során is. Bekerítés, elszigetelés, koncentrált támadás, de még a belső állások menti diverzáns akció is éppúgy megvalósítható, mint a harcmezőn. Ez a valóság és a sakk közötti összefüggés teszi lehetővé Tarrasch szerint, hogy hadtörténeti eseményeket sakkjátszmákként jelenítsünk meg, sőt, azokat elemezve hibákat tárjunk fel, vagy javaslatokat tegyünk a jövőre nézve. Tarrasch fenti gondolatait egy valódi sakkjátszmán keresztül mutatja be (Dr. Siegbert Tarrasch-Heinrich Teichmann, Ostende, 1905. július 3.). A játszma témája: hogyan vezette váratlanul átütő győzelemre a poroszokat Helmuth von Moltke gróf Sedannál 1870. szeptember elsején. Néhány részlet a játszmaelemzésből: a mozgósítás befejeződött, a csapatok felvonultak a határok mögött (sakknnyelven: a megnyitás végetért); elkezdődnek a hadműveletek, mégpedig a porosz koronaherceg Frigyes Vilmos vezette balszárny gyors előrenyomulásával (sakknnyelven: világos lendületes vezérszárnyai akciót indít); Von Moltke főparancsnok kiadja híres augusztus 9-i napiparancsát: Lovasság előre! (sakknnyelven: világos huszármanővereivel szétzilálja sötét állását); és így tovább.

És még egy magyar vonatkozás: Harsányi János (1920–2000) „a nem kooperatív játékok elméletében az egyensúly-analízis területén végzett úttörő munkásságért” kapott Nobel-díjat. Harsányi a korlátozott információjú rendszerekre a sakkot használja jellegzetes példaként – úgy gondolom, hogy a harc, a fegyveres küzdelem is fel-fogható ilyen rendszerként.⁶

Külföldi vonatkozások: svéd és ausztrál kutatások

Mire jó a sakk? Ez a címe Emma Young a The Guardian 2004. március 4-i számában megjelent írásának.⁷ Háborúra – állítják svéd és ausztrál kutatók, akik szerint a sakkjáték tanulmányozása javítja a valódi harc megértését.

A stockholmi Svéd Nemzetvédelmi Főiskola (Swedish National Defence College) és az ausztrál Védelmi Tudomány és Technológiai Szervezet (Defence Science and Technology Organisation) kutatócsoportjai azért tanulmányozzák a sakkjáték törvényszerűségeit, hogy jobban megértsék a katonai sikerek elérésének lehetőségeit. Jan Kuylenstierna svéd kutató szerint a sakkjáték sok szempontból hasonlít a háborúra – a sakk tartalmazza a harc fontos elemeit: a csapást, a mozgást és a védelmet. Az ausztrál kutatásvezető Jason Scholz úgy gondolja, hogy a sakk tanulmányozása lehetővé teszi a győzelem eléréséhez szükséges legfontosabb tényezők meghatározását. A két kutatócsoport egyike sem játszmaelemzéssel foglalkozik, hanem a kulcs-változók meghatározásával és tartalmuk feltárásával: mint pl. azzal, hogy az egyik fél nem látja az ellenfél összes figuráját, továbbá a mennyiségi fölény, a gyors előrenyomulás, és a lopakodó (rejtett) manőverezés összefüggéseinek vizsgálatával.

6 Fenyvesi Csilla: Emlékezés Harsányi Jánosra (1920–2000), a játékelmélet közgazdasági Nobel-díjasára. http://www.c3.hu/~mfsz/MFSZ_0013/Fenyv.htm

7 <http://www.guardian.co.uk/life/feature/story/0,13026,1161128,00.html>

Greg Calbert, a Scholz csoport egyik matematikusa szerint „az ismert tényezőket illetően viták folynak arról, hogy valójában mi is számít. Műveleti ütem, rejtett manőverezés, gyors előrenyomulás, számbeli fölény – mikor, milyen helyzetben, mi a fontos? – ez az, amit kutatunk. E kutatások nemcsak a katonai elméletet alakíthatják, hanem nagy hatással lehetnek a haderő beszerzéseire is – több harckocsi vagy korszerű felderítő eszközök gyakori igényként jelentkeznek, de lehet, hogy a következő háború megnyeréséhez inkább gyorsabb kommunikációs rendszerek szükségesek.”

A sakk és a háború között a legfontosabb különbség az, hogy a sakk nem tartalmazza az „információs bizonytalanság” katonai fogalmát. Míg a sakkozó látja ellenfele figuráit, és minden egyes lépését, addig a harctéri parancsnok a megfelelő felderítés hiányában gyakran nem rendelkezik elegendő adattal az ellenség fegyverzetéről vagy lőszerkészletéről. Ezért Kuylenstierna és munkatársai arra kérték a játékosokat, hogy mindegyiküknek legyen 1–1 táblájuk, de őket egy nem átlátszó paraván válassza el. A lépéseket a játékevezető teszi meg a táblákon – de nem mindig azonnal: az egyik kísérletben ez két lépés késleltetéssel történt. Ezen sakkjátszmák alapján a kutatók az alábbi következtetésre jutottak: az erőfölény és a több harctéri információ kevésbé fontos abban az esetben, ha a szembenálló felek kevés információval rendelkeznek, ugyanakkor a gyors műveleti ütem jelentősége nem csökken. „Az információs fölényre erősen hat a bizonytalanság, míg a műveleti ütemre kevésbé” – mondja Kuylenstierna.

A bizonytalanság gyakori probléma a harcban. Gyakorlatilag nagyobb győzelmi eséllyel kecsegtet egy gyors támadás, mintha a harctéri helyzetről több információt akarnánk szerezni, vagy az erőfölényt igyekeznénk biztosítani. „Hogy ezek az eredmények milyen hatással vannak a svéd haderő döntéseire, azt nem merném értékelni – de továbbra is szponzorálják a munkánkat” – teszi hozzá Kuylenstierna. Az ausztrál kutatócsoport új programokat készített, hogy a virtuális játékosok több tízezer játszmát válthassanak, és e játszmákat hatékony statisztikai elemzésnek lehessen alávetni. „Alaposan átvituk a sakkjáték szabályait” –mondja Calbert. A műveleti ütem, a tervezés, és az erőviszonyok mellett a rejtett manőverezést (lopakodást) is figyelembe vették (úgy, hogy a szembenálló virtuális felek nem láthatták egymás valamennyi figuráját).

Az ausztrál kutatócsoport úgy találta, hogy a gyors ütem fontos lehet, különösen az ún. „mély tervezéssel” együtt. A mély tervezés azt jelenti, hogy a játzó felek minden egyes lépésnél értékelik az eddig megtett lépéseket és a kapcsolatos terveket, és ennek alapján határozzák meg a követendő stratégiát. Összességében, mondja Calbert, a mély tervezés és a gyors ütem győzelemhez vezetett, még az ellenfél számbeli fölénye esetén is.

De mit mondanak a szakértők? Peter Nicholson nyugállományú légimarsall egyetért azzal, hogy a gyors műveleti ütem a katonai siker kulcsa. „Ez valami olyasmi, amit minden katonai parancsnok hosszú idő óta ösztönösen tesz.” „Napoleon volt az első egyike, aki ezt nemzeti méretekben tette. És a mongolok a másik példa, akik gyorsan mozgó, fegyveres lovasokból álló kisebb erőikkel teljesen szétzilálták a hagyományos erőket. Nicholson üdvözlí az új kutatásokat, és a sakkot „egy olyan eszközhöz nevezi a fegyvertárból, amely képes kifejleszteni, tesztelni és értékelni az új műveleti koncepciókat és stratégiákat; ami nem csodaszer, hanem egyike azon

módszereknek, amelyek értékesek a maguk helyén.” Sun Tzu, a *Háború művészete* c. mű szerzőjének nézete szerint: „Egy támadás nélkülözheti az eredetiséget, de minden esetben természetfeletti sebességgel kell történnie.”

A műveleti ütem növelésének számos lehetséges módja van. Egy nemzet investálhat gyorsabb hajókba vagy gyorsabb számítógépes rendszerekbe, amelyek nagy sebességgel képesek a harctéri információk elemzésére, és így az emberekre csupán a döntési feladat marad. „Az eredmények arra ösztönöznek bennünket, hogy a szűk keresztmetszeteket bizonyos vezetési, irányítási és döntési funkciókban, valamint az ezekkel kapcsolatos folyamatokban találjuk meg” – mondja Scholz.

A svéd és az ausztrál megközelítésnek is megvannak a maga erősségei. Míg az ausztrálok több ezer mesterségesen generált sakkjátszmát vizsgálnak, addig a svédek igazi játékosok játszmáit elemzik. A generálás során Scholz kutatócsoportja egy új eljárást, a neurodinamikus programozást alkalmazott, ami öntanuló tulajdonságának köszönhetően lehetővé tette a valódi emberi játékvezetés pontosabb modellezését.

Ugyanezen új matematikai módszereket alkalmazva, a sakk-tapasztalokat felhasználva Scholz és munkatársai új számítógépes hadijáték-programokat készítenek a katonai kiképzés és felkészítés céljaira. Mindeddig a hadijátékok többsége nem rendelkezett a megfelelő mesterséges intelligenciával. A kutatók remélik, hogy kutatási eredményeik realisabb jelleget és helyzeteket fognak generálni, ennél fogva korszerűbb kiképzési módszereket, valamint új eljárásokat és új stratégiákat fognak eredményezni a valódi harcban.

Az ausztrál kutatók óvatosak, és nem gondolják, hogy a sakk-kutatással kapcsolatos eredményeik alapján át kellene írni a katonai elméleti munkákat. „Mi két éve dolgozunk ezen a területen, míg a katonai vezetők az egész életüket a hadművészetnek szentelik – mondja Colbert. Ez a művészet természetesen nemcsak a tényleges harctéri manőverezést, hanem a szociális és a politikai szféra manővereit is magában foglalja – és ezeket a szférákat még nem kutattuk.”

Az iraki háborúhoz való felvonulás időben egybeesett a sakk-szimulációs kutatások első eredményeivel, amelyet Jason Scholz és csapata végzett. „Nagy érdeklődéssel követtük Tommy Franks tábornok és Donald Rumsfeld védelmi miniszter vitáját – az előző több anyagot, az utóbbi gyorsabb ütemet és könnyebb egységeket akart” – mondja Scholz. A helyzet sakk-szimulációs vizsgálatának eredményei gyors, határozott támadó stratégiát javasoltak, így Scholz a védelmi miniszter mellett foglalt volna állást. Végül is kompromisszumos megoldás született, és a viszonylagos gyors ütem a valóságban döntő előnyöket hozott.

Befejezésül egy vélemény, egy rövid történet, és a már korábban említett Jason Scholz ausztrál kutatóvezető néhány gondolata a sakk és a háború kapcsolatának illusztrálására. A vélemény: Murray angol orientalista szerint „történelmileg a sakkot a hadijátékok közé kell sorolni”.⁸ A rövid történet: Az arabok i.sz. 638-ban elfoglalták Perzsiát. Mohamed apósa, Omár kalifa már ismerte a sakkot. Megkérdezték, miért nem ütközik törvénybe a sakkozás, hiszen a próféta minden játékot eltiltott, csak a lovaglást, a nyilazást és az asszonyt engedélyezte. Omár válasza: „nincs benne semmi kivetniva-

8 Hardicsay Péter: *Miért gondolkodik másként a sakkozó?* Spirál Könyvkiadó, Budapest, 2004. 3.p.

ló, mert a háborúval foglalkozik.”⁹ Schulz szerint a sakk kínai változata, a veiki, amely területszerzésről és bekerítésről szól, régóta kapcsolatos a hadviseléssel. A legrégebb katonai hivatkozások a Dong Han dinasztia idejéből származnak, i.e. 25–220 között, amelyek a veikit hadijátéknak tekintik, és néhány mai tudós szerint a játékot a kínaiak katonai stratégiai modellként használták. Mao Cetung állítólag ragaszkodott ahhoz, hogy tábornokai tanulmányozzák a veikit, és vannak hírek arról is, hogy a jelenlegi kínai haderő vezetőinek is komoly jártassággal kell bírniuk a (kínai) sakkban, ha a legmagasabb rendfokozatokba akarnak kerülni – fejezi be Jason Scholz.

És most, a fenti áttekintést követően *a sakk és a harcvezetés kapcsolatáról saját véleményemet is szeretném röviden összefoglalni:*

- Ahogy a sakkozók mondják, látni kell a táblán, mindig az egész táblán, és biztos vagyok benne, hogy ugyanígy látni kell a harctéren is;
- Amíg nem látunk tisztán, amíg nem fedjük fel az ellenfél terveit, addig igazán jót nem léphetünk a sakktáblán – de igazán jó elhatározást nem hozhatunk a harctéren sem;
- Gondosan kell tervezni, objektívnak lenni, merésznék, de sohasem szabad blöffölni;
- mérlegelni kell, fel kell ismerni a fontos vagy döntő momentumokat;
- Rendelkezni kell olyan képességekkel, mint a kezdeményezés megragadása, merészség, következetesség, rugalmasság, és amit a legfontosabbnak tartok: képesnek kell lenni az ellenfél terveinek feltárására és keresztezésére.

A legsúlyosabb hibának az ellenfél terveinek, lehetőségeinek, vagy magának az ellenfélnek a lebecsülését tartom. Úgy gondolom, hogy a fenti képességeket a sakkban el lehet sajátítani, majd hasznosítani a harcvezetésben.

Oktatási analógiák, képességfejlesztés: tudományos kutatások és eredmények

Magyar vonatkozások

Mielőtt a képességfejlesztésre rátérnék, érdemes megemlíteni néhány kiemelkedő magyar államférfi, művész, tudós sakkal való kapcsolatát. Csak felsorolásként: Széchenyi István, Erkel Ferenc, Bláthy Ottó Titusz, a kiváló feladványszerző, Szentgyörgyi Albert, a szegedi sakk-kör elnöke, és az MTA jelenlegi elnöke, Vizi E. Szilveszter is versenyszerűen sakkozott.¹⁰

A téma kutatásának talán legjelentősebb hazai művelője, Hardicsay Péter nemzetközi mester, a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karának doktorandusza. Kutatásait összegző PhD értekezésének munkahelyi vitájára 2005. szeptember 21-én került sor. Az értekezés-tervezet egyik hipotézise, hogy „a sakk lehetővé teszi a különböző korcsoportok számára (óvodától a felnőttkorig) a problémák logikájának megértését és a határozott döntéshozatalt, nagyon fontos oktató és nevelőeszköz, illetve elsajátítása után egyedi képességfejlesztő módszer”. Az érteke-

⁹ Uo. 4.p.

¹⁰ Hardicsay Péter: Miért gondolkodik másként a sakkozó? Spirál Könyvkiadó, Budapest, 2004. 6.p.

zés-tervezetben olvashatjuk a szerző egy következtetését: „A sakkozás megfelelő koncentrációra, önfegyelemre nevel, javítja az akarat tényezőket.” Ugyancsak Hardicsay kutatott fel egy kétségkívül sötét időkből származó, de tartalmilag helytálló gondolatot a Magyar kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 191.33/1944 sz. leiratából, melyet dr. Hankiss János kultuszállamtitkár jegyzett: *„A sakkozásnak nagy elmeélesítő, fegyelmező, és ezáltal jellemképző ereje van.”*

Hardicsay néhány további eredményét, ezen belül a sakk hatását a képességek fejlesztésére, egyik összefoglaló munkája (Miért gondolkodik másként a sakkozó) [4] alapján mutatom be. Hardicsay ezen könyvében számos kérdéskört vizsgál, ezek közül kiemelek néhány, a jelen publikáció szempontjából fontosat: stratégiai játékelmélet, a sakkbeli képességfejlesztés nemzetközi kutatási eredményei, a sakkbeli gondolkodás alkalmazása a döntési rendszerekben, a sakk személyiségfejlesztő hatásai.

Hardicsay az alábbi, a sakk útján megszerezhető, és az élet más területein jól felhasználható képességeket sorolja fel:¹¹

- akarat (a kudarc elviselése, feldolgozása, a következtetések levonása, felkészülés az új feladatokra),
- tartós és koncentrált figyelem, a figyelem megosztása,
- az emlékezet fejlesztése,
- gondolkodás, ítéletek, következtetési képesség,
- reproduktív és produktív alkotó képzelet, tervezés, kreativitás, gondolkodási képesség,
- döntési képesség, ítélőképesség, határozottság, bátorság,
- rendszerszemléletű gondolkodás,
- megfontoltság,
- helyzetmegítélés.

A Hardicsay által említett személyiségfejlesztő hatások kapcsán ideillőnek tartom Dr. Nagy Ervin pszichiáter szakorvos, nemzetközi sakkmeister két észrevételét idézni: „A sakkozók játékában felkészültségük mellett teljes személyiségük megjelenik.”¹² Szintén Nagy Ervin mondja: „Úgy látom, hogy a sakkozók ereje a térbeli gondolkodásban van...”¹³

Valószínűnek látszik, hogy ha sakkot tanítunk, a hallgatók személyisége fejlődik – így azt egyrészt lehet formálni, másrészt lehet értékelni. Így a képességfejlesztés mellett különösen érdekes – és megítélésem szerint alapvetően új kutatási terület lehet a sakkon keresztül a személyiségfejlesztés. Úgy gondolom, hogy a sakkoktatás bevezetése lehetővé tenné a tisztképzésben résztvevő hallgatók személyiségjegyeinek feltárását és fejlesztését – ennek módszereit érdemes lenne kutatni, majd kidolgozni, és alkalmazni.

¹¹ Uo. 18.p.

¹² Trencsényi Dávid: Hatvannégy harcmező. 168 óra, 2004. 39. szám.
<http://www.168ora.hu/article.php?id=2719>

¹³ Szilágyi Péter: A sakkozó lelke. Magyar Sakkvilág, 2005. 7. szám, 40.p.

Külföldi vonatkozások

Benjamin Franklin *Morals of Chess A sakk erkölcsössége* című írásában (1779) azt állítja, hogy e játék nem hiú időöltés csupán, hanem az életre ismerhetünk benne, a mindennapokban zajló harcra és versengésre, az életben bekövetkező jó és rossz eseményekre. „A sakk – írja Franklin – elővigyázatosságra tanít bennünket, arra, hogy a jövőre is figyeljünk egy kicsit; vagyis arra, hogy az egész sakktáblát szem előtt tartsuk; óvatosságra, vagyis arra, hogy ne kapkodjunk el lépéseinket; végül három igen fontos életszabályra: ne csüggedjünk, ha pillanatnyilag rosszul állnak dolgaink; reménykedjünk a dolgok jobbra fordulásában; s végül, legyünk továbbra is kitartóak a kiút keresésében.”¹⁴

A képesség- és a személyiségfejlesztés kérdéskörében számos külföldi kutatási eredményt sikerült fellelnem. Ezek közül a terület egyik, talán leginkább elismert szakértőjének, Dr. Robert Fergusonnak *The Use and Impact of Chess (A sakkjáték hasznossága és hatása)* c. munkáját tekintetem át röviden.¹⁵ Ebből az összefoglalóból idézek néhány részletet a sakkoktatás hasznosságának bemutatása céljából:

Zaire-ban, Dr. Albert Frank 1974-ben 92 sakkozóból álló kísérleti csoportjában, 16–18 év közötti tanulóval végzett kutatásai arra az eredményre jutottak, hogy a tanulók jelentős haladást értek el a térbeli, a numerikus, az adminisztratív-irányító képességek tekintetében a nem sakkozó kontrollcsoporthoz képest. És ami különösen érdekes: ez a haladás független volt a kísérleti csoport tagjainak sakktudás-szintjétől.

1977–79 között a hongkongi kínai egyetemen (Chinese University) Dr. Yee Wang Fung vezetésével végzett kutatás szerint a sakkozók eredményei 15%-kal javultak a matematikai és a tudományos tesztekben.

A fenti két példa mellett Ferguson hasonló belga, venezuelai, pennsylvaniai, kisinyovi, Texas és New Jersey állambeli kutatásokról is beszámol, természetesen a források pontos megjelölésével. Új és érdekes az a New Jersey állambeli tapasztalat, miszerint a sakk-képzésben résztvevők önértékelése jelentősen, sok esetben ugrás-szerűen megnőtt.

1969-ben Dr. Hans Klaus, a berlini Humboldt Egyetem Filozófiai Iskolájának dékánja így összegezte a német sakkoktatási tapasztalatokat: „A sakkjáték minden ember számára segít a gondolkodás pontos módszereinek kimunkálásában... Mindenki jobban szeret játszva tanulni, mint hagyományosan... A rendszeres sakkoktatásban részt vett tanulók minden tantárgyban javítottak tanulmányi eredményeiken, ellentétben a sakk-képzésben nem részesülőkkel.”

Meg kívánok még említeni egy kanadai cikkgyűjteményt: *The Benefits of Chess in Education*¹⁶ (A sakk előnyei az oktatásban). Néhány tanulmánycím: Sakk az oktatásban (kutatási összefoglaló); A sakkjáték javítja a tanulmányi eredményeket; A kri-

14 Finkzeller, R. et al.: Sakk. A játék 2000 éve. Kulturtrade Kiadó, 1993. 10.p., valamint <http://www.angelfire.com/games/SBChess/franklin.html>

15 http://www.kidchess.com/download/chess_research_summary.pdf

16 http://www.fide.com/download/chess_in_schools/benefits.pdf

tikus és a kreatív gondolkodás fejlesztése a sakkjáték segítségével; Gondolatok a sakkjáték szerepéről a nevelésben.

És még két idézet Emmanuel Lasker¹⁷ nagymestertől, aki a sakkozás világbajnoka volt 1894–1921 között. „Ha helyesen oktatunk, akkor a hallgató néhány óra alatt több ismeretet szerez, mint amennyit akár 10 év ösztönös próbálkozásai és hibái során.”¹⁸ És a második idézet: „A sakktáblán a hazugság és a képmutatás csak rövid ideig áll meg.”¹⁹

Kutatási módszereim, további kutatási irányok

E publikáció elkészítése során – mint ez az irodalomjegyzékből is kitűnik – csak kisebb részben támaszkodtam a hagyományos nyomtatott forrásokra, folyóiratokra és könyvekre. Kutatásaim nagyjából az interneten, konkrétan a Google keresőmotorral történtek; igyekeztem megtalálni a megfelelő keresőszavakat és kifejezéseket. Ezek közül a *leginkább hatásosaknak* (vagy szerencséseeknek) az *alábbiak bizonyultak*:

„Chess in education”, „Chess in military education”, „Chess in military training” „Chess military education” „Chess war”, „Chess wargame”, „Military chess”.

Természetesen lehetséges, sőt valószínű, hogy akadnak a fenti kereső-kifejezéseknél jobbak és hatékonyabbak – további kutatások minden bizonnyal új forrásokat lelnének fel. Orosz nyelven internetes kereséseket nem végeztem, de egészen biztos, hogy a témakörben léteznek jelentős szovjet, orosz, ukrán stb. eredmények. Szintén érdekes lenne feltárni azt, hogy vannak-e a sakkjáték oktatásának példái külföldi katonai tanintézetekben (kitűnő táblázat foglalja össze számos külföldi katonai oktatási intézmény honlapjának címét)²⁰. Egy másik irány lehetne sakkoktatási programjairól és kurzusairól ismert külföldi egyetemek honlapjainak átnézése a sakkoktatás szempontjából (pl. The University of Texas at Dallas²¹). Célszerű lenne továbbá a FIDE (Fédération Internationale des Échess, Nemzetközi Sakkszövetség) honlapjának²² oktatással kapcsolatos részeinek tanulmányozása (pl. The Benefits of Chess in Education²³, A sakk előnyei az oktatásban).

Összegzés, javaslatok

Publikációmban meg kívántam mutatni a sakk és a harcvezetés néhány összefüggését, valamint az ezzel kapcsolatos legújabb kutatásokat. Szintén bemutattam a sakkjáték szerepét a képességfejlesztésben és a személyiségfejlesztésben.

17 Borik, O. et al.: Sakklexikon. Corvina Kiadó, 1994. 129.p.

18 <http://www.thechessdrum.net/chessacademy/index.html>

19 http://www.fide.com/download/chess_in_schools/benefits.pdf

20 Siposné Kecskeméthy Klára: Információcsere a minőség érdekében. Hadtudomány, 2005. 2.szám, 121.p.

21 <http://chessweb.utdallas.edu>

22 <http://www.fide.com>

23 http://www.fide.com/download/chess_in_schools/benefits.pdf

A további kutatási irányokra vonatkozó javaslataim az alábbiak:

- részletesen és alaposan megismerni a sakkjáték és a harcvezetés összefüggéseit kutató legújabb svéd és ausztrál eredményeket, és megvizsgálni bekapcsolódási lehetőségeinket;
- megvizsgálni azt, hogy a ma már szupernagymesteri szintű sakkprogramok hasznosíthatók-e a számítógéppel segített harcvezetés és kiképzés algoritmusaiiban;
- a sakkjátéknak a képességfejlesztésben és a személyiségfejlesztésben való alkalmazhatósága hogyan hasznosítható a tisztképzésben, a BSc és az MSc képzésben, továbbá mit, hogyan és milyen tartalommal lenne érdemes oktatni, nemcsak a ZMNE-n, hanem más magyar egyetemeken is;
- magyar és európai uniós pályázati lehetőségek kihasználása jegyzet- és tankönyvírás, kutató- és oktatólabor kialakítása céljából;
- szabadon választható tantárgy (lehetséges megnevezés: Sakkjáték, harcvezetés és képességfejlesztés) bevezetése; egyetemi jegyzet, tankönyv, multimédiás távoktatási tananyag készítése, a tantárgy bevezetésének hatásai, felmérés, elemzés, a hasznosság megítélése;
- a fent felsorolt témakörökben történő jelentős előrehaladás esetében nemzetközi (NATO) együttműködési lehetőségek keresése, konferenciák, tanfolyamok szervezése;
- PhD kutatási témák meghirdetése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Finkeller, R. et al.: Sakk. A játék 2000 éve. Kulturtrade Kiadó, 1993. 208 p.
2. Borik, O. et al.: Sakklexikon. Corvina Kiadó, 1994. 290. p.
3. Ozsváth András: Harcászat 64 mezőn. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1972. 391 p.
4. Hardicsay Péter: Miért gondolkodik másként a sakkozó? Spirál Könyvkiadó, Budapest, 2004. 55 p.
5. Emma Young: Chess! What is it good for? The Guardian, 2004. március 4.
6. Pap Márió: Újrajátszott és kijavított történelem. Magyar Sakkvilág, 2005. 7. szám, 21.p.
7. Szilágyi Péter: A sakkozó lelke. Magyar Sakkvilág, 2005. 7. szám, 40.p.
8. Dr. Robert Ferguson: The Use and Impact of Chess.
http://www.kidchess.com/download/chess_research_summary.pdf
9. The Benefits of Chess in Education. Cikkgyűjtemény. Összeállította: Patrick S. McDonald.
http://www.fide.com/download/chess_in_schools/benefits.pdf

Hadnagy Imre József

A hazai légi kutató-mentő rendszer megújításának szükségessége

A szlovák AN-24-es katonai szállítógép katasztrófája mélyen érintette nemcsak a szlovák, hanem a magyar embereket is, osztoznak azok gyászában, akik elvesztették hozzátartozójukat. A 2006. január 19-i repülőkatasztrófa megerősítette ennek a korábban született írásműnek az időszerűségét. A katasztrófa helyszínén a mentést irányító tűzoltó parancsnok szerint: „úgy alakult a helyzet, hogy mindenki tőle kért feladatot: a katonák a rendőrök és mások A ... szlovák tűzoltók parancsnoka szintén. A megyei rendőrfőkapitány sem presztízs- vagy hatásköri kérdésként fogta fel a dolgot: hasznossá akarta tenni magát, s tűzoltói kérésre gyorsan megoldotta a terület lezárását. Annak persze senki sem örült, amikor a terület fölé repülő szolnoki mentőegység, majd a rendőrség helikoptere felkavarta a havat ... A magyar vezérkari főnök is azt kérdezte ... mire van szükség. Teherkocsik kellettek. Nemsokára ott volt kilenc. (Tűzvilágban, 4. évfolyam 3. szám. 6. oldal) Ebben a tanulmányban¹ szó van a katasztrófa helyzetben nélkülözhetetlen – de ennek a szomorú eseménynek a következményeit felszámoló tevékenység során is tapasztalható sokoldalú – együttműködés szükségességéről. Az írásmű igyekszik feltárni a hazai légi kutató-mentő rendszer működésében és működtetésében meglévő gondokat, és felveti a rendszer megújításának szükségességét.

Alaposan átgondolva a kutatás-mentés, és a légi kutatás-mentés, mint tevékenység tartalmát, azok nem fedik egymást. A katonai szakirodalom ennek ellenére a szűkebb értelmű légi kutatás-mentést a kutatás-mentés szóval illeti. Feltehetően nem véletlenül, mert a légi-kutató mentő készültségi szolgálat jelenlegi feladatrendszere az általános kutató-mentő feladatrendszer több elemét is tartalmazza.

Hazánkban (légi) kutató-mentő készültségi szolgálatot, a hozzá tartozó erővel és eszközökkel, a légierő tartja fenn, és látja el. Az OKF Repülőtéri Katasztrófavédelmi Igazgatóság a polgári légi közlekedésben előforduló veszélyhelyzetekben, légi események (kényszerleszállás, baleset, katasztrófa) bekövetkezésekor, valamint a ferihegyi (Budapest airport) repülőtéri veszélyhelyzetekben adódó helyzetekre kidolgozott eljárási rend szerint végzi feladatait. A két szervezet feladatrendszere – érthető okok miatt – nem épül egymásra, sokkal inkább független tevékenységeket

¹ A Magyar Hadtudományi Társaság 2005. évi pályázatán második díjat nyert tanulmány átdolgozott, rövidített, időszerű eseményekkel, adatokkal kiegészített változata.

takar, így a két szervezet közötti együttműködés sem döntő tényező. (Az együttműködés egészen alacsony szintje a jószerevel csak formálisan létező, és működő Mentés Koordináló Központtal függhet össze.) A gyakorlatban azonban együttműködés mégis létezik, csak sokkal körülményesebben valósul meg, mintha az egy koordináló szerv közreműködésével történne.

Az előzőekkel kapcsolatban kérdések merülnek fel. *Hazánkban miért csak formálisan létezik, és miért nem működik országos hatáskörű kutató-mentő koordinációs szervezet? Miért nincsenek – az ország területén célszerűen létrehozott, racionálisan szervezett, komplex feladatrendszer – több szakterület feladatait – megoldó helikoptereket is alkalmazó kutató-mentő szervezetek, azaz miért nem épülnek egymásra a tűzoltók regionális műszaki mentőbázisai, az OMSZ légi mentő bázisai, a légierő légi kutató-mentő szervezetei? Miért gondoljuk azt, hogy a honvédség légi kutató-mentő szervezete ma is betölti azt a funkciót, amit több évtizeddel ezelőtti létrehozásakor? El vagyunk-e szánva arra, hogy felülvizsgáljuk, és megújítsuk azt a gyakorlatot, ami láthatóan nem felel meg a kor követelményeinek? Az anyagi, pénzügyi lehetőségeink korlátozhatják-e az időbeni, szakszerű beavatkozást a „forró helyzetekben”? Ez utóbbi gondolat mélyen megfontolásra érdemes, mert Borsod-Abaúj-Zemplén megye Hejce községének közelében a szlovák repülőgép katasztrófáját követő események a bajba jutottak mielőbbi megtalálásáról, mentéséről, az emberek tenni akarásáról, a segítségnyújtásról szólnak, a mielőbbi szakszerű beavatkozás szükségességét tovább erősítik.*

A kérdések sora folytatható. Az élet nem hagy túl sok időt a válaszra. Talán megérett a helyzet a mai gyakorlatot kritikus felülvizsgálatára, elemzésére, ennek nyomán annak megítélésére, hogy a szűkös gazdasági, pénzügyi lehetőségek közepette a kutatás-mentés eddigi gyakorlata meddig tartható fenn, a korábban kidolgozott és gyakorolt eljárási rend megfelel-e a kor követelményeinek.

A kutatás-mentés értelmezése

A kutatás-mentés szakirodalombeli értelmezésére érdemes kissé részletesebben kitérni. Ez adalékokkal szolgálhat a korábbi és jelenlegi hazai gyakorlat megértéséhez.

A kutatás az általános értelmezésben² olyan akció(cselekvés, tevékenység), „amelyet meghatározott területen (körzetben) eltűnt személyek, tárgyak felkutatása, ... céljából alkalmaznak. Magában foglalja a természetes és mesterséges tereptárgyak átvizsgálását, a figyelést, a fülelést, a kikérdezést, ... Módját tekintve végrehajtható a terep teljes és részleges átvizsgálásával, formáját tekintve kutatólánccal, kutatócsoportokkal és a kettő kombinációjával. Az irányát tekintve lehet egyirányú, két-, vagy többirányú és centrikus.” Ebben az értelmezésben vett kutatás-mentés sok hivatalos, vagy nem hivatalos szervezet, sőt emberek, alkalmi csoportosulások stb. feladata. Nincs meghatározva milyen erővel és eszközökkel, mennyi ideig kell végezni. [6]

A mentés olyan akció (cselekvés, tevékenység), amikor a kutatás során megtalált személyek, vagy a vészhelyzetben megsérültek segítséget kapnak (szorult helyze-

2 Hadtudományi Lexikon A–L. (Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.) 750. oldal.

tükből kiszabadulnak, elsősegélyben részesülnek, a sérülteket orvosi ellátásra egészségügyi intézménybe szállítják, a rászorulókat vizet, élelmet kapnak stb.), a még arra érdemes egyéb tárgyi és anyagi értékeket biztonságba helyezik.

A kutatás-mentés egy különleges formájában a katonai (légi, szárazföldi, tengeri) eszközök alkalmazása játszik főszerepet. „Kutatás-mentés”³ (search and rescue) – helikopterek, repülőgépek, felszíni hajók, tengeralattjárók, különleges mentőosztagok és eszközök alkalmazása a szárazföldön, vagy tengeren veszélybe került személyek felkutatására és kimentésére.” Itt technikai eszközök, anyagi és tárgyi értékek mentéséről nincs szó, ebben az akcióban az élőerő felkutatása és kimentése a legfontosabb, valószínű abból kiindulva, hogy legfőbb dolog az életmentés. A megfogalmazás azt sugallja, hogy ez kimondottan katonai tevékenység, a katonaszemélyek felkutatása, mentése érdekében, mivel katonai eszközök alkalmazásával oldják meg a feladatot. Ugyanakkor a befejező rész egészen nyitottá teszi a dolgot, mert az a szárazföldön és tengeren veszélybe került személyek felkutatásáról és kimentéséről szól. [4]

NATO katonai elmélet felosztása szerint a harcbiztosító légi hadműveletek egyike a kutató-mentő művelet (SAR – search and rescue). „A kutató-mentő műveletek”⁴ forgó-, vagy merevszárnyú repülőeszközök, speciális személyzet és felszerelés felhasználását foglalja magába, tengeren vagy földön veszélyhelyzetbe került személyek felkutatása és kimentése céljából. A kutató-mentő tevékenységnek két alapvető formája ismert: az egyik a nem harci viszonyok között végzett kutatás-mentés (SAR – search and rescue), a másik pedig a harci kutatás-mentés (CSAR). Az utóbbi az ellenséges területen elszigetelt személyi állomány – gyakran nemzeti határokon át – történő mentését foglalja magában.” Itt is legfőbb dolog az élőerő mentése, kimenekítése a szorult helyzetből, de az akcióban csak repülőeszközök és a fedélzetükön szállított erők és eszközök kerülnek alkalmazásra. (A NATO gyakorlatában sem mindig csak az élőerő kimenekítése a cél. Gondoljunk csak a koszovói konfliktus idején lelőtt F-117 lopakodó repülőgép esetére, amikor a személyzet mentése mellett komoly erőfeszítések történtek a lelőtt – különleges technológiával készült – repülőgép – a „lopakodó” – kimenekítésére a gyártásakor alkalmazott technológia titkosságának megtartása céljából. Ez az akció a harci kutatás-mentés körébe tartozik, mert hadműveleti területen hajtották végre.) A nem harci viszonyok között végzett kutató-mentő műveletek az értelmezés szerint a katonai tevékenységek körébe tartoznak, de a tengeren vagy földön veszélybe került (katona, és polgári?) személyek felkutatását és kimentését foglalja magába.

A kutatás-mentés – a légi kutatás-mentés is – mindig szakértelmet igénylő feladat volt, és marad. A földi, a légi kutatás – speciális módszerekkel – egy terület teljes, vagy részleges átfésülését szolgálja, miközben a szakemberek az árulkodó jelekből „olvasva” előbb-utóbb a bajba jutottak közelébe kerülnek, végül rájuk találnak. Ezt követően a segítségre szorulókat szakszerű ellátásba részesülnek, szükség esetén további ápolásra szállítják őket. A technikai eszközöket állapotuktól függően ugyan csak biztonságba helyezik.

3 Katonai Kislexikon. (Honvéd Vezérkar Tudományszervező Osztály, Budapest, 2000. 74. oldal.)

4 Intercept Controller's NATO Operationa (NATO hadműveletei ismeretek kézikönyve, Szolnok, 2000. 1256. pont.)

A kutatás-mentés komplex – több szakma feladatait magába foglaló – feladatrendszer, amely a (légi, földi) mentők, tűzoltók, a rendet fenntartó rendőrök, esetenként a kutatási feladatot is végző légi rendészek, (a légi balesetek esetén) a katonák együttműködésével oldható meg.

A hazai területen működő, integrált kutató-mentő, komplex feladatrendszert megoldó szolgálatnak az egész országot kell szolgálni. Ez az elv nem ismeretlen a jelenlegi hazai gyakorlatban, annak ellenére sem, hogy a légi kutatás-mentés látványosabban a repülés, –elsősorban a katonai repülések, légi tevékenységek közben bajba jutott repülőeszközök és személyzetek felkutatásához, és kimenekítéséhez kötődött, kötődik. A korábban leírtak ezt ugyancsak megerősítik, mert a katonaszerzők – *a kutatás-mentés, a nem harci viszonyok között végzett kutatás-mentés* – értelmezése sem zárják ki a bajba jutott polgári eszközök és személyek felkutatását és kimentését.

A mai nehéz pénzügyi, és anyagi lehetőségek szinte kikényszerítik a jelenlegi helyzet felülvizsgálatát. Ez azt jelenti, hogy érdemes görcső alá venni, és végeredményként megítélni, hogy a honvédségnél fenntartott kutató-mentő szolgálat mennyiben képes – nemcsak a katonai területre vonatkozó – feladatait a kor követelményeinek megfelelően teljesíteni, – és itt jön a *dolog lényege*, hogy ahhoz kellő erővel, eszközzel, technikai felszereltséggel, rugalmassággal, anyagi háttérrel stb. rendelkezik-e? Úgy tűnik, hogy a jövőben csak egy járható út lehet, azaz egy új eljárási rend kidolgozása, majd egy országos hatáskörű – katonai, és polgári területet is szolgáló, integrált kutató-mentő, több szakma feladatait megoldani képes rendszer kialakítása. (Ez nem zárja ki a földi erők és eszközök alkalmazását, közreműködését a bajba jutottak megsegítésében, a mentésben, sőt mindenképpen igényli a részvételüket.)

A továbbiakban – a múltba is visszatekintve – először a kutatásban, és mentésben legfontosabb együttműködőkről – a mentőkről, a légi mentőszolgálatról (ma az Országos Mentő Szolgálat Légimentő Szervezet), valamint a légi rendészetről (ma az Országos Rendőrfőkapitányság Biztonsági Rendészeti Szolgálat Légirendészeti Parancsnokság) – lesz szó. Ezt követően a légi kutatás-mentés múltjával, és jelenlegi gyakorlatával, illetve a tűzoltók légi úton történő bevetésével, a szükséghelyzeti beavatkozással, befejezőként a kutatás-mentés jövőjével foglalkozik az írásmű.

A kutatás-mentésben közreműködő mentőszolgálat, és légi rendészet

Az Országos Mentőszolgálat (OMSZ) teendőinek túlnyomó részét a földi erők és eszközök oldják meg, de napjainkban bizonyos feladatokat a Légi Mentőszervezet teljesít. A mentők igénybevétele hívásra, igénylésre történik, kutatási feladatuk nincs. A légi mentők egy integrált kutató-mentő szervezetben fontos szerepet töltenének be. A légi mentő szervezet a jövőben – a mai önállóság megtartása mellett – szükség esetén helikoptereit mentési feladatra is irányíthatná. (Ez akkor lenne igazán életszerű, ha az OMSZ a jelenlegi helikopter állományának legalább a kétszeresével rendelkezne.) De körzetenként az állományába vagy a tűzoltósághoz tartozó egy-egy orvost (mentő tisztjét) pedig állandó jelleggel, készségi szolgálatba a komplex feladatot megoldó kutató-mentő szervezethez vezényelhetné. Járható út ez, mert az orvosok, mentőtisztek hasonló jellegű feladatokban való részvétele nem idegen a mai

gyakorlattól, hiszen a tűzoltók munkáját ma is segíti egy a budapesti tűzoltóság állományába szervezett – készségi szolgálatot adó – csoportjuk.

Légi mentőszolgálat és rendészet

Jelenleg az Országos Mentő Szolgálat Légimentő Szervezete egy budapesti és négy vidéki (Pécs, Pápa, Miskolc, Debrecen) helikopteres légibázisról látja el feladatát, végzi a sürgősségi betegszállítást, az erre a feladatra speciálisan átalakított Mi-2 helikopterekkel. A Szolgálat szakemberei szerint a légibázisok számát növelni kellene (terv szerint egy Dél-Alföld-i bázissal), mert jelenleg a 70 km-es „hatósugarával” (20 perces repülési idővel) számolva az ország területe nincs fedve, fehér foltok vannak Dél-Dunántúlon, a Nagyalföld Déli részén, Mátészalka környékén. [8]

A Légimentő Szervezet nehéz helyzetét jelzi⁵, hogy napjainkban a helikopterei-nek több mint fele nem üzemképes, egy a közelmúltban zuhant le, a géppark öreg, a Mi-2 lengyel helikopterek az 1980-as években készültek, a francia gyártmányú 12 éves. A géppark frissítésre szorul. Egy korszerű helikopter ára 1 milliárd forint körül van. Van-e anyagi alap a megújításra? Igen. 2006-ban új korszerű nyugati gyártmányú helikopterekkel (5 darab) szerelik fel a Szolgálatot.

A légi mentők szükség esetén a bajba jutott repülőgép személyzetek mentésében is közreműködnek, habár őket elsősorban karambolokhoz, robbanásokhoz, újraelélesztéshez vezénylik. [8]

Az elmondottak alapján a légi mentőszervezet nem kötődik erős szálakkal a kutatás-mentéshez, de a rendszer megújításakor rájuk, mint egy biztos közreműködőre építeni lehet. A kutatás-mentés komplex feladatrendszerében – az elsősegélynyújtásban, az orvosi ellátásban, a betegszállításban a közreműködésüket, szakértelmüket pótolni csak nehezen lehet.

A *Légi Rendészet* különféle típusú repülőgépeket üzemeltetett (*Sokol M1 D*, *Aero-45*, *Super Aero-45*, *L-200 D Morava*, *PZL-104*, *ZLIN-43*). Helikoptereket⁶ eleinte a Határőrségtől kapott kölcsön (*Mi-1*), később ezek az állományába kerültek, 1970-től *K-26*-al, 1977-től *Mi-2*-vel bővül a „flotta” állománya, közülük négy *Mi-2* szolgálatteljesítés közben megsemmisült. 1989–1991 között öt darab *MD-500* amerikai gyors helikoptert állítottak szolgálatba. [9] [10]

A szolgálat folyamatosan egy helikoptert 15–20 perces felszállási készenlétben tart Ferihegyen, nyáron egy gép Balatonkilitin áll készen a tó fölötti repülésre, valamint az autópálya forgalom ellenőrzésre. A készségi helikopterek feladatrendszerébe szervesen beépül a kutatás-mentés, csak természetesen célirányosan a folyók és síkvizek, közlekedési útvonalak felett, és környezetükben repülve végzik ezt a tevékenységet. A rendőrség helikopterei az (éppen a mentési feladatban részes) tűzoltók, a határőrök, a polgári védelem részére is végeznek repüléseket, de magas rangú állami vezetőket is szállítanak. [9] [10]

5 Öt légi mentő tízmillió lakosra. (Budapesti Reggel, 2005. május 04. 8. oldal.)

6 Magyar légi rendészet. Szárnyas fejvadászok. Top Gun. XIII. évfolyam, 2002/3. szám. 37. oldal.

A légi kutatás-mentés múltja, és jelenlegi gyakorlata

A bajba jutott repülőgépek, repülőgép-személyzetek kutatása-mentése nem mai keletű gondolat, a légi járművek alkalmazásával egyidős. A kezdeti időszakban a felderítést repülőgépek végezték, sokszor eredménytelenül. Az élet – az esetek többségében – azt bizonyította, hogy a repülőik igencsak keveset tudtak tenni a bajba jutottak érdekében. Legtöbbször a földön, a vízen megelőzték őket, ugyanis a polgári szervekhez a balesetre, katasztrófára vonatkozó lakossági bejelentések nyomán tett intézkedések, mentési akciók sokszor szükségtelenné tették közreműködésüket. A korabeli híradás egyébként is csak kivételesen biztosította a kölcsönös összeköttetést a légi (katonai), és földi (polgári) kutatók, mentők között. A mentési feladatok megoldása szinte kizárólag (katonai, polgári) földi erőkre és eszközökre, vízi járművekre hárult. A repülőgépekről a felderítés ugyan könnyebben hajtották végre, de a bajba jutottak megsegítéséhez, a mentéséhez, elszállításához a terep – az esetek többségében – alkalmatlan volt, nem lehetett le-, és felszállni. A terep alkalmassága esetén rossz időjárási viszonyok között a levegőből történő „beavatkozásra” ugyancsak nem volt mód.

A zömében nehezen megközelíthető helyeken az ejtőernyővel kidobott segítőkre ugyan lehetett építeni, de a bajba jutottak szállításához más eszközöket (földi, vízi járműveket) kellett igénybe venni.

A második világháború után hazánkban kutatás-mentési feladatra légi járművet csak ritkán és korlátozott jogosítványokkal vontak be. A hadsereg állományába kerülő forgószárnyasok növekvő száma teljesen új helyzetet teremtett. Légi kutató-mentő személyzet, és helikopterek készségi szolgálatot a Magyar Honvédségnél az 1970-es évek közepétől látnak el. A helikopterek az alkalmazott kutatási, és felderítési módszerrel, a helyszín megközelítésével – leszállással, vagy függéssel, a bajbajutottak elszállításával stb. – sokkal eredményesebben oldják meg ezt a feladatot, az ebbéli tevékenységet korlátozó tényező elsősorban az időjárás.

A 1976-ban a légi kutatás-mentés végrehajtását elrendelő intézkedés a hazánk légterében balesetet szenvedett katonai és polgári légi járművek személyzetének és utasainak felkutatására és mentésére határozott meg teendőket. A szovjet repülőgépekre vonatkozóan ezt a feladatot a Déli Hadseregcsoporthoz végezte.

A Légi Kutató-mentő Szolgálat⁷ feladata: a bajba jutott (katonai, polgári, magán) repülőgépek, helikopterek személyzetének és utasainak megkeresése, segítése, életének és egészségének megóvása, továbbá a veszélybe kerültek elszállítása egy különlegesen kiképzett csoporttal. A légi kutató-mentő csoport 24 órás váltásban dolgozik, tevékenységét kutató-mentő operatív csoport támogatja. [11]

A légi kutatás-mentés a rendszerváltás után ismét szabályozásra került, mégpedig: a bajba jutott légi járművek megsegítését ellátó mentő szolgálatokra vonatkozó 30/1998 (VI. 24) BM–HM–NM–PM rendeletben. A légi kutató-mentő szervezetek megalakítása, működtetése a HM feladata, de más országos főhatóságok részére e tekintetben kötelezettségeket nem ír elő. (Ez a rendszer – egy komplex katonai, pol-

7 Katonai Lexikon. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1985. 365. oldal.

gári kutató-mentő szervezet, feladatrendszer, és eljárási rend megalkotása érdekében – megújításra szorul.)

A rendeletet aláíró miniszterek a közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszterrel egyetértésben a 141/1995 (XI. 30) kormányrendelet 26§ (1) alapján meghatározzák a bajba jutott légi járművek megsegítésében (kutatásban, mentésben) résztvevő szolgálatok szervezetét, működését, fenntartását, riasztását, a mentéssel járó költségek elszámolásának rendjét.

Az együttes rendelet szerint a bajba jutott légi járművek megsegítése (a kutatás, mentés) több – más-más minisztériumhoz tartozó – szervezet szoros együttműködésére épül. A Magyar Honvédség feladata, hogy a légi felderítés és kutatás megoldására, a mentésre napi váltási rendben az ország két repülőterén (ma Szolnokon, és Pápán) kutató-mentő csoportot, azaz egy-egy helikoptert (egy-egy Mi-8, vagy Mi-17), illetve tartalékot a hozzátartozó személyzettel⁸ tartson készségi szolgálatban. A riasztás után a készségi helikopter orvossal, és a tűzoltási és mentési feladatokra speciálisan kiképzett személyekkel (akik egyébként ejtőernyővel is rendelkeznek) a fedélzetén azonnal indul, hogy megkeresse a szerencsétlenség helyszínét, és megkezdje a lehetséges mentési és elsősegély-nyújtási munkálatokat. A bajba jutottak felkutatása, mentése, a tűz oltásának megkezdése – tehát, ha azt az időjárás lehetővé teszi, a katonai helikopterek fedélzetén érkező csoport feladata. Ha a helikopter nem szállhat fel, akkor közúton egy ún. földi részleg indul útba, speciálisan felkészített és felszerelt állománnyal. Ha közben a helikopter is szerephez jut, akkor a földi részleg biztosítási feladatot old meg.⁹ [12]

A lakossági, vagy más szervektől érkező bejelentések a felderítést megkönnyíthetik. A hírközlés mai állapota azt is lehetővé teszi, hogy a szükséges információk a kutatás-mentés minden szereplőjéhez időben, és szükséges tartalommal eljussanak. Az érvényes szabályozás szerint a Mentés Koordináló Központ (RCC – Rescue Coordination Center) feladata (lenne, ha működne) a riasztás, és a feladatok összehangolása. A segélykérő – 112 – szám hívásakor lehet bejelentést tenni, mert a légierő kutató-mentő szolgálatok hívószámai nem közismertek.

A riasztás legkézenfekvőbb és legrövidebb időt igénylő módja a Rendőrség, az Országos Mentő Szolgálat, és Tűzoltóság területileg illetékes „egységeinek” a riasztása, akik azután – közúti eszközeikkel, szükség esetén helikopterekkel – a repülő baleset, katasztrófa helyszínére mennek, ahol a mentésvezető utasításai szerint végzik szakfeladataikat.

Napjainkban – a korszerű híradásnak köszönhetően – a Rendőrség, a Mentők, és a Tűzoltóság területileg illetékes egységei lényegesen hamarabb megjelennek a katasztrófa, baleset színhelyén, mint a honvédség helikopterei, illetve földi erői. Ezek az erők a beavatkozásban megelőzik a katonai helikoptereket, sőt ebbéli tevékenységük szakszerűbb is. (Ezt igazolják a szlovák katonai szállítógép 2006. január 19-i

8 A készségi helikopteren hat fő: helikoptervezető (parancsnok), másodpilóta, fedélzeti technikus, kutató-mentő személy (2 fő), orvos (tiszt), vagy felcser (tiszthelyettes).

9 www.altonova.hu/forszazs/kutato.html

katasztrófa utáni események.) Egyébként az utóbbiak is indokolják a mai gyakorlat felülvizsgálatát, az ún. légi kutató-mentő rendszer reformját.

A status quo fenntartása, a történelmi előzmények állnak annak a háttérben, hogy miért lett és maradt a légi kutatás-mentés – vagy csak kutatás-mentésnek nevezett tevékenység, akció megoldásának – felelős „gazdája” a hadsereg. De, *miért is van ez még mindig így?* A válasz egyszerű. A korábban ismertettek szerint a légi kutatás-mentést másra nem lehetett ráruházni, mint a honvédségre. Ezen túl, hosszú időn keresztül a hazánk területe feletti katonai repüléseknek prioritása volt, a nem katonai repülésekkel szemben. Az ország légterének felügyelete, védelme a honvédség kötelezettsége volt, ebből eredően a légtervédelem mögé sok mindent, ezt is, „be lehetett seperni”. Az ICAO egyezmények hazai ratifikálása után némiképpen változott a helyzet, mert a közforgalmú repülések az egyezmények szellemében a nyugati normák szerinti rangra emelkedtek. De a (légi) kutatás-mentés feladata továbbra is a katonáké maradt.

Napjainkban hazánkban magánszemélyek és vállalkozások (társaságok) tulajdonában is jelentős számban vannak repülőeszközök. A törvényi felhatalmazás szerint mégis – ugyancsak formálisan – a honvédség maradt a feladat „gazdája”, annak ellenére, hogy a légi kutató-mentő feladatra igénybe vehető (készültségben tartható) helikoptereinek a száma is jóval kevesebb, mint korábban, azok hadrafoghatósága is – elsősorban az életkoruk miatt – nehezen biztosítható. Tehát nagyvalószínűséggel a rendszer – erről az oldalról nézve is – megújításra szorul.

A Rendőrségnek, a Mentőknek, a Honvédségnek a kutatás-mentésben való szerepvállalásáról, lehetőségeiről – ha röviden is, de – szó volt. Érdemes áttekinteni a Tűzoltóság ebbéli tevékenységét, kis történelmi kitekintéssel is fűszerezve.

A Tűzoltóság légi úton történő bevetése

A BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság állományában levő K-26 (Kamov) helikopterek korábban a Magyar Honvédségnél teljesítettek szolgálatot, az új szervezetben még szolgálati feladatot nem láttak el. (Lekonzervált állapotban várják „soruk beteljesedését.”) Egyébként érvényes hatósági vizsga birtokában alkalmasak lettek volna, vagy ma is lennének a tűzoltók légi úton történő bevetésére.

Repülőeszközök tűzoltás szolgálatába állítása nem mai keletű gondolat. *A repülésnek nagy szerepe van az erdő és tőzegtüzek elleni harcban.*¹⁰ A repülőgépeket, helikoptereket már régóta alkalmazzák kiterjedt (erdő, tőzeg, nádas stb.) tüzek oltására. [15]

Nagy városokban, üzemekben az épületek tetején létesített helikopter leszállóhelyek sok esetben megkönnyítették már a tűzoltást, az emberek mentését.

Helikopterek alkalmazása a hazai tűzoltók gyakorlati munkáját is sok esetben egyszerűbbé tenné. Az elején le kell szögezni: a magyar Tűzoltóság jelenleg helikopterekkel nem rendelkezik, de képes arra, hogy szükség esetén – a személyzetével együtt a rendelkezésére bocsátott helikopterekkel – levegőből is megoldja tűzoltási, mentési feladatait. Ehhez hathatós segítséget nyújtanak az ORFK Biztonsági (koráb-

10 Magyar Tűzoltó VIII. évfolyam (1956) 10. szám, 7. oldal.

ban Készenléti) Rendőrség Légirendészeti Parancsnokság esetenként kölcsönadott helikopterei.

Az 1990-es évek elején vetődött fel az a gondolat, hogy hazánkban is bizonyos esetekben célszerű lenne a tűzoltóknak is helikoptereket alkalmazni. Ehhez két adalék: a magas épületek esetleges tüzeinél, ahol a sérültek, a tetőre vagy a legfelső emeletekre menekülőket emelőkosaras mentése – egy adott magasság fölött – nem lehetséges; vagy ha a bajba jutott repülőgépek, sportrepülőket közúton, vízen nehezen megközelíthető helyen érnek földet, szenvednek katasztrófát, akkor a helikopter jó megoldást kínál a beavatkozásra (tűzoltásra, mentésre).

Az elgondolást felkarolva a Budapesti Tűzoltó Parancsnokság vállalta az úttörő szerepet és megalakította a Különleges Helikopteres Mentési Csoportot. A 2. sz. Tűzoltási Csoport (TCS-2) mindhárom váltásában egy-egy „rajt” képeztek ki. Az állomány két perc alatt kész helikopterre szállni a szükséges tűzoltó és mentőeszközökkel.

A csoport tevékenységének támogatására a rendőrség Mi-2, és MD-500 helikopterei álltak rendelkezésre. Voltak kísérletek az MH Mi-17 helikoptereinek alkalmazására is, de azok 30 méter magasan lebegve olyan légörvényt keltenek, hogy a személyek mentését – főleg magas épületek tetejéről – nem lehet megoldani. Álomnak tűnő gondolat, de a tűzoltóság ebbéli tevékenységét korszerű nyugati gyártmányú helikopterek (például a EUROCOPTER) eredményesen szolgálják.

A különlegesen kiképzett csoport állománya képes: rövid időn belül helikopterre szállni; magas épületek tüzeinél a beavatkozásra (tűzoltásra, mentésre); légi felderítő és mentő csoportként tevékenykedni; erdő-, nádas-, bozóttűz, árvíz esetén stb. oltási és/vagy mentési feladat megoldására; közúton nehezen megközelíthető balesetek helyszínén a beavatkozásra (tűzoltásra, mentésre).

A Különleges Helikopteres Mentési Csoport eddigi tevékenységét jelzik: az MH kutató-mentő részlegeivel való közös kiképzés; komplex gyakorlatok a honvédség légi kutató-mentő feladatokat ellátó állományával, és más erővel; jubileumi rendezvényeken, (bemutatókon) való közreműködés.

A Magyarországi Mentőcsoportok Szövetsége együttműködő partner lehetne a HM légi kutató-mentő csoportjainak a kutatási-mentési rendszer megreformálásában, majd ezt követően is a közös feladatok megoldásában.

Szükséghelyzeti beavatkozás – a kutatás-mentés sajátos formája

A szükséghelyzetben (katasztrófák esetén) való önzetlen segítségnyújtást, a világ jóakarátát, a károsultakkal szolidáris erőinek együttműködését számtalan példa bizonyítja. Az időben érkező segítség némileg enyhíti a bajba jutottak gondjait. Az élelmszer, gyógyszer küldemények, a gyors orvosi segítség a járványok és az éhínség megelőzését szolgálják, a kutató-mentő csoportok szakszerű tevékenysége életet ment. Ebben a szerepben Magyarország küldöttei, vagy önkéntesei is sok esetben derekas munkát végezve jelentek meg a világ különböző részein. Emlékezzünk csak a miskolci mentők – földrengést követő – karabahi, törökországi, vagy a közelmúltban a szökőár sújtotta területen való tevékenységére, ugyanitt a magyar orvos csoportok nélkülözhetetlen gyógyító munkájára, a légi szállításban részt vevők helytállására.

De említésre érdemes az évekkel ezelőtti szlovákiai erdőtűznél a magyar katonai helikopterek bambi-backettes (függő víztartályos) oltó tevékenysége.

A hegyi mentők Ausztriában, Svájcban, Franciaországban, de a világ számos más helyén feladatukat helikopterek alkalmazása nélkül csak jelentős idővesztéssel tudják teljesíteni. A nyugat-európai, az oroszországi, az ausztrál, az amerikai stb. erdőtűzek oltásában a repülőgépek, helikopterek alkalmazása teljesen természetes.

Hazánkban – az utóbbi mintegy tizenöt évben – számtalan olyan esemény történt, amelyben a segítségnyújtás – ha úgy tetszik a kutatás-mentés – ugyancsak főszerepet kapott

A jelzett időszakban szinte alig múlt el év a hazánkat fenyegető, vagy sújtó árvíz nélkül. A vízkárok elkerülése a fenyegetett települések lakosaitól emberfeletti helytállást követelt. Ezt a csatát hivatalból segítették a vízügyi, a polgárvédelmi, önkormányzati szervek, jutott tennivaló a tűzoltóknak, rendőröknek, de a katonáknak is. A katonák rendszeresen helikopterekkel is (pl. a vízszivárgások felderítésével, az árvízvédelmi szakemberek kritikus helyekre szállításával, homokzsák-hordással, életmentéssel, személyszállítással stb.) nyújtottak segítséget.

A légi kutatás-mentés jövője

Alkotmányos kötelesség, hogy sürgőshelyzetben (elemi csapások, közlekedési és egyéb balesetek, robbanások, erőművek balesete, terrorista cselekmények stb. esetén) a legsürgetőbb, és legfontosabb feladatokat (az életmentés, az anyagi javak védelme, a kárelhárítás, a következmények felszámolása stb.) a szakfeladatok megoldására szervezett erők közös erőfeszítéssel, együttműködésben oldják meg. A közös teendők esetenként igénylik repülőeszközök (repülőgépek, helikopterek) alkalmazását.

Az ország jelenlegi gazdasági helyzete, de a takarékoság is indokolhatja, hogy a nevezett feladatok megoldásában résztvevő szervezetek – szállító helikopteren – egy légi úton mozgósítható erőt közös bázisról indítsanak útba beavatkozásra. A takarékoság a fő motívuma a közös repülőbázisok, javító-szerelő egységek, közös géppark fenntartásának. Az egy bázison lévő mozgósítható erő állományába: légi mentő, tűzoltó, légi kutató-mentő, légi rendész, katona is tartozhat.¹¹

A légi kutatás-mentés reformjának alapgondolata, hogy adott feladatot egy olyan készségben tartott erő oldjon meg, amelynek állománya nagy szakértelemmel, korszerű eszközökkel, a komplex kutatás-mentési feladat megoldásához szükséges személyi feltételekkel, kellő gyakorlati tapasztalattal rendelkezik, az európai normáknak megfelelő idő alatt a helyszínre szállítható, hatékonyan alkalmazható. Másik fontos motívum az erőforrások leggazdaságosabb felhasználása.

A reform szükségességét – többek között – az alábbiak támasztják alá:

- A helikopterállomány – anyagi eszközök hiányában – belátható időn belül a kutató-mentő feladat megoldásának jobban megfelelő típusokkal nem fog bővülni. Erre a feladatra új, korszerűen felszerelt helikopterek beszerzése célszerű.

¹¹ A tanulmánynak ebben a részében leírt, a légi kutató-mentő rendszer reformjára vonatkozó gondolatok nem tekinthetők sem a HM, sem az OKF, sem az ORFK, sem egyéb országos szerv, vagy hatóság hivatalos véleményének, azok a szerző önálló elképzelését tükrözik.

- A bajba jutott katonai repülőeszközök vészjelzései, a szerencsétlenül járt személyzet segélykérő közleményei, amelyek csak a katonai hírrendszeren vehetők mindenképpen szükségessé teszik a katonai részvételt a kutató-mentő feladatok ellátásában. Egy országot szolgáló rendszerben lehetővé kell tenni ezeknek a közleményeknek a vételét a Mentés Koordináló Központban, vagy annak feladatait ideiglenesen ellátó készülségi szolgálatnál.
- A harci kutatás-mentés (CSAR) a katonák feladata marad, de nagy valószínűséggel hazai területen erre belátható időn belül nem lesz szükség.
- A hadsereg egyetlen helikopter ezrede (Szolnok) úgy tudja biztosítani a törvényben előírt két helyen – a Dunától keletre, és a Dunától nyugatra – a légi kutató-mentő szolgálat fenntartását, hogy a feladat megoldásához Pápa repülőtéren is készülségi szolgálatot adó személyeket, helikoptert (és tartalékot) állomásoztat. (Ez többletköltségekkel jár.)
- Az MH repülőgép és helikopter állománya ma lényegesen kevesebbet repül, mint egy évtizeddel korábban. Jelentősen csökkent a gyakorlatokhoz, az egyéb eseményekhez kapcsolódó igénybevételek mennyisége, ugyanez igaz a kiképzési repülésekre is. A kutató-mentő szolgálat riasztására is ritkán kerül sor, (évente nem éri el a tizet). Ilyen körülmények között a helikopter-vezetők vezetési technikájának a szinten tartása van veszélyben.
- Hosszabb távon megérné korszerű helikopterek beszerzése, amelyek kellő mérlegelés után egy arra hivatott országos hatáskörű szervezet készülségi rendszerében látnák el a légi kutató-mentő feladatot, olyan formán, hogy a kutató-mentő csoport állományába tűzoltó, rendőr, orvos, katona is tartozna, vagy szükség esetén azokkal kiegészülne.
- A jelenlegi légi kutató-mentő csoportok tevékenysége alapján a kutatásra összpontosít. A tűz megfékezése, a robbanásveszély elhárítása, a személyek kimentése – sokkal inkább a tűzoltók feladata, mint a katonáké, a sebesültek ellátását, elszállítását a mentők ugyancsak szakszerűbben végzik.
- Nagy a valószínűsége, hogy katasztrófa, baleset helyszínén a tűzoltók beavatkozása (tűzoltás, robbanás veszély elhárítása, mentés) nélkül érdemleges feladatot senki sem tud végezni. (Ezt alátámasztják az AN-24 szlovák katonai repülőgép katasztrófáját követő események.)
- Az ország területén a tűzoltók bármely esemény helyszínére az érvényben levő vonulási időn belül érkeznek. Ám, ha a tűzoltóság állományába lennének helikopterek, és azok körzetileg illetékes csoportjának igénybevételére kerülne sor, akkor a kezdeti beavatkozásig eltelt idő nem lenne nagyobb, mint amit a honvédség légi kutató-mentő szolgálata jelenleg biztosítani tud. (Lásd az AN-24 szlovák katonai repülőgép katasztrófájáról szóló – a Tűzvonal című folyóiratnak a bevezetőben is idézett cikkét.)
- Napjainkban a hírközlés (a mobil telefonok, a polgári és nem polgári vezetékes telefonhálózatok, a rádiótelefonok világa) gyors információáramlást tesz lehetővé. A HM illetékes szervei ugyan a hírrendszerükön először kapnak (kaphatnak) jelzést, jelentést a bekövetkezett repülőeseményről. A lakossági bejelentések azonban csak ritkán kerülnek közvetlenül a katonai szervekhez. A 112-es telefonszámon közölt információ rövid időn belül (gyakorlatilag

ugyanabban az időben) de több áttételen keresztül jutnak a mentők, tűzoltók, rendőrség illetékes szerveihez, a beavatkozó szervezetek közvetlen hívása a leggyorsabb és legbiztonságosabb a bekövetkezett eseményhez kapcsolódóan feladatokat végrehajtása szemszögéből.

- Az erőforrások hatékonyabb felhasználása céljából érdemes átgondolni, hogy a légi mentők jelenleg meglévő öt, a légi rendészet kettő, a katonai légi kutató-mentők két, a tűzoltók kilenc meglévő regionális műszaki mentőbázisát a kutató-mentő szervezetek együttesen miképpen használhatnák. Az ország lefedettségét milyen módon biztosítanák.
- A kutató-mentő szervezetek tevékenységét könnyíti, hogy a tűzoltóság munkáját váltásos rendszerben jól felkészült orvosok, mentő tisztek is segítik. Budapesten a kijelölt helyen (IX. kerületben) ügyeletben lévő (tűzoltó) orvos a riasztási központ döntése alapján, és jelzésére – a rendelkezésére álló gépjárművel – a káreset színhelyére megy.

A megújított (komplex) légi kutató-mentő szervezet működését a következőképpen képzelem el:

- 15 perces repülési idővel (mintegy 50–55 km repülési távolsággal) számolva az országban kilenc helyen kellene helikoptert készenlétben tartani (Budapest, Pápa (vagy Győrben), Zalaegerszeg, Balatonkiliti (vagy Veszprém), Pécs, Szolnok, Szeged (vagy Kiskunfélegyháza), Miskolc, Debrecen – több helyen együtt a katonai, légi rendész, légi mentő szervezetekkel a már meglévő bázison, illetve újonnan kialakított leszállóhelyen. Erre a feladatra megfelelnek a már meglévő MD–500, Mi–2, Mi–8, Mi–17 helikopterek, illetve a feladat megoldására beszerezhető más eszközök. Ilyen feltételekkel, és pontos helyzetinformáció alapján a helikopteres mentési csoport – az ország területének mintegy 90%-án – a káreset helyszínére érkezhetne 20 perc alatt.
- 20 perces repülési idő (70–75 km-es repülési távolság) esetén a kikerkezési idő 25 percre növekedne, de néhány körzetben ez az idő további egy perccel több lenne.

A Tűzoltóság a korábban már leírtak szerint Budapesten már rendelkezik speciálisan kiképzett helikopteres kutató-mentő „rajokkal”. A vidéki tűzoltóságok készenlétben tartott állományuk erre a feladatra rövid időn belül kiképezhető, sőt már néhány helyen ilyen feladatra kiképzett állomány is van. A rövid idejű kiképzés alapja, hogy a tűzoltónak nincs tériszonya, mert a felszereléséhez tartozó 30 méteres kötél naponta gyakorol, illetve vonuláskor azt éles helyzetben is használja; a fizikai felkészültségét a kötelező gyakorlatok alapozzák meg.

A komplex légi kutató-mentő szervezet kialakításakor sok szempontot kell figyelembe venni. A teljesség igénye nélkül mindenképpen *fontos szervezetalkító tényezőknek tartom:*

- A helikopter bázisok területi tagozódását (Kiválasztásukkor figyelemmel kell lenni a jelenleg is használt bázisokra.)
- A vonulási (kirepülési) idő optimális meghatározását. (Az Európai Unió normáival összhangban legyen megállapítva.)

- A szükséges géplétszám megválasztását. (A már meglévők kiegészítve az újonnan megvásároltakkal.)
- A személyzet igény meghatározását. (Részleteiben – tűzoltó, rendőr, mentő, katoná, légi rendész.)
- A légi kutató-mentő feladatok ellátásához szükséges eszközigenyek biztosítását. (Tűzoltó eszközök, védőruha, egészségügyi anyagok, fészítő, vágó stb. eszközök.)
- A különböző katasztrófa típusoknak (tömeges baleset, területtűz, civilizációs katasztrófa, elemi csapás stb.) való megfelelést.
- A földi lépcső bevetethetőségét.
- A kutató-mentő szolgálatban alkalmazott és alkalmazható helikoptertípusok megválasztását.

A világon szolgálatban volt és még jelenleg is szolgáló helikopterek között tallózva¹² megállapítható, hogy közülük elég sok alkalmas kutató-mentő feladat ellátására. A teljesség igénye nélkül a(z):

- ALOUETTE-III („bernáthegeyi kutya forgószárnyakkal”), a franciák alkalmazták hegyi – nagymagasságú kutató- és mentőfeladatra.
- A-109 HIRUNDO, rendőrségi, hegyi mentő, tűzoltó, kutató-mentő helikopter.
- UH-1D/H IROQUOIS, Dél-Amerikában kutató-mentő helikopter.
- BELVEDERE, teherszállító, és kutató-mentő.
- AS-565 DAUPHINA/PANTHER, kutató-mentő szolgálatban is.
- BK-117, mentő, betegszállító, hegyimentő, VIP szállítás, „repülő tűzoltó” Skóciában.
- 300/TH-55 OSAGE, rendőrségi szolgálatban.
- H-43 HUSKIE, tűzoltó, mentő, repülőterei tűzoltó feladat.
- KA-27/29/32 „HELIX”, az oroszoknál kutató-mentő.
- BO-105, rendőri szolgálatban is, mentő, betegszállító, kutató-mentő.
- MD-500 könnyű többfeladatú helikopter, nálunk a rendőrség szolgálatában.
- Mi-17, minden feladatra alkalmas helikopter – kutatás-mentés, légi kórház.
- Mi-2, kutató-mentő, rendőri feladat.
- 330 (SCHWEIZER), tűzoltó és rendőri feladat.
- S-62/ HH-5 SEAGUARD, kutató-mentő.
- WESTLAND WESSEX, kutató-mentő.
- WESTLAND WHIRWIND, kutató-mentő. [17]

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] A tanulmány szerzője: Repülőeszközök a tűzoltás szolgálatában (kézirat).
- [2] IVÁN Dezső: A magyar katonai repülés története 1945–1956. (Honvédelmi Minisztérium Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Budapest, 1999.)

¹² A Mester kiadó kártyái. (Mester kiadó. Budapest.)

- [3] WINKLER László: Magyar repülő, repülő magyarok. (Pallas stúdió. Kossuth nyomda, Budapest, 2001.)
- [4] Katonai Kislexikon. (Honvéd Vezérkar Tudományos-szervező Osztály Budapest, 2000. 74. oldal.)
- [5] Intercept Controller's NATO Operationa /NATO hadműveletei ismeretek kézikönyve. (ZMNE. Szolnok 2000.)
- [6] Hadtudományi Lexikon A–L. (Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.)
- [7] www.orszagosmentoszolgalat.hu
- [8] Magyar Tűzoltó VIII. évfolyam (1956) 10. szám, 7. oldal.
- [9] Magyar légi rendészet. Szárnyas fejedelmek. (Top Gun. XIII. évfolyam, 2002/3. szám.)
- [10] FÖLDI Attila: Légi zsaruk. (Magyar Szárnyak. XXVII. évfolyam, 2000. 27. szám.)
- [11] Katonai Lexikon. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1985.
- [12] www.altonova.hu/forszasz/kutato.html
- [13] Tűzrendészeti Közlöny XXXIV. évfolyam, 12. szám (1936. december)
- [14] Magyar Tűzoltó VIII. évfolyam (1956), 10. szám
- [15] VÁRKONYI: Pázmándi önkéntesek. Tűzvédelem. CXXI. évfolyam, 8. szám (1998 augusztus)

Pataki István

A Varsói Szerződésről és a délnyugati hadszíntérről*

A szerző helyesen csak a cím esetében használja a feltételezést, majd korrigálja a pontatlan meghatározást a hadszíntérről fejt ki álláspontját. A Varsói Szerződés dokumentumaiban nincs feltételezett délnyugati hadszíntér. Dr. Jakus alezredes körülhatárolja a hadszínteret. Teljesebb lehet a kép, ha az országokat is felsoroljuk: Ausztria egy része, Olaszország, Görögország, Törökország, Magyarország, Jugoszlávia, Románia, Bulgária, Albánia és a Szovjetunió déli területei. – Ausztria megemlítését a szerző is indokoltnak tartja, amikor az 5. hadsereg feladatairól ír. „Az osztrák fegyveres erők a VSZ támadó csapataival szemben aktív harcra készültek” olvasható a 65. oldalon. A valóságban a hadszíntér NATO országainak fegyveres erői, diszlokációja okozott gondot, dilemmát a VSZ számára. Erről azonban nincs információ a fejtegetésekben.

A Varsói Szerződés létrehozásakor – Varsó, 1955. május 14. – döntöttek a Politikai Tanácskozó Testület megalakításáról, az Egyesített Fegyveres Erők parancs-

nokságáról, kinevezték az EFE főparancsnokát, meghatározták, hogy a tagállamok hány hadosztállyal vesznek részt az integrált haderőben. Kivétel volt a Német Demokratikus Köztársaság, amely ekkor nem rendelkezett hadsereggel.

Mindvégig anomáliát jelentett, hogy a parancsnokság élén főparancsnok funkcionált. A szerző tévesen Főparancsnokságot említ. Bár tény, hogy a parancsnokság főparancsnokságként funkcionált és döntéseivel számos esetben megelőzte, megkerülte a PTT által deklaráltakat. A május 14-én kelt határozat a főparancsnok első helyettesévé a törzsfőnököt jelölte meg. Döntöttek arról is, hogy a tagállamok egy-egy helyettesével képviselik országaikat. A delegációk 1955. május 9-től érkeztek Varsóba. A magyar és szovjet delegáció 10-étől tartózkodott a lengyel fővárosban. A nyolc állam vezetői folyamatosan nyilatkoztak, tárgyaltak és döntöttek. Május 11-én még nem a szövetségről szóltak a delegációk vezetői, hanem az európai államok békéjének és biztonságának szavatolásá-

* Feljegyzések, korrekciók, kiegészítések Dr. Jakus János alezredes, hadtörténész „A VSZ gyakorlatainak jellemző vonásai a feltételezett délnyugati hadszíntéren” című tanulmányához. *Hadtudomány*. 2005/3. 61. 67. o.

ról. Elmarasztalták az USA-t, a Német Szövetségi Köztársaságot és a NATO-t.

A Politikai Tanácskozó Testületről megemlíti a szerző (62. o.) hogy ülésein „általában a kommunista és munkáspártok fő (első) titkárai által vezetett delegációk vettek részt.” 1955-ben és 1956-ban azonban még nem ez volt a gyakorlat. Részletezés nélkül csak annyit: a szovjet delegációt N. A. Bulganyin miniszterelnök, a magyar delegációt Hegedűs András miniszterelnök vezette. Ny. Sz. Hruscsov és Rákosi Mátyás nem utazott sem Varsóba, sem a prágai tanácskozásra. (1956. január 26–27.) Ny. Sz. Hruscsov látszólag a háttérben maradt, holott ő volt a főszereplő. Ő küldte el május elején az első v. főtítkároknak, Rákosi Mátyásnak is a létrehozandó szövetség tervezetét. 1955-ben a szovjet delegáció tagja volt V. M. Molotov szovjet külügyminiszter, G. K. Zsukov marsall honvédelmi miniszter és I. Sz. Konyev marsall. Szovjet javaslatra őt választották meg az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának. Az alapító okmány elfogadásakor az EFE állományába a MN nyolc szárazföldi hadosztályát és két vadászpilóta hadosztályát helyezték.

A *Politikai Tanácskozó Testület* 1956-ban létrehozta az Egyesített Titkárságot és az Állandó Bizottságot. A PTT ülésein rendszeresen részt vettek a tagállamok honvédelmi-nemzetvédelmi és külügyminiszterei. A napirendtől függően más személyek is jelen voltak a tanácskozásokon.

A különböző szervezetekről, testületekről a létrehozott bizottságok döntöttek. Meghatározó jelenség volt, hogy a PTT feladatairól a PTT hozott döntéseket, a moszkvai útmutatás alapján.

A szerző tömör áttekintést ad a Varsói Szerződés szervezetéről. Kiegészítésre mégis adódik lehetőség, mivel elma-

rad a Külügyminiszteri Bizottság létrehozásának feltüntetése, s a tagállamok egy-egy légvédelmi rendszerének megemlé- tése. Az utóbbi megszervezéséről a PTT 1969. március 17-én döntött, de a szervezet ekkor már több éve működött. A tábornoki kar, a főtisztek gyakorlati tevékenysége megelőzte a politikai döntéseket.

A szerző bemutatja a Magyar Néphadsereg alkalmazására vonatkozó elgondolásokat, konkrét terveket a VSZ hadászati támadó hadműveletében, szól a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok bevetéséről és a hadgyakorlatokról. Ebben az esetben is korrigál. Az alcímmel ellentétben nem az egész Magyar Néphadseregről, hanem az integrált erők egy részéről ad elemzést, az 5. hadseregről és a 3. hadtestről.

Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a magyar honi légvédelem szintén része volt az integrált erőknek. A 2. honi légvédelmi hadosztály 1984-ig volt hadrendben, ezt követte az Országos Légvédelmi Parancsnokság és erői, majd hadrendbe állították az első légvédelmi hadsereget stb. Valamennyi hadászati feladatokat kapott.

Bővebben szólhatunk a Déli Hadse- regcsoportról. A szerző négy hadosztályt tüntet fel. (65. o.) A szovjet csapatok rész- leges kivonásáig (1989.) az országban állomásozott egy harckocsi hadosztály is. A mátyásföldi parancsnoksághoz tartozott még egy légi hadsereg, két rakéta osztály, két légvédelmi dandár, egy kiképző har- ckocsi ezred, két légvédelmi ezred, egy műszaki ezred, két műszaki zászlóalj, két rádióelektronikai zászlóalj és néhány más egység. A személyi állomány létszáma időről-időre változott. Az 1958. április 1-jén Budapesten aláírt magyar-szovjet egyez- mény hatvanezer ötszáz főt tüntetett fel. 1968-ban 64 548 szovjet katona állomáso- zott Magyarországon.

A katonai szervezetek növekvő szerepét támasztja alá, hogy a törzsfőnök és a nemzeti helyettesek mellett a struktúrába beépült és helyettesként funkcionált a légvédelmi csapatok parancsnoka, a haditengerészeti, a repülő, és a fegyverzeti helyettes. Szerephez jutott az EFE hadtáp segítője. Kinevezték a törzsfőnök helyetteseit is a tagállamok képviselőiből.

„A szövetség tagországainak vezérkarai, a szovjet vezérkar által megszabott feladatok és követelmények alapján csak a saját hadművelleti terveiket dolgozták ki.” – írja a szerző a 63. oldalon. Mi volt a szokás, a gyakorlat? A hadművelleti tervek kialakítása felülről indult, direktívák, utasítások formájában, a tagállamok vezérkarainak önálló szerepére alig-alig adódik példa, még a jelzett módon sem. A hadművelleti tervek nem a szovjet vezérkar követelményei, hanem a szovjet vezetésű EFE törzséhez tartozó hadművelleti csoportfőnökség döntései szerint alakultak. A vezérkarok képviselőinek tanácskozásain a közös tennivalókról volt szó.

A gyakorlatokról érthetően több helyen szó esik, s nem marad el az elemzés sem. A dokumentumok, szakírók a legtöbb esetben precíz meghatározásokat alkalmaznak. A legátfogóbb a front méretű, hadászati-hadművelleti, hadművelleti-harcászati, parancsnoki-törzs-vezetési gyakorlatot jelenti. Az utóbbi esetben a hadijáték is pontosnak tekinthető. A lebontás értelemszerűen adódik. Hadászati-hadművelleti... és így tovább. Megnevezik a gyakorlat fedőnevét, helyét, idejét, vezetőjét, feladatát, a résztvevő állomány és haditechnika számát, az értékelést stb. A közreadott elemzés azonban nem tér ki ezekre a kritériumokra és a konkrétumokra is alig-alig találunk pontos példákat.

Érdemes figyelmet fordítani a háborúban érvényes Háborús Határozványra. A szinte valamennyi feladatra kitérő, terjedelmes dokumentum kidolgozása több évig tartott. A határozvány előkészületeinek részeként 1979-ben néhány országban, közöttük Lengyelországban, Magyarországon nagyszabású parancsnoki, törzsvezetési hadijátékot rendeztek már az alapjaiban kidolgozott háborús okmány szellemében. A lengyelországi rendezvényen számoltak a két szuperhatalom, a két szövetségi rendszer hadműveleteivel és az atomeszközök bevetésével.

A vezérkarok képviselői először 1973. június 12–15-e között tárgyaltak Szófiában a katonai vezetés háború alatti tevékenységének főbb irányairól. A feladatokról több alkalommal napirend keretében volt szó.

A PTT 1978. november 22–23. közötti ülésén Moszkvában megszabta: a főparancsnok a honvédelmi-nemzetvédelmi miniszterekkel együtt dolgozza ki a határozvány tervezetét. A tervezetet a miniszterek a főparancsnok irányításával elfogadták. Vita, érdemi megbeszélés nem volt.

A Háborús Határozvány 12 fejezetben taglalja az EFE-re és vezetési szerveire vonatkozó szabályokat háború idején.

A határozványt a pártok első vagy főtítkárai 1980. március 18-án jóváhagyták, majd 1980. április 30-án a főparancsnok, V. Kulikov marsall javaslatára kinevezték az EFE Legfelsőbb főparancsnokává az akkor 73 éves L. I. Brezsnyevet, a Szovjetunió marsallját. A kinevezést aláírta Kádár János, Erich Honecker, Nyikolae Ceausescu, Gustáv Husák, Todor Zsivkov, Edward Gierek.

A határozvány alapján a Legfelsőbb Főparancsnok helyettesévé az EFE főparancsnokát nevezték ki. A határozvány előírta, hogy háborúban az EFE parancsnoksága megszűnik, beépül a Nyugati és

Délnyugati hadszíntér főparancsnokságba. Ez a kitétel pontosan 1984-re lett kidolgozva. Megjegyzem: 1981-ben az akkori Délnyugati hadszíntér parancsnokság állományába 627 tábornok és tiszt tartozott, ebből a magyarok száma 55 fő volt.

A dokumentumban foglaltak arra épültek, hogy a szövetség egy esetleges háborúban a győzelmet csak a NATO elleni támadással tudja elérni. Ilyen értelemben folyt a kiképzés, a katonai intézetekben a katonai felkészítés, az egyetemeken, főiskolákon a honvédelmi oktatás több éven keresztül, pl. Magyarországon. A határozvány annyira titkos volt, hogy annak fontos részeit az első vagy főtítkárok sem ismerhették. Nyilvánosságra hozatalát pedig megtiltották.

A határozványhoz kapcsolódik, hogy 1981. szeptember 7–12-e között D. F. Usztyinov marsall, a Szovjetunió honvédelmi miniszterének vezetésével belorusz területen front méretű, hadászati-hadműveleti, harcászati, parancsnoki, törzsvezetési hadgyakorlatot tartottak „ZAPAD” fedőnévvel a NATO háborús törekvéseivel szemben. A hadgyakorlatot a marsall sikeresnek minősítette. A résztvevők száma: százezer katona és a kiszolgáló erők, kétezer harckocsi, háromezer páncélozott jármű, kétezer löveg, 1700 repülőgép, kétszáztizenöt hadihajó. Hasonló méretű hadgyakorlatot hat évvel korábban tartottak.

A következő években a főparancsnok, helyettesei és a törzs a határozvány módosításán, fejlesztésén dolgoztak, még a védelmi doktrína elfogadása után, 1988-ban is. Ezekkel a román vezetőkön kívül mindenki egyetértett. A románok a PTT elé akarták terjeszteni a módosítási terveket, sikertelenül. V. Kulikov marsall 1988. április 8-án tárgyalt Kádár Jánossal Budapesten. A főparancsnok szorgalmazta: a tagállamok vezetői határozzák

meg saját országaik fegyveres erőinek háború alatti főparancsnokát, a honvédelmi-nemzetvédelmi minisztereinek státuszát, nevezzék ki az EFE Legfelsőbb Főparancsnokát. M. Gorbacsovnak azonban nem volt ilyen ambíciója. Kulikov kezdeményezte a haderők fejlesztését, az EFE törzsében az információs osztály megszervezését. Az osztályt létrehozták 1988-ban. Feladata volt adatok gyűjtése mind a NATO-országokról, mind pedig a szövetségesekről. Kádár Jánosnak voltak fenntartásai, de végül a főparancsnokra bízta, hogy milyen lépéseket tegyen.

„A VSz ... nem rendelkezett koherens, a mai értelemben vett katonai doktrínával” – írja a szerző a 67. oldalon. Feltünteti a VSZ PTT 1987. évi ülését, de a katonai doktrínáról nem szól.

Néhány megjegyzés a fenti megállapításokhoz:

- 1.) Lehet-e mai értelmezés szerint egy korabeli doktrínát vizsgálni? Nem sok értelme van a mai követelményeket szembesíteni egy letűnt szövetség doktrínájával.
- 2.) Volt a szövetségnek katonai doktrínája. Erről tanúskodik Dr. Gosztonyi Péter nemzetközileg elismert történész több írása. Dr. Mórocz Lajos altábornagy doktori értekezésében, Dr. Zágoni Ernő ezredes több írásban taglalta a doktrína alapkérdéseit. Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy szintén érdemben foglalkozott a szövetség katonai doktrínájával.

Összefoglaló áttekintést ad ugyanerről Dr. Deák Péter nyugállományú ezredes, az Interneten 2005. május 12-én megjelent elemzése, amely olvasható az Új Honvédségi Szemle 2005. 5. számában.

A PTT 1987. május 28–29-én Berlinben elfogadta a szövetség védelmi katonai doktrínáját. A döntés kitért arra, hogy a VSZ tagállamai nem kezdenek katonai te-

vékenységet egyetlen állam, vagy államok szövetsége ellen, kivéve ha fegyveres támadás éri őket. Nem fog elsőként nukleáris fegyvert alkalmazni. Egyetlen államot, egyetlen népet sem tekintenek ellenségüknek. A fegyveres erőket olyan szinten tartják, amely lehetővé teszi a szerződés bármely tagállama ellen irányuló támadás visszaverését. Következésképpen törekszenek a fegyverzetek kölcsönös csökkentésére, a leszerelési intézkedések szigorú ellenőrzésére, stb. Ugyanakkor nem zárta ki a támadás lehetőségét. – Vegyük figyelembe, hogy a háborús okmány érvényben volt 1991. március 31-ig.

Az új katonai doktrína elfogadása sok nehézségbe ütközött. A szovjet katonai vezetés nem törekedett a katonai erő jelentős leépítésére és a VSZ fegyveres erői szerepének csökkentésére.

M. Gorbacsov 1985. március 17-én került hatalomra és lépéseket tett a fegyverzetek mérséklésére, a két szövetségi rendszer közötti kapcsolatok normalizálására, a világháború elkerülésére. Intézkedéseiben szerepeltek a Szovjetuniót és a VSZ-t érintő haderőcsökkentések. A részleges csapatkivonás a szövetségesek területéről, amire utasítást adott, a nemzetközi feszültség enyhítésére irányult és a szövetség védelmi jellegét is szolgálta. A szovjet marsallokkal és részben a hadsereggel azonban nem tudott kellőképpen, a szükségesnek tartott mértékben fellépni.

„Egy koherens katonai doktrína megalkotására... a Magyar Népköztársaság politikai, és katonai vezetése vállalkozott. Ezen a területen (eltekinthetve a Szovjetuniótól) ... Magyarország jutott legtovább” – közli a szerző a 67. oldalon.

Vegyük szemügyre a tényeket:

Viszonylag késve született meg az új katonai doktrína Magyarországon.

A Magyar Népköztársaság védelmi katonai doktrínáját a kormány Kárpáti

Ferenc vezérezredes, honvédelmi miniszter előterjesztése alapján 1989. november 30-án fogadta el. „A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Népköztársaságban” című okmány lényege: rövid időn belül védelmi jellegű biztosítani a Magyar Néphadseregnek, lényegesen csökkenteni kell a támadó jellegű célokat szolgáló fegyverzeteket, katonai szervezeteket, 20–30%-os létszámcsonkítást kell végrehajtani, mérsékelni szükséges a katonai kiadásokat stb.

Fontos momentum, hogy a honvédelmi miniszter birtokában volt az MSZMP PB 1988. október 18-án elfogadott határozatának, amely többek között előírta a Honvédelmi Minisztérium kiadásainak csökkentését 3,3 milliárd forinttal. Kárpáti vezérezredes természetesen ismerte Dr. Mórocz Lajos doktori értekezését is.

A szerző pontosan tájékoztat az 1988-ban elfogadott disszertáció címéről. „A katonai doktrínák változását meghatározó főbb tényezők. Az MNK katonai doktrínájának fejlődése és alakulásának főbb tendenciái.”

Záró gondolatok, felvetések:

- 1.) Szükséges az újabb és újabb elemzés közreadása a tárgyalatról.
- 2.) A PTT szerepét nem a jogalkotók és a törvények határozták meg Magyarországon. A tényleges hatalom döntött a PTT ülésen megjelenő személyekről, az MDP, s az MSZMP Politikai Bizottsága határozata szerint.

A fordulat elemének tekinthető: az országgyűlés még a választások és az új kormány megalakulása előtt, 1990. február 28-án határozott arról, hogy a jövőben a delegációt a Magyar Köztársaság elnöke vezesse. Az eddigi gyakorlat ugyanis jogellenes volt. Az Antall József vezette kormány idején a miniszterelnök kapta meg a felha-

talmazást. A fő gondot azonban nem ez a problémakör jelentette.

- 3.) A tehertétel a Varsói Szerződés volt. Antall Józsefnek a VSZ megszüntetésében volt meghatározó szerepe: abban, hogy a szövetség katonai szervezetét érintő valamennyi korábbi döntés hatályát veszítette, 1991. március 31-ével, a Budapesten 1991. február 25-én aláírt jegyzőkönyv értelmében. A szövetség szintén a magyar vezetők hatékony kezdeményezése, fellépése alapján megszűnt 1991. július 1-jén.
- 4.) A Varsói Szerződés történetének elemzésében fordulatot jelenhet, hogy sok-sok, eddig nem kutatható irat publikálása kezdetét veszi Lengyelországban. A VSZ titkos aktái nagy részének közreadását Radoslaw Sikorski lengyel nemzetvédelmi miniszter jelentette be 2005. november 25-én. Lehetséges, hogy Magyarország is hasonló lépéseket tesz?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1.) Szabad Nép 1955. január 12–15.
- 3.) Dr. Kőszegvári Tibor a Varsói Szerződés Politikai és Katonai vezető szerveiről, a hadszínterekről ad áttekintést a Hadtudományi alapismeretekben, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatói számára írt kötetben. Zrínyi Katonai kiadó, Bp. 1984. 82–87. o. 133. o. I. kötet.
- 4.) A „ZAPAD hadgyakorlat” iratainak helye: Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Irattára. HMT. 00311/1981. Magyarország katonai doktrínájáról iratok találhatók a HM HIM Irattárában. HMT. 1/22-261/09/14
- 5.) A Kádár János és V. Kulikov marsall tanácskozássáról készült irat lelőhelye: u.o. 1/17/69.
- 6.) A Magyarország területén állomásozó szovjet csapatok létszámáról és diszlokációjáról iratok találhatók u.o. az MNVKT- 3/33/90. sz. alatt. Jómagam is több tanulmányt publikáltam erről a témáról.
- 7.) A Délnyugati hadszíntérről tárgyalt V. Kulikov marsall 1981. november 20–21-én Budapesten. A főparancsnokot Czinege Lajos vezérezredes honvédelmi miniszter fogadta. V. Kulikov a haderők és a hadszíntér fejlesztéséről adott tájékoztatást.
- 8.) Világpolitikai Lexikon (1945–2005) Osiris kézikönyvek. Bp., 2005.

Jakus János

Reflexió egy bírálatra, avagy a bírálat bírálata

Igazán öröömre szolgált hogy a Hadtudomány című periodika 2005/3. számában megjelenhetett – a lap szerkesztői által terjedelmi okokból erősen „meghúzott” – a VSZ gyakorlatainak jellemző vonásai a feltételezett délnyugati hadszíntéren címet viselő rövidke kis dolgozatom. Az pedig különösen örömmel tölt el, hogy a periodika egyik olvasóját: Dr. Pataki István urat észrevételeinek formába öntésére készítettem. Ezúton szeretném a hozzászólónak tisztelettel és őszinte nagyrabecsülésem kinyilvánításával megköszönni, hogy időt, energiát,

fáradtságot szentelt dolgozatom tanulmányozására és véleményének megfogalmazására, ugyanakkor hiszem, hogy megjegyzéseivel hozzájárul a tárgy iránt érdeklődő olvasó jobb tájékoztatásához. Mindazon által a dolgozattal kapcsolatos zárszó megfogalmazásának jogát mégsem szívesen engedném át mégoly figyelemre méltó szakértőnek sem, mint amilyen Dr. Pataki István.

A bírálat bírálatát mindenek előtt azzal kezdem, hogy tisztázam: a tanulmányomban csupán arra tettem kísérletet, hogy a folyóirat szerkesztői által ren-

delkezésemre bocsátott felületen felvázoljam a tárgy általam fontosnak ítélt tényeit, vagyis a Varsói Szerződésnek (VSZ) az ún. (feltételezett) délnyugati hadszíntér egyik hadászati irányára vonatkozóan tervbe vett célkitűzéseit. A viszont válaszom megjegyzéseit tehát – ehhez a felfogáshoz ragaszkodva – az alábbiak szerint tudom összefoglalni:

1.) *Hogy miért is „feltételezett” hadszíntérként* fogom fel azt a földrajzilag jól körülhatárolható térséget, amelyet anno a délnyugati hadszíntérként azonosítottunk? A válaszom erre a kérdésre a következő: mert a Szovjetunió, illetve a VSZ hadászati felfogása, de mindenek előtt a geopolitikai érdekeik, ennél fogva pedig a háborús térségek katonai földrajzi értelemben vett határai nem voltak statikusak. Vagyis az adott földrajzi térség katonai szempontok szerinti felosztása korábban sem jelentett kőbevésett állapotot, azok kiterjedése a folyton változó katonapolitikai helyzet, illetve a felek hadászati képességeinek változásai során módosultak. Így volt ez a délnyugati hadszíntér esetében is, hiszen annak kiterjedését és határait nem 1955. május 14-i állapotok szerint jelölték ki a mindenkor döntéshozók. Észak-Afrika beemelésére ebbe a térségbe például a Szezei-válságot követően, az arab országok irányában vállalt szovjet, illetve VSZ elkötelezettség után került sor. Ami pedig a szóban forgó hadszíntér magyar vonatkozását illeti: nyilvánvaló, hogy a számunkra „kiutalt” hadászati irányban – szerencsénkre legyen mondva – nem került sor háborús cselekményre, így az csupán a kor mértékadó geostatégiai elképzelései szerint kapta megnevezését. Ugye nem kell bizonygatnom, hogy ma már a korábbiaktól eltérő összefüggés rendszerben használja a szaktudomány e fogalmakat, mint egy letűnt kor

relikviáit. Többek között ezért is csak „feltételezett” hadszíntér az, amiről tanulmányomban megemlékeztem.

2.) *Ami az osztrák fegyveres erők a VSZ csapatai támadásának változataiban történő alkalmazását illeti:* a kiadvány 65. oldalán szó nincs arról, amit a bírálóm kritikai észrevétellel illet. A probléma felvetést gondolatébresztőként elfogadva: valóban erősíthette volna – de rontani semmi esetre sem rontotta – a dolgozat vonatkozó részét, amennyiben részletesen bemutatam a VSZ erőivel szemben álló felek csapatcsoporthozzásait és azok várható alkalmazási irányait és céljait. Tanulmányomnak azonban – utalva annak rövid terjedelmére – nem ez képezte fő csomópontját. Ezúton arra kérem bírálómat, hogy bízson bennem és higgye el nekem, képes vagyok a NATO Közép-Kelet-Európára vonatkozó korabeli katonai elképzelései tárgyában megfogalmazható kérdésekre válaszolni.

3.) *A VSZ EFE Főparancsnokságát* tekintve a bírálói megjegyzést nem értem, hiszen Dr. Pataki kritikájának 4. oldalán úgyszintén VSZ EFE Legfelsőbb Főparancsnokságáról tesz említést. (Én meg hová kerültem?)

4.) *A bírálat második oldalán* hivatkozás történik a VSZ PTT összetételére. Dolgozatomban valóban úgy szerepel, hogy a tagállamokat általában a kommunista és munkáspártok fő (első) titkárai által vezetett delegációk képviselték ennek a testületnek az ülésein. Az „általában” szó számomra azonban azt jelenti, hogy nem mindig (kérek egy kis megértést a bírálómtól).

5.) *Szükségét látom megemlíteni,* hogy dolgozatomban valóban nem ad átfogó képet/tájékoztatót a VSZ valamennyi vezető testületéről. A tanulmány szerzőjének a figyelme elsősorban az VSZ EFE törzsének összefogott bemutatására össz-

pontosult, de kétségtelen, hogy átfogóbb lehetett volna a tanulmány összképe a VSZ teljes döntéshozatali struktúrájának bemutatásával. Az is vitán felül áll – és bírálóm ide vonatkozó meglátását helyénvalónak ítélem – hogy a VSZ fegyveres erőihez az egységes légvédelmi rendszer részeként hozzátartoztak a magyar honi légierő és légvédelem, illetve annak jogutód szervezetei is. Ugyanakkor meg kell mondani ezzel kapcsolatban azt is, hogy ezek a magasabbegységek nem mindegyike tartozott az elvonuló hadműveleti elemek közé.

6.) *A szovjet Déli Hadseregcsoporthoz alárendelt hadosztályai* alkalmazását illetően nincs köztünk vita. Bár kétségtelen, hogy pontos fegyvernemi megnevezést alkalmazva a bírálói felvetés nem állná meg a helyét, amennyiben arra utalok, hogy a Duna-völgyi hadműveleti irányban a magyar 11. harckocsi hadosztály és egy szovjet harckocsi hadosztály alkalmazására adott esetben minden bizonnyal sor került volna.

7.) *A hadműveleti tervezés folyamata*, vagyis a tervek elkészítésének, egyeztetésének és azok jóváhagyásának rendjét illetően Széles Róbert vezérőrnagy úr véleménye számomra mértékadó, az pedig megegyezik a dolgozatomban összefoglalakkal.

8.) *A katonai doktrínáról el kell mondani*: az Egyesült Államoknak és a NATO-nak a Szovjetunióval, illetve a VSZ-szel való katonai szemben állása időszakában volt kézzel fogható katonai doktrínája. A VSZ

ilyennel ugyan nem rendelkezett, bár gyakran hivatkoztunk annak katonapolitikai és katonai-technikai oldalára. Ez a két oldal azonban egységes dokumentum rendszerben soha nem került összefoglalásra. Politikai határozatok léteztek ugyan, mint ahogyan fejlesztési, illetve alkalmazási tervek is, de azok egyetlen esetben sem kerültek egységes okmányrendszerbe összefoglalásra, ugyanakkor a létező dokumentumok közérthetősége és elfogadottsága sem mondható egyértelműnek. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy a politikai határozványok megvalósítása körül sem volt minden rendben. Elegendő csak a Magyar Néphadsereg fejlesztésének anomáliáira, a haderő struktúra átalakításával együtt járó gondokra, éles politikai vitákra gondolni az állításom igazolására. Ebben a véleményemben megerősít engem Dr. Mórocz Lajos nyá. vezérezredes úr tájékoztatása.

9.) *Mindazonáltal a doktrína fejlesztés kérdésében* engedje meg a bíráló, hogy szíves figyelmébe ajánljam néhai Dr. Kovács Jenő nyá. altábornagy úrnak az MTA OKTK pályázatára készített tanulmányköteteinek vonatkozó fejezeteit. Biztosíthatom arról Pataki urat, hogy tanulságos olvasmányt fog majd a kezébe.

Csupán ennyiben szerettem volna reagálni Dr. Pataki úr tanulmányomra tett bírálói megjegyzéseire.

A továbbiakban a vitát a magam részéről lezártak tekintem, azt folytatni semmilyen módon nem kívánom.

Kozma Gábor

A honvédelmi tárca tudományos tevékenységéről

Az elmúlt években (2002 és 2005 között) a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok, gazdagítva az egyetemes tudomány tárházát, tovább fejlődtek. A hadtudomány hazai művelése a dinamikusan változó, újabb és újabb, a biztonság, a NATO és az EU integráció, az országvédelem, a vezetés és irányítás modernizálása, a katonai erő újszerű alkalmazásának vizsgálata, a katonai felkészítés, az önkéntes haderőre történő áttérés és a haderőfejlesztés területén jelentkező kihívások figyelembevételével folyt. A kutatásokat jelentős mértékben befolyásolták a különböző szinteken végrehajtott változások, a védelmi felülvizsgálat eredményei, a haderő rövid-, közép- és hosszú távú átalakítására hozott döntések, valamint hazánk NATO-tagságából eredő feladatok és kötelezettségek. Mindezek megkövetelték a kutatóktól, a tudományos szervezőktől, általában a hadtudomány fejlődéséért tenni akaróktól, hogy feltárják, megfogalmazzák az ország védelmével, a haderő fejlesztésével, a katonai stratégiával, az integrációval kapcsolatos alternatívákat és javaslatokat dolgozzanak ki a haderő további fejlesztésére, felkészítésére és alkalmazásának lehetséges módjaira.

A fentiek figyelembevételével, 2002-től kezdődően került kidolgozásra

(a HM és a HVK integrációját követően) a honvédelmi szféra tudományos szervezőinek aktív közreműködésével, a honvédelmi tárca szervezeteinél végzendő tudományos tevékenységre vonatkozó miniszteri irányelvek alapján a *tárcaszintű egységes tudományos szervezési és kutatási rendszer*.

□ A 2002-től működő új rendszer az előző évek gyakorlatától eltérően a szakmákra alapozott, egyéni kezdeményezésre épített kutatások helyett, a szakterületek bázisán – központi irányítás mellett végrehajtott – a kutatási eredményeket integráló, a tárca vezetésének törekvéseit jobban kiszolgáló komplex kutatásokra épül. A miniszteri irányelvek előírásainak figyelembevételével a haderő előtt álló fontos feladatokat szem előtt tartva a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok területén a szakmailag illetékes, megfelelő tudományos háttérrel és infrastruktúrával rendelkező HM, illetve MH szervezetekre (intézetekre) épülő, kiemelt kutatási programok támogatása kapott prioritást.

Ezek a programok a központi és az adott szakterületre vonatkozó aktuális feladatok figyelembevételével kerültek meghatározásra. A különböző szakterületek bázisaira épülő 12 program lefedi a hadtu-

domány és a katonai műszaki tudományok minden területét, másként fogalmazva a védelmi szféra minden összetevőjét. Az egyes szakterületeken folyó tevékenységet programbizottságok irányítják, melyek a kutatási területeken alprogramokra tagolt kutatási programok keretében tervezik, szervezik a tudományos tevékenységet. A honvédelmi tárca tudományszervezési rendjét és a kutatás területeit a 138. oldalon lévő ábrán mutatjuk be. A programbizottságok több évre szóló témák kutatását tűzik ki, melyeknek eredményei az adott területen történő elsődleges felhasználás mellett, tanulmányokban kerülnek összefoglalásra.

Az alább közölt táblázat az elmúlt négy évben tervezett és befejezett kutatások számát mutatja, amelyből látható, hogy a tervezett kutatások nem minden esetben zárultak le az adott évben, több esetben átnyúlnak a következő tervezési évre (évekre). Ennek oka alapvetően a témák jellege, hiszen vannak olyan kérdések, melyek folyamatos kutatást igényelnek, másik részük pedig az előzetesen megfogalmazott prioritások esetleges változása kapcsán módosulnak, esetenként jelentőségük csökken.

A tárca kiemelt kutatási programjai mellett a tudományos tevékenységekre költségvetési előiránnyal rendelkező HM és MH szervek, intézetek, tudományos kutatóhelyek saját kutatási terveik

szerint végezték tevékenységüket. A szervezetek elsősorban az alaprendeltetésükből adódó feladatok eredményes végrehajtása érdekében folytatták a kutatásokat, készítettek tudományos munkákat, tanulmányokat.

□ A tárca vezetése a kiemelt kutatási programok mellett az elmúlt időszakban a Magyar Honvédség fejlesztésének, alkalmazásának kulcsterületeit felölelő két nagyjelentőségű tudományos pályázatot írt ki.

A 2003-ban meghirdetett „HADERŐ-ÁTALAKÍTÁS 2004” kutatási pályázat, az professzionális haderőre történő átállásra, az önkéntes haderő kiépítésére, fejlesztésére, alkalmazására és a személyi állományának biztosítására vonatkozó kérdések elemzésére mozgósított jelentős szellemi kapacitást. A beérkezett 33 pályaműből 13 részesült az összesen 50 millió forintos támogatásból. Ennek keretében a kiírók (HM HÁT, HM-HVK hadművelleti és kiképzési csoportfőnök, HM OTT elnöke) célként tudományos igényű kutatási anyagok, valamint K+F munkák elkészítését jelölték meg. A pályamunkák összefoglalói megjelentek a Hadtudományi Tájékoztató 2005. évi számában.

A védelmi felülvizsgálat tapasztalataiból, az önkéntes haderőre történő átterésből, valamint a szövetségi tagságból adódó, illetve a haderő közép- és hosszútávú fejlesztési tervében megfogalmazott feladatok eredményes végre-

Év	Kiemelt kutatási területek	Kutatási programok	Tervezett alprogramok	A lezárásra tervezett alprogramok	Lezárt alprogramok
2002	11	21	141	71	39
2003	11	61	200	27	13
2004	11	59	138	46	27
2005	12	32	87	38	25

hajtására történő felkészülés tudományos megalapozása, valamint a kutatói kapacitás felmérése céljából 2005-ben „STRATÉGIAI KUTATÁSOK 2006-2010” címmel szinopszis-készítő tudományos (ún. meghívásos, megbízásra épülő) pályázat került kiírásra, melyre 15 pályázó jelentkezett konkrét téma kutatására vonatkozó elgondolással. Ezek közül az elkövetkezendő évekre 6 pályamű kidolgozói kaptak megbízást és támogatást a tárca stratégia programjához illeszkedő vállalt témájuk kutatásához.

□ A tudományos tevékenység tervezése, szervezése és irányítása sajátos ismereteket igénylő, a különböző szakterületek speciális ismereteit integráló szakterületté vált. A tudományszervezők felkészítése céljából évente 1-2 alkalommal konferenciára és továbbképzésre került sor, amelyen a résztvevők feldolgozták a szakterületre vonatkozó jogszabályokat, megismerték a rendszer működésének alapelveit, a tudományszervezéssel kapcsolatos jövőbeni teendőket, nem utolsósorban kicserélték a rendszer működésével kapcsolatos tapasztalataikat.

A tudományos tevékenység illetve a tudományos kutatásban és technológiai fejlesztésben elért eredmények elismeréseként a honvédelmi miniszter az elmúlt évben 9 fő részére adományozott Zrínyi Miklós-díjat.

2002 és 2005 között a miniszter javaslattevő szervezeteként eredményesen működött a HM Oktatási és Tudományos Tanács. Évenként 4-5 alkalommal megtartott ülésein fontos kérdések szerepeltek, ajánlásaival hozzájárult a katonai oktatás és felkészítés korszerűsítéséhez, a szak tárca kiemelt kutatási programjainak eredményes végrehajtásához, valamint a haderő-átalakítás középtávú feladatai megalapozásához. A Tanács jelentős sze-

repet töltött be a tárca stratégiai kutatási programjainak és kiemelt kutatási feladatainak a meghatározásában.

□ A kutatási eredmények megvitatására, elfogadására, valamint kiemelt témakörökben tárca és intézmények szintjén tudományos tanácskozások, konferenciák kerültek megrendezésre. A több száz rendezvény közül kiemelkedtek a „Magyar Tudomány Ünnepe” rendezvénysorozat keretében szervezett tudományos konferenciák, amelyeken a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok művelőin túl a hazai és külföldi tudományos közélet számos szereplője, illetve a politikai és katonai felső vezetés prominens képviselői is részt vettek.

A rendezvénysorozat konferenciáin az alábbi témák kerültek megbeszélésre:

2002:

– „Haderőfejlesztés – 2002”;

2003:

– „Merre tovább hadtudomány? – Kihívások a XXI. század elején”;

– „Az új évezred magyar hadserege az önkéntes, hivatásos hadsereg” tudományos rendezvénysorozat zárókonferenciája;

2004:

– A Magyar Tudományos Akadémia IX. osztály Hadtudományi Bizottsága által szervezett hadtudományi köztestületi tagok első tudományos konferenciája;

– „New Challenges in the Field of Military Science 2004” nemzetközi tudományos konferencia;

2005:

– „Emlékezés a fasizmus feletti győzelem és az atombomba megalkotása 60. évfordulóján a magyar tudósok szerepéről”;

– „A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején”.

A fent felsorolt rendezvények mellett a tárca szervezetei, intézményei és a különböző tudományos kutatóhelyek számos jelentős nemzetközi és hazai szakmai-tudományos fórumot rendeztek.

□ Az elmúlt évben a hazai és nemzetközi tudományos kapcsolataink szélesedtek. A Magyar Tudományos Akadémiával való kapcsolattartás az érvényben lévő együttműködési szerződés alapján a MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága közreműködésével valósult meg. Eredményes az együttműködés az Oktatási Minisztériummal, a Magyar Hadtudományi Társasággal, a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központtal, a Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesülettel. Az együttműködő szervezetek képviselői rendszeres előadói, résztvevői a tárca által szervezett tudományos rendezvényeknek.

A nemzetközi tudományos kapcsolatok területén szélesedett azok köre, akik a hazai tudományos életet képviselik a NATO Kutatási és Technológiai Szervezetében (NATO RTO). A testület tevékenységével kapcsolatos koordinációs tevékenységet a minisztérium részéről a HM Technológiai Hivatal végzi és biztosítja a kutatók számára a rendelkezésre álló tudományos-műszaki kiadványokhoz való hozzáférés lehetőségét. Az önkéntes haderőre történő áttérés feladatai végrehajtásának tudományos megalapozása érdekében, 2002-ben a szlovák Védelmi Minisztérium kezdeményezésére közös szlovák-cseh-magyar szociológiai kutatócsoport kezdte meg munkáját. A kutatás eredményeit 2005-ben Budapesten zárókonferencián ismertették a kutatók, melyen bemutásra került a HM által összeállított és kiadott, a kutatás eredményeit összegző angol nyelvű kiadvány.

□ A kutatói utánpótlás a doktori képzés által biztosított. A hadtudomány és a katonai műszaki tudományok területén a doktori képzés és fokozatszerzés a ZMNE Hadtudományi, illetve a Katonai Műszaki Doktori Iskolájában, a ZMNE Doktori és Habilitációs Központ koordinálásával az egyetem Doktori Szabályzatában előírtak szerint folyik. A doktori képzésben résztvevők létszámát a következő oldalon lévő táblázat mutatja.

A táblázat adatai jól mutatják, hogy a képzés alapvető formája a munka melletti levelező képzés. Emellett az is látható, hogy a ZMNE doktori iskolái egyre népszerűbbek a tárcán kívüliek körében. A doktori képzés eredményeként 2002-ben 23-an, 2003-ban 33-an, 2004-ben 22-en, 2005-ben pedig 32-en szereztek doktori (PhD) fokozatot.

A kutatói utánpótlás biztosításának fontos eleme a tudományos diákköri tevékenység támogatása. A ZMNE tudományos diákköri tevékenysége az intézmény karaihoz kötődik. A kétévenként megrendezésre kerülő országos tudományos diákköri konferenciák keretén belül már hagyománya van a ZMNE által megrendezett OTDK Hadtudományi szekció rendezvényeinek. Az országos eseményen túl az egyetem évente kétszer rendezett intézményi konferenciát. A ZMNE 24 tudományos diákkörének 2005-ben 183 tagja volt, ez jól mutatja a rendezvénysorozat sikerét. A diákkörök építése, szervezeti életük koordinálása megfelelő bázisa lehet a jövő hadtudományi kutatásainak.

□ A tudományos kutatómunka eredményinek megismertetése és a felhasználás elősegítése érdekében, elsősorban a programbizottságok kutatási eredményeit összegző anyagokra építve, a tárca évről évre Tanulmánygyűjteményt és

Év	Képzési forma	Munkáltató		Összesen:
		HM, MH	Egyéb (BM stb.)	
2002	Nappali	20	2	22
	Levelező	121	53	174
	Egyéni felkészülő	1	2	3
	Összesen	142	57	199
2003	Nappali	6	–	6
	Levelező	132	73	205
	Egyéni felkészülő	2	9	11
	Összesen:	140	82	222
2004	Nappali	3	–	3
	Levelező	121	95	216
	Egyéni felkészülő	–	10	10
	Összesen	124	105	229
2005	Nappali	–	–	–
	Levelező	83	96	179
	Egyéni felkészülő	3	22	25
	Összesen	86	118	204

Hadtudományi Tájékoztatót jelentet meg, melyekben az előző időszakban befejeződött, lezárt kutatások legfontosabb megállapításait, következtetéseit adják közre a kutatók.

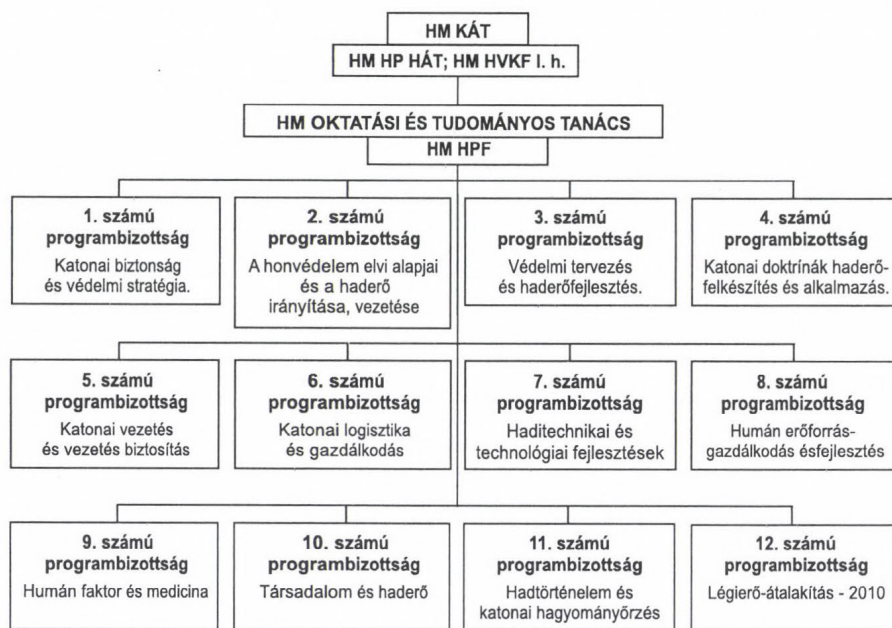
A hadtudomány és a katonai műszaki tudományok időszerű kérdéseit feldolgozó két kiadványtípus különböző számaiban tíz komplex téma jelent meg. A kiadványokon kívül a szaktárca 2002-ben kiadta a „Magyar hadtörténelem 1000 éve” című könyvet magyar és angol nyelven, 2003-ban „A katonai felsőoktatás képzési struktúrájának változása” című kiadványt és „Az MH szárazföldi csapatainak békehadrendje (1945–1990)” című albumot, valamint 2005-ben „Professionalization of Armed Forces” címmel a nemzetközi szociológi-

ai kutatócsoport kutatási eredményeit bemutató angol nyelvű kiadványt.

A Honvédelmi Minisztérium a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel együttműködve a fiatal kutatók, doktoranduszok részére 1999 óta a „Kard és Toll” című kiadványban folyamatos publikálási lehetőséget biztosít. A kiadványban a doktoranduszok mellett, hogy eleget tehetnek a képzés követelményeiből adódó publikációs kötelezettségeiknek, lehetőséget kapnak arra, hogy fejlesszék tudományos igényű íráskészségüket, illetve bemutassák kutatásaik eredményeit a tudományos közélet előtt. A periodikából évente 2 -3 szám kerül kiadásra.

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség különböző szervei-

A HONVÉDELMI TÁRCA TUDOMÁNSZERVEZÉSI RENDJE ÉS KUTATÁSI TERÜLETEI

A programbizottságok tudománszervező és kutatási szervezeti egységei, melyek alapját a HM és az MH szervezetek, intézetek és intézmények tudományos erőforrásai képezik.

nél, szervezeteinél az elmúlt négy év során a hadtudományi kutatás eredményesen szolgálta a szaktárca előtt álló legfontosabb feladatok végrehajtásra történő felkészülés megalapozását. A kutatások eredményei hozzájárultak az MH modernizálásához, az önkéntes haderőre történő áttéréshez, a haderő kettős feladatára (országvédelem, szövetségi tagságból adódó feladatok) való felkészítéshez, nem utolsósorban az újszerű katonai gondolkodásmód kialakításához.

A 21. század kihívásait figyelembe véve a hadtudományi kutatások és azok eredményeinek oktatásban történő megjelenése, valamint az elméletileg megal-

pozott stratégiai fontosságú döntések érdekében elengedhetetlen, hogy a hadtudományi kutatások – más tudományokkal együttműködve – feltárják a védelem alapkérdéseire, a honvédség felkészítésére, alkalmazására vonatkozó döntések alternatív lehetőségeit és várható következményeit, melyekkel a gyakorlati munka, a végrehajtás és alkalmazás során számolni kell. Ezeknek a követelményeknek ma már nem csak a hazai politikai igények, hanem a Magyar Honvédség nemzeti és szövetségi feladatokban való részvételére történő eredményes felkészülés érdekében is meg kell felelni.

„Nincsenek örökérvényű tézisek – vannak viszont naponta megújuló formák, szervezetek és eljárások. Ehhez fantázia kell, tovább alkotó- és alkalmazkodó készség”
(W. Boner)

Huszár Katalin

Könyvtári helyzetkép a haderő-átalakítás tükrében

A Magyar Honvédség fennhatósága alá tartozó szakkönyvtárak szakmai felügyelete 2001-ben a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar integrációja következtében a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály kompetenciája lett. A HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztályt 2002-ben megszüntették osztályait más-más főosztályokba integrálták. A Kulturális Osztály a HM OTF keretén belül szerveződött újjá, így a *csapatkönyvtárak* szakmai irányítása is a főosztály feladatává vált. A HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály HM Humánpolitikai Főosztályba történt beolvasztásával 2005-ben a könyvtárak kommandírozása is átkerült a HM Humánpolitikai Főosztályhoz.

Hadtudományi Szakirodalmi Integrált Információs Rendszer

Minden tudományág, szakágazat rendelkezik szakirodalmi információs rendszerrel. A Magyar Honvédségnél ezt a szerepet a Hadtudományi Szakirodalmi Integrált Információs Rendszer (továbbiakban HSZIIR) tölti be.

A katonai felsőoktatási és szakkönyvtárak közötti integráció 1992-ben

szerveződött. Az integrált információ fejlesztés keretén belül Hadtudományi Szakirodalmi Integrált Információs Rendszer (HSZIIR) néven, közös automatizációs tervre alapozott, központi hadtudományi adatbázis építésére kötöttek a *katonai felsőoktatási és szakkönyvtárak* együttműködési szerződést, hogy gyűjtőkori lehetőségeiken túllépve, a hadtudomány egészéből – a legrövidebb időn belül – a felhasználói igényeket kitudják szolgálni.

Az együttműködés eredményei, a felhasználói hozzáfordulások sokasága igazolták a HSZIIR jogosultságát, szükségességét. Szolgáltatásaik a honvédségi szférában és országosan is keresettek voltak (irodalomkutatások, témafigyelések, témabibliográfiák előállítás, kiadványok szerkesztése stb.).

Minden eredménye ellenére a *korábbi együttműködés koncepciózus megújulásra* szorult. A megújuló HSZIIR – mint azonos szoftver alapokon nyugvó integrált szakirodalmi információs rendszer – minőségi és hatékony szolgáltatásaival támogatni kívánja a honvédelem kérdéseit érintő állami, szakmai döntések előkészítését, illetve az azokkal összefüggő kutatási-fejlesztési feladatok végrehajtását.

Mindezt megerősítette a „tudományos információellátás rendjéről” kiadott honvédelmi miniszter 103/2002. (HK 30.) HM utasítása. Az utasításban meghatározásra került a HSZIIR működési rendjén túl a tárcánál folyó tudományos tevékenységek nyilvántartásának rendje, illetve az azzal kapcsolatos feladatok.¹

2003-ban újrafogalmaztuk (az utasításnak megfelelően) a HSZIIR modelljét, hogy az önkéntes haderőre történő áttérést támogató korszerű tudományos és szakinformációs rendszert hozzunk létre a szakkönyvtárak és a csapatkönyvtárak együttműködésével.

A HSZIIR új szervezeti modellje többszintű:

1. *Vezető könyvtár* (gyűjtő, elosztó könyvtár), amely a rendszer globális koordinációját látja el mind informatikai, mind könyvtáriügyi kérdésekben. Ezt a szerepkört – kondíciói alapján – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Egyetemi Központi Könyvtára végzi továbbra is. (A tagkönyvtárakkal kötött együttműködés alapján)
- Ellátja a közös elektronikus katalógus építésének rendszergazda feladatait;
- koordinálja a dokumentumok figyelését, feltárását a HSZIIR-tagkönyvtárak körében.
- Meghatározza a tagkönyvtárak számára az integrált könyvtári szoftvermoduloknak megfelelő egységes formai és tartalmi feltárás követelményeit.
- Koordinálja a felhasználói jelszavak kiosztását, használatát, biztosítja a felhasználók számára a rendszer elérését.
- Biztosítja a HSZIIR-tagkönyvtárak számára a közös elektronikus kataló-

gus rekordjainak letöltését; felügyeli a közös elektronikus katalógust.

- Figyelemmel kíséri az integrált szoftverrel kapcsolatos fejlesztéseket.
- 2. *Transzmissziós szerepkört betöltő, ügynevezett közvetítő könyvtárak*, azaz a katonai szakkönyvtárak:
 - HM Technológiai Hivatal Haditechnikai könyvtár;
 - MH Egészségvédelmi Intézet tudományos könyvtár;
 - MH Kecskeméti Repülőkórház tudományos könyvtár;
 - MH Légierő Parancsnokság szakkönyvtár;
 - MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság Jobbik István szakkönyvtár;
 - MH Szárazföldi Parancsnokság szakkönyvtár;
 - MH Térképész Szolgálat szakkönyvtár;
 - MH Támogató Ezred 1. Objektum Üzemeltető Osztály szakkönyvtára (HM I);
 - MK Katonai Felderítő Hivatal szakkönyvtár;
 - ZMNE Repülőtiszt Intézet szakkönyvtár.

A közvetítő könyvtárak – globális koordináció alapján – a rendszerben autonóm működésű tagkönyvtárként vesznek részt a közös katalogizálásban és szolgáltatásban. (specifikus gyűjteménnyel rendelkeznek) Gyűjtik, feltárják a szervezetüknél elkészült tudományos munkákat is, ezek elektronikus felvitelét az online hadtudományi közös elektronikus katalógusba, a vezető könyvtár által meghatározott követelmények szerint.

3. Az *ügynevezett receptor*, azaz *fogadó könyvtárak* (a csapatkönyvtárak), akik lekérdezhetik a szakirodalmi információt az 1–2. pont könyvtárai által épített hadtudományi közös elektronikus ka-

1 Bakos Klára: ZMNE Egyetemi Központi Könyvtár könyvtárigazgató szíves közlése alapján

talógusból, illetve rekordokat vihetnek fel a rendszerbe a vezető könyvtár által meghatározott követelmények szerint.² A fogadó könyvtárak bekapcsolása a rendszerbe a modell új elemeként jelentkezik, amely a felhasználói kör kiszélesítését szolgálja, ugyanis a csapatkönyvtárak a haderő-átalakítás következtében elvesztették eredeti funkciójuk egy részét: a közművelődési állományukkal már nem kell a tisztek általános műveltségének hiányosságait pótolni, a szerződéses állomány is munkahelyének tekinti a laktanyát és a szórakozási igényét, máshol keresi. Hogy a csapatkönyvtárak milyen irányba indulnak el, ez ma már nem kérdés. Egyértelművé vált, hogy nemcsak a budapesti bázison szükséges a szakinformáció, hanem a csapatoknál és a kiképző központban is nélkülözhetetlen a megfelelő szakinformáció a csapatoknál, kiképző-oktató állomány napi munkájához. S, hogy a csapatkönyvtárak az új kihívásoknak meg tudjanak felelni szükségyszerűen újra kellett fogalmazni, helyüket és szerepüket a honvédségi könyvtári rendszerben, hogy a felsőoktatási könyvtárakkal és szakkönyvtárakkal megtalálják az együttműködés legmegfelelőbb formáját, megtartva és megőrizve a mostani állományukat, de a jövőben az állománygyarapításnál a szakirányú fejlesztést indokolt előtérbe helyezni és a HSZIIR-be való bekapcsolódásukkal, mintegy *információs központtá válhatnak a laktanyában*, hathatósan támogatva az át- és továbbképzési programot.

„Könyvtári helyzetkép” címmel *kérdőív formájában felmérést végeztünk*, melynek során az adatszolgáltatók a HM felsőok-

tatási és szakkönyvtárak; a HM-hez tartozó Kht-k könyvtárai, valamint az MH szakkönyvtárai és a csapatkönyvtárai voltak. A felmérés célja volt többek között, hogy átfogó képet kapjunk a könyvtárak dokumentum állományáról, megközelítő értékéről és a könyvtáraknál felhalmozódott fölösleges könyvválományról, ami a megszűnt alakulatok könyvtáraiból származik.

2004-ben a HSZIIR kiépítésének tervezett első ütemében öt – jelentős gyűjteménnyel és felhasználói igénybevétellel rendelkező – szakkönyvtár csatlakozott az egyetem központi szerverén működte-tett közös hadtudományi elektronikus katalógus építéséhez. (MH Támogató Ezred 1. Üzemeltető osztály által működtetett HM –I szakkönyvtára, MH Térképész Szolgálat szakkönyvtára, HM Technológiai Hivatal Haditechnikai könyvtára, MH Egészségvédelmi Intézet tudományos könyvtára, ZMNE Repülőtiszt Intézet szakkönyvtára)

2005-ben továbbléptünk a korszerű tudományos és szakinformációs rendszer kialakításában, amely a honvédségi könyvtárak HSZIIR csapatkönyvtárak bevonásával történő bővítését és funkcióváltásának megkezdését jelenti.

Ennek sikeres megvalósításához (az MH ÖLTP Elektronikai Szolgálat támogatásával) *az alábbi lépéseket tettük meg:*

- számítógépeket (20 db) adtunk át a csapatkönyvtáraknak a haderő-átalakítás következtében a HM-ben feleslegessé vált informatikai eszközökből;
- beszerzésre került 23 db OLIB klienszoftver és 24 db vonalkód olvasó, a rendszerbe állításukkal (Internet hozzáférés) a csapatkönyvtárak is aktív részesei lesznek a HSZIIR-nek.

Pályázati támogatással a ZMNE Egyetemi Központi Könyvtár munkatársai 100 oldalas, ábrákkal és példatárral kiegészít-

2 Az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer magvalósítása/könyvtár könyvtáros, 1994. különszám 4–12. p.

tett katalogizálási, indexelési és referálási útmutatót készítettek a rendszerbe dolgozó tagkönyvtárak számára.

Elkészült a HSZIIR 2006. évi munkaterve, amely kiterjed az adatszolgáltatásra – tervezésre – ellenőrzésre – módszertani munkára – továbbképzésekre.

1997. évi CXL törvény adta lehetőségek

A honvédségi könyvtárosok szervezett képzésére történő beiskolázást a 1/2000. (I. 14.) NKÖM rendeletben előírtaknak megfelelően végrehajtottuk. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által a könyvtárosok képzésére átutalt normatív támogatásból a honvédség állományába tartozó könyvtárosok közül 2001 és 2005 között 53 főt iskoláztunk be szakirányú felsőoktatási intézményekbe, Országos Képzési Jegyzékben szereplő szakképesítést adó képzésekre, nyelvi képzésben való részvételre, és a NKÖM Szakbizottságai által akkreditált programokra.

A muzeális intézmények látogatóit megillető kedvezményről szóló 194/2000. (IX. 24.) kormányrendelet 2.§ (1) bekezdésének „e” pontja alapján a honvédségi szférában dolgozó könyvtárosok számára is megigényeltük és megkaptuk a muzeális intézmények díjmentes látogatását biztosító névre szóló belépőket.

Statisztikai adatszolgáltatás a 215/2003. (XII.10.) kormányrendelet alapján kötelező.

A HM Humánpolitikai Főosztály koordinálásával a könyvtárak az éves tevékenységükről statisztikai jelentést készítenek a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma részére. A statisztikai jelentésekből összegzést készítünk a könyvtárak állapotáról.

Az éves munkatervekben foglaltaknak megfelelően a honvédségi tárca könyvtárosai részére minden évben szakmai napot és to-

vábbképzést szerveztünk a vezető könyvtárral karöltve. A szakmai napok keretében látogatást tettünk az Országos Széchényi Könyvtárban a Nemzeti Könyvtárunkban, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában, az Országgyűlési Könyvtárban. Szintén szakmai nap keretében a HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság Könyvtárában „Csak az olvassa versemet, ki ismer engem és szeret...” címmel József Attila születésének centenáriumi esztendejében ünnepi megemlékezést tartottunk.

A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából szervezett rendezvény sorozat keretében országos konferenciákat szerveztünk a ZMNE EKK-val és a Magyar Könyvtárosok Egyesületével közösen.

*„A könyveknek meg van a maguk sorsa”
(Terentianus Maurus)*

A megszűnt alakulatok könyvtári állományára, a Magyar Honvédség állományában fennmaradt csapatkönyvtárak nem tartanak igényt mivel a könyvtárak dokumentum állományának összetétele közel azonos, ebből adódóan a felszabadult könyvállomány duplumként jelentkezne.

A haderőreform következtében megszüntetésre kerülő csapatkönyvtárak állományát feleslegessé nyilvánítás után, ha lehetőség és mód volt rá, átadtuk a helyi önkormányzatoknak könyvtárak állományának bővítésére vagy új könyvtár működtetésére. Különösen nagy segítséget jelentett az ellentételezés nélküli átadás a kistéleplési könyvtárak állományának fejlesztésében, hisz nagyon szűkösek a lehetőségek a dokumentum-állományuk gyarapítására, valamint hozzájárultunk az ott letelepedett katonacsaládok könyvtári szolgáltatásának minőségbeli javulásához is.

Az alább felsorolt alakulatok könyvállományának anyagát terjesztettük fel „feleslegesnek minősítés”-re és adtuk át önkormányzati kezelésbe:

2004. évben

- MH 5. Légvédelmi Rakéta Ezred dokumentumállományát (Nagyoroszi);
- MH 101. „Szigetvári” Zrínyi Miklós Vegyes Tüzérdandár dokumentum-állományát (Pécs);
- MH Alföldi Kiképző Központ dokumentumállományát (Szabadszállás).

2005. évben

- MH 40. Galga Vezetésbiztosító Ezred dokumentumállományát (Aszód);
- MH Kapos Bázisrepülőtér dokumentumállományát (Taszár);
- MH Tapolcai Kiképző Központ dokumentumállományát (Tapolca);
- MH Katonai Anyagraktár és Javító Üzem dokumentumállományát (Jobbágyi).

2006. évben

- MH 25/88. Könnyű Vegyes Zászlóalj diszlokációja következtében megszüntetésre kerülő könyvtárának dokumentumállományát;
- Az MH 12. Légvédelmi Rakétadandár (Győr) megszüntetett alakulatainak könyvállományát. (30 000 db).

A Honvédségen belüli átcsoportosításra került a következő alakulatok könyvtárának dokumentumállománya:

- Az MH 5. Bocskai István Gépesített Lövészdandár Nyíregyháza könyvtárának dokumentumállománya az MH 5. Bocskai István Könnyű Lövészdandár Logisztikai zászlóalj Hajduhadháza könyvtáraként működik tovább;

- Az MH 87. Bakony Harcihelikopter-ezred Szentkirályszabadja könyvtárának állománya az MH Pápa Bázisrepülőtér könyvtáraként működik tovább;
- MH Savaria Kiképző Központ Szombathely könyvtári állományának egy részét beépítették az MH Híradó Parancsnokság könyvtárába a másik része a VI. kerületi önkormányzat iskolai könyvtárait gazdagítja;
- HM HVK Logisztikai Főcsoport főnökség volt könyvtára állományából új könyvtárat avattunk az MH ÖLTP Jobbik István szakkönyvtár néven.

Összegzés

A közművelődési könyvtári szolgáltatást a laktanyán kívül az önkormányzat által fenntartott nyilvános könyvtárak szolgáltatásával véljük megoldhatónak.

Eme elgondolás sarkalt bennünket arra, hogy a könyvtárak felesleges dokumentumállományának elhelyezése a lehető legjobb helyre kerül, ha átadjuk az önkormányzatok kezelésében lévő könyvtáraknak, mert ott tovább „él a könyv”, szolgálva akár a honvédségi állományba tartozókat, akár családtagjait és a lakosság egészét is.

A Hadtudományi Szakirodalmi Integrált Információs Rendszer kialakított konstrukciója a jövőben az információs társadalom igényeinek megfelelően, figyelembe véve a NATO követelményeket is, a Magyar Honvédség egész területén képes lesz biztosítani a tudományos szakirodalmi információ ellátást (természetesen ez nem egy statikus rendszer hanem a pénzügyi lehetőségek függvényében tovább fejleszthető).

Az MHTT 2006. évi küldöttgyűléséről

A Magyar Hadtudományi Társaság 2006. március 31-én tartotta meg éves beszámoló küldöttgyűlését a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. A küldöttgyűlésen részt vettek a szakosztályok által delegált küldöttek, az elnökség, a Felügyelő- és az Etikai bizottságok tagjai, összesen 136 fő. A Társaság tagjai közül, valamint a társszervek részéről tanácskozási joggal részt vett további 8 fő.

A küldöttgyűlést dr. Nagy László az MHTT elnöke nyitotta meg, majd az ügyrendi kérdések sorában a küldöttek megválasztották a levezető elnököt dr. Padányi József személyében, a jegyzőkönyv vezetőjét, továbbá elfogadták a napirendi pontokat.

A beszámolóhoz a Társaság elnöke fűzött szóbeli kiegészítést és *elismeréseket adott át: dr. Szabó Józsefnek*, a Társaság volt elnökének életműdíjat, az azt jelképező aranygyűrűt; kiemelkedő munkájuk elismeréseként oklevelet: *Opál Sándornak, Iván Dezsőnek, Kovács Gábornak, Csery Péternek, Buknicz Ferencnek, Hautzinger Gyulának, Vogel Dávidnak, Nagy Péternek és Kovács Lászlónak.*

A napirend szerint ezt követően a Felügyelő- és az Etikai bizottságok elnökei számoltak be a bizottságok munkájáról. Hozzászólások és az azokra adott válaszok után a küldöttgyűlés elfogadta a Társaság 2005. évi tevékenységéről szóló beszámolót, a bizottságok elnökeinek a jelentését, a 2006. évi munkatervet, továbbá a közhasznúsági jelentést és az elnökség által előkészített, illetve a küldöttgyűlés munkája során felmerült javaslatokat, az azokat rögzítő határozatokat.

Az MHTT 2005. évi munkájáról számot adó írásos anyag, amely a Társaság honlapjára is felkerült, és az ehhez kapcsolódó elnöki szóbeli kiegészítések, a bizottságok elnökeinek jelentései alapján a *Társaság évi munkájának mérlege* az alábbiakban összegezhető:

Az MHTT vezetése, választott szervei és szakosztályai az alapszabályban meghatározottak szerint, támaszkodva a másfél évtizedes tapasztalatokra, végezték tevékenységüket. A Társaság töretlenül követte az alapítók szándékát, összefogta a hadtudomány, a katonai műszaki tudományok, sőt a biztonság és a védelem kérdésköréből egyre többet vállaló kapcsolódó tudományterületeken szerveződő kollektívákat, mindazokat a kutatókat, szakembereket, akik önkéntes alapon gyarapítani tudják a tudomány tárházát.

A társaság 2005-ben eredményesen tevékenykedett. Tartalmi és szervező munkája: a biztonság, a honvédelemmel, az önkéntes haderő fejlesztésével; a NATO-tagsággal járó kötelezettségek teljesítésével; a jövő kihívásait figyelembe véve, a katonai erők újszerű alkalmazásának kérdései köré összpontosultak.

A Társaság szervezeti élete rendezett volt. A választott vezető szervek az alapszabályban meghatározott elvek és feladatok szerint végezték munkájukat. Javult az információáramlás, köszönhető ez elsősorban annak, hogy nagymértékben támaszkodtunk az internetre, az e-mail levelezésre. Az elnökség kéthavonta, az IB általában havonta ülésezett. A bizottságok, amelyeknek elnökei részt vettek az elnökség és az IB ülésein, szükség szerint ültek össze.

A Társaság szakmai tevékenységének nagy része a nagyfokú önállósággal rendelkező szakosztályokban valósul meg. Ezért az elnökség és az IB erőfeszítése arra irányult, hogy keretet, feltételt biztosítson a szakosztályok tevékenységének. A szakosztályok – egy tudományágat, szakterületet képviselve – a központi rendezvények mellett, saját hatáskörben tervezték rendezvényeiket (évente 3–4 szakosztály ülést, rendezvényt tartottak).

Az MHTT elnöksége a küldöttgyűlés által jóváhagyott program szerint szervezte

rendezvényeit. A rendezvények témáinak megválasztásával arra törekedett, hogy olyan kérdések kerüljenek feldolgozásra, amelyek szorosan kapcsolódnak a honvédség feladataihoz. Ezt szolgálta a tudomány ünnepe rendezvények sorában november 3-án *A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején* címmel rendezett konferencia a Vezérkar, a ZMNE és a Társaság közös szervezésében. A közel 200 fő részvételével megtartott konferencián elhangzott több mint 30 előadás, hozzászólás – amelyek a katonai erők alkalmazásával kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdéseket rendszerező igénytel vázolták – megjelent a Hadtudomány 2005. évi 4. számában. A kiemelt rendezvény mellett a Társaság elnöksége a szakosztályok által szervezett több olyan konferencia rendezésében is közreműködött, amelyek témája általános, a Társaság egészét érintő volt.

A Társaság élete, működése, kapcsolatai bővítése révén nyitottabb lett. Hazai kapcsolatai széleskörűen és egyre jobban bővülnek, tartalmasabbá válnak. Kiemelten jó a kapcsolatunk a HM és a VK szervekkel és az otthont adó, az oktatás és a hadtudományi kutatás bázisát képező Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel, továbbá a Katasztrófavédelem Országos Parancsnokságával, a Stratégiai Védelmi Kutatóközponttal, a Biztonságpolitikai Szakkollégiummal és a Magyar Rendészettudományi Társasággal. Mindezek lehetőségét biztosítanak a tapasztalatcserére és bizonyos témák közös vagy megosztott kutatására. A nemzetközi kapcsolatok terén – elsősorban anyagiak miatt – érdemi előrelépést ebben az évben sem tudtunk tenni.

A propaganda és a sajtómunka területén a kitűzött célok és feladatokat a Társaság alapvetően teljesítette. Rendszeres tájékoztatást adtunk a Társaságnál folyó munkáról, amiben jelentős szerepe volt a honlapunk korszerűsítésének. Arra törekedtünk, hogy az országos szintű szervek vezetőit, képviselőit a hadtudományi kutatás területén végzett munkánkról és feladatainkról, továbbá az együttműködési lehetőségekről tájékoztassuk.

A Társaság életének, működésének és eredményeinek bemutatásában jelentős szerepet töltött be – a katonai sajtó egészében is elismert Hadtudomány, az MHTT fóruma. A beszámolás évében

négy szám jelent meg, méghozzá úgy, hogy a 4. szám, amelyben közreadtuk a nagy elismertséggel fogadott, a katonai erő újszerű alkalmazásáról szóló novemberi konferencia teljes anyagát. A kiadványt, amely fórumot kínál katonai, biztonsági és más tudományos elemzések számára, a Társaság tagjai kapják, terjesztése révén azonban gyakorlatilag az ország minden részében jelen van.

A Társaság anyagi helyzete és gazdálkodása a 2004. évihez hasonlítható. Legfőbb bevételi forrásaink a HM által biztosított 5 millió forintos támogatás, a Hadtudományi Alapítvány kamatai, az MTA támogatásából 830 ezer forint, a tagdíjból befolyt 840 ezer forint, az adó 1 % felajánlásából 330 ezer forint. A bevétel évek óta csak arra elég, hogy a Társaság megőrizze működőképességét. Ez azt jelenti, hogy megjelentessük a folyóiratot, kiadjunk legalább egy Tanárky-díjat, az alkalmazottakat és a pályázatokat szerényen díjazunk. Anyagi gondjaink rendezésére – az eddigi források megtartása mellett – több kitérés pont kínálkozik: szponzorok felkutatása és megnyerése; pályázatok elnyerése, nem utolsósorban a Társaság tagjainak közreműködésével más források felkutatása.

A beszámoló a Társaság 2006. évi törekvései között – amelyre zárszavában az MHTT elnöke is utalt – *hangsúlyozza*: A Magyar Hadtudományi Társaság 2006-ban is – mint évek óta – kettős közelítésben alakítja ki éves tervét: meg kívánja szilárdítani a helyét a magyar tudományos közéletben, folytatva az alapszabályban meghatározott tevékenységet, ápolva az immár másfél évtizedes hagyományokat, ugyanakkor fenn kívánja tartani a nagyon kényes pénzügyi egyensúlyt.

Kiemelt központi rendezvényként készít elő egy aktuális NATO-témájú konferenciát, amely kapcsolódik a Hadtudományban megjelent véleményekhez (Hadtudomány, 2005/2., 3; 2006/1–2. sz.).

A 2006. évi munkaterv végrehajtása mind a szakosztályok, mind a Társaság szintjén nagy erőfeszítéseket követel meg mindenkitől. Az elnökség kéri a Társaság tagjait, hogy tevékenységükkel járuljanak hozzá a terv sikeres teljesítéséhez, tartalmas és eredményes szakmai tudományos munka végzéséhez.

H. I.

*Egyszeres könyvvitelt vezető egyéb szervezetek
közhasznú egyszerűsített beszámolójának mérlege
2005. év*

Sor- szám	A tétel megnevezése	Előző év	Előző év(ek) helyesbí- tései	Tárgyév
<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>
1.	A. Befektetett eszközök (2-4.sorok)			
2.	I. Immateriális javak			
3.	II. Tárgyi eszközök			
4.	III. Befektetett pénzügyi eszközök			
5.	B. Forgóeszközök (6-9. sorok)	5.991		6.021
6.	I. Készletek	4.313		4.120
7.	II. Követelések			24
8.	III. Értékpapírok			
9.	IV. Pénzeszközök	1.678		1.877
10.	Eszközök (aktívák) összesen (1.+5.sor)	5.991		6.021
11.	C. Saját tőke (12-16. sorok)	5.991		5.751
12.	I. Induló tőke / jegyzett tőke	260		260
13.	II. Tőkeváltozás / eredmény	5.023		5.268
14.	III. Lekötött tartalék			
15.	IV. Tárgyévi eredmény alaptevékenységből (közhasznú tevékenységből)	708		223
16.	V. Tárgyévi eredmény vállalkozási tevékenységből			
17.	D. Tartalék			
18.	E. Céltartalékok			
19.	F. Kötelezettségek (20-21. sorok) (pályázat)			270
20.	I. Hosszú lejáratú kötelezettségek			
21.	II. Rövid lejáratú kötelezettségek			270
22.	Források (passzívák) összesen (11. + 17. + 18. + 19. sor)	5.991		6.021

Budapest, 2006. február 7-én.

*Dr. Nagy László s.k.
a szervezet vezetője*

Jóváhagyta: az MHTT 2006. március 31-ei küldöttgyűlése.

**Egyszeres könyvvitelt vezető egyéb szervezetek
közhasznú egyszerűsített beszámolójának eredménylevezetése
2005. év**

Sor- szám	A tétel megnevezése	Előző év	Előző év(ek) helyesbí- tései	Tárgyév
a	b	c	d	e
1.	A. Összes közhasznú tevékenység bevétele (I.+II.)	10.530		9.568
2.	I. Pénzügyileg rendezett bevételek (1.+2.+3.+4.+5.)	10.530		9.568
3.	1. Közhasznú célú működésre kapott támogatás	7.080		7.300
4.	a) alapítótól			
5.	b) központi költségvetéstől	5.000		5.000
6.	c) helyi önkormányzattól			
7.	d) társadalombiztosítótól			
8.	e) egyéb (Szponzor, MTA, Alapító)	2.080		2.300
9.	f) továbbutalási céllal kapott			
10.	2. Pályázati úton nyert támogatás	1.600		990
11.	3. Közhasznú tevékenységből származó bevétel	53		14
12.	4. Tagdíjból származó bevétel	931		838
13.	5. Egyéb bevétel (szja 1%, kamat)	866		426
14.	II. Pénzbevételt nem jelentő bevételek			
15.	B. Vállalkozási tevékenység bevétele (1.+2.)			
16.	1. Pénzügyileg rendezett bevételek			
17.	2. Pénzbevételt nem jelentő bevételek			
18.	C. Tényleges pénzbevételek (A./1.+B./1.)	10.530		9.568
19.	D. Pénzbevételt nem jelentő bevételek (A./II.+B./II.)			
20.	E. Közhasznú tevékenység ráfordításai (1.+2.+3.+4.)	9.820		9.345
21.	1.Ráfordításként érvényesíthető kiadások	9.820		9.345
22.	Ebből: továbbutalt támogatás			
23.	2. Ráfordítást jelentő eszközváltozások			
24.	3. Ráfordítást jelentő elszámolások			
25.	4. Ráfordításként nem érvényesíthető kiadások			
26.	F. Vállalkozási tevékenység ráfordításai (1.+2.+3.+4.)			
27.	1. Ráfordításként érvényesíthető kiadások			
28.	2. Ráfordítást jelentő eszközváltozások			
29.	3. Ráfordítást jelentő elszámolások			
30.	4. Ráfordításként nem érvényesíthető kiadások			

Sor- szám	A tétel megnevezése	Előző év	Előző év(ek) helyesbí- tése	Tárgyév
a	b	c	d	e
31.	G. Tárgyévi pénzügyi eredmény ($\pm 1. \pm 2.$)	710		223
32.	1. Közhasznú tevékenység tárgyévi pénzügyi eredménye (A./I.-E/1.-E/4.)			
33.	2. Vállalkozási tevékenység tárgyévi pénzügyi eredménye (B./I.-F./1.-F/4.)			
34.	H. Nem pénzben realizált eredmény ($\pm 1. \pm 2.$)			
35.	1. Közhasznú tevékenység tárgyévi pénzügyi eredménye (A./II.-E/2.-E/3.)			
36.	2. Vállalkozási tevékenység tárgyévi pénzügyi eredménye (B./2.-F./2.-F/3.)			
37.	I. Adózás előtti eredmény (B./1.-F./1.) $\pm H/2$			
38.	J. Fizetendő társasági adó			
39.	K. Tárgyévi eredmény	710		223
40.	1. Közhasznú tevékenység tárgyévi eredménye (A./I. + A./II.)-(E/1. + E/2 + E./3..)	710		223
41.	2. Vállalkozási tevékenység tárgyévi pénzügyi eredménye (I – J)			

Tájékoztató adatok

42.	A. Pénzügyileg rendezett személyi jellegű ráfordítások	2.266
43.	1. Bérköltség	
44.	Ebből: - megbízási díjak	
45.	- tiszteletdíjak	
46.	2. Személyi jellegű egyéb kifizetések	2.092
47.	3. Bérjárulékok	174
48.	B. Pénzügyileg rendezett anyagi jellegű ráfordítások	6.980
49.	C. Értékcsökkenési leírás	
50.	D. Pénzügyileg rendezett egyéb jellegű ráfordítások	99
51.	E. A szervezet által nyújtott támogatások (pénzügyileg rendezett)	
52.	F. Tárgyévben APEH által kiutalt 1% összege	329

Budapest, 2006. február 7.-én.

*Dr. Nagy László s.k.
a szervezet vezetője*

Jóváhagyta az MHTT 2006. március 31-ei küldöttgyűlése.

Költségvetési támogatás felhasználása

<i>Támogatást nyújtó</i>	<i>Összeg</i>	<i>Felhasználás célja</i>	<i>Költségvetési tétel</i>	<i>Felhasznált összeg</i>
Alapítványi támogatás /911 tsz.	1.170 E Ft	Pályázat személyi kiadása	512	100 E Ft
		Folyóirat személyi kiadása	511	507 E Ft
		Egyéb személyi kiadások	5102, 510	158 E Ft
		Folyóirat előállítási ktg-e	544	405 E Ft
Magyar Tudományos Akadémia / 912 tsz.	830 E Ft	Folyóirat nyomdai ktg-e	544	830 E Ft
Honvédelmi Minisztérium /913 tsz.	5.000 E Ft	Elnök díjazása	5431	990 E Ft
		Ügyvitel	543	1.200 E Ft
		Pénzügy-számvitel	543	1.344 E Ft
		Folyóirat előállítási ktg.-e	544	1.222 E Ft
		Posta ktg.	541, 545	244 E Ft
Sponsor /914 tsz. ERICSSON HM CURRUS	200 E Ft	Reprezentáció (Konferencia)	515	254 E Ft
	100 E Ft	Posta ktg. (Konferencia)	541	46 E Ft
Pályázat útján /915 tsz. Nemzeti Civil Alapítvány HM KOMM. FŐO. pály. (áthúz. 2006-ra)	490 E Ft	Informatikai tanfolyamok, szakkönyvek	5125	490 E Ft
	*500 E Ft	Tudományos előadások	5121	*230 E Ft
		Posta ktg.		
SZJA 1% /918 Tagdíjak /917	328 E Ft	Tanárky-díj	514	328 E Ft
	838 E Ft	Tanárky-díj költelezettségek, irodafenntartás, egyéb kiad.	514, 52; 53, 547	838 E Ft
Kamatbevételek /98	98 E Ft	Tanfolyam, Bank költség	582, 581	98 E Ft
Közhasznú tev. /92	14 E Ft	Szakosztályok kiadásai	547	14 E Ft
Előző évi pü-ből felh.		Szakosztályok kiadása	547	47 E Ft
ÖSSZESEN	9.568 E Ft			9.345 E Ft

*-gal jelzett tételnél áthúzódó teljesítés

Budapest, 2006. február 7-én.

Jóváhagyta:
az MHTT 2006. március 31-ei küldöttgyűlése.

Készítette: Bóné Sándorné

A Magyar Hadtudományi Társaság 2006. március 31-én megtartott küldöttgyűlésének érdemi (nem ügyrendi) határozatai

1/2006. számú határozat

(Jegyzőkönyv 8. oldal 3. bekezdés)

„A küldöttgyűlés a beszámolókat az elnök szóbeli kiegészítésével együtt egyhangúlag elfogadta”

2/2006. számú határozat

(Jegyzőkönyv 8. oldal 5. bekezdés)

„A küldöttgyűlés az MHTT 2005. évi közhasznúsági jelentését 68 igen szavazattal, egy tartózkodás mellett fogadta el.”

3/2006. számú határozat

(Jegyzőkönyv 9. oldal 3. bekezdés)

„A küldöttgyűlés 57 igen szavazattal választotta meg dr. Antal Erikát az MHTT gazdasági ügyekért felelős elnökhelyettesének.”

4/2006. számú határozat

(Jegyzőkönyv 9. oldal 6. bekezdés)

„A küldöttgyűlés a Társaság 2006. évi munkatervét, az elhangzott kiegészítés figyelembe vételével, egyhangúlag elfogadta.”

5/2006. számú határozat

(Jegyzőkönyv 10. oldal 2. bekezdés)

„A küldöttgyűlés egyhangú szavazással az MHTT éves tagdíját 2007. január 1-jétől aktív tagjainak 3000 Ft-ban, nyugdíjas és egyetemi hallgató tagjainak 1500 Ft-ban állapította meg.”

A Magyar Hadtudományi Társaság 2006. évi beszámoló küldöttgyűlése jegyzőkönyvének teljes szövege a Társaság titkárságán megtekinthető előzetesen egyeztetett időpontban.

Dr. Nagy László s.k.
az MHTT elnöke

Az Országos Védelmi Tervező Rendszerről

2005. november 3-án szakmai konferenciát tartottak a védelmi igazgatás tervezői. A HM Védelmi Hivatal szervezésében rendezett konferencia tárgya az *Országos Védelmi Tervező Rendszer (OVTR) koncepciójának* megvitatása volt. A tanácskozáson Dr. Nógrádi György egyetemi tanár, a Budapest Corvinus Egyetem védelemgazdasági tanszékvezetője elnökölt.

A konferencia részvevői írásban megkapták a vitaindító alapelőadást *Az Országos Védelmi Tervező Rendszer egy lehetséges változatának elgondolása* címmel. A megvitatásra került koncepció egy korábbi tervezetét a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) Védelemgazdasági Szakosztálya szakértői is véleményezték, és észrevételeiket a szerzők beépítették az anyagba.

Dr. Fapál László megnyitó előadásában az OVTR kialakításának időszerűségével, szükségességének indokolásával, a védelem komplex rendszerére gyakorolt hatásával, a kormányzati elvárásokkal és az abból adódó alapvetésekkel foglalkozott. Hangsúlyozta: nagyon fontos, hogy a tervezés egyértelműen és átláthatóan

mutassa meg: a képességcélok milyen feladatok megoldásán keresztül érhetők el, azokhoz milyen erőforrások szükségeltetnek, mekkora költségvetési ráfordítást igényelnek, és mindez hogyan biztosítható a költségvetésből.

A második előadásban Dr. Patyi Sándor dandártábornok, a HM Védelmi Hivatal főigazgatója bemutatta a védelmi tervezés helyzetének alakulását a rendszerváltástól napjainkig. Hangsúlyozta: a NATO- és EU-kapcsolattal bővült feladatrendszer számos új típusú kihívásának való megfelelés érdekében gyökeresen változtatni kell a védelmi tervezés rendszerén. Nem a forráslehetőségekből kell kiindulni a védelmi tervezésnél, hanem abból, hogy a célként megjelölt képességeket milyen feladatok útján érjük el, és ezekhez milyen erőforrások szükségesek.

Briák Ottó nyá. ezredes a HM controlling munkacsoport vezetője színes prezentációval kísért előadásban mutatta be a vitaindító rendszer-elgondolást. Szemléletesen ábrázolta a képesség- és feladatalapú erőforrás-tervezés elvi sémáját. Az előadó részletesen kitért az erőfor-

rás fogalmára, a javasolt egységes tervezési rendszer kiterjedésére, a NATO-tervezéshez illeszkedő 10 éves tervezési időtávra.

A bemutató előadások után korreferátumok következtek: *Dr. Horváth József dandártábornok*, a HM Védelmi Tervezési Főosztály főosztályvezetője, az MHTT elnökhelyettese a honvédelmi tárcánál már működő Tárca Védelmi Tervező Rendszer (TVTR) kialakításáról és működési tapasztalatairól szólt. Bemutatta a rendszer felépítését, a rendszer működését szabályozó dokumentumokat. Ismertetette a 10 éves terv struktúráját és a tervezés folyamatát.

Dr. Dsupin Ottó ezredes, a BM Védelmi Hivatal főigazgatója a koncepcióval kapcsolatos belügyi szempontokról, kétségeiről, illetve egyetértéséről, javaslatairól szólt. Javasolta, hogy szélesebb tudományos fórum elé kerüljön az elgondolás, amelynek megvalósulása az ország biztonságát javítaná.

A harmadik korreferátumban *Harmati István*, a GKM Védelem-koordinációs Főosztályának főosztályvezetője egyetértéséről, illetve – egyes kérdésekben – fenntartásairól tájékoztatta a hallgatóságot. Jónak tartotta a helyzetértékelést, elfogadta a lakosság veszélyérzetéről kialakított képet, támogatta a védelmi tervezés újragondolását, egyetértett a kormányzati irányítás fontosságával. Megjegyezte ugyanakkor, hogy a jogszabályok által meghatározott környezetben kevés a mozgásteret a tervezőnek.

Dr. Cserepes Tibor nyá. dandártábornok a védelmi felkészítés rendszere kialakulásáról, átalakulásáról és mai jellemzőiről szólt. Hangsúlyozta a monitoring meghatározó szerepét, és kifejezte véleményét, mely szerint csökkenteni kell a védelmi tervezésben a naturáliákban megalapozott célok tervezését a pénzben megalapozott célokkal szemben.

A konferencia résztvevői közül hatan jelentkeztek hozzászólásra.

Dr. Bencsik István nyá. vezérőrnagy, az MHTT Védelemgazdasági Szakosztályának tagja a stabil védelmi közigazgatás, a döntés-előkészítő fórumok és a központi tervező szerv fontosságára hívta fel a figyelmet, és párhuzamot vont a TVTR és a több tárca követelményeit kezelő OVTR jellemzői között.

Dr. Gasparics Péter ezredes, a HVK Haderő-tervezési osztályvezetője a védelmi felülvizsgálat döntő indító szerepéről szólt, és a 10 éves programja mindegyik lépéséről rövid is-

mertetőt tartott a biztonságpolitikai célkitűzésektől kezdve, a Magyar Honvédség négy alapvető küldetésének meghatározásán át, a 10 éves terv dokumentációjának elkészítéséig.

Dr. Turák János nyá. ezredes, az MHTT Védelemgazdasági Szakosztályának tagja hangsúlyozta, hogy a társaság már 1997-ben foglalkozott az országos védelmi tervező rendszer szükségességének gondolatával. Kiemelte a tárcaérdekeken felülről független vezetői apparátus fontosságát, a szakfeladatrend felállításának előnyeit, és hangsúlyozta az összes ráfordítás 1%-át nem elérő rendszer-működtetési költség elfogadható voltát.

Kloczka Mihály, az OKF főosztályvezetője a polgári veszélyhelyzeti tervezés gyakorlati tapasztalatairól, a tervezés sokrétűségéről és különböző időtávjairól, finanszírozási bizonytalanságairól beszélt, összehasonlításképpen az OVTR felvázolt egyszerű képleteivel.

Dr. Davola József, a BVOP főosztályvezető-helyettese az elkészített koncepció néhány hiányosságára hívta fel a figyelmet. *Stefán Antal* az ORFK Védelmi Osztályának osztályvezetője elmondta, hogy konszenzusos politikai döntést tart szükségesnek a képességek meghatározásához, és szólt a Rendőrség feladatorientált, erőforrás-alapú tervezésének próbálkozásáról.

Tollár Tibor, a PM osztályvezetője arról beszélt, hogy előremutató a koncepcióban felvázolt tervezési eszköz az egész magyar közigazgatás számára, de nagyon rögzös út lesz a bevezetése. Ő is hangsúlyozta a szakfeladatrend kialakításának fontosságát.

Dr. Patyi Sándor társelnök zárszavában megköszönte a résztvevők aktív közreműködését. A tanácskozás vitaindítóként elérte célját: a rendszergondolás elvi alapjait, szándékát senki nem vitatta. Szakmai konferenciát szerveztek a házigazdák, amelyet a tudomány képviselői is megtiszteltek szakértői véleményeikkel, hozzászólásaikkal. A társelnök ígéretet tett arra, hogy a konferencia tapasztalatainak felhasználásával és a még beérkező írásos vélemények figyelembevételével a szerzők átdolgozzák a rendszer-elgondolást, és a továbbfejlesztett változattal – ha az megérett a kormány-előterjesztésre – újra a széles szakmai hallgatóság elé terjesztik a további megvitatás céljából.

(A szakmai konferencia bemutatott prezentációi és teljes hanganyaga elérhető a védelmi igazgatás KTIK számítógép hálózatán.)

Dr. Medveczky Mihály

A Védelemgazdasági Szakosztály a nemzetközi tudományos kapcsolatok fejlesztéséért

A szakosztály, illetve a védelemgazdasági szakterület kapcsolata a Cseh Honvédelmi Egyetem Brno Gazdaságtan és Menedzsment fakultása, Gazdasági tanszékével 2005. szeptember 29-én kezdődött. A szakosztály vezetését a ZMNE BJMKM Hadtáp, Pénzügyi és Közgazdasági tanszék vezetése hívta meg a kapcsolatok felvétele és a tudományos kutatások megbeszélése céljából.

A megbeszélésen a szakosztály elnöke, Dr. Király László előadást tartott a szakosztály munkájáról, főbb kutatási területeiről. A külföldi vendégek Prof. Dr. Miroslav Krc tanszék-vezető, egyetemi tanár, Dr. Flachbart Alojz egyetemi docens kérdéseket tettek fel. Főként a védelmi szféra gazdasági hatékonyságának mérési lehetőségei iránt érdeklődtek, a feladatokhoz rendelt források felhasználásának elméleti és gyakorlati problémáit kiemelve.

A beszélgetés végén egy közös kutatási témában, a költséghatékonyság vizsgálatában állapodtak meg a felek. A partnerek első feladatként a helyzet feltárását, a problémák megismerését, majd a kutatási irányok kijelölését fogalmazták meg.

Első alkalommal tudományos konferencia megtartását határozták el. E szándékot megvalósítás követte. A ZMNE BJMKM Hadtáp, Pénzügyi és Közgazdasági tanszék; a Cseh Védelmi Egyetem, Brno, Gazdasági tanszék; a MHTT Védelemgazdasági és Logisztikai szakosztálya szervezésében 2005. december 8-án nemzetközi konferencia került megtartásra *A védelemgazdasági és katonai logisztikai kutatások aktuális irányai* címmel.

Az alább felsorolt előadások magyar, angol és német nyelven hangzottak el:

1. Beszerzési logisztika-nemzetközi kitekintéssel
Prof. Dr. Turcsányi Károly egyetemi tanár
2. A Tárca Védelmi Tervező Rendszer informatikai támogatása
Székely György őrnagy HM Védelmi Tervezési Főosztály
3. A Cseh Hadsereg PSZSZ szervezete és a területi pénzügyi igazgatóságok megalakítása, mai helyzete
Dr. Alojz Flachbart egyetem docens, Cseh Védelmi Egyetem, Brno

4. A hadiipar gazdasági és politikai szerepe, az állami szerepvállalás hatása
Prof. Dr. Miroslav Krc tanszékvezető, egyetemi tanár, Cseh Védelmi Egyetem, Brno
5. Az Osztrák Szövetségi Haderő és a Magyar Honvédség logisztikai rendszere
Dr. Pohl Árpád alezredes, tanszékvezető, főiskolai docens
6. Az alternatív üzemanyagok főbb fajtái, jellemzői, használatuk lehetőségei a Magyar Honvédségnél
Venekei József okl. mk. alezredes, főiskolai docens
7. A ZMNE nappali ösztöndíjas hallgatóinak anyagi és szociális helyzete
Nagy Anikó okl. mk. őrnagy, főiskolai docens
8. A közlekedési hálózat fejlesztésének szerepe az ország védelmi képességében
Dr. habil Horváth Attila alezredes, egyetemi docens
9. Controlling módszerek a védelmi kutatásban
Dr. Bognár Ferenc alezredes, egyetemi adjunktus
10. Teljesítménymérés a védelemben
Antal Erika őrnagy, MH Védelemgazdasági Főosztály

A tanácskozáson egyetemi oktatók, tudományos kutatók, a szakma kiválóságai, doktoranduszok és az egyetem hallgatói vettek részt.

A levezető elnök Dr. Pohl Árpád alezredes, tanszékvezető, főiskolai docens összefoglalójában kiemelte a szervezők és az előadók kiváló munkáját, megköszönte a részvételt.

Nagyon pozitívnak ítélte meg a nemzetközi kutatási és együttműködési feladatok érdekében eddig végzett munkát és a további folyamatos tevékenység fontosságát hangsúlyozta. A tanácskozás befejezése után kötetlen beszélgetésre került sor, ahol a további feladatok pontosításra kerültek. A tanácskozás anyaga írásban megjelenik.

A résztvevők megállapodtak abban, hogy a következő nemzetközi konferenciát az anyagi lehetőségek függvényében Brnóban tervezik.

Dr. Jászay Béla

CONTENT

Miklós Szabó:	Present responsibility, possibilities and barriers of military science	3
---------------	--	---

SECURITY POLICY

János Szabó:	Chance of NATO renaissance lies in forming of new regulative principles of transatlantic relations	9
--------------	---	---

MILITARY SCIENCE – MILITARY AFFAIRS

Tibor Kőszegvári:	About special military operations	21
Sándor Munk:	IT interoperability policy of Hungarian Defence Forces	32
Sándor Felházi – Romulusz Ruszin:	21st century requirements and tasks of artillery	43
Károly Turcsányi – Ernő Hegedűs:	Ways of development of vertical assault troops	53

LEADERSHIP - TRAINING

György Szabó:	Planning and decision-making procedures of NATO Peace Support Operations	65
György Örley:	Military leadership in scope of the system of Operation Centres	78
Tibor Bartha:	Ethic and juristic aspects of the use of non-lethal weapons	90
György Kende:	Chess as military game and means of capability development	101

POLICING

Imre József Hadnagy:	The need of reform of domestic air search and rescue system	111
----------------------	---	-----

FORUM

István Pataki:	About Warsaw Pact and the South-Western Theatre	125
János Jakus:	Answer on a reflection or reflecting on a reflection	130
Gábor Kozma:	About the scientific activity of Ministry of Defence	133
Katalin Huszár:	Library look-round in scope of the reform of Armed Forces	139

SOCIETY NEWS

Report about the meeting of delegates of the Society	144
--	-----

Tisztelt Hölgyem! / Uram!

Köszönjük társaságunk tagjainak és támogatóinak, hogy 2005-ben a személyi jövedelemadójukból 330 000 forinttal támogatták társaságunkat céljai megvalósításában. Az átutalt összeget kutatások, tudományszervezői munkák, központi és szakosztályi rendezvények, konferenciák támogatására használtuk fel.

Az MHTT Elnöksége nevében céljaink megvalósításához nyújtott támogatását tisztelettel megköszönöm.

Tájékoztatjuk Olvasóinkat, hogy az MHTT elnöksége 2006 szeptember 27-én a HM és az MH vezetészszerveivel, intézményeivel együttműködésben – a Társaság kiemelt rendezvényeként – konferenciát szervez.

A konferencia témája: *A NATO-feladatrendszerében az elkövetkező tíz évben várható változások.*

Kérjük Olvasóinkat, hogy a tervezett témával, rendezvénnyel kapcsolatban, javaslataikkal keressék meg a Társaság elnökségét.

*Dr. Nagy László
elnök*